

100.
Tolt.

A TŐZSDEADÓ.

*

ADÓPOLITIKAI TANULMÁNY.

IRTA

DR BAMBERGER BÉLA

A MAGYAR TUD. AKADEMIA ÁLTAL AZ ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ
TÁRSASÁG DÍJÁVAL KITÜNTETETT PÁLYAMUNKA.

BUDAPEST 1895

SINGER ES WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

ANDRÁSSY-UT 10.

✓ 2.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

*ner. - Liptótelejeli
a "Könyv".*

A TÖZSDEADÓ.

Polis.
0
2117

*

ADÓPOLITIKAI TANULMÁNY.

IRTA

DR BAMBERGER BÉLA

A MAGYAR TUD. AKADEMIA ÁLTAL AZ ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ
TÁRSASÁG DÍJÁVAL KITÜNTETETT PÁLYAMUNKA.

BUDAPEST 1895
SINGER ES WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
ANDRÁSSY-UT 10.

803471

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

50993

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten.

TARTALOMJEGYZÉK.

ELSŐ RÉSZ.

	Oldal.
Bevezetés	7
I. A tőzsdeadó mint gazdaság-politikai intézmény.....	13
II. A tőzsdeadó mint az adóigazságosságnak követelménye ...	31
III. A tőzsdeadó pénzügypolitikai szempontból	41
1. Bevezetés	41
2. A forgalmi adók elmélete	45
3. A tőzsdeadó irodalma	70
4. A forgalmi adók és a tőzsdeadó elméletének méltatása. A tőzsdeadó jogosultságának és czélszerűségének kérdése.....	74
5. Folytatás. A tőzsdeadó egyéb funkciói	95
6. A tőzsdeadó ellen felhozott szokásos ellenérvek	103
7. A tőzsdeadó berendezése.....	112
8. A tőzsdeadó szerkezete	124
9. A tőzsdeadó magassága	129
10. A tőzsdeadó lerovása stb.	134
11. A tőzsdeadó hatása.....	142

MÁSODIK RÉSZ.

1. A tőzsdeadó a Német Birodalomban.....	149
2. „ „ Ausztriában	193
3. „ „ Franciaországban.....	238
4. „ „ Olaszországban	271
5. „ „ Nagy-Britanniában	282
6. „ „ Zürichben	291
7. „ „ Hollandiában	293
8. „ „ Belgiumban	296
9. A tőzsdeadó kérdése a magyar adórendszer szempontjából	298

FÜGGELÉK.

A német, osztrák és francia tőzsdeadó-törvények szövegének magyar fordítása	319
--	-----

Előszó.

A tőzsdeadó czélszerűségének a helyes adórendszer szempontjából való fejtegetése és a külföldi tőzsdeadótörvények főbb intézkedéseinek és eredményeinek ismertetése volt egyik tárgya azon pályakérdéseknek, melyeket a Magyar Tud. Akadémia még az 1893-ik év május havában tűzött ki. Röviden tehát a tőzsdeadó adópolitikai monografiáját kívánta. A kitűzött kérdésre jelen dolgozatommal óhajtottam megfelelni. A tőzsdeadó ügyének folyton tartó actualitása arra buzdított, hogy e dolgozatomat közzétegyem és azt hiszem ez által némileg tán megkönnyitem azoknak munkáját, kik ez ügyre vonatkozólag bővebb és tárgyilagos informatiót keresnek.

Pusztán még dolgozatom szerkesztésére vonatkozólag volna megjegyzésem. Minthogy munkám már az 1894. év derekán készült el, sajtó alá bocsátását ellenben csak most eszközölhettem, az utolsó évben felmerült mozzanatokot és adatokat, a szövegnek változatlanul való fenntartása mellett, jegyzetekben pótoltam. Végre még a német, osztrák és francia tőzsdeadótörvények szövegét magyar fordításban függelékképpen csatoltam munkámhoz, mert bár e törvények közkezen forognak, a műnek könnyebb kezelhetőségét e függelékkal emelni véltem. Az ezen törvényekhez tartozó, szintén igen fontos végrehajtási rendeleteket azonban mellőztem, mert tartalmuk lényegesebb része munkám szövegében amugy is figyelembe van véve, a kevésbé lényeges részek pedig elmaradhattak oly ismertetésnél, mely egy részletes commentár jellegét nem akarta viselni.

Budapesten, 1895-ik év szeptember havában.

A szerző.

ELSŐ RÉSZ.

Bevezetés.

Az utolsó 20 év óta egyes európai államok tarka adórendszerében egy új adónemmel találkozunk, a *tőzsdeadóval*. Mit értsünk *tőzsdeadó* alatt? E kérdés tán nem is oly felesleges, mint aminőnek első látszatra tetszenék, mert míg más esetekben a név magyarázza meg az intézményt, ezen esetben éppen az elnevezés képes felreértéseket előidézni, melyeket azonban minden esetre meg kell előznünk, ha a tőzsdeadó kérdésével alaposabban akarunk megismerkedni.

A «tőzsdeadó» névnél első pillanatra mindenki hajlandó lesz oly adónemre gondolni, mely a tőzsdére, mint egységes intézményre van kivetve, vagy oly adóra, mely különösen a tőzsdelátogatókat és tőzsdejátékosokat kívánja sújtani; erősebb phantasiával megáldott személyek a tőzsdén forgalomba kerülő milliardok egy részének az állam czéljaira való elkobzásáról fognak tán ábrándozni, mások ismét a tőzsdemilliomosok külön adóját fogják benne kutatni. Alig kell említenem, hogy mindazok, kik a tőzsdeadót ily irányban magyarázzák, tévednek. Ha «tőzsdeadóról» beszélünk oly értelemben, mint ezt éppen a legutolsó 20 év óta egyes európai államokban megvalósítva látjuk, úgy ez alatt nem érthetünk mást, mint forgalmi-, illetve bélyegadót azon ügyletek után, melyeknek tárgya értékpapírok és tömeges forgalmú árúk átruházása. Amennyiben ezen ügyletek a forgalom mostani szokásai szerint concentrált piacon, tőzsdéken, köttetnek, ezen adók természetesen kiváltkép a tőzsdei forgalmat érintik és ily értelemben nevezhetnők el ezen adónemet «tőzsdeadó»-nak. Azonban el kell ismernünk, hogy a «tőzsdeadó» elnevezés nem ilyen tiszta, objectiv okokon nyugvó származással és eredettel bír és ha ezen eredetet kutatjuk, úgy épenséggel természetesnek fogjuk találni azon előbb vázolt téves felfogást, mely

a «tőzsdeadó» névben tőzsdeellenes tendenciát keres és lát. A tőzsdeintézménynek fejlődésével jelentősége a közgazdasági életre és annak alakulására nézve mindinkább fontosabbá vált. Hogy ilyen teljesen ki nem forrt intézmény számos kinövését mutatott fel, szintén természetes és éppen nem feltűnő dolog, de másrészt előállott igen széles körökben azon hit, hogy igen sok káros és sajnos események, melyek időközönként a közgazdasági élet folyamán beállottak, a tőzsdére, illetve azon a közjóra nézve ártalmas szellemre vezethetők vissza, mely a tőzsde emberei közt uralkodik.

A reakció, mely a lábra kapó speculationális szellem ellen nyilvánul, nem éppen új jelenség és mindig erős bizonyos krízisek kitörése után, melyeknek okául nagyobb, vagy kisebb jogosultsággal ezen speculationális szellemet okozzák. Hogy ilyen reakció a 70-es évek közepén mutatkozik, nem lesz éppen feltűnő, de mindenesetre új jelenség az, hogy ezen alkalommal támadt legelőször az eszme ezen speculatiót adóval zabolázni és fékezni, és a jövőre nézve kártékonyságát megelőzni. Az adó egyrészt büntetés legyen a speculatio és főképp a tőzsdespeculatio kicsapongásai ellenében, másrészt preventív rendszabályként tartóztasson a vele járó tehernél fogva a játékszenvedélytől. Ezen adó irányzata megadja neki a nevet, a tőzsdeadó nevet, mely tehát eredeténél fogva nem annyira pénzügyi műszó, mint vezérszó. Mint ilyen pedig annyival inkább tehet jó szolgáltatokat, mert határozatlansága már magában véve alkalmas a legmesszebb kivánságoknak kifejezője lenni. Gyúpont és zászló mindazok számára, kik a tőzsdeellenes mozgalmakban részt vesznek és örömmel üdvözlnek egy oly állami actiót, mely bármilyen tartalmú legyen részleteiben, végeredményében odavezet, hogy a tőzsde emberei megsarczottassanak.

Tagadhatlan tehát, hogy a név maga igen jó szolgáltatokat végzett arra nézve, hogy az adó behozassék és habár igaz, hogy minden speciális adó magában véve népszerűbb, mint egy általános adó, mert az adózó polgárságnak csak egy részét érinti, e népszerűséget kétségtelenül fokozta a jelző, a «tőzsde» név úgy hogy magát a nevet igen jól és ügyesen kiválasztott jelszónak kell elismernünk. Hiszen téves felfogások a tőzsde természetéről, működéséről és céljairól, gyűlölet a mostani gazdasági társadalmi rendszer ellen, melynek egyik kinövésének a tőzsde

tekintetik, azon néha jóhiszeműséggel terjesztett balhit, hogy a tőzsde azon játékbárlang, mely a becsületesen szerzett vagyonokat elnyeli, olyan általánosak, hogy széles körben minden további kritika nélkül kedvező fogadtatásra számíthat egy olyan adórendszabály, mely már nevével fogva hivatottnak látszik arra, hogy a gyűlölt intézményre sujtólag hasson.

Azonban ezen jelszó minden ereje daczára még sem lett volna elegendő arra, hogy az egyes államokat adótörvényhozásuk módosítására vezesse. A tőzsdeellenes mozgalom, minden népszerűsége mellett, nem tudta volna azon meggyőződést megmástitani, hogy pénz-, hitel- és gazdasági viszonyaink mai állásánál a tőzsde intézménye oly szükséges és nélkülözhetetlen és hogy összegében véve hatása oly jótékony, hogy ezen intézménynek irányzatos meggyöngítése az általános közgazdasági érdekbe ütköznék. Bármennyire jogosultnak tartatott is a panasz a tőzsde-intézmény egyes kinövései ellen, ez még nem indíthatott volna arra, hogy ezen intézmény működése súlyos adóval gátoltassék. Egy adó, melynek basisa a gyűlölet és ellenszenv, alig állott volna erős talapzaton és alig lett volna található az adóhoz a kellő mérték, a midőn a mozgalom, mely az adót sürgeti, maga túlzást halmoz túlzásra.

Azon eredményhez, hogy a tőzsdeadót behozzák, egyéb tényezőknek is hozzá kellett járulniok. És ezen tényezőket csakugyan könnyen feltalálhatjuk, mert ezen tőzsdeellenes mozgalommal párhuzamosan egy másik mozgalmat láthatunk, mely erejét azon tapasztalatból, vagy nézetből meríti, hogy míg a legtöbb európai államban az ingatlan vagyon adókkal túl van halmozva, az ingó vagyon sokkal kisebb adóterhet visel.

Nem akarom egyelőre ezen tüneménynek történeti okát, vagy ezen nézet jogosultságát kutatni, hanem itt csupán azon tényre kívánok hivatkozni, hogy általánosan elterjedt vélemény, miszerint ezen egyenlőtlenség fennáll, és hogy eme véleményre támaszkodik azon mozgalom, mely ezen egyenlőtlenség eltüntetését sürgeti és erre különösen a tőzsdeadót tartja alkalmasnak. Az utalás a tőzsdeadóra annál inkább látszik természetesnek, mert először a tőzsdét tekintik az ingó vagyon concentrált piacának és másodsor, mert az ingatlan nagy terhe főképen az átruházási adókban mutatkozván a legpregnansabban, az adóegyensúly helyreállítása is az ingó vagyon átruházásában, tehát

a tőzsdei műveletekben jelentkezik a legkivánatosabbnak, legalább az első látásra.

Szükségtelen kiemelnem, hogy ezen mozgalom minden tekintetben erősebb talapzaton áll, mint a másik mozgalom, de, habár kiindulási pontjuk különböző is, természetes, hogy a közös célra való törekvésnél egyik támogatja a másikat és egyik erőt nyer a másiknak érveiből. Így lassanként számos európai országban oly áramlatot vehetünk észre, mely a tőzsdeadó behozatalára vezet. Miután az államok folyton növekvő szükséglete az állambevételek szaporítását teszi a gyakorlati pénzügyi politika nagy gondjává, örömmel ragad meg végre ezen politika oly áramlatot, mely új bevételi forrást jelöl ki számára. Igaz ugyan, hogy a gyakorlati pénzügyi politika, különösen a kormányok képviselői a tőzsdeellenes agitáció túlzásait és támadásait rendesen visszautasították és a tőzsde intézményét, mint szükségeset és hasznost védelmükbe fogadták, de másrészt mégis tény, hogy ezen tőzsdeellenes mozgalom nagy mértékben járult hozzá, hogy adók megszavazásában különben fukar népképviselvek mintegy önként nyújtottak módot az adóterhek szaporításához. A tőzsdeadó behozatalát tehát ezen három tényezőre kell visszavezetni:

1. a tőzsde intézménye ellen táplált ellenszenv, mely ezen intézménynek kinövéseit adóval akarja megszüntetni, vagy gyengíteni;

2. a kíváncsi az ingatlan és ingó vagyon egyenlőtlen adózását a tőzsdeadó behozatalával igazságosabbá tenni;

3. a kedvező alkalom az állambevételeket egy új adóforrással szaporítani.

E három tényező hatása együttvéve olyan népszerűséget kölcsönöz ezen adónemnek, hogy behozatala majdnem mindenütt úgyszólván küzdelem nélkül sikerült. Ezzel némi ellentétben látszik lenni azon körülmény, hogy a tőzsdeadó rendesen csak hosszabb éveken át tartó tárgyalások és tapogatózások után lett végkép behozva. Ez tán mégis az ellenállás szívósságára vallana? ... Ezen ellentét azonban mégis csak látszólagos, mert a tőzsdeadó behozatalát megnehezítő körülmények nem az adónak elvi ellenzésére, hanem inkább az adó technikai berendezésére vonatkoztak. Egyrészt az ingó értékekkel való forgalom oly változatos formában jelentkezik és ezen formákat ismét oly gyakran fejleszti, hogy nehéz volt az adót ezen formákhoz alkal-

mazni; ezen nehézségek egyáltalában mindig fennállottak, amidőn az ingó forgalom megadóztatásáról volt szó és a régi érvényben levő bélyeg- és illetéktörvények hiányai szintén ezen nehézségekre vezethetők vissza. Ezen nehézségek most azonban még fokozottabb mérvben mutatkoztak, midőn simulékony adót kellett behozni azon ingó forgalomra nézve, mely a tőzsdéken olyan formákban jelentkezik, melyeknek kellő ismerete és helyes felfogása nagy szakavatottságot is igényelt. Egyrészt a forgalmat szabad mozgásában meg nem gátolni, másrészt ezen forgalmat az adó céljából a legjobb és legalkalmasabb időpontban megragadni, csakugyan olyan adótechnikai problémának mutatkozott, melynek megoldása egy csapásra nem sikerülhetett. Tetőzte ezen nehézséget az is, hogy az adó kivetésénél helyes adórendszeri elveket kellett alkalmazni, mi itt főképp abból állott, hogy az egyes ügyletekben mutatkozó kisebb és nagyobb adózási képességet megfelelőleg csekélyebb és erősebb adóteherrel kellene érinteni. A feladat tehát nem volt könnyű és megoldása bizonyos időt vett igénybe. De ezen nehézségek végre még sem bizonyultak leküzdhetetleneknek. Már maga azon körülmény, hogy a tőzsdei forgalom a különböző államokban minden helyi különbségek daczára meglehetősen azonos, elősegítette a tőzsdeadó behozatalát, mert egyik állam példája könnyen utánozható volt a másik államban és azon megoldás, melyet egyik államban sikerült megkapni, egyszerűen ismételhő volt másutt is.

A támogatás, melyben a tőzsdeadó ellenzői ezen technikai nehézségekben nyertek, állandónak tehát nem bizonyult és tényleg kisebb-nagyobb szerencsével a tőzsdeadót sikerült meghonosítani úgy, hogy a forgalom szabadságának nagyobb hátránya nélkül functionálhatott.

Alapvonásaiban ismertettem meg tehát azon fejlődési processust, mely lassanként a tőzsdeadó behozatalára vezetett. Gondolkozzunk bármikép az ezen adó behozatalára indító rugók helyességéről, az iránt ma már alig lehet kétség, hogy itt nem egyes állam elszigetelt actiójával, hanem oly adónemmel van dolgunk, mely polgárjogot szerzett magának az adórendszerben, azon adórendszerben legalább, melyet a középeurópai államoknál részletekben való eltérések daczára főbb vonásaiban rokon jelleműnek kell felismernünk. De ha egyrészt az, hogy több állam honosította meg az adót és másrészt az, hogy ezen meghonosí-

tás általános óhajnak teljesítése gyanánt jelentkezik, bizonyos elővélelmet támaszt az íránt, hogy a törvényhozások helyes úton jártak, midőn adórendszerüket ezen adónemmel gyarapították, ez fel nem menthet annak kutatásától, hogy ezen adónem csakugyan czélszerű-e? és helyes adóügyi elveken nyugszik-e? Tán éppen azon körülmény, hogy ezen adónem kétségtelenül bizonyos népszerűségnek örvend, még nagyobb óvatosságra int, még ha a gyakorlat megszoktatott is arra, hogy pénzügyi és különösen adókérdésekben elvek szigorú betartását ne keressük.

A kérdésnek elvi tisztázása mindenesetre ott fog becsülni birni, ahol a törvényhozás még ezen adónemet ugyan meg nem honosította, de oly adótartaléknak tekinti, melynek folyóvá tételét az állami pénzügyi viszonyok a közeli, vagy távoli jövőben könnyen előidézhetik.

Habár feladatomban szorosan arra terjed, hogy a «tőzsdeadó»-nak — e szót helyes értelemben véve — czélszerűségét egy helyes adórendszer szempontjából kifejtsem, lehetetlen, hogy röviden ne érintsem a tőzsdeadónak tulajdonított egyéb functiókat is. Már abból, amit a tőzsde adóbehozatalát megelőző mozgalomról említettem, kiderült, hogy ezen mozgalom socialpolitikai irányú volt kezdetben és csak későbbben vált helyesen financzpolitikai mozgalommá, és tán éppen a tőzsdeadó kérdésének ezen többoldalúsága kölcsönzött neki nagyobb érdekességet. A kérdés több oldalúságánál fogva azonban majdnem lehetetlen volna ezen complicitást teljesen figyelmen kívül hagyni. A tőzsdeadót igen sokan óhajtották, mert benne féket láttak a tőzsde kicsapongásai ellen, — ezen adónak tehát *gazdaság-rendőri* hivatása lett volna, mások ismét kívánták az ingatlan vagyon adóterhei egyensúlyozásául — ezen adót tehát mindennek előtt az adó igazságosság követelményeként tüntették fel. Vizsgáljuk előbb bár rövidebben a tőzsdeadót e két szempontból, mielőtt szorosan és rendszeresen tulajdonképeni feladatunkhoz fognánk, hiszen a tőzsdeadónak, mint az adóigazságosság követelményének fejtegetése már különben is feladatomban körén belül esőnek látszik.

I. A tőzsdeadó, mint gazdaságpolitikai (rendőri) intézmény.

Az eszme, hogy az adót használjuk fel gazdaságpolitikai (rendőri) célokra, nem épen új, azok tehát, kik a tőzsdeadót ily értelemben óhajtják, meglehetősen régi nyomon haladnak. A régi luxusadók alapjukban szintén rendőri intézkedések voltak azon czéllal, hogy a kártékonynak tartott fényüzést megakadályozzák, vagy mérsékeljék és az adótörténet bármely szakában találunk erre példákat. A legjobb példa még tán az, melyre Cohn Gusztáv «Ein Wort zur Börsensteuer» czimű czikkében igen találóan utal: a dohányadó története. Előbb tilalmak a dohány élvezete ellen és midőn e tilalmak eredménytelenek, luxusadó a dohányélvezetére azon czélzattal, hogy ezzel a dohány használatát megakadályozzák, vagy mérsékeljék. Csak később alakul át a dohányadó helyes alapon nyugvó fogyasztási adóvá.

A gondolat tehát, hogy adóval előztessék, vagy gyengítsék meg a tőzsdeintézménynek kártékony hatása, és hogy ezen adó különösen a játékosztól riasszon vissza, egy régi eszmének új kiadása. De ha az előbbeni idők ilyen ferde rendszabályai inkább természeteseznek tűnnek fel, midőn úgy az állam céljairól, mint az adó fogalmáról kevésbé tiszta nézetek uralkodtak, úgy ezen újabb kísérletet kevésbé fogjuk jogosultnak találni most, midőn a pénzügyi tudománynak mégis sikerült az adó lényegét és rendeltetését kellőképen felderíteni. Az adót, bármily engedékenyek is legyünk fogalmának és jogosultságának megállapításánál és bármily szabad tért adjunk is a különböző, e téren felmerült controversiáknak, végre soha sem lehet fogalmilag büntetés az adózóra, soha sem birhat kifejezetten azon czélzattal, hogy visszatartson azon vagyon használatától, azon cselekménytől, fogyasztástól, melyre az adó ki van vetve, mert hiszen az ilyen célzatú adó önmagával kerülne ellentmondásba és leghelyesebben fejtené meg feladatát, ha egyáltalában semmit sem hozna. Ugy hiszem, — annak bővebbi magyarázata, hogy a tőzsdeadónak ily célzattal értelme nem lenne, csakugyan felesleges munka volna; kézzel fogható itten azon megoldhatatlan dilemma, melybe ilyen adóval jutunk. Vagy káros a tőzsde működése, akkor kívánatos, hogy ez megszűnjék, hogy tehát az adó már magas voltánál e káros működést megelőzze és állambevételt ne

hozzon létre. Ha pedig az adó nagy bevételt hoz, úgy ez csak azt bizonyítaná, hogy az adónak nem sikerült a bajt megszüntetnie, pedig e nagy bajnak léteznie kellett, mert hiszen ez volt az adó berendezésénél a kiindulási pont.

Azonban ezen a tőzsdeadóban, mint gazdaság-rendőri intézkedésben rejlő elvi ellenmondásra nagy súlyt fektetni nem is igen akarok, mert hiszen az ily célzatú tőzsdeadónak hiva tán arra hivatkozhatnék, hogy a gyakorlatban igen sokszor találhatunk olyan rendszabályokat, melyeket szoros elvi alapra fektetni igen bajos volna, de melyek azért mégis igen üdvös és hasznos hatásuk lehetnek. Tehát hagyjuk tekinteten kívül ezen elvi hibát, hogy adót óhajtunk azon kíváncsisággal, hogy ezen adó jövedelmet ne hajtson és terjeszkedjünk ki inkább azon kérdésre, hogy mi indítja a tőzsdeadó ilyen célú hiveit ezen gazdaság-rendőri intézkedésre? A mint e kérdést felteszszük és erre felelni kívánunk, azt vesszük észre, hogy e kérdést ismét két másik kérdésre kell feloldanunk. Az egyik lesz az, hogy miben áll tehát a baj, amit a tőzsdeadó hivei meg akarnak előzni, vagy meg akarnak szüntetni; a másik pedig az, hogy a tőzsdeadó csakugyan alkalmas eszköz-e ezen célok elérésére? Az adópolitikai szempont ezen kérdéseknél tehát már hátrább szorul és itt tulajdonképen a tőzsdereform kérdésével állunk szemben.

Feladatomban határát túlságosan és meg nem engedett mértékben haladnám túl, ha itt e kérdéssel behatóbban foglalkoznám; azonban kikerülhetetlen, hogy a kérdést főbb vonásaiban ne körvonalazzam.

Ma-holnap több száz éve lesz annak, hogy a tőzsdék megalakultak, mint azonos érdekkörű üzletemberek gyülekezetei. Szerény kezdetből kiindulva, amidőn az üzletkör csupán egy pár értékpapírnemre terjedt, erős fejlődésnek indultak, kiterjesztve üzletkörüket az értékpapírok számtalan nemeire és belevonva az értékpapírokon kívül az áru-üzletet is ügyleteik körébe. Az értéktőzsdék történeti fejlődését és a tőzsdén követett speculatiók irányát Ehrenberg «Die Fondspeculation und die Gesetzgebung 1883» czimű művében ép oly tüzetesen, mint élénken írja le. Látjuk, mint foglalkozik az értéktőzsde kezdetben kevés bankpappal, mint tér át később az állampapírokra, a vasúti papírokra és egyéb vállalatok részvényeire és adósságleveleire. Óriási a fejlődés különösen a jelen század második fele óta és

szembetűnő ezen fejlődés párhuzamos iránya a gazdasági élet általános emelkedésével. E két fejlődés azonban nemcsak párhuzamos, hanem egyszersmind egymást feltételezi; és míg egyrészt a tőzsdeintézménynek virágzása a gazdasági élénkségnek következménye, úgy maga ezen gazdasági élet fejlődésében impulsust nyert a tőzsdei intézmény működése által. Ma a tőzsdét a gazdasági organismus egyik nélkülözhetetlen részének kell tekintenünk.

«A nemzeti és nemzetközi érintkezés fejlődése a bel- és külföld pénz- és hitelviszonyainak szabályozása, a részvénytársasági és egyéb társulási intézmény haladása és fejlődése a tőzsdét úgy az árú-, mint az értékpapír-forgalomra nézve a mai közgazdaság nélkülözhetetlen tényezőjévé tették», így szól a német birodalmi tőzsdereform-enquêtenek az 1893-iki év végén közzétett jelentése, már pedig ezen enquêtet tőzsdebarát érzelmekkel gyanúsítani alig lehet. Ilyen autoritativ kijelentésre különben alig is volna szükség, mert bárki figyelte meg a gazdasági élet tünetényeit, a tőzsdének fontosságáról és a közgazdaságra nézve szükséges, és hozzá fűzhetjük mindjárt, hasznos voltáról azonnal meg kellett győződnie. Azért feleslegesnek és szószaporításnak is tartanám, ha ezen szükségességnek és hasznosságnak voltát egyes gazdasági ágakban részletesebben kitüntetnem, hiszen ezen demonstratio alig volna egyéb, mint panegyrikusa a jelenkor gazdasági viszonyainak, vagy pedig paraphrasisa azon száraz, hivatalos stílű kijelentésnek, melyet legujabban a német tőzsdereform-enquête bocsátott közzé és melyet éppen szóról-szóra idéztem volt.

És mégis a képnek csupán fényoldalát mutatnám, ha ezen intézmény hasznosságának kiemelésére szorítkoznám és szükségképen utalnom kell azon árnyoldalakra, melyek ezen intézmény fejlődésével egyidejűleg jelentkeztek.

Majdnem oly régiek, mint az intézmény maga, azon panaszok, melyeket a tőzsde működése ellen emeltek. A panasz első sorban a speculationális üzletek túltengése ellen irányul és miután krisisek e panaszok jogosultságát megerősíteni látszottak, az államhatalom nem késik rendszabályokat életbe léptetni, melyeknek célja a speculatio megszorítása. Már 1610-ben tiltja el a németalföldi köztársaság a keletindiai részvényekben való bianco-eladásokat és 1621-ben kiterjeszti e tilalmat a nyugat-

indiai társaság részvényeire is. A tilalom tehát az à la baisse speculáció ellen irányul, mely speculációt az államra, illetve a közgazdaságra annál veszélyesebbnek tartja, mert ezen speculáció látszólag a magánosok vagyonának értéktelenítésére tör.

Szélesebb alapon áll egy 1697-iki angol törvény, mely bizonyos nemű értékpapírokra nézve a határidő-üzletet érvénytelennek mondja ki. De hogy ezen tilalom mily csekély eredménnyel járt, mutatja azon körülmény, hogy Anglia már 1720-ban ismét kénytelen volt a Bubbles-acttal a részvény kibocsátási jogot megszorítani azon czélból, hogy az üzérkedéstől az anyagot elvonja. 1733-ban az úgynevezett Barnard-actban ismét új tilalmakat léptet életbe. Ez alkalommal érvénytelennek mondja ki a díj (praemium) ügyleteket, a bianco eladásokat és a különbözeti (differentiális) ügyleteket, amennyiben értékpapírokban kötettek.

Még szélesebb alapon áll azonban a franczia 1724-iki edictum, mely a Law-féle krízis benyomása alatt a határidő-üzletet értékpapírokban egyáltalában eltiltja. E franczia rendelet tán a legmesszebbmenő és legradicalisabb tilalom, melyet államhatalom valaha a tőzsdespeculáció ellen kibocsátott.

Ezen intézkedéseknek gyakorlati eredménye igen csekély; a speculációnak azon neme és formája ellen lévén irányozva, melyet a megelőző krízis kútforrásának tartottak; oly üdvösöknek bizonyultak, mint eső után a köpenyeg; nemsokára feledékenységbe kerülnek, a speculáció működésére pedig időközben új anyagot és formát talált ki. Ujabb krízisek után ismét új rendelkezésekre került a sor. Így 1785-ben ismét a bianco-eladások ellen fordul a franczia kormány haragja és két egymás utáni rendelettel tiltja el az értékpapírok eladását határidőre, ha az eladó az eladott értékpapírok birtokában nincsen, vagy pedig bizonyítani nem képes, hogy az eladott értékpapírokról már az ügylet megkötése idejében rendelkezhetett. Az à la hausse speculációt, mely a nemzeti vagyon gyarapítására látszott közreműködni, már kegyesebb bánásmódban részesíti és a határidő-vételt egy 1786-iki rendelet nyíltan megengedi, ha a határidő 2 hónapnál nem hosszabb.

Ily specialis, a tőzsdespeculáció ellen intézett rendeleteket találunk még a jelen században is. Így Poroszországban 1836-ban eltiltják spanyol állampapírokban a határidő-üzletet, mely tilalom

1840-ben még a külföldi értékpapírokra és 1844-ben a vasúti részvénytársaságok ideiglenes részvényeiben kötött határidő-ügytetekre terjesztetik ki. 1860-ban ezen porosz rendeletek hatályon kívül helyeztetnek. A legutolsó ilyenmő tilalmat Anglia bocsátotta ki még 1867-ben. Noha pár évvel előbb a Barnard-actot eltörölte, egy újabb krízis benyomása alatt egy új törvényt, a Leemann-actot, szavazott meg azon tartalommal, hogy a bianco-eladások meggátlása céljából érvénytelennek mondatik ki oly eladás, melynél az eladó már a kötés alkalmával nem közli a vevővel az eladott értékpapírok folyó számaint.

Látható tehát, hogy a speculatio kinövéseivel járó baj már igen korán lett érezve és az államhatalom már régóta iparkodott ezen bajon specialis gyógyszerekkel segíteni. Nem az ő jóakaratán múlt, hogy e rendszabályok eredménytelenek maradtak, mert habár néha az államhatatom az à la hausse speculatiót, mint az értékek emelkedésére irányzott tevékenységet kedvezőbb színben látta is, és hajlandó volt ezen speculatio sikerében kedvező közgazdasági viszonyok jeleit üdvözölni, áltatában véve az időnként uralkodó közgazdasági nézeteknek behatása alatt bona fide tette meg intézkedéseit azon reményben, hogy a bajt e módszerekkel kiirthatja. Ezek, mint láthatjuk, egyedül az értékpapírokban való üzletek egyes formái ellen vannak irányozva. A speculatio elleni küzdelem különösen a jelen század eleje óta egy másik formában, a bírói hatalom ítéleteiben indul meg, mely azon gondolatból van áthatva, hogy nem adatja meg a bírói segílyt olyan ügyletekre nézve, melyek erkölcstelenek és káros gazdasági alapon állnak. Ismeretes különben, hogy a bírói hatalomnak magatartása a játékkifogás ellen épen nem mutatkozott biztosnak és határozottnak. A judicatura, mely különben rendesen csak szerencsétlenül járt speculansok által lett mozgásba hozva, némileg feszélyezve érezte magát, hogy oly egyének javára hivatkozzék az erkölcsre, kik, ha speculatiójuk jól ütött volna ki, tán nem lettek volna restek az «erkölcstelen» ügyletből járó hasznót, mint kiérdemeltet maguk számára vindicálni. A bíróság ítéleteiben tehát már ennél fogva is igen ingadozó volt és a játékkifogásnak csak olyan időben volt hajlandóbb nagyobb terenumot kiszolgáltatni, midőn a játékszenvedélynek a tőzsdei ügyletekben való kielégítése már is nagyobb mértékben nyilvánult és nagyobb gazdasági és morális károkat okozott. Látjuk

ezt különösen a francia judicaturánál, melynek befolyása a szomszéd államok judicaturájára igen erősnek bizonyult. A játék-kifogás, mely a Code civil 1965. szakaszára támaszkodott pl. 1823-ig nem talált kedvező talajt; míg 1823-tól 1830-ig a judicatura szigorúan lép fel a határidő-üzlet ellen. Ezen szigor később ismét enyhül és a magatartás ismét ingadozó. A bíró az egyes eset concret körülményeiből kívánja megállapítani, hogy gazdaságilag komoly ügylet forog-e fenn, vagy játék? Ismeretes különben, hogy 1885-ben a határidő-ügylet érvényessége az úgynevezett Naquet-törvény által Franciaországban el lett ismerve. Nincs szándékomban itt azon különben igen érdekes kérdéssel tüzetesen foglalkozni, hogy a határidő és különbözeti ügyletek perelhetőségének, illetve a játék-kifogás elfogadhatóságának milyen volt a sorsa az egyes államokban, mert habár e kérdés végképen még megoldva nincsen, gyakorlati jelentőségéből igen sokat veszített a különböző kereskedelmi codexek, de különösen az újabb tőzsdei rendszabályok meghonosítása által, melyek a tőzsdei ügyletformákat legalább a megkötött ügyletek túlnyomó többségére nézve törvényeseknek mondották ki.¹ Ha tehát a judicatura közbenjárása nem is eredményezte

¹ A Naquet-féle törvényt legújabbán egyes francia bíróságok úgy kezdik értelmezni, hogy ezen törvény nem jelenti a határidő ügylet-érvényességének elismerését, hanem csak megszüntette azon vélelmet, hogy ezen ügylet játékügyletet tartalmaz. A játék-kifogás bizonyítása ennél fogva most is szabad volna. Ezen értelmezést ugyan csak egyes bíróságok követik, azonban már ez által is a törvény tulajdonképeni célja az ügyletkötés biztonságának helyreállítása megíusulhat.

Nálunk e kérdéssel az 1889-iki jogászggyűlés foglalkozott és ezen ügyletek perelhetősége mellett foglalt állást. Gyakorlatilag a dolog úgy áll, hogy a tőzsde-bíróság hatásköréhez tartozó perekben, melyek az ilyen ügyleteket tárgyzzák, a perelhetőség megvonásáról szó nem igen lehet. A rendes bíróságok elé az ilyen ügyletek rendszerint csak a bizományi ügylet kapcsán kerülnek; minthogy pedig bíróságaink azon kifogást, hogy a megbízás árkülbözeti ügylet kötésére volt irányozva, tekintetbe nem veszik, a kifogás emelése célhoz nem vezet. Legújabbán a budapesti tőzsde-tanács (1895. február havában) hivatalosan közzé tette, hogy a tőzsdebíróság elé vitt perekben a bíróság figyelme olyan körülményekre is fog kiterjedni, melyekből alapos következtetés vonható arra, hogy az ügyletekben tájékozatlan személyek részesedése vagy kizsákmányolása céloztatott. Ha ezen bíróság azon meggyőződésre jut, hogy ily körülmények forognak fenn, az ezek alapján támasztott igényt meg nem itéli. Ezen kijelentés, mint látjuk, nem fordul a határidő és differenciális ügylet ellen, hanem általános utasítást ad a tőzsdebíróságnak, hogy a kereseteknek, illetve az ezek alapját képező ügyleteknek gazdasági és erkölcsi indokait mérlegelje. Ellentétes álláspontot foglal el az 1895. május havában tartott gazda-con-

azt, hogy a játékszenvedélyt kiírta és a tőzsdeintézmény káros kinövéseit megnyirbálja, az ő fellépése kétségtelenül nagyrészt megadta az impulsust arra nézve is, hogy a tőzsdei ügyletek jogosultsága az egyes formák jogi és gazdasági természete szorosabb vizsgálás tárgyává tétessék. Pedig ezen kérdés tisztázására annál inkább volt szükség, mert mint a törvényhozás rendszabályaiból, mint a judicatura irányából láthattuk, mindkettő azon különben dicséretes tendenciából, hogy a játékot kiírta, azon tévedésbe esett, hogy nemcsak a játékot, hanem, kiindulva a tőzsdejáték szokásos formájából, azon ügyletformákat is üldözte és tiltotta, melyek nemcsak elvétve, hanem az esetek túlnyomó részében igen helyes gazdasági tevékenységnek külső nyilvánulásai voltak.

A speculationális üzlet általános közgazdasági hasznának tagadói ma már mégis csak csekélyebb számban lehetnek, legalább azok körében, kik a mai magántulajdoni és társadalmi rendszernek alapján állanak. A tevékenységnek, mely a multból és jelenből akar a jövő gazdasági eseményekre következtetést vonni, bármennyi tévedésnek kútforrása legyen, okvetlenül hasznosnak kell feltűnnie és különben ily irányú tevékenység oly

gressus, mely a határidő- vagy díjügyletekből folyó különbözeti követelések meg nem ítéltetését óhajtaná.

A reánk nézve igen érdekes német judicatura magatartásáról a legutóbbi időben megjelent beces értekezések: *Wiener*: Das Differenzgeschäft vom Standpunkte der jetzigen Rechtssprechung (Berlin 1893); *Munk*: Missbräuche an den Börsen (Berlin 1892); *Kohler*: Das Börsenspiel (Berlin 1894) adnak felvilágosítást. 1892-ig a birodalmi főtörvényszék a játékkifogásnak csak ottan adott helyet, a hol a differentia az ügylet tárgyát képezte. Ez a kifogás mellőzését jelentette a gyakorlatban: 1892 óta azonban más gyakorlat honosodott meg és a játékkifogást elfogadták, ha a körülményekből a felek szándéka kiviláglott, hogy pusztán a különbözet útján való lebonyolításra gondoltak. A szándék egyezését a bíróság megállapítotttnak veszi, ha az egyik fél a másiknak ezen szándékát tudta vagy köteles volt tudnia. Minthogy azonban a felek ezen szándékukat expressis verbis soha sem jelentik ki, gyakorlatilag a szándék ezen egyezését mindig csak az ügylet concret körülményeiből lehet levonni. Ezen körülmények és jelenségek pedig nem lehetnek egyebek, mint az egyik fél rendes foglalkozása, vagyoni állása arányosítva az ügylet összértékéhez stb. A német judicatura tehát minden subtilis magánjogi distinctiók daczára, melyek a különbözeti ügyletet majd a színlett ügylet, majd az akarathiány fogalmával akarták construálni, oda jutott, a hol a franczja judicatura fentvázolt ingadozásaival már évtizedek előtt állott. Épen ezen ingadozás és bizonytalanság keltette fel Németországban a Terminregister eszméjét. A német tőzsde-enquête ezen Registert eredetileg csak az árügyleteknél javasolta, az 1895.

mélyen gyökerezik az emberi természetben, hogy azt alapijában véve a gazdasági történet bármely szakában különböző formában láthatjuk nyilvánulni.

Habár azonban egyrészt a speculationnak nem épen szükségképen a határidő-üzlet formájában kell jelentkeznie és a tisztán capitalistikus comptant műveletekben is előfordul, úgy másrészt át kell látnunk, hogy a lényeg nem a formában, hanem magában a speculationalis tevékenységben rejlik. Ha ezt hasznosnak, üdvösnek, a gazdasági életben nélkülözhetetlennek kell tekintenünk, úgy el kell fogadnunk olyan formákat, melyekben ezen tevékenység leggyorsabban és legsikeresebben érvényesülhet. A tőzsdei határidő-üzletben nem láthatunk pedig mást, mint egy modern formát, mely ezen speculationalis tevékenységet megkönnyíti, míg a különbözeti ügyletben ezen határidő-üzlet egyik szükségképeni lebonyolítási formáját kell felismernünk. Az a ki elvben a speculatio hasznosságát elfogadja, nem tehet tehát kifogást az ellen sem, hogy a tőzsdei forgalom meghonosít oly ügyleti formát, mely ezen speculatiót üdvös működésében elő-

ápril havában nyilvánosságra került kormányjavaslat azonban azt az értéktőzsdei ügyletekre is kívánja kiterjeszteni. Lényege abban rejlik, hogy csupán oly határidő, illetve különbözeti ügylet érvényes, még pedig feltétlenül érvényes, melynél mindkét ügylő ezen a kereskedelmi cégjegyzékhez hasonló módon berendezett és kezelt Terminregisterbe be van vezetve. Ez áll a bizományi ügyletre nézve is, ha a megbízás határidőügylet kötésére szólott. A kérdés tehát a Register útján nem nyer jogi megoldást, hanem administratív rendezés által gordiusi csomóként ketté vágatik. Jogi viták megszűnnek és az ügyletkötés biztonsága teljes lenne; a kérdés csak az, hogy ezen előny nincse-e nagy áldozatok árán elérve. Nagyon lehet tartani attól, hogy a Register a határidő-ügylet előnyeiből igen sok alkalmas egyént zárna ki, és hogy épen a leggazdagabb osztályok javára becses privilegiumot teremtené. A Registert különben csak kísérletnek tekintik, melynek sikere főképp attól függ, vajjon a kereset után járó nagy közönség miféle állást foglalna vele szemben.

A Register eszméjének egy másik nagy hibája tán az, hogy kiindulási pontul a határidő-ügylet veszélyességét veszi. Ha igaz is, hogy a modern határidőügylet abstract és technikailag könnyen kezelhető természeténél fogva gyorsan válhatik játék-ügyletté ezen átváltozás pathologicus eseteit tán mégis helyesebb volna fegyelmi és büntetőjogi szabályokkal üldözni. Itt különösen azon esetekre célszok, melyeket a budapesti tőzsdetanács előbb említett nyilatkozatában is kiemel és melyekben tapasztalatlan és könnyelmű egyéneknek a tőzsdejátékra való csábítása, ezen egyéneknek rászédése és kiaknázása a másik fél részéről fenforog. (Lásd még a következő műveket: *Baron*: Die Börsenenquête. Berlin 1895. Továbbá *Dr. Gustav Cohn*: Beiträge zur deutschen Börsenreform. Berlin 1895.)

segíti. A közönséges áruszállítási szerződéstől, melynél a teljesítés határideje a jövőre esik és melyet még a legconservativebb gondolkozású ember sem tarthat gáncsolandónak, a tőzsdebeli határidő-ügylet lényegében nem tér el és ezen utóbbinál pusztán a valamely árúnál előforduló tömeges kötések megkönnyítése végett állapíttatnak meg előre tőzsdei szokások által bizonyos üzleti feltételek, melyeket különben a feleknek minden egyes ügyletnél külön kellene megszabni és előírni. Sőt éppen azon tapasztalat, hogy bizonyos árukra nézve szokásossá vált az üzleti feltételeket mindig egyenlő módon megállapítani, vezetett a tőzsdei szokásos feltételek hivatalos megszabására. A tőzsdei határidő-ügylet tehát egyrészt már élénkebb forgalom következménye, másrészt tényezője ezen forgalom terjeszkedésének, helyesebb ármegállapítást és a speculationális művelet hibáinak ellenművelet útján való kiegyenlítését teszi lehetségessé.

A haszon, mely a határidő-üzlet alkalmazásával úgy az egyes személyre, de a mi még fontosabb, a közgazdaságra nézve beáll, szembeötlő; kiegyenlíti az árakat a különböző helyekre és különböző időszakokra nézve, az árhullámzásokat ennél fogva mérsékli, az ezen hullámzásokból eredő károkat enyhíti és mintegy biztosítási segédügylet azon esélyek nagy részbeni eltüntetésére, melyekkel minden hosszabb időre szánt művelet számolni kénytelen.

Érintsük végre pár szóval az annyira üldözött differentiális ügyletet. Előbb röviden a tőzsdei határidő egyik szükségképeni lebonyolítási módjának mondtuk. Ez természetesen még nem merítené ki a differentiális ügyletek lényegét. Mindenek előtt kétségtelen, hogy theoretice képzelhetünk tiszta differentiális ügyletet oly értelemben, hogy a felek már előre az árak közti különbözetet tekintették kötésük tárgyának. De ezen fogalom theorethikus constructiójából még a játéküzletre való következtést levonni nem igen sikerülhetne, mert először tisztán különbözetre kötött ügyletnek nem kell éppen játéküzletnek lenni, hiszen lehet egy effectiv műveletnek fedezésére szánt ügylet, és mint ilyen, helyes gazdasági tartalommal bíró ügylet. De továbbá a gyakorlatban a theoretikus constructió cserben hagy még azért is, mert a differentiális ügyletek túlnyomó része tényleg nem egyéb, mint egészen komoly gazdasági alappal bíró műveleteknek lebonyolítási módja; úgy hogy a differentiális ügyletek

analog szerepet játszanak a műveletek lebonyolításánál, mint a beszámítás (compensatió) a fizetéseknel.

Mig tehát egyrészt játék- és differentiális-ügylet nem fedi egymást, ez utóbbinak üldözése annál kevésbé volna helyén, mert túlnyomó részében a műveletek technikai lebonyolításánál a legkitünőbb szolgálatot végzi.

A tőzsdei határidő és differentiális műveletek természetét itt csak egy pár vonással ecsetelhettem, hanem azt hiszem, hogy ezen gyenge karczolat is eléggé felvilágosíthatott az iránt, hogy úgy a törvényhozás, mint a judicatura helytelenül választotta meg a küzdetet a tőzsdejáték ellen, midőn vagy ügyletformákat akart eltiltani, vagy ezen formákból akart a játékügylet létezésére következtetést vonni. Eredményében tehát e küzdelemnek vagy sikertelennek, vagy kártékony hatásúnak kellett jelentkeznie. A mennyiben a küzdelem pusztán formák ellen indult, könnyű volt a speculationnak, úgy a hasznosnak, mint a játékszerűnek más formát választania, melyben speculationális tevékenységét folytathatta és így az államhatalom sikertelenül járt közben; a mennyiben pedig a speculationt a jövőre nézve megakadályozta, egyenesen kártékonyan hatott, mert általában véve hasznos gazdasági működést tett lehetetlenné.

De ha az államhatalomnak a multban alkalmazott eszközeit kedvezőtlenül bíráljuk el, ismételhetjük-e e kedvezőtlen ítéletet a működés céljáról is? Távolról sem, — sőt csakugyan feladatának tartjuk, hogy egyrészt a lehetőséghez képest kiírta a gazdaságilag és erkölcsileg kártékony játékot, másrészt előmozdítsa, hogy a speculationt egészséges és hasznos működésében idegen elemek és befolyások meg ne gátolják. Ama kifogás, hogy az emberek játékszenvedélye kiirthatatlan és vágya lehetőleg legkisebb fáradsággal nagy nyereségre szert tehetni, kiolthatatlan, alig fog nyomatékkal birni, mert végre az államnak más kiirthatatlannak látszó emberi szenvedélyekkel kell megmérköznie anélkül, hogy ezen sajnos körülmény eme működésétől visszatarthatná. De továbbá magának a speculationnak érdeke is azt kívánja, hogy annak üzésétől olyan elemek távol tartassanak, melyek a speculationt minden komoly gazdasági alap nélkül játéknak használják fel. Ha a speculation tevékenységének haszna az, hogy helyes combinatiók alapján a helyes árképzést elősegítse, úgy a speculation ezen közhasznu irányának csak akkor felelhet meg, ha számításába nagy tévedések be nem csúsznak. A tévedéseket teljesen kikerülni nem lehet, mert

hiszen az árképző tényezők sokszor még ismeretlenek és az ismert, vagy ismeretlen tényezőknek közös hatása gyakran kiszámíthatatlan marad, azonban minél képzettebb, vagyonosabb, éleseszübb, informáltabb a speculatiót űzők összege, annál nagyobb a valószínűség, hogy összegesen véve a tévedések a lehető legkisebb mértékben fognak nyilvánulni és hogy ennél fogva a helyes árképződés elő fog állani. Már ezen okoknál fogva a veszély mindig csekélyebb lesz az árútőzsdei speculációban, melyben — ámbár itt is vannak kivételek és tán éppen Magyarországon sűrűk ezen kivételek — legtöbbszörre szakavatott és az árú ismeretével bíró elemek fognak részt venni. Ellenben nagy a veszély az értéktőzsdei forgalomban, mert itt már az árképzésre befolyással bíró tényezők oly bizonytalanok és gyakran oly kiszámíthatatlanok, hogy ezen bizonytalansággal még a szakavatott speculáció is csak nagy nehezen küzdhet meg. Mily károk következnek tehát be, ha szakavatatlan, könnyelmű, az árhullámzások által elkapott egyének működnek közre, kik a helyett, hogy a szakavatott speculáció által vezetettnek, tömeges fellépésük által homályosítják el a vezérszerepre hivatottak helyes felfogását. A tapasztalat is mindig azt mutatja, hogy nagy kríziseket megelőző széles rétegek részvétele a speculáció egyik vagy másik nemében.

Habár ezen hátrányok dacára egy nagy terjedelmű speculáció előnyeül némelyek azt állítják, hogy ezáltal a lehetőség fokozódik, az értékpapírokra nézve minden időben vevőt és eladót találni és hogy végre a gazdasági alap nélküli játékspeculáció belefűződik a gazdaságilag alappal bíró ügyletek láncolatába és ennek az üzlet élénksége szempontjából előnyös toldalékát képezi, a veszély, mely ebből a legitim ügyletekre nézve áll be, mégis túlnyomó. Nem kell itt a könnyelmű játékosra gondolni, ki tán tönkremenését meg is érdemelte, hanem magára azon tömérdek nemzeti vagyonsorsára, mely évről-évre nagyobb mértékben veszi fel az értékpapirformát és mely ezen játék folytán a legegészségtelenebb érték hullámzásoknak van kitéve.

Az államhatalom azon működését tehát, hogy a speculációtól a hivatlan elemeket távol tartsa, jogosnak és helyesnek kell fel fogunk. A tőzsdarend szigorúbb kezelésével, a fegyelmi és büntetőjognak erélyesebb gyakorlásával ezen cél elérheti. Ezen intézkedések helyesen volnának kiegészíthetők oly irányú rendszabá-

lyokkal, melyek az értékpapírok kibocsátására, a hivatalos árak megállapítására vonatkoznak. Itt is mutatkoztak oly bajok, melyeknek orvoslása szükséges; kiemelem azonban, hogy ezen állami intézkedéseknél mindig szem előtt tartandó, hogy a tőzsdei forgalom helyes és üdvös közgazdasági hivatásának teljesítésében ne gátoltassék.

Jól tudom, hogy vannak igen sokan, kik az államhatalom ily irányú beavatkozását még ezen megszorítással is jogtalannak és helytelennek tartják és az úgynevezett természetes fejlődéstől várják a javulást. Lehetetlen, hogy ezen controversiát, mely lényegében az államfogalmának és céljainak fejtegetése volna, bővebben tárgyaljam, hanem itt pusztán arra akarok hivatkozni, hogy azon a prioristikus álláspont, miszerint különösen a gazdasági téren minden rosszul van csinálva, ha abban az államhatalom részt vesz vagy közbenjár, vagy ha azt egyedül végzi, tartahatatlan. Ugy a laissez-faire, laissez-aller, mint az állami mindenhatóság két oly végleletet jelent, mely közt a gyakorlati politika hivatása a kellő középútat megtalálni. Ha tehát körvonalozzuk is a tőzsdeorganisatió és azzal összefüggő gazdasági téren eszközrendő intézkedéseket, az távolról sem jelentheti, miszerint ez egy mindenütt megvalósítandó általános program legyen. Az egyes államok konkrét körülményei, az egyes államokban mutatkozó visszaélések minden rokonságuk daczára oly különbözőek és oly különböző mértékben nyilvánulnak, hogy az ellenrendszabályok különbözősége csak természetes következmény, de hogy az államhatalom beavatkozása a tőzsdei forgalomra idővel mindenütt sürgősebbé fog válni, már magából a tőzsdeintézmény fejlődéséből következik.

Ha visszapillantunk a tőzsdék keletkezésére és fejlődésére, úgy azt tapasztaljuk, hogy azok mindig magánemberek egyesüléséből vették eredetüket. Ezen embereket az érdekek azonos-sága hozta össze és ezen közös érdekeknek folyton éber tudata tartotta együtt. Az érdekek ezen közössége hozta létre ezen egyesülések szabályait, melyeknek alapintentiója természetesen nem is volt egyéb, minthogy a tőzsdében résztvevők hasznát és jólétét mozdítsa elő. Mint magánegyesületek, ezen tőzsdék többé-kevésbé autonom alapon állanak. Ezen autonom úton keletkeztek azon ügyletformák is, melyeknek egyik-másik nemét, különösen a határidő-ügyleteket és a differentialis ügyleteket már

érintettem és melyekhez a tőzsdék az államhatalom minden titalmi daczára szorosan ragaszkodtak és forgalmukban teljes érvényességükben fenntartották, mert ezen ügyleteket az üzleti élet, mint szükségéseket és hasznosokat teremtette.

De a tőzsdeintézmény fejlődésével, fontosságának emelkedésével azon alapeszme, hogy a tőzsde az abban résztvevők előnyére alapított és az ezen résztvevők közt kötött ügyletek könnyebb lebonyolítására szánt intézmény nem felel meg már a tényleges állapotnak. Míg egyrészt a tőzsdén kifejtett ügyleti technika a gazdasági élet vívmányává vált, mely, mint alkalmunk volt említeni, ma a nemzeti és nemzetközi forgalmat egy magasabb formai niveaura emelte, másrészt éppen ezen fontossága eredményezte azt, hogy ami a tőzsdéken történik, ne csak az ott tényleg működő személyek érdekszemponyjából bíráljuk és tekintsük. Alig van ma néposztály, alig van személy, melynek érdekei ne függnének attól, ami napról-napra a tőzsdéken történik. A tőzsde ellenében nyilvánuló nagy ellenszenv, egyéb okoktól eltekintve talán azon ösztönszerű érzésre vezethető vissza, hogy gazdasági érdekeink, gyakran még politikai érdekeink is egy oly intézménynek vannak kiszolgáltatva, mely hivatásának magaslátán nem áll mindig.

Az tehát, hogy a tőzsde autonóm úton fejlődött és hogy bár hivatását kezdetben szűkebb kör érdekeinek kielégítésében látta, idővel képes volt a gazdasági téren, elismerjük, nagy részben jótékony hatást kifejteni, még nem lehet elegendő ok arra nézve, hogy az intézménynél minden kinövései és hibái daczára a «noli me tangere» elvet alkalmazzuk. Sok javítást várhatunk magától az autonomiától, mert a tőzsdetagokban fontos közgazdasági hivatásuk érzete mindenesetre felkelti a nagyobb felelősségnek érzetét, de ebben végre teljesen megbizni nem lehet. Az a felfogás, hogy a tőzsde pusztán piac, melyen kereslet és kínálat találkozik, nem felel meg teljesen a valóságnak, hanem a tőzsde egyszersmind azon tér, melyen naponta a legélénkebb érdekellentétek csapnak össze. Igen gyakran a fegyverek nem éppen nemesek, az alkalmazott praktikák és machinatiók igen gyanús jellegűek. Ha ezen harc pusztán az abban résztvevőket érdekelné, úgy tán helyes lehetne, hogy az államhatalom a neutralis néző szerepére szorítkozzék. De minthogy ezen harc kiemenetelében nemcsak a résztvevők vannak érdekelve, hanem az

államhittel, az egész közgazdaság is, úgy az államnak kötelessége lesz az önérdék jogosulatlan nyilvánulását, mely a közérdekre nézve veszélyt jelent, megelőzni, illetve a kellő határokhba szorítani.¹

De, mint már mondtam, az állam intézkedéseinel szem előtt tartandó mindig az, hogy a tőzsde a közgazdaságra nézve túlnyomólag jótékény intézmény és hogy kerülendő ennél fogva

¹ Teljes elismerést érdemel a budapesti tőzsdetanács, mely be nem várva az államhatalom közbenjárását és beavatkozását, maga kezdeményezett és léptetett hatályba oly intézkedéseket, melyek a tőzsdei forgalomban beállott visszaélések megszüntetését célozzák. A tőzsdének jus personariumja a tőzsdei tagok és látogatók felvétele tárgyában az 1895. február 19-ikén kibocsátott szabályzatban helyes irányú reformban részesült. Az egyidejűleg közzétett fegyelmi szabályzat szigorú fegyelmi büntetésekkel fenyegeti azon tőzsdei tagokat és látogatókat, kik a tőzsdén magaviseletükkel vagy üzletük folytatása közben a kereskedői tisztességet megsértik, vagy oly cselekményeket követnek el, mely őket kartársaik becsülésére érdemlenné teszi. Ilyenek az árfolyamok ravasz befolyásolása, álüzletek kötése, a bizományosnak azon tette, hogy nem indokolható árfolyamokat számít fel megbízója terhére, a kereskedő tisztességgel ellenkező üzleti feltételek alkalmazása, tisztességtelen biztatás tőzsd especulatiókra, különösen ügynökök, tudosítások, és egyéb reclame eszközök segítségével és végre speculativ ügyletek kötése nem önnáló, szorult gazdasági helyzetben levő egyénekkal, és olyan személyekkel, kiknek ilyféle ügyletek kötése rendes üzletkörükbé nem esik, ha az ügyletérték az illetők vagyoni állásával feltűnő aránytalanságban van. Ha felemlítjük még azt, hogy ezzel kapcsolatban az ilyféle ügyletek jó részénél a tőzsde bíróság az igényt meg nem itéli, hogy továbbá az értékpapiroknak határidő-árfolyamjegyzésre való bocsátását a tőzsdetanács 8 millió frt tőkéhez kötötte és még ha ezen feltétel meg is volna, az ezen jegyzésre való bocsátást a tőzsdetanács esetről-esetre megtagadhatja, úgy el kell ismernünk, hogy ezen intézkedések igen terjedelmesek és hatékonyak. Mindezek dacára eme határozatok még sem teljesek, mert a tőzsdetanács hatásköre és fegyelmi joga csakis a tőzsdetagokra és látogatókra terjed ki. A tapasztalat pedig azt mutatta, hogy a legbotrányosabb visszaéléseket éppen azok követik el, kik bár úgynevezett bank- és váltóháztulajdonosok voltak, de nem voltak egyszersmind tőzsdetagok. Azonkívül a fentemlített legsúlyosabb fegyelmi esetek annyira szelik az állam büntetőjogi körét, hogy állami intézkedések szüksége itten kétségtelenül fenforog, még ha meg is engedjük, miben kételkedni egyelőre nincs jogunk, hogy a fegyelmi szabályzat a gyakorlatban szigorúan fog alkalmaztatni.

A tőzsdereform ügyével lazább összefüggésben van a tőzsde bíróság kérdése, mely különösen nálunk oly sokszor képezi vita tárgyát, annyival is inkább, mert e bíróságnak sehol sincsen oly széles hatásköre, mint éppen nálunk. Kétségtelenül ajánlatosnak mutatkoznék e hatáskörnek némi megszorítása, továbbá a bíróság más összeállításra, illetve a tisztán kereskedői elemnek összevegyítése nem kereskedelmi elemmel. Azon kívánalmak azonban, melyeket az 1895. május havában tartott gazdaságcongresszuson hangoztattak, oly túlzottak, hogy azoknak teljesítése a tőzsdebíróságot hasznos és czélszerű működésében teljesen megbénítaná.

minden, mi ezen intézményt üdvös functiójának teljesítésében megakadályozni képes volna.

A megengedett határt talán már is túlléptem, midőn a tőzsdereform szükségességét hangoztattam és ezen reform fő irányát kijelöltem. De már az itten habár csak futólagosan és alaposabb indokolás nélkül érintett eszmék is eléggé kimutathatták, hogy a tőzsdereformnak és illetve a tőzsde hibái és kinnövései ellen alkalmazandó gazdaságrendőri intézkedéseknek egészen más tartalommal kell birnia, mintsem hogy ezekben a tőzsdeadó, melyre most már ismét visszatérek, magának helyet vindicálhasson. Már a megoldandó kérdés szövevényes voltával erős ellentétben állana az eszköz egyszerű mechanikus természet, mely mint adó alig alkalmazható gyakorlatilag másképen, minthogy kivetendő mindenkor, midőn bizonyos obiectiv ismérvek fenn forognak. Mik legyenek ezen ismérvek? Természetesen nem mások, mint azon ügyleti formák, melyek a tőzsdeforgalomban alkalmaztatnak. A tőzsdeadó tehát ugyanazon kiindulási ponton áll, mint a régi obsolet állami tilalmak, melyek azt vélték, hogy a bajt gyökeresen kiirthatják, ha azon ügyleti formákat támadják meg, melyekben vegyesen a többi gazdasági ügyletekkel a játékszenvedély is kereste az eszközt kielégítésére. A tőzsdeadó tehát csakugyan e tilalmak alapján áll, melyek elejétől fogva helyteleneknek és gyakorlatilag hatástalanoknak bizonyultak. Folytatása azon téves felfogásnak, mely nem akarja elismerni, hogy ezen formák az üzleti technikának haladását képezik, másrészt ragaszkodik azon előítélthez, hogy productiv csak azon tevékenység, mely árukkal materialiter foglalkozik és mely megtagadja a gazdasági jogosultságot azon tevékenységtől, mely számos apró részletműveletekben hozza az árút a termelőtől a fogyasztóhoz, az értékpapírt annak kibocsátójától, tehát a hitelkeresőtől annak kezébe, ki mint végleges hitelnnyújtó (tőkés) azt állandó kamatozásra veszi meg. Ezen előítéletből magyarázható azon különben helyes adóelvekkel össze nem egyeztethető kedvezése a comptant és üldözése a határidő ügyletnek. Mintha a határidő ügylet, mely a gyengébb üzleti erőket képesíti a nagy tőkével szembeszállni és ez utóbbinak monopoliumát megakadályozni, nem volna éppen adózási szempontból kiméletelességre érdemesebb és socialpolitikai szempontból is pártolásra méltóbb, mint a comptant ügylet, melyben inkább a vagyonosabb osztály

vehet részt, kizárva a közjó hátrányára a versenyből a hitelre szoruló, de különben értelmiség tekintetében teljesen megfelelő elemeket.

De tudjuk, hogy azok, kik a tőzsdeadót, mint gazdaságrendőri intézményt pártolják, moralis erejüket főleg abból merítik, hogy az adóval a játékot üldözik. De vajjon a játék formájában válogatós-e? Nem fogja-e gyorsan felkeresni az ügyletnek más formáját, hogy szenvedélyét kielégítse. A határidő-ügylet és differentialis ügylet, melyet, mint mondják, nálunk a játék különös előszeretettel ápol, feltétele-e a tőzsdejátnak? Nincs-e itt példája a new-yorki tőzsdének, mely a határidő-ügyletet értékpapírforgalmában nem is ismeri és melyen a játékmánia tán még merészebb módon nyilvánul, mint az európai tőzsdéken. Az ügyletnek bizonyos formája nem lévén tehát a játéknak feltétele, az adó nem támaszkodhatik biztos ismervre. Hiszen láttuk már a judicatura ingadozásában, hogy mily nehéz az egyes esetekben, midőn pedig a concret körülmények a felek intentiójának, vagyoni viszonyainak felismerésére sokkal átláthatóbbak játék vagy komoly ügylet fennforgását megállapítani. Igen sokszor az ügyfélnek társadalmi állása, foglalkozása fog arra nézve támpontot szolgáltatni, hogy komoly ügylet, vagy játék intentionáltatott, habár magára a játékra, mint az ügylet indító okára való következtetés mindig igen nehéz volt és nehéz is lesz. Mikép teljesítse most már a megkülönböztetést az adótörvény, melynek egyszerű, biztos tárgyakat kell kiválasztania. Minthogy pedig ezen tárgyak helyes megjelölése lehetetlen, az adó ezen megkülönböztetés elejtésével kénytelen lesz bizonyos ügyleteket, vagy ügyletformákat e célra kijelölni. Komoly- és játékügylet tehát most már egyaránt viseli a terhet, sőt beáll azon visszás helyzet, hogy a jövőre nézve most már tán inkább gátolja a komoly ügylet megkötését, ellenben érintetlenül hagyja a játékügyletet. A komoly ügyletnél, mely a legkisebb töredéket is kénytelen figyelembe venni, az adóteher már esetleg oly költségdöbbletet okoz, mely a megkötést lehetetlenné teszi, míg ellenben a játékos, kit legtöbb esetben könnyelműsége, vagy fellovagolt mérész képzelődése elragad, az adóterhet semmibe sem fogja venni, azt féknek nem tekinti, pusztán remélt nagy nyeresége csekély kisebbitésének. Az adó tehát célját nemcsak hogy el nem éri, hanem a játékot még helytelenebb irányba is tereli, ameny-

nyiben azt éppen oly papirokban való üzérkedésre buzdítja, melynél a nyerési kilátások még nagyobbak, de bizonytalanak, mert minél nagyobb a nyerési esély, annál kisebb üzletterhet képez benne aránylag az adó.

Az adónak ezen hatása természetesen csak akkor áll be, ha egyáltalában elegendő magas arra, hogy az ügyletek megkötésére, vagy meg nem kötésére befolyással lehet. Határozott százaléki számokról itt nem beszélhetek, de említésre méltónak tartom, hogy egyrészt nemzetközi arbitrage ügyleteknél, melyek még különben tőzsdeellenes részről is a közgazdaságra nézve hasznosaknak vannak elismerve, nagy tőkék forgatása mellett a nyereség, melylyel szemben a veszteségi risico is áll, tizedszázalékra szokott menni. A legkisebb adótétel itt már tehát a megkötés akadályául szolgálhat, míg a tőzsdét ismerő szakemberek állítása szerint (mint ezt az 1877-iki londoni tőzsde-enquête alkalomával hangoztatták) még $\frac{1}{2}\%$ -os adó sem volna képes a játékost, ki több százaléknyi nyereséget remél, műveletétől visszariasztani.

E szembeállítás kellő fényt vet az adó hatására. Az egyes államokban eddig meghonosított tőzsdeadóknál az adótételek egyáltalában nem látszottak arra alkalmasaknak, hogy a tőzsdejátéktól tartóztassanak. A tőzsdeadó ugyan hivatalosan sehol sem lett gazdaságrendőri intézkedésnek tekintve, de az adó pártolói közt bizonyára igen sokan voltak, kik az adó ezen céljára gondoltak. A parlamenti vitákban a speculatio ellen intézett támadások ezen következtetésre nagyon feljogosítanak. Ha azonban az eddigi tőzsdeadók hatását megfigyeljük, úgy láthatjuk, hogy ezen cél semmiképen sem lett elérve és ha az adó-ügyletektől netán visszatartott volna, ez bizonyára a legkomolyabb üzletkör rovására történt. Mint gazdaságrendőri intézkedés a tőzsdeadó tehát teljesen céltévesztett és alkalmatlan eszköz, gyakorlatilag oda vezet, hogy az állam azt amit, mint kártékonyt, ki kellene irtania, el kellene tiltania, tűrni fog egy adószolgáltatás ellenében, melynek így még erkölcsi alapja is elvész.

Megelégedéssel tehát pusztán azok fogadhatják, kik tőzsdeellenes animozításuk hevesességénél fogva minden rendszabályt üdvözölnek, mely a tőzsde emberei ellen látszik első sorban intézettnek. Ha ezen helytelen iránynak van egy jó oldala, úgy ez csak az lehet, hogy megkönnyített egy financz-politikai

actiót mely gyümölcsöket tán, nem is annyira a jelenben, mint a jövőben fog teremni. Ha tekintetbe vesszük, hogy milyen technikai nehézségekbe ütközött mindenütt a tőzsdeadó behozatala, úgy el kell ismernünk, hogy az erély a nehézségek leküzdésére, bizonyára csekélyebb lett volna és így a siker is csak később állott volna be, ha egy bár helytelen alapokon nyugvó, hanem széles körök által pártolt mozgalom a nehézségek leküzdésére folyton nem izgatott és bátorított volna.

Végre hogy csakugyan mily csekély súlyt lehet ma már fektetni a tőzsdeadóra, mint gazdaságpolitikai rendszabályra, ismét a német birodalmi tőzsde-enquête hivatalos jelentésére hivatkozom. Ezen enquête, mely jelentésének közzététele után tőzsdeellenes irányzata miatt a leghevesebb megtámadásoknak lett kitéve, mely operatumában felvett a tőzsdére vonatkozó minden momentumot, mely reform tevékenységre búzdíthat egyik vagy másik irányban a foliokra menő jelentésében a tőzsdeadóról csak egy pár sorban emlékezik meg. Ezen megemlékezésben azonban szintén a fentti conclusiókra jut. Azon megjegyzéssel, hogy a Német birodalomban ezen kérdésnek az enquêten való tárgyalása alkalmával már csak a tőzsdeadó felemeléséről, nem pedig annak behozataláról lehetett szó, mi természetesen a dolog lényegén mit sem változtat, álljanak itt a jelentésnek szavai szószerinti fordításban.

«Azon kérdés, hogy a tőzsdejáték sikerre való kilátással megelőzhető-e az által, hogy a tőzsdeadó bizonyos ügyletekre nézve felemeltetik, a bizottságban (enquête-ben) vita tárgyát képezte. A bizottság abból indult ki, hogy nem tartja feladatának az adóemelést financia-politikai szempontból tárgyalni. Ami pedig az adóemelést, mint a speculatio kihágásai ellen intézett eszközt illeti, úgy azon nézetet fejezi ki, hogy megkülönböztetést gazdaságilag jogosult és nem jogosult ügyletek közt alig lehetséges oly módon tenni, hogy ezt az adótechnikát felhasználhassa. Az adóemelés összege nem haladhatja túl azon mértéket, melyet a jogos ügyletek elviselhetnek. Ezen határon belül pedig az adóemelés a játékügylettől vissza nem riaszthat.»

II. A tőzsdeadó mint az adóigazságságnak és arányosságának eszköze.

A bevezetésben utaltam arra, hogy a tőzsdeadó behozatalát előmozdító tényezők közt egyik sem bizonyult oly hatályosnak, mint azon általánosan hangoztatott panasz, hogy míg az ingatlanok adóterhe, de különösen az ingatlanok átruházási adója és illetéke rendkívül nagy, addig az ingó vagyon forgalma, annak átmenete egyik kézből a másikba, adóterhet alig visel. A hatást nem tévesztheti el az ellentét kiegyensúlyozása, midőn egyrészt a szegény földművest látjuk adóterheinek súlya alatt görnyedni, másrészt a börsemilliomost, kinek minden fáradság nélkül és «adómentesen» sikerült rövid idő alatt kincseket összehalmozni. De ha ilyen túlzásoktól el is tekintünk, ezen érvelésnek csakugyan nagyobb súlyt kell tulajdonítanunk, mert az érv maga financz-, vagy tán még helyesebben, adópolitikai talajon áll. Szónoki sikerek elérésére, kellő hangulat gerjesztésére, nem vetendő meg egy erkölcsi érzelmektől áthatott támadás a speculáció ellen, hiszen ez annál könnyebb, mert erre már Mirabeau adta meg a remek előmintát. De minthogy a speculáció elleni támadás, a támadási objectum határozatlanságánál fogva könnyen verhető vissza, mert hiszen speculáció és speculáció közt van különbség, addig a hivatkozás a speculáció «adómentességére» annyival erősebb érvek látszik, mert itten már a különbség gazdaságilag jogos és jogtalan speculáció közt teljesen háttérbe szorul és megmarad tisztán azon ellentét, hogy míg a vagyon egyik neme súlyos adóval van megrakva, addig a másik vagy adómentes marad, vagy aránytalanul csekélyebb terhet visel. Ezen érv tehát a legmérsékeltebb gondolkozásuaknál is benyomást képes előidézni.

És csakugyan azt tapasztalhatjuk, hogy ezen érv van előtérben mind azon parlamentekben, melyekben eddig a tőzsdeadó vita tárgyát képezte. Egy pár idézés ezt teljesen be fogja igazolni. Ausztriában a pénzügyminiszter a tőzsdeadójavaslat tárgyalása alkalmával, noha ezen javaslat nem volt kormányjavaslat, hanem a képviselő körökben kezdeményezett és így magának a parlamentnek, illetve a parlamenti bizottságnak műve volt, a következőképen nyilatkozott:

Adórendszerünk nagyrésztben a forgalmi adókon nyugszik és a helyzet ma az, hogy ezen forgalmi adók, úgy adótörvé-

nyeink tartalma, de még inkább ezeknek gyakorlati végrehajtása folytán az ingatlan vagyont terhelik. Az adópolitikai igazságosság követelménye tehát, hogy e tekintetben kiegyenlítés kerestessék és ennél fogva különösen az osztrák adótörvényhozás álláspontjából helyes, ha adó vettetik ki az értékpapírok forgalmára.

Az 1881-iki német tőzsdeadó-törvényjavaslat tárgyalásánál Grimm előadó még részletesebben fejti ki ezen érvet:

«Mig előbb az ingatlan tulajdon a nemzeti vagyon főtényezője, addig az utolsó 100 év alatt, de főkép az utolsó 30 év alatt az ingó vagyon, és különösen az ingó tőke túlnyomó jelentőségre vergődött. Az ingó tőke befolyása a gazdasági élet minden nyilvánulásában túlnyomóvá vált. Ezen fejlődéssel azonban nem tartott arányos lépést az adózás törvényes szabályozása, különösen nem azon irányban, mely a vagyon mozgását érinti. Ezen adók bélyeg formában beszedve egy elmúlt korszak maradványai és a jogügyletek közokiratokkal való bizonyításához simulnak. De minthogy az ingó tőke forgalma a régi jogi formákat mellőzte, úgy az adó az ingatlanon ragadt, mely tulajdon forgalma nem nélkülözheti a régi jogi formákat. Az állam szükségleteinek emelkedésével a közfigyelem ennél fogva mindinkább az ingó tőke forgalmára irányult, mely colossalis értékéből legalább szerény bevételekben részesíthetné az államot. Ebből magyarázandó ki, hogy ezen ingó tőkék forgalmának megadóztatása az értelmes finaczpolitikus előtt elodázhatatlan követelménynyé vált.

Kívánatos első sorban megadóztatása a tőzsdei forgalomnak, mint olyan forgalomnak, mely ezen tőkék koncentrált piacán jelentkezik. Ezen adó ellenzői talán azért küzdenek oly szenvedélyességgel ellene, mert rosszul esik az ingó tőkének, hogy most már elvesztené eddigi adómentességének privilegiumát, mely felmentette őt az alól, hogy a közteher viselésben a kellő arányban részt vegyen.»

Az 1881-iki német javaslat indokolása, mely különben tisztán ismételése az előbbeni hasontárgyú, de sikertelen javaslatok indokolásának, egyszerűbben fejti ki ugyanezen eszmét.

«A bélyeg-törvényhozás nem tartott lépést a kereskedelem, de különösen a tőzsde- és bankforgalom fejlődésével. E forgalom ennél fogva *tényleges* adómentességet élvez. Pedig már az előbbeni törvények szelleme, mely az általános közteherviselés alap-

ján állott, azt parancsolja, hogy ezen mentesség megszüntettesék. A tőzsde- és bankforgalom minden nap előforduló, gyors lebonyolítású, tömeges ügyleteinél nem kívánható ugyan magas és az üzletértékhez mért adó, mely az ingatlan vagyон átruházási díjaival egyenlő volna, de az egyenlőség követelménye, hogy ezen forgalom után is adó járjon, midőn különben is már az általános magánjogi forgalomban minden kötelezvény, adósságlevél után illeték szedetik. Ez igazságos marad, még ha el is ítéljük a tőzsde- és bankforgalom elleneinek túlzásokban tetszelkedő zajos mozgalmát és alaptalannak tartjuk sokaknak reményét, hogy ezen új adókból mesés bevételek várhatók.»

Hasonló indokokra támaszkodtak Franciaországban is, csakhogy itten ezen érv nem birt olyan nyomatékka, mert az ingó vagyон eddigi adózása az ingatlan vagyonnal szemben nem volt csekély és maga a kormány is elismerni volt kénytelen, hogy a javaslata ugyan az értékpapiradózás alkalmas kiegészítését képezi, de hogy az értékpapirbirtok már eddig is számba menő terhet viselt.

Látható tehát, hogy az ellentét kiemelése, mely az ingatlan és ingó, vagyон adóterhe közt állítólag léteznék, nem pusztán agitationalis elemek műve, hanem rendesen a hivatalos indokolás főrésze és hogy mindenütt nagyobb vagy kisebb határozottsággal a tőzsdeadó az adóigazságosság követelményeként van odaállítva.¹

Habár ezen kijelentések autoritativ helyről származnak és habár az utalás nemcsak valamely társadalmi osztálynak egyoldalú panaszaként tűnik fel, nem volna helyes ezen kijelentéseket minden kritika nélkül elfogadni, mert mi sem képesebb marandóbb tévedéseket előidézni, mint egy általában helyesnek elfogadott jelszó, melynek alaposabb bírálata első pillanatra feleslegesnek látszik.

Ha az ingatlan és ingó vagyonnak valamely konkrét adórendszerben mutatkozó terhét akarjuk megvizsgálni és a két vagyonkör terhének egymáshoz való viszonyát akarjuk mérlegelni, úgy természetesen nem elegendő, ha egy adónemre szorítunk és pl. a forgalmi adóknak az ingatlanoknál alkalmazott nagyobb adótételeiből mindjárt a priori az ingatlan vagyон

¹ Hasonló irányban mozog Wekerle Sándor és utódjának, Lukács Lászlónak nyilatkozata. «Az egyenlő teherviselés elvi követelménye a tőzsdeadó. Miután minden forgalom után adó jár, a tőzsdei forgalom sem maradhat adómentes.»

nagyobb adóterhére következtnénk. De ha a mérlegelést alaposan, vagy némi alapossággal akarjuk végrehajtani, úgy csakhamar azt tapasztaljuk, hogy legyőzhetetlen nehézségekbe ütközünk. Az első nehézség mindjárt az, hogy sok adónál nem is igen lehet megállapítani azt, hogy az ingó vagy ingatlan terhehez számítandó-e. Vegyük pl. az iparadót (nálunk III. oszt. keresetadó) olyan vállalatnál, melynél a tőke legnagyobb része jogi értelemben vett ingatlanból áll; ugyanez fog állni a bányaadónál. Tetőzi e nehézséget azonkívül, hogy igen sok vállalat részvénytársasági formában működik, a melynél az ingatlan vagyonbeli jog legitimationalis részjegyekre van felosztva; míg tehát egyrészt a vállalatot tán ingatlannak fogjuk mondani, másrészt a részvényt mint a vállalatban való részesedést, az ingó vagyonhoz kell számítanunk. A gazdasági élet kategóriái, melyeket az adóteher minőségénél alapul akarunk venni, tehát távolról sem oly egyszerűek, mint a jogi kategóriák, melyek pedig nem mindig vágnak össze a gazdasági beosztással.

Egy másik nehézség ismét abból áll, hogy a valódi adóterhet nem állapíthatjuk meg tisztán a formális adóteherből. A részvényes pl. nálunk látszólag teljesen adómentes, de vajjon a részvénytársaság által fizetett adók nem képezik-e a részvényeseknek adóterhét? Az ellenvetés, hogy a részvényes tényleg nem visel terhet, mert a részvény megszerzése alkalmával már a teher lefizetése után fennmaradó nyereségnek megfelelő tőkét szerezte meg, nem pusztán a részvényesnél előforduló tünemény, hanem még gyakrabban fog bekövetkezni a háztulajdonosnál, vagy földbirtokosnál, ki az adóteher levonása után maradó házbér és földjövedelem tőkésített összegét szerezte meg.

Ismét egy másik nehézséget képeznek az adóáthárítás tüneményei is; a formális adóteher ezek folytán igen sokszor nem is képez valódi adóterhet és ha tán egy optimisticus felfogás azzal vigasztalna, hogy ezen áthárítás végleg kiegyenlítődik, kérdéses marad, hogy ezen kiegyenlítés után mikép oszlik meg a végleges teher? Gondoljunk csak a szállítási adóra és próbáljuk megállapítani, hogy a földmívelést, vagy a kereskedelmet terheli-e?

Végre nagy nehézséget látok abban is, hogy sem a nemzeti vagyon nagyságáról, sem ezen vagyon ingó és ingatlan alkatrészeinek nagyságáról megközelítőleg biztos adataink nincsenek.

Mindezekből nem akarok egyéb következtetést levonni, mint

azt, hogy általános kijelentések, miszerint az ingatlan terhe bizonyos adóformában aránytalanul nagy és hogy ennek kiegyenlítésül az ingó vagyonnak ugyanazon adónemmel való terhelése szükséges, abszolút becsesel nem birhatnak, és minden megszorítás nélkül el nem fogadhatók. De ha ezen reservatiót meg kellett tennem, úgy másrészt ismét utalnom kell arra, hogy az igazságosság minden helyes adórendszernek szükséges kelléke, hogy továbbá ezen igazságosság relativ fogalom, tehát azt, amit igazságosnak és igazságtalannak az általános vélemény elfogad, a gyakorlati politikának lehetőleg figyelembe kell vennie, ha egy helyes adórendszert, vagyis a nemzet társadalmi és gazdasági állapotához mért adórendszert akar megvalósítani. Ha már most az igazságosság szempontjából, illetőleg azon szempontból indulunk ki, hogy az általános teherviselésben az egyes vagyonnemek, illetve azok birtokosai ezen vagyonnem jelentőségéhez mérten legyenek terhelve, úgy a következő eredményekre jutunk.

Fenntartva előbbeni reservatióinkat, hogy az ingatlan és ingó vagyonnak megkülönböztetése a mai szövevényesebb gazdasági formák miatt nem lehet szabatosabb és az ingatlanhoz számítva különösen a föld- és házbirtokot és ingóhoz a birtok többi nemeit, de különösen az értékpapirokat, a teheregyszerű elosztását az *egyes főadónemekben* meglehetősen megfelelőnek kell tartanunk. Ott, a hol a föld- és házadóval szemben az iparadó, tőkeamatadó, részvénytársasági adó, járadékadó az adórendszerben helyt foglalt, az egyenlőség majdnem teljes. A föld- és házbirtok magasabb adólábai az egyenlőséget nem zavarják, mert e magasabb adólábat, mely látszólag az ingatlan nagyobb terhet jelentené, ismét azon szempontból kell elbírálni, hogy az ingatlan jövedelme a legbiztosabb, mert legfundáltabb jövedelem, mely tehát elvileg a magasabb adólábat éppen az egyenlőség elvének keresztülvitele végett szükségessé teszi. Ezzel szemben még tán azon körülmény sem volna nyomatékos, hogy a föld- és házjövedelem ellenőrzése a lehetőleg legteljesebb és hogy ezen jövedelem ennél fogva az adó alól ki nem buvhat, mert az ingó vagyon mindinkább a részvény, vagy közforgalmú értékpapir alakjában jelentkezvén, jövedelmének ellenőrzése még tán pontosabban, mert koncentrált helyen (a részvénytársaságnál, a közforgalmú papir kibocsátójánál), történhetik, mint az egyéni föld- vagy házjövedelemnél.

Német statisztikai adatok szerint a németbirodalmi nemzeti vagyont 175 milliárdra becsülik, ebből 50 milliárd esnék kölcsöntőkékre és ezen 50 milliárdból 30 milliárd értékpapírbirtokra. Ez az összes nemzeti vagyonnak körülbelül 17%-át tenné ki, míg két-három évtized előtt az arányszám csak 5%-ot képezett. Mint-hogy a tőkének közforgalmu papirokban való szereplése folytonosan emelkedő arányokat ölt, nem valószínűtlen, hogy ezen 17% már 2—3 évtized múlva 40—50%-ra fog emelkedni. Nagy-Britanniában mostan a nemzeti vagyonnak több mint harmada értékpapír formában jelentkezik. Az ellenőrzés az ingó vagyonnál tehát folyton könnyebbé válik.

De folytassuk az adóteher szembeállítását. A fogyasztásra rótt különböző adókat (az úgynevezett indirect adókat, dohány- és sómonopoliumokat stb.) bátran tekinteten kívül hagyhatjuk, mert ezeket sem az ingatlan, sem az ingó vagyon terheihez nem számíthatjuk és így eljutottunk volna a forgalmi adók complexumához, melyre a fent közölt hivatalos indokolásokban különösen súly van fektetve. Az ezen indokolásban ecsetelt fejlődés-menetet a valóságnak megfelelőnek kell elismernünk, azonban hozzá kell fűznünk, hogy a történeti fejlődés képe nem teljes, mert az indokok pusztán a legutolsó évtizedeket tartották szem előtt. Nem szabad t. i. elfelednünk, hogy a jelen század közepe előtt először is az ingatlan a vagyonnak oly túlnyomó részét képviselte, hogy a forgalmi adórendszernek csakis ez képezhette az adózás alapját és hogy a legtöbb európai államban az ingatlan vagyonnak, mely nem pusztán a legfontosabb vagyoni categoria volt, hanem lényeges közjogok alapja is, már régi időktől fogva voltak bizonyos illetékszerű terhei, melyeknek átalakítása forgalmi adókká könnyen történhetett. Az ingó tőkék átruházásánál és forgalmánál analog történeti előzmény nem létezik. A régi spanyol alcavala kivételével, mely az ingók átruházásánál szedetett és melyet a spanyol közgazdaság lehanyaglásának egyik főokául tekintenek, ilyen átruházási illetékekre nem akadunk. Csupán a jelen század közepe óta, az ingótőke forgalmának emelkedésével látjuk a törekvést az ingó vagyont a forgalmi adó-rendszer súlya alá vonni. Hogy ezen törekvés nem sikerült teljesen, az indokok már helyesen fejtik ki. Részből a törvények hiányossága, részből az ingatlan és az ingó forgalom sajátságos természete, mely a törvények alkalmazását

egyoldaluvá tette, volt a tapasztalt fejlődés oka. Egyrészt az ingatlanoknak, melynek forgalma szigorú alaki szabályokhoz volt kötve, az ellenőrzést a legnagyobb mértékben kellett elviselnie, másrészt az ingó forgalom változatos formáiban a fiskus adóhálóját kikerülhette. Nem kell itten az adótörvények jogtalan megsértésére gondolni, hanem arra, hogy ezen forgalom az adóköteles forma kikerülésével más formára ment át, mely a forgalom szükségleteinek ugyan megfelelt, de mely az adóellenőrzést a törvény által előírt módon lehetetlenné tette. Nagy nehézséget okozott különösen az, hogy míg az adó rendesen valamely külső ismérvhez, pl. okirathoz simult, addig az ingó-forgalom, támogatva a magánjog és kereskedelmi jognak szabályai által, a legtöbb esetben az okiratot mellőzhette és szóbeli megállapodásokkal elégedett meg. Az ügyfelek egymáshoz való kölcsönös bizalma, továbbá közös érdeke, hogy e megállapodásokat szorosan betartsák, az okiratot még feleslegesebbé tette.

Mik voltak már most egyrészt az egyenlőtlenséget megerősítő és súlyosító, másrészt ezen egyenlőtlenséget ellensúlyozó és enyhítő körülmények?

Az elsőkhöz kell számítanunk, hogy az ingó forgalom a nemzetek gazdasági életében folytonosan nagyobb és nagyobb jelentőséget nyert és nyer; ezt az általam idézett indokok is kiemelik és a futólag érintett német és angol statisztikai adatok is mutatták, hogy az ingó vagyon, különösen értékpapír formába való átmenet mellett, a nemzeti összvagyonnak folytonosan emelkedő részét képezi.

A német és angol viszonyokban mutatkozó fejlődési menet egyéb európai európai országokban főbb vonásaiban szintén felismerhető lesz, habár számbeli adatok ennek bebizonyítására rendelkezésemre nem állanak. Még a magyar birodalomban is, daczára annak, hogy a földművelés képezi a fő keresetet és a föld a nemzeti vagyon túlnyomó részét, az értékpapírbirtok jelentőségének emelkedése, úgy absolute, mint relative az ingatlan vagyonhoz képest az utolsó 25 év óta szembetűnő. Ha tehát ezen fejlődésmenet daczára a forgalmi adók súlya az ingatlan vagyonon marad, az adók változatlansága mellett is a súly relative nagyobbodnék.

Az egyenlőtlenséget azonban növelte különösen, hogy az államok pénzügyi kényszerhelyzetükben az eddigi forgalmi adókat emelték, pótlékokkal gyarapították. Nem lévén képesek az ingó

forgalmat fentjelzett természeténél fogva kellőképpen megragadni, a súlyt nagyobbították ott, a hol az adót annál biztosabban lehetett bevenni, vagyis az ingatlannál. Az ingatlanok átruházási adójának gyakran exorbitans és részleges elkobzással határos magassága ezen okra vezethető vissza (Franciaországban 10—11%, de nálunk is 43%). Fokozza ezen súlyt az adótörvények szigora pl. megállapítása bizonyos törvényes értékminiumoknak, melyek a valóságos értéket sokszor messze túlhaladják, a szabály, hogy az ingatlan terhei annak értékéből le nem vonhatók stb. ...

De vannak az egyenlőtlenséget ellensúlyozó körülmények is. Először minden nehézség daczára, melyet az ingók forgalma az adótechnikának okozott, ez utóbbinak sikerült, habár nem is teljesen az ügyletek értékéhez mért arányban, hanem sokféle apró fix tételekkel a forgalmat különböző nyilvánulásaiban érinteni. Így látjuk a forgalmi adók egész hálóját a kereskedelem és ipar könyveire, annak levelezéseire, tömeges számláira, váltókra és egyéb kereskedelmi papírokra, reclamhirdetésekre, de a mi a legnyomatékosabb, az államok nagy részében különféle adókat az értékpapírok emissiójára, és az értékpapírok tulajdonának átruházásaira, különösen ott, hol ezen értékpapírok névre szólnak. Ezen adók már is nagyrészt ellensúlyozzák az ingatlan vagyonnak a forgalmi adókból származó terhét és emelkedő, nagy forgalmu államokban már is igen tekintélyes összegeket hajtanak, mint azt pl. Franciaországban láthatjuk (l. a részletesebb számokat alant a francia tőzsdeadó című fejezetben).

Egy másik igen fontos ellensúlyozó körülmény az, hogy fejlődő országokban éppen az ingatlan vagyon az, mely a birtokosnak minden személyes hozzájárulása nélkül, pusztán a nemzet, a társadalom gyarapodásának hatása alatt értékében növekszik és jövedelmében emelkedik, vagy ha tán a jövedelem emelkedése be nem áll, de ennek legalább biztonsága fokozódik. Gondoljunk csak fejlődő közgazdaságu államokra, a földbirtok érték emelkedésére és városoknál a telkek árának felszökkenésére, központi fekvésű házak jövedelemszaporulatára és ezen házak értékének és eladási árának emelkedésére.

A magasabb forgalmi adók ingatlanoknál tehát nagyrészt azon alapulnak, hogy az állam ezen adóban veszi ki részét azon értékemelkedésből, melynek nagyobb része «érdemetlenül» az ingatlan birtokosánál marad és melynek aránylagosan csekély része

az államnak jut a társadalom, a közgazdaság közreműködéseért. Az ingó vagyonnál a közgazdaság fejlődése nem mutatkozik ilyen kedvezően a vagyon birtokosára nézve. Beáll ugyan itt is értékelkedés azon papiroknál, melyek ingatlan vagyonban, vagy iparvállalatban való részesedést képviselnek, tehát főképp részvényeknél, dividendapapiroknál, de minthogy ezek az ingó vagyonnak aránylag csekélyebb részét képezik és az ingó vagyon főképp kamatozó, úgynevezett fixrentével járó papirok formáját veszi fel, a fejlődés éppen ezen birtok jövedelmének és így közvetve értékének csökkentésére vezet. Egyrészt a fejlődéssel párhuzamosan a pénz vásárlási ereje kisebbedik, tehát a papír és annak kamatja kisebbedő gazdasági erőt képvisel másrészt conversiók útján az eddigi kamatjövdelem számszerűleg is csorbát szenved, még pedig legtöbbszörre az ingatlan vagyon előnyére.

Az ingatlan vagyonnak látszólag nagyobb terhe még nem jelentene tehát mindig tényleg egyenlőtlen, aránytalan terhet.

És mégis, ha mindezen körülményeket egybevetjük és mérlegetjük, úgy azon benyomás alatt kell állanunk, hogy különösen az utolsó évtizedekben az ingatlan vagyonra rótt forgalmi adók rendkívüli emelésében, de még inkább abban, hogy ezen emelés egyformán történt mindenféle ingatlanra, tekintet nélkül arra, hogy az előbb érintett fejlődés által az ingatlan forgalmi értéke minősítve van-e súlyosabb adóterherre? bizonyos igazságtalanság lett elkövetve az ingatlan vagyon összege ellen. Ha pedig ezt tényként elfogadjuk, a kérdés csak az, hogy ennél fogva az igazságtalanság megszüntetésére a helyes mód-e az ingó vagyonra pl. a tőzsdeadó alakjában új terhet rakni.

Már mindjárt első látszatra nem tetszik helyes módnak, hogy az egyik igazságtalanságot egy másik igazságtalanságnak elkövetésével szüntessük meg. A földművelés sorsán nagyon keveset könnyítünk azzal, hogy most már a tőzsdespeculansot is kényszerítjük nagyobb terhet viselni, mint eddig viselt. Sokkabb egyszerűbb mód lesz természetesen az igazságtalanságnak az ingatlan vagyonnál való megszüntetése, még pedig nem is annyira az eddigi magas tételeknek általános leszállítása, mint inkább a forgalmi adórendszernek a részletekben való reformja által. Ha azonban egy helyes logika és egy helyes adórendszer elvei ily irányu reformra utalának, nem szabad elfeledni, hogy igen sokszor az illető állam általános pénzügyi helyzete ily irányú reformot nem igen fog eltűrhetni.

Ha sürgősen kell az államnak bevételeit szaporítani, ha az «adó-reform» csak euphenniticus pótkifejezés lesz az egyszerű, de kellemetlen «adóemelés» szó helyett, az állam nem lesz azon helyzetben, hogy intézkedéseiben egy helyesnek elismert adórendszer elveit alkalmazza, és rendesen meg fog nyugodni abban, hogy ezen elveket teljesen szem elől ne téveszsze, gyakorlatilag szólva, hogy két baj közül a kisebb bajt válaszssa. Ha tehát a helyzet olyan lenne, hogy a forgalmi adókból folyó bevételeket egyéb bevételi források hiányában fel kell emelni, úgy azon érzet, hogy a forgalmi adók rendszerében a súly aránytalanul nagyobb az ingatlan vagyonnál, mint az ingónál, arra vezethet, hogy az új bevételi forrás az ingó vagyon forgalmában keresendő és hogy e célból esetleg a tözsdeadó behozandó. És ezen esetben, de csakis ezen esetben, az adóigazságosság ezen érzetét tán elegendőnek tarthatjuk arra, hogy a tözsdeadónak, mint új adónak behozatalát, még ha az bizonyos nehézségekkel járna is, célszerűbbnek mondjuk, mint a régibb forgalmi adóknak felemelését.

Ezen esettől eltekintve azonban a tözsdeadót általában, mint az adóigazságosság követelményét még el nem fogadhatjuk, mert az egyszerű utalást arra, hogy most már nem az ingatlanon, hanem a bank- és értékpapir-forgalmon a sor a közteherviselésben, kiválóbb részt elvállalni, kevésbé tarthatjuk helyes adópolitikai, mint inkább szűkkeblű érdekpolitikai érvnek, mely szem elől téveszti azon igazságot, hogy a különböző vagyoni és foglalkozási kategóriáknak érdekei ugyan egyben-másban ellentétesek lehetnek, azonban egészben véve mégis csak közösek és hogy az egyik érdekkörnek terhe egyszersmind a másiknak is terhe. Alig hiszem, hogy bárki is félreismerhetné, hogy pl. a jelzálog levelek forgalmára vetett adóteher ne érintené tulajdonképpen épen az ingatlan vagyont.

Ha tehát azon kérdést akarjuk megoldani, hogy a tözsdeadó célszerű-e egy helyes adórendszer szempontjából, úgy nem oszthatjuk azok álláspontját, kik vagy szűkkeblűségből, vagy elavult nézetekből kiindulva az ingatlan és ingó közti ellentétet két ellenség harcának tekintik, hanem magasabb szempontra kell helyezkednünk. Ezt pedig másképp nem eszközölhetjük, mint-hogy a tözsdeadó finaczpolitikai jogosultságát keressük, továbbá esetleges helyét és hivatását az adórendszerben kijelöljük.

III. A tőzsdeadó pénzügy-politikai szempontból.

1. Bevezetés.

Már e munka elején érintettem, hogy mit kell tulajdonképpen tőzsdeadó alatt érteni. Utaltam arra, hogy e név könnyen vezethet félreértésekre és hogy nem is jelöli meg helyesen és szorosan azon adónemet, melynek fejtegetése feladatomban. Láttuk ezen elnevezés történetét és még kiegészítésül hozzá fűzhetem, hogy a hivatalos törvények terminológiájában igen változatosan szerepel az adó, majd mint önálló, specialis bélyegtörvény pl. Ausztriában, majd mint egy általánosabb bélyegtörvénynek kiegészítő része, mint pl. a Német-Birodalomban, majd inkább megközelítve a tőzsdeadó nevet, «droit sur les opérations de bourse», mint pl. Franciaországban és hasonlólag Olaszországban. De bármi név alatt szerepeljen is az egyes államok törvényeiben, a tőzsdeadó nevet, mint egy ugyan teljesen meg nem felelő, hanem azért mégis a tudományos világban, mint a közéletben polgárjogot szerzett nevet elfogadhatjuk. Értünk alatta azonban mindig olyan adónemet, mely az ingók forgalmában az egyes ügyletekben nyilvánuló adózási képességet akarja érinteni. Tárgya ezen adónak tehát mindig bizonyos forgalmi tény, melynek gazdasági és jogi rendeltetése az ingó értéket egyik személynek vagyoni köréből egy másik személynek vagyoni körébe átszármaztatni. Míg ezen adónak forrása azon kereset, mely ezen ingó értékek ügyleteiben az ügyfelekre nézve rejlik, addig az adó tárgya maga az egyes ügylet, illetve azon értékösszeg, mely iránt az ügylet köttetett. Mint egyes ügyletek adója, a tőzsdeadó tehát minden kétséget kizárólag a forgalmi-adók rendszerébe tartozik. Képzeltető ugyan a tőzsdeadó olyan formában is, hogy az mint a tőzsdelátogatók egyenes adójának pótléka vettetik ki, de ezen adóforma, mely különben sem meritené ki a tőzsdeadó egész tárgyát, mert nem az összes ingó értékek forgalmára terjeszkednék ki, hanem pusztán a tőzsdelátogatók üzletkörére szorítkoznék, inkább csak surrogatuma legyen a rendes formának és azon célzattal bír, hogy a tőzsdeadónak, mint forgalmi adónak technikai nehézségeit kikerülje és az eredetileg célba vett, de gyakorlatilag nehezen berendezhető forgalmi adó helyett a tőzsde czimén az államnak némi bevételeket szerezzen. A tőzsdeadónak ezen egyenes adó alakjában való kivetési módjára még visszatérek, annak czélszerűtlenségét ott ki is muta-

tom, itten pedig csak annak kijelentésére szorítkozom, hogy ezen adó forma nem elvi alapon álló surrogatum, kiindulási pontja tehát szintén csak az, hogy az alapforma a forgalmi adó.

A midőn a tőzsdeadót a forgalmi adók egy fájának jelentettük ki, jogosultságának és czélszerűségének kérdését egy helyes adórendszer szempontjából függővé tettük attól, hogy a forgalmi adók összeségükben véve, milyen helyet foglalnak el az adórendszer teljességében? A két kérdés összekapcsolása annyival szükségesebb, mert csak így kapjuk meg azon magasabb álláspontot, mely nélkül a tőzsdeadó vagy pusztán államdeficitet fedező bevétel lesz azon alappal, hogy az állam bevételét szedi, a hol szedheti, vagy pusztán sarcz, melyet az egyik érdekosztály kiro a másik érdekosztályra.

De midőn a forgalmi adóknak czélját az adórendszerben tárgyalnám, el kell ismernem, hogy az adórendszer egyik részénél sem találunk oly disharmoniat a gyakorlat és elmélet közt, mint éppen a forgalmi adóknál. E disharmoniat talán legjobban jellemzem azzal, hogy a forgalmi adókat a pénzügyi gyakorlat kedvencz gyermekeinek és a pénzügyi elmélet mostoha gyermekeinek nevezem.

A pénzügyi gyakorlat ezen forgalmi-adókat mindig nagy buzgalommal ápolta. Mindenütt, illetve a mennyiben előttünk az európai műveltebb államok példája áll, mindezen államokban az adórendszerben az egyenes főadók és az indirect (fogyasztási) adók körén kívül látunk egy harmadik adócsoporthoz, mely bélyeg és illetékek nevezete alatt az állami budgetben igen tekintélyes helyet foglal el. Kivette olyan jogcselekmények után, melyek ezen forgalmat előidézni hivatvák, obiectiválva rendesen bizonyos okiratban, vagy olyan vagyonrészekben, melyek az egyes ügyfelek által forgalomba hozatnak, — ezen adók a specialis vagyonadók jellegét öltik magukra. Előnyük a gyakorlatban ezen jelleg által meg van adva. Mint specialis adók sehol sem hozták az állam kezelőit azon kellemetlen helyzetbe, hogy az adózók nagy összefüggő tömegével kellene szembeszállniok. Az érdekelletétek ügyes kihasználásával majd az egyik majd a másik vagyonnem forgalmát lehetett adózásra szorítani, és az államhatalom rendesen a «duobus litigantibus» mellett a «tertius gaudens» szerepét játszhatta. De gyakorlati előnyei ezzel távolról sincsenek kimerítve. Mint bélyegadók kereskedelmi államban,

Hollandiában jöttek először alkalmazásba, ezen adónem azóta különösen kedvelt a nagyforgalmú államokban, a melyekben mindig nagyobb és nagyobb értékű vagyonok kerülven egyik kézből a másikba, ezen adónemek jövedelmezősége önmagától óriási mértékben fokozódott. De mindezen előnyöket fölülmulja a kivetés, megállapítás és beszedés könnyűsége. Nincs szükség előmunkálatokra, összeírásokra, személyi vagy tárgyi catasterre, nincs szükség bevallási eljárásra, adóbizottsági tárgyalásokra, jövedelem és vagyonbejelentésekre, mint az egyenes adóknál, nincs szükség vámvonalakra, egyéb nagy ellenőrzési szervezetre stb. mint a fogyasztási adóknál. Az adómegállapítást maga az ügyfél végzi, midőn az ügyletet köti, a jogcselekményt végrehajtja, az okmányt kiállítja. Egyszerre költség nélkül meg van állapítva, az adó személye, tárgya, az adó alá kerülő érték, az adó összege, melyet a fél maga (itt főképp a bélyegformára gondolunk) számít ki és a mi fődolog, az adózó egyúttal lerója az adót a bélyeg felragasztásával és ezáltal felmenti az államot az egész adóbeszedési eljárás alól.

Ezen adók egyedüli technikai hiányát, hogy az adóellenőrzés a többi adónemekkel szemben gyengébb, részben ellensúlyozza az, hogy az adótechnika idővel sokkal jobban kifejlődvén, az adóeltitkolók furfangjával sikeresebben küzdhetett meg, hogy továbbá az állam lassan-lassan nemcsak pénzügyi hivatalt, hanem összes hivatalnoki szervezetét, sőt ezenkívül valamennyi félhivatalos közegeit (autonom hivatalokat, közjegyzőket, ügyvédeket) ellenőrzési functiókkal, jogokkal, de felelősséggel járó kötelezettségekkel ruházta fel.

Mindeme előnyök természetesen nagyon emelik az államhatalom kedvét hogy ezen adónemeket lehetőleg szélesben alkalmazza és miután egy szolgálatkész jogtudomány és gyakorlata maga részéről is hozzájárult ahhoz, hogy az adóköteles jogcselekmények fogalmának kitágításával ezen adóknak minél több tárgya keletkezzék, még pedig gyakran egy helyes adópolitika elveinek teljes megtagadásával (lásd e tekintetben Schäffle fejtegetéseit «Grundsätze der Steuerpolitik» című munkájában a 451. lapon stb.), ezen adónemek az államok budgetjében folyton növekvő jelentőségű helyet foglalnak el. Franciaországban, a hol az ezen adónemek fejlődésére befolyással bíró momentumok a legjobban érvényesültek, ma az állambevételeknek majdnem $\frac{1}{4}$ részét képezik, de nálunk

is, a hol pedig a viszonyok nem voltak ezen adók fejlesztésére olyan kedvezőek, közel 33 millió forintot hajtanak, 225 millió forintnak véve a mi bevételi budgetüknek adókból befolyó részét, ez az adóknak 10%-ánál nagyobb összegét jelentené, mely abszolút összegében megközelíti legfontosabb egyenes adónknak, a földadónak, egy évi összegét.

Hasonló magas arányokat láttunk egyéb európai államok budgetjében is.

Ezen adók gyakorlati fontosságával igen különös ellentétben van azon mostoha elbánás, melyben a pénzügyi elmélet és tudomány részesíti eme adónemet. Ezen jelenségnek különböző okai vannak. Egyrészt az elméletnek nem igen volt kedve ezen anyagot pénzügyi szempontokból behatóbban tárgyalni, midőn a gyakorlat tiszta fiscalitási és jogügyi elvektől látszott áthatva lenni. A pénzügyi elmélet tehát megelégedett azzal, hogy egy általános, lesújtó kritikát hozzon, minek azonban csak csekély tudományos becse és értéke volt. Másrészt az elmélet megzavarva azon forma által, melyben ezen adónemek jelentkeztek, nem is volt igen képes ezen adónemeket egyéb adóktól megkülönböztetni, melyek egész más pénzügyi alapon és elveken állva, pusztán külső formájukban hasonlítottak a forgalmi adókhoz. Hozzájárult ehhez, hogy ezen forgalmi adók nagy része és éppen legrégibb része történetileg a szoros értelemben vett illetékekből fejlődött, melyeknek sajátos és őket az adóktól megkülönböztető pénzügyi jellegét, mint általánosan ismeretese, magyaráznom nem kell. Elhomályosította ezen adók természetét és megnehezítette az elmélet tisztább felfogását különösen a bélyeg-forma, mint kedvelt, kényelmes adótéljesítési forma, mely nemcsak forgalmi adóknál és illetékeknél, hanem még fogyasztási (indirect) adóknál is alkalmazva lett. Így aztán nemcsak a gyakorlatban, hanem az elméletben is érvényre jutott a «bélyegadó», vagy «illetékadó» név, mely igen sok tévedésnek kutforrásává lett és megnehezítette a forgalmi adók elméletének és részletes kritikájának megalkotását. Mindezen körülmények daczára újabb időben a tudomány, áthatva ezen adónemek emelkedő fontosságától, nagyobb figyelmet fordít az adórendszer ezen részére is.

Tudományos kidolgozásában a német tudomány szerzett magának különös érdemeket. Uttörő *Stein Lőrincz* volt, ki a forgalmi adók tudományos elméletének megalapítója. Utána aztán

több német szaktudós foglalkozott ezen kérdéssel, részben Stein alapelveinek kibővítését, részben azoknak kijavítását tűzve ki célul. Egyéb külföldi írók ugyan szintén érintik a kérdést, azonban nem oly alaposan, mert legtöbbször még mindig az előbb jellemzett zavaros felfogás hatása alatt állanak, vagy pedig csak az e téren uralkodó fiscalitas ellen küzdenek.

A következő fejezetben főbb vonásaiban kívánnám ismertetni azon írók nézeteit, kik e kérdéssel behatóbban foglalkoztak. Ha tán az elméletek eredményét teljesen kielégítőnek nem is fogjuk találni, abban a forgalmi adók és ezzel együttesen a tőzsdeadó jogosultságára nézve elegendő támpontokat tán mégis kaphatunk.

2. *A forgalmi adók elmélete.*

Stein Lőrinczet megelőzőleg is már többen foglalkoztak e problémával, azonban megoldása nem igen sikerült nekik. Különben újra kell kiemelnünk, hogy a pénzügyi tudomány művelői közt az elsőbbség itt is, mint általában ezen tudomány egyéb kérdéseinél, a németeket illeti meg.

A régiebb német írók közül (a régiebb litteraturát lásd Wagner és Heckelnek alant idézett munkáinál):

Jakob: a bélyegadókat a fogyasztási adók egy nemének tekinti. A fogyasztásnak szerinte két tárgya van. Az egyik. az anyag élvezet; a másik: a közhatóság által nyújtott szolgálatok. Ha a közhatalom a szolgálatok önköltségeinek megtérítését kívánja attól, ki e szolgálatokat igénybe veszi, úgy ez még nem adó; de ha ezen költségein felül még külön ellenszolgáltatást kíván, úgy ezen többlet adó jellegét ölti fel, melyet fogyasztási adónak kell tekintenünk. Jakob tehát már helyesen különbözteti meg az adót az illetéktől.

Hasonló álláspontja van *Malchusnak* is. A bélyegadókat ő is fogyasztási adóknak tekinti. A bélyegadókat két nagy csoportra osztja. Az egyik csoportban adó fizettetik az állam bizonyos szolgálataiért, a másokban pedig az adó magánokiratok után jár. Természetük szerint mindig indirect adók, mert nem a polgár jövedelmét, hanem annak egyes cselekményeit érintik, még pedig akkor, midőn ez, az államhatalom közbenjárására, vagy oltalmára szorul.

Rau még szigorúbb különbséget tesz adó és illeték közt,

a nélkül azonban, hogy ezen különböztetést rendszeresen vinné keresztül és a forgalmi adó fogalmát megállapítaná. Ostorozza e téren a pénzügyi praxist, mely pusztán felhasználja az alkalmat, hogy a polgárok vagyonát az állampénztár javára megnyirbálja. Jogosultnak tartja az illetéket, de jogosulatlanak a magánokiratok után fizetendő vagyoni adót.

Némileg hasonlít e nézethez *Umpfenbach* nézete is. A bélyeget ott, hol ennek alapja illeték, jogosultnak tartja, de máskülönben a pénzügyi hatalom túlkapását látja benne, mely a bélyegadó technikai könnyűségét felhasználja oly bevételek előteremtésére, melyek helyes pénzügyi elveken nem nyugszanak.

Ezen írónál tehát a forgalmiadók, mint külön adónemek nem szerepelnek még és vizsgálódásuk eredménye pusztán az, hogy legalább illeték és adó közt a határvonalat megvonni kezdték. A későbbi német írónál azonban a forgalmiadók már mint külön adók szerepelnek és csupán ezen adónem jogosultsága tekintetében van eltérés közöttük.

Faucher szerint csupán olyan adó jogosult, melynél az adózó fél járulékaival szemben az állam ellenszolgáltatása áll. A forgalmiadó is csak annyiban jogosult, a mennyiben ezen általános elvnek megfelel, szorosabban, az adóban fizetjük árát azon jótéteménynek, melyet az állam a jogvédelemben nyújt.

Részletesebben fejti ki ezen elvet *Meyer Sándor*. Az állam jogvédelme kétféle functióban áll. Az egyik functio abban nyilvánul, hogy az állam törvényeiben és egyéb szabályaiban megállapítja a jogrendet és ezáltal az egyénnek tényleges hatalmát jogi hatalommá alakítja át, a másik pedig abban áll, hogy erőhatalommal állítja helyre a jogrendet azon esetekben, midőn az valamely egyénnek ténykedése által meg lett sértve. E két functionak megfelelőleg az adózónak is kétféle szolgáltatása van. Az egyik szolgáltatási nem a bírósági illeték, mely az utóbb említett functióért, a bírói hatalom közbenjárásáért teljesítetik. A másik szolgáltatási nem a forgalmi adó, ez mintegy biztosítási díj azon általános jogvédelemért, mely a jogrend megállapításában rejlik. Ezen nyugszik a forgalmiadó jogosultsága. Ezen elmélet szoros összefüggésben van tehát az állameszme azon felfogásával, mely az államban nem lát egyebet jogvédő intézetnél és már ennél fogva sem vezethet helyes eredményre. Igaz ugyan, hogy az állam egyik fő feladata a jogrend megállapítása,

de ez nem meríti ki feladatainak egész körét. Midőn tehát adózunk azon czélból, hogy az állam feladatait teljesíthesse, úgy természetesen az adóban hozzá járulunk azon költségekhez is, melyek a jogrend fenntartásához szükségesek, de adónknak alapja nem lehet egyedül az, hogy ellenszolgáltatás legyen a jogrend fenntartásáért. Ha az állampolgár (egyén) szolgáltatását az állam által nyújtott ellenszolgáltatással kapcsoljuk össze, úgy ezen kapcsolatot megengedhetjük akkor, midőn az állam ellenszolgáltatásában nemcsak általános jótéteményt, hanem a illető egyénre nézve specialis érdekeinek előmozdítását látjuk. Itt már azonban ismét az illetékek fogalmához jutottunk. Ezen alapszik az illetékeknek jogosultsága; de hogyan alkalmazzuk az illeték fogalmát egy olyan egyéni szolgáltatásra, melynél az állam részéről specialis ellenszolgáltatás nem is nyújtott pl. egy jogügylet megkötésénél, melynél sem hivatalos, sem félhivatalos közeg, mint az állam megbízottja nem járt közbe. Ha pedig ilyen ügyleteknél is az állam ellenszolgáltatásának haszna vétetik alapul, úgy ilyen elmélet a forgalmi adókban sem láthat mást, mint tágabb értelemben vett illetékeket. Meyer elméletének eredménye tehát az, hogy az illeték fogalmát egyszerűen kiterjeszti az adókra. Ezen elmélet minden hiánya daczára mégis nagy jelentőségű, mert a német pénzügyi tudományt kivéve, a külföldi irodalomban még mindig uralkodónak tekinthető. Összefügg ez azon alapkérdéssel, hogy mi tekintendő az adók alapjául. A mennyiben azonban az adók alapjául a «do ut des» elve vétetik, a forgalmiadók ezen elméletét az adó alapelvéből folyónak kell elismernünk. Ezen elméletet még másik két irónál látjuk praegnansan és rendszeresen kifejtve.

Az egyik *Besobrasof*, ki «Impot sur les actes» czímű értekezésében tüzetesen foglalkozik e kérdéssel. A polgárnak legbecsessebb java, így szól, azon általános jogvédelem, melyben őt egyéni jogaira és különösen tulajdonára nézve az állam részesíti. E részesedés ugyan általános és ezért az adónak általában minden neme hozzájárul ezen jogvédelem költségeihez. Ezen általános jogvédelmen kívül azonban minden egyes polgár különös védelemben részesül, úgy személyére, mint vagyonára nézve. Saját érdekében a polgár igénybe veszi az államnak intézményeit, különösen pedig a közigazgatás különböző ágait, beleértve a rendőrséget és bíróságot is. Az állam hasznos közbenjárásának igénybevétele az egyes magángazdaságok javára szapo-

ritja azonban az állam kiadásait, melyeknek megtérítése a polgárok által képezi alapját egy külön adónemnek.

Az állam közbenjárása által nyújtott jogvédelem, mely kiadásait fokozza, két irányban nyilvánul preventív és repressív irányban. Preventive aközigazgatásban, a rendőrségben és az ugynevezett perenkivüli bírói eljárásban, repressív a bíróságok peres eljárásában. Gyakran pedig a jogvédelem nem is valamely közvetlen pozitív ténykedésben, hanem azon garantiákban nyilvánul, melyek a jogrend megállapításában fekszenek. A jogszabály felállítása, e szabályban a jogsértő ellen foglalt intézés, vagy fenyegetés már maga igen gyakran elegendő garancia lehet a jogok védelmére és jogsértések megelőzésére.

A jogvédelem ezen különböző formáihoz képest az adó, mely a jogvédelemért fizettetik, kétféle. Az egyik a jogcselekvények után fizetendő adó, mely az államnak azért jár, hogy jogszabályainak felállításában adja meg az egyes polgárnak a védelmet. A másik adó pedig akkor fizettetik, midőn a hatóságok pozitív közbenjárása, ténykedése válik szükségessé. Ezen elmélet tehát eredményében csakugyan hasonlít Meyer elméletéhez. Itt is a forgalmiadók, mint tágabb értelemben veendő illetékek jelentkeznek.

Leroy Beaulien «Traité de la Science des finances» című munkájának legutolsó (5-ik) kiadásában (chap. XI. 501. st. old.) még szintén ezen állásponton van. A forgalmiadókat vagyoni adóknak mondja, melyek akkor szedetnek, midőn a vagyon birtoкосát cseréli, vagy szerződés tárgya leszen. Jogosultságukat több okra vezeti vissza. Az egyik ok az állam szükségleteinek nagysága, mely a legtöbb államban az egyenes és az indirect (fogyasztási) adók által nem volna kielégíthető. Visszautasítja azon nézetet, mely szerint ezen bélyegadók azoknak megterhelését jelentenék, kiknek vagyona még csak alakuló félben van és ezen adók főjogosultságát abban látja, hogy az állam megkapja a forgalomba került vagyonnak egy részét azon okból, mert ő a szerződéseknek hivatott öre, mert ő közbenjárásával, rendőrségének, bíróságának és egyéb közegeinek segítségével megy át teljes biztonságban ezen vagyon az örökhagyóról az örökösre, az eladótól a vevőre. Az ő védnöksége alatt élvezi a vagyon; a szerződő fél jogainak tiszteletben tartását. Az állam által bevont vagyonrész mintegy biztosítási díj a többi vagyon háborítatlan élvezetére.

Az adó tehát ellenszolgáltatás egy olyan szolgáltatért, mely nélkülözhetlenül szükséges és melyet az állam egyedül képes nyújtani.

A forgalmiadók jogosultsága így egyrészt az állam budgetaris érdekeiben, helyesebben talán fiscalitási érdekeiben, másrészt abban fekszik, hogy ellenszolgáltatást képeznek az állam által nyújtott szükséges és hasznos szolgáltatásokért». Lényegében tehát ezen elmélet azt mondja, hogy a forgalmiadók tágasabb értelemben vett illetékek, míg az állam fiscalitási érdekeire való hivatkozás elvi jelentőséggel nem igen bír; kiemeli különben Leroy Beaulieu, hogy a forgalmiadók az adózók jövedelmével némileg helyes arányban vannak, mert csak vagyonos emberek jönnek azon helyzetbe, hogy ügyleteik után bélyegadót fizessenek és ebben is érvet lát ezen adók gyakorlati alkalmazása mellett. Számos statisztikai adatokkal ellátott fejtegetéseinek tartalma egyébként a francia adótörvényhozás ellen fordul, mely a forgalmiadókat tulságos módon használta ki, még pedig igen gyakran a kisebb vagyonok hátrányára.

Mint már előbb említettem, a német pénzügyi irodalomban *Stein Lőrincz* volt az, ki a forgalmiadók elméletét új alapokra fektette és azt az illetékek fogalma alól önállósította (*Lehrbuch der Finanzwissenschaft*. II. kiadás 1871. 466. old. s folyt.). Némileg a régebbi német írók nyomdokain haladhatott, mert, mint fentebb láttuk, illeték és adó közt már ezek is helyesen ismerték fel a különbséget. Elmélete a következő:

A forgalmiadók indirect jövedelmiadók, melyek akkor szednek, midőn a tőkék birtokost cserélnek, úgy, hogy az adó ezen birtokcserét okozó jogcselekvényekhez fűződik. E tőkeforgalom nem volna képzelhető a nélkül, hogy az ügyletben részt vett felek egyike, vagy másika, értéktöbbletben nyereségre (jövedelemre) ne tenne szert. Ezen értéktöbblet ennél fogva önálló tiszta nyereség, mely nem termelési processuson, hanem a forgalmon alapszik. E forgalomban előálló nyereség tehát ezen adók forrása.

Stein ezen elméletét utóbb még kiegészítette. A keresetiadók, mint a termelési nyereségnek adói, kiterjeszkednek mindazon termelvényekre, melyek a termelés folyamán, mint ennek hozadékai jelentkeznek. Ezen termelvényeken kívül van azonban még egy adótárgy, mely a termelés megadóztatásán kívül áll. Ezek azon forgalmi ügyletek, melyek nem következnek az adózó termelésének természetéből, hanem a termelési vállalkozáson kívül

állanak, még pedig önállóan mellette. A vállalkozónak ezen ügyletek a rendes keresetén kívül álló önálló nyereséget szolgáltatnak. Ezen önálló rendkívüli nyereség ott fog mutatkozni, a hol nem közvetlen használatra szánt árúk, hanem értékek jöttek forgalomba, tehát az értékforgalom körében. A forgalmi cselekményben pedig mindig nyereség lappang. Míg tehát a forgalmi adók tárgyai értékszerzések, addig forrásai azon értéktöbbletek és nyereségek, melyek minden ily ügyletnél okvetlen előállnak, vagy az eladónál, vagy az átvevőnél, «mert hiszen különben ezen ügyletek nyereség nélkül létre nem jönnének.»

Steinnek ezen elmélete összefüggésben van a keresetnek általános adóztatási rendszerével. Ő háromféle fő kereseti categoriát állít fel és ennél fogva háromféle kereseti adó-categoriát von le belőle:

1. a termelési tőke adóját (fajai: a föld-, ház- és tőkekamat-adó);
2. a tőke nélküli kereset adóját (indirect-, fogyasztási adók);
3. a tőke és munka együttes működéséből előálló keresetnek adóját (fajai ipar-, vállalkozási-, szoros értelemben vett kereseti adók.)

A fő kereseti ágakon és ezek adóin kívül léteznék még az egyes ügyletekből folyó kereset (nyereség) és ennek megfelelőleg egy külön adónem: a forgalmi adó, mely ezen utóbbi keresetet van hivatva megadóztatni.

Stein elmélete alapján helyes, azonban még két hiánnyal bír. Az egyik az, hogy kénytelen minden ügyletnél nyereséget feltételezni, a mi a valóságnak nem felel meg és jogosulatlanság színében tünteti fel az adót azon esetben, midőn nyereség egyik részről sem fordul elő. A másik hiánya pedig az, hogy a forgalmi adók egyik fontos fajára, az örökségi adóra, emélete éppen nem illik. De ezen hiányok daczára az ő elmélete a helyes megoldás magvát rejtí magában, mert ő is már az egyes ügyletben rejlő adózási képességre fekteti a fő súlyt. Különös azonban, hogy Stein munkájának későbbi kiadásában a helyes megoldásról lemondott és a forgalmi adókat tisztán arra vezeti vissza, hogy az államnak a belőlük folyó bevételre szüksége van.

Stein nyomdokain haladt *Wagner Adolf*, ő a forgalmi adókat szintén a keresetmegadóztatás egyik nemének tekinti; gon-

dolatmenete főbb vonásaiban következő (l. Finanzwissenschaft, II. Theil, 439. old. s folyt.):

A közgazdasági szervezet régibb, egyszerűbb viszonyainál, midőn mindenki még szorosán saját hivatásszerű foglalkozására szorítkozott, csak nagyon ritkán fordult elő, hogy valaki olyan egyes ügyletből szerzett magának keresetet, mely rendes hivatásszerű foglalkozásának keretén kívül állott. Az egyes személyeknek rendes keresete tehát az általános kereseti adókkal elegendő módon volt terhelhető. Ha kereseten kívül álló egyes ügyletek, különösen pedig az ingatlanokra vonatkozó egyes ügyletek már e mellett is külön adóval lettek érintve, úgy ennek alapja részben közjogi viszonyokban keresendő, részben pedig e terhek illetékszerű természetében rejlett. Ezen egyszerű közgazdasági viszonyok lassankint azonban átalakultak és részben a speculatív kereskedés, részben a hitelforgalom terjeszkedése folytán oly keresetek keletkeztek, melyek a régi hivatásszerű kereseten kívül állottak. Ezen külön természetű keresetek az általános kereseti adó által annál kevésbé voltak érinthetők, mert létezésük, terjedelmük megállapítása az eddigi szokásos ellenőrzési eszközökkel nem sikerülhetett.

E hiányon a régi kereseti adók reformja lett volna hivatva segíteni, de minthogy az ellenőrzés egyes reformok daczára nehéz maradt, e hiányt pótolta az egyes ügyletek után kivetett adó, mely az egyes ügyleteket azon időpontban érintette, midőn ezek okirati formában testesülnek meg. Ezen magában véve helyes elv azonban a gyakorlatban helytelen útra tereltetett, mert az adó az okiratok után járván, a fősúly ismét azon jogügyletekre nehezedett, melyek ingatlanokra vonatkoztak. Ebből tehát ismét újabb egyenlőtlenség és aránytalanság támadt azon kereseti források hátrányára, melyeknek alapja az ingatlan vagyon volt. A gyakorlatot a helyes elvvel összhangba hozni most már a pénzügyi elmélet és törvényhozás feladata lenne.

A forgalmi adó az általános adórendszernek két hiányát van hivatva pótolni: az első hiány ott van, hogy a hivatásszerű kereset a fő jövedelmi vagy hozadéki adók által nincs kielégítőleg megadóztatva; a második hiány pedig ott, hogy a hivatásszerű kereseten kívül még létezik egy, az egyes ügyletekben mutatkozó külön kereset, mely a hivatásszerű kereset megadóztatásával egyáltalán nem érinthető. Ebből következőtve, a for-

galmi adónak tehát kettős hivatása van: kiegészíteni az általános kereseti adót az adózónak általános keresetére vonatkozólag; másodsor, pótolni a kereseti adót ott, a hol ez már fogalmánál fogva nem alkalmazható.

Igaz ugyan, hogy minden egyes ügyletnél nem fog nyereség előállni. hanem ez a forgalmi adó jogosultságát nem érinti, mert az adónál egyáltalában csak átlagokkal számítunk és habár fordulhatnak elő egyes ügyleteknél veszteségek, mégis átlag ezen ügyletek tömegénél bizonyosan nyereség fog mutatkozni. Az elv tehát helyes és a gyakorlatban netán mutatkozó érdességek az által enyhíthetők, hogy az adót átlagosan alacsonyban vetjük ki.

Wagner a forgalmi adók etméletét azonkívül összeköttetésbe hozza az úgynevezett conjuncturalis nyereségek megadóztatásával. Wagner szerint az egyén gazdasági nyeresége két elemből származik. Az egyik elem az egyén czéltudatos gazdasági működése, a midőn az egyén tervszerűleg iparkodik valamely gazdasági eredmény elérésére. A másik elem oly általános okok és tűnemények összehatásából keletkezik, melyek az egyén tevékenységén kívül állannak.

Ezen okok és tűneményekfolytán a jelenlegi magántulajdon és örökségi rendszer segítségével az egyén vagyonában oly gyarapodásratesz szert, melyet nem ő maga érdemelt ki tevékenységével. Ezen nyereséget, melyet nem az egyén érdemére nem lehet visszavezetni és mely egyedül a társadalmi együttlét productuma, ugyancsak e társadalom lesz jogosítva adó alakjában a maga részére reclamálni oly módon, hogy a vagyon megoszlásában beállott egyenetlenség ezen adó által ismét kiegyenlítettessék. Itt töltheti be az adó socialpolitikai hivatását. Minthogy pedig ezen, a társadalom hatásának köszönhető nyereség — az ú. n. conjuncturalis nyereség — megadóztatása a rendes kereseti adók formájában nem eszközölhető kellő módon, a forgalmi adók feladata ezen nyereséget érinteni; ezen feladatukat pedig annál jobban teljesíthetik, mert a conjuncturalis nyereség legtöbbnyire épen az egyes ügyletek megkötésénél kerül külső megjelenésre, a midőn mint a vételár része folyósíttatik az eladó részére. Áll ez úgy ingatlanokra vonatkozó ügyleteknél, a midőn az ingatlanoknál a társadalom jótékony hatása alatt beállott értékelkedés a magasabb vételárban jut kifejezésre, — úgy az ingókra vonat-

kozó ügyleteknél, melyeknél a beállott nyereség rendszerint nem az ügyfelek tevékenységének, hanem ezek befolyási körén kívül álló körülmények következménye.

Wagner a speculatiót, mely ezen conjuncturalis nyereségre számít, nem tartja méltónak arra, hogy ezen nyereséget, mint kiérdemeltet, teljesen magának tartsa meg; elismeri azonban, hogy ezen speculationalis ügyletek megadóztatásánál a nagy nehézség az, hogy a speculatio veszteséggel is járhat, vagyis még általánosabban kifejezve a conjunctura, a társadalom hatása, veszteségeket is okozhat az egyénnek. A nehézség megoldását abban találja, hogy úgy, mint már előbb említettem, az ügyletek átlagában mégis csak nyereség vélelmezhető, hiszen ezen ügyleteket nem folytathatnák oly rendszeresen és tömegesen, ha átlag nyereséget nem hoznának. A megadóztatandó ügyletek helyes kiválasztásával és az adó alacsonyásával ezen nehézségeket a gyakorlatban minimumra lehet leszállítani.

Wagner elméletének azon részét, mely a conjuncturalis nyereség adóztatására vezet, alantabb bővebben tárgyalom, most pusztán az elméletnek főbb vonásait akartam ismertetni.

Nagyrészt Wagner nyomdokain halad *Friedberg* is, kire később még egyszer szintén visszatérünk, mert ő az egyedüli író, ki a tőzsdeadóról egy tudományos színvonalon tartott monographiát írt. A forgalmi adóról szóló elmélete egy másik munkájában jelent meg (*Zur Theorie der Stempelsteuern*. Conrad Jahrbücher 1878.). Úgy látszik, a tőzsdeadóról szóló monographiája birta ezen általánosabb niveaura emelkedő elméletének felállítására.

Friedberg eszmemenete az adózási kötelesség alapjából indul ki. Az állam, hogy anyagi szükségleteit kielégíthesse, az egyéni gazdaságok vagyonából merít. még pedig az egyéni gazdaságok képessége szerint (*Leistungsfähigkeit*). Ezen képesség mérvét nem az egyéni termelésre szánt tőkék képezik, hanem azon bevételek tágabb értelemben, melyek az egyén gazdaságában, javainak mennyiségét szaporítják. Ezen bevételek különböző természetűek a szerint, a mint egy tervszerű gazdaság eredményei, vagy pedig véletlenül, rendszertelenül kerülnek az egyén gazdasági körébe. A rendszerint visszatérő bevételek nyers hozadékok, a gazdasági költségek levonása után pedig tiszta hozadékok. A gazdaságot vivő egyén személyiségéből kiindulva nyers vagy tiszta jövedelmek nevezhetjük azokat.

A rendszeres bevételek ezen fogalma alá tartoznak tehát 1. azon összegek, melyek bizonyos személynek vagyónát bizonyos időközökben, rendszeresen, többletként gyarapítják. Ezen vagyongyarapodás eredménye a keresetforrás azon képességének, hogy tiszta hozadékot állít elő. 2. Azon használatok, melyeket a haszonvagyon (Nutzvermögen) a birtokosnak állandóan a vagyón állagának lényeges sérelme nélkül megenged.

E mindkét nemű rendes bevétek megadóztatása a hozadéki vagy jövedelmi adók segítségével történik. A rendes bevételek az adónak főforrásai ugyan, azonban nem egyedüli forrásai, mert e rendes bevételeken kívül az egyének rendelkeznek még rendkívüli bevételek felett is, melyek adózási képességüket nagyban befolyásolják. E rendkívüli bevételek megadóztatása a bélyeg-(forgalmi-) adók által eszközöltetik. A pénzügyi gyakorlat tehát ezen adók meghonosítása által helyes úton járt, habár ezt nem is czéltudatosan tette.

E rendkívüli bevételek alapulnak

1. az egyénnek e bevételek elnyerésére szánt öntudatos működéséből. A bevételek rendkívülisége ezen esetekben arra vezethető vissza, hogy ilyen bevételek előállítása nem tartozik az egyén rendes foglalkozásához, vagy hogy a bevételt okozó tárgyak természetüknél fogva nem tartoznak azokhoz, melyek a hivatásszerű, vagy iparszerű foglalkozás körén belül esnek (pl. ingatlanok adásvevése).

2. E rendkívüli bevételek lehetnek továbbá egyoldalulag lucratív természetűek, melyeknél a gazdasági egyén ellenszolgáltatást nem nyújt, pl. ajándékok, örökségek.

3. Allhatnak végre olyan gyarapodásokból, melyek a gazdasági személynek már birtokában levő vagyon értékelelkedéséből származnak, még pedig oly módon, hogy az értéktöbblet előállítása nem vezethető vissza az egyén tevékenységére, sőt éppen ellenkezőleg, e hozzájárulás hiánya által jellemeztetnek (conjuncturalis nyereség, pl. a telek értékében a város fejlődése által emelkedik).

A forgalmi adók a bevételek ezen categoriájának alapul vétele mellett a következő főfajokra oszolhatnak:

I. Adója azon rendkívüli bevételeknek, melyeket az egyénnek productiv, de nem rendszeres hivatásszerű tevékenysége állít elő, két alfajjal;

a) rendkívüli bevételek ingatlan vagyronra vonatkozó ügyletekből, miután az ingatlan vagyron adás-vevése természeténél fogva iparszerű foglalkozás tárgya nemigen lehet. De ide tartozik a részvényeknek és egyéb közforgalmú értékpapiroknak emissio bélyege is, mert ezek nem egyebek, mint ingatlan vagyronrészek képviselői;

b) adója egyéb bevételeknek, melyek az egyén productiv, de nem rendes iparszerű foglalkozásából származnak. Ezek ma az általános iparszabadság uralma mellett csak nehezen ellenőrizhetők, kivéve, ha a kereset nem nyilvánul az egyes ügyletnél külsőleg bizonyos ügyleti okmányban vagy iratban. Az adó ezen okmányhoz fűződik.

Ügy az I. a), mint I. b) alatti rendkívüli bevételek megadóztatása általánoson el van fogadva.

II. Adója a lucrativ czimből folyó rendkívüli bevételeknek, melyek tehát az egyén gazdasági tevékenysége nélkül keletkeznek:

a) örökség,

b) ajándékozás

a legtöbb államban adó alá van véve, hiányos csak az ingó tőke örökségi adójának ellenőrzése.

III. A fent körülírt conjuncturalis nyereség adója, midőn ezen nyereség folyósítatik. Itten az adónak constructiója a legnehezebb, azonkívül a gyakorlati megoldás is különböző az adózandó nyereségek természete szerint.

A szorosabb értelemben vett árúforgalomban a mai termelési és kereskedelmi viszonyok mellett a rendes iparszerű kereset és a conjuncturalis nyereség közti megkülönböztetés majdnem lehetetlen és ezért helyesebbnek is látszik az árúforgalomra nézve a rendes kereseti adóval megelégedni és az árúforgalomban előforduló conjuncturális nyereséget a külön forgalmi (bélyeg-) adó alól mentesíteni, nehogy sok esetben méltánytalan kettős adóztatás álljon be.

Ingatlanok eladásánál conjuncturalis nyereség igen sok esetben lesz folyósítva, sőt ezen ügyleteknél a nyereség constatalása és ellenőrzése túlságos nehézségekbe sem fog ütközni, mert az ügyletek és ezeknek lényeges tartalma (vétélárak) a nyilvánkönyvekbe bejegyeztetnek. Mint conjuncturalis nyereség adója, a forgalmi adó elvileg pusztán az értéktöbbletre, nem pedig az

egész vételárra terjedhetne. A gyakorlat ezen elv ellen rendszeren vét.

Értékpapiroknál az ügylet kétféle irányú lehet; a beszerzés vagy arra céloz, hogy az értékpapirból az átlagos kamatlábnál magasabb kamatjövedelem legyen húzható; vagy pedig arra, hogy az értékpapir árfolyam-hullámlásából nyereségre tétessék szer. Miután az értékpapirokkal üzött speculatio nem foglalkozik általános szükségleti cikkekkel, nélkülözhetetlen gazdasági feladatot nem teljesít. Ezen speculatio, mely azonkívül igen sokszor pusztá játékká fajul, tehát minden esetre, még ha működését hasznosnak is ismernők el magasabb adózási képességet árul el. A nehézség csak abban áll, hogy bajos e nyereséget különleg megjelölni és az értékpapirokban kötött ügyleteket az általuk elért nyereségek adózási képessége szerint minősíteni. Különben nem követtetik el nagy hiba, ha valamennyi értékpapirügylet mondatik ki adókötelesnek és ha az átruházásoknál a részvények mint bizonytalanabb, de esetleg nagyobb jövedelemmel kecsegtető papirok súlyosabban adóztatnak meg, mint fixjáradékot hozó értékpapirok (renték vagy záloglevelek), az ügyletek közül pedig a határidő ügyletek magasabb adóval sújtatnak, mint egyéb ügyletek.

Végre Friedberg helyesebbnek tartaná, ha a «forgalmi adó» név felcseréltetnék a «bevételi adó» elnevezéssel, minthogy nem a forgalom, hanem az egyén rendkívüli bevétele képezi az adózás alapját.

Ugyancsak az előbbeni Stein-Wagner-Friedberg-elméletek kiegészítéseként jelentkezik *Heckel* elmélete a forgalmi adókról («Zur Lehre von den Verkehrsteuern» című értekezés Schanz Finanzarchiv 7-ik évfolyamának 2-ik kötetében, 1890.). A forgalmi adókat Heckel is a kereseti adókkal hozza kapcsolatba. Heckel a keresetnek elméletéből indul ki. Minden keresetre irányuló gazdaság egyidejűleg kétféle irányú, egyrészt spontan hat a külvilágra, és feladatához, céljához képest akarja a külvilágot átídomítani. Ennek folytán a gazdaság a külvilág által adott anyagot és javak tömegét folytonosan módosítja és forgalomba hozza. De másrészt a gazdaság receptív irányú, a külvilágnak behatása alatt áll és akaratát e behatás alatt módosítja.

A gazdasági tevékenységnek végsikere vagy sikertelensége ezen két irány közös hatásának eredménye.

Minden gazdasági tevékenységnél megkülönböztetendő ennél fogva a gazdálkodó egyén (személyi momentum) és az anyagi javak, a vagyon (tárgyi momentum). A személy önt életet az anyagba, alkalmassá teszi az anyagot szükségleteinek kielégítésére, másrészt ezen szükségletek módosulása és változtatása létesíti a forgalmat.

Ezen alapfogalmak szemmeltartása mellett Heckel ezen javakban megkülönböztet egy relativ szilárd értékálladékot, mely a termelés maradandó közvetlen elemeit foglalja magában. Ilyenek a vagyonnak nagy típusai a városi és mezőgazdasági földtulajdon, ingó tőkék és egyéb termelési eszközök, ipari berendezések (gyárak). Ezen elemek adják meg az egyes gazdaság főirányát és így kapjuk meg a földművelés, a ház és a kamatot és járadékot hozó tőke birtokát, az ipar, a kereskedelem, a liberális foglalkozások típusait, melyek néha tisztán, igen gyakran azonban egymással vegyesen jelentkeznek a concret egyéni gazdaságokban.

E szilárd álladék mellett létezik egy relativ folyékony értékálladék is, mely a termelésnek mulékony és a forgalom folyamába helyezett elemeit és eszközeit foglalja magában. Ezek az elemek és eszközök, folytonosan változnak, majd megjelennek majd ismét eltűnnek és hatásuk csak utólag bizonyos termelési szak befejezésével mutatkozik, a midőn ezen termelési szak jövedelmét kívánjuk megállapítani.

E folyékony elem azonban állhat még azon változásból is, mely a gazdasági egyén tevékenységének behatása alatt keletkezik, magában a vagyon állagában, a mennyiben ingó helyébe ingatlan lép, vagy megfordítva; pénz helyébe egyéb érték, vagy megfordítva.

Végre állhat a folyékony elem azon értégyarapodásból, mely a gazdasági egyén közreműködése nélkül a külvilág behatása által jött létre.

Ezen folyékony értékálladék változásai alkotják együttvéve a forgalmat. Minthogy úgy a szilárd, mint a folyékony értékálladék minden egyéni gazdaság constitutív elemeit képezi, melyeknek együttes hatása adja meg ezen gazdaság eredményét, ezen elemek a gazdaság adózási képességének (Leistungs fähigkeit) elbírálásánál fontos tényezőknek tekintendők.

A gazdaság eredményének mérlegelésénél ismét két jelenségre kell figyelniünk. Az egyik jelenség a hozadék, vagyis quanti-

tativ eredménye a szilárd értékálladék segítségével létesült termelésnek, melynél a személy háttérbe lép. A másik jelenség a jövedelem, vagyis összege mindazon javaknak, melyek egy bizonyos gazdasági személy által valamely határozott időszakban élvezvezhetők, anélkül, hogy ezen személy gazdasági helyzete rosszabbodnék. A személy tehát itt már előtérbe lép és az adózási képesség megítélésénél a gazdaság eredménye nem pusztán quantitativ, hanem qualitativ összeget jelent. A quantitativ eredmény qualitativ eredménynyé lesz a forgalom, vagyis az értékálladék azon változásai által, melyeket az egyén vagy activ spontan működésével idéz elő, vagy pedig a külvilág behatásai folytán passive kénytelen eltűnni.

Az egyén gazdasági végeredménye ennél fogva befolyásolva van a forgalom által mely közreműködik arra, hogy a quantitativ eredmény qualitativ eredménynyé módosuljon át. Ha pedig az egyén adózási képességét gazdaságának eredménye után akarjuk elbírálni, illetve ezen eredményt kívánjuk az adózás alapjául tenni, úgy nem hagyhatjuk tekinteten kívül a forgalmat, mint ezen eredmény tényezőjét.

Ha pusztán a termelés eredményéből indulunk ki, vagyis a quantitas elvéből, úgy a hozadéki adórendszerhez jutunk. Ennek keresztülvitelénél a szilárd értékálladék nyújtja a kellő támpontokat, mert belőle kiszámítható, hogy ezen álladék felhasználásával bizonyos időszakban mennyi érték termelhető.

De kiindulhatunk a gazdaságnak qualitativ eredményéből és ekkor a jövedelmi adórendszerhez jutunk. Ennél bevárjuk azon időpontot, midőn a szilárd értékálladék és folyékony álladék egymásra hatása után már megállapíthatjuk, hogy a gazdasági személy számára mennyi érték maradt jövedelemképen bizonyos időszak lefolyása alatt.

A hozadéki és a jövedelmi adózás egy egész adórendszernek végpontjait képezi, hiányzik azonban ezen adórendszerben még a két végpont közti kapocs, vagyis az adózási képesség tekintetbe vétele a forgalomnak azon közbenső hatása folytán, mely javak quantitativ tömegét qualitativ tömeggé változtatta. Egy fejlettebb adórendszer mely a keresetnek összes ágait és jelenségeit akarja tekintetbe venni, nem nélkülözhet egy olyan adófajt mely a forgalom ezen közbenső jelenségeit ne érintené. Ez pedig annál szükségesebb, mert bizonyos javak, melyek a gazdasági eredmény létre-

hozásánál közreműködtek, a hozadéki adók kivetési idejében még nem mutatkoztak, a jövedelmi adónak kivetési idejében pedig már ismét eltűntek. Pedig ezen javak az egyén adózási képességének megítélésénél igen fontos szerepre hivatvák. Összefoglalva e szerint a forgalmi adók alapját és tárgyát, ez nem lehet a minden egyes forgalmi ügyletnél mutatkozó nyereség, mert ilyen nyereség minden egyes ügyletnél nem is fordul elő, hanem azon valószínű és átlag productiv erő, melyet a forgalom nyújt az egyén gazdasági működésének. A forgalmi adók forrása tehát a forgalom ezen általános ereje. De hogy ezen erőt, mint az adózási képesség egyik tényezőjét adótechnikailag megterhelhessük, szükséges, hogy az adó kivetésnél ezen általános erő egyes nyilvánulásaihoz, vagyis a forgalomban előforduló egyes ügyletekhez simuljunk. Ez természetesen nem zárja ki, hogy habár elvileg minden ügyletet adóztatunk tekintet nélkül arra, hogy nyereséges volt-e, vagy sem, a lehetőséghez képest erősebben, qualificaltabban ne adóztassunk oly ügyleteket, melyeknél concret, valóságos nyereséget, vagy értéknövekvést constatálhatunk.

A forgalmi adók tehát az adórendszerben a hozadéki (tárgyi) adók és a jövedelmi adók közt állanak, azonban közelebb a hozadéki adókhoz. Közös vonásuk a hozadéki (tárgyi) adókkal, hogy az adózó személyétől eltekintenek. Úgy mint a földadó jár bizonyos földrészlet után, a házbéradó bizonyos házbérorsszeg után, tekintetnélkül a földbirtokos, vagy házbirtokos egyéb viszonyaira, úgy jár a forgalmi adó is bizonyos ügylet összege után, tekintet nélkül arra, hogy ki kötötte az ügyletet. Továbbá a forgalmi adók úgy, mint a hozadéki adók, nem a tényleges keresetet veszik alapul, hanem bizonyos átlagot, valószínűséget. Az adózó a hozadéki adók hatását úgy érzi, mintha az adóforrás tőke értéke csökkent volna, még pedig az időnként visszatérő e nemű adóknál ezen adó egy realteher jellegét ölti magára. Analog a forgalmi adó hatása is, pl. az átírási díj az eladóra nézve a vételár csökkentését, a vevőre nézve a vétetár emelését jelenti.

Egészen más jellegű pedig a jövedelmi adó, mely nem az átlagos keresetet, hanem a valóságos keresetet kívánja érinteni. A két adónem azonban egymás kiegészítésére szorul, mert a jövedelmi adó magában meg nem állhatna, ha a hozadéki- és forgalmi adók nem nyújtanák neki a tárgyilagatos támpontokat.

Mindezeket összefoglalva, tehát az egyének keresete a hoz-

dék,- forgalmi- és jövedelmi adók által együttesen érintendő; e triasban a forgalmi adónak első sorban azon hivatása van, hogy a relativ folyékony értékálladéknak hatását méltassa az egyénnek adózási képességére nézve. De a forgalmi adónak van ezen kívül egy másik hivatása is. Az internationalis forgalomban szabályozója, ventilatora legyen a tőkék ki- és befolyásának. Elméletének alapján Heckel most már a következő általános adórendszert állítja fel.

Első csoport: A relativ — szilárd értékálladék adói, — a hozadéki adók, még pedig

1. ingatlanok adója: a föld- és házbéradó;
2. ingó tőkék adója: a tőkeamat- és járadékadó;
3. az ipari telepek adója: az iparadó, kereskedők adója.

Második csoport: A relativ folyékony értékálladék adói: a forgalmi adók.

1. A forgalom activ hatásának nyilvánulásánál, midőn a relativ szilárd értékálladék változik:

- a) ingatlanok átruházási adója (átíratási illetékek),
- b) ingó tőkék átruházási adója, fajai: tőzsdeadó értékpapírok, adás-vevési szerződések bélyegadói.

2. A forgalom passiv hatásának nyilvánulásánál

- a) értéknövekedés adója — örökségi adó,
- b) rendkívüli értéknövekedés adója, — ajándékozások adója,
- c) egyéb értéknövekedések adója, — a nyeresémi adó, a conjuncturális nyereségek adója.

3. A forgalom activ és passiv hatásának nyilvánulása a világforgalom egyes mozzanataiban:

- a) váltóbélyegadó,
- b) kötlevelek bélyegadója,
- c) nyugta bélyege,
- d) contocorrent, számla bélyege,
- e) játék, kártya és hirlap bélyegadója.

Harmadik csoport: az általános jövedelmi adó mint az egész adórendszer koronája.

A kelletnél talán bővebben ismertettem Heckel elméletét és adórendszerét, azonban tettem ezt különös tekintettel arra, hogy ezen elmélet a legutolsó években keletkezett, tehát legújabb, továbbá azért, mert lehetőleg az egész adórendszerre kiható, magasabb állaspontra kívánt emelkedni. Azonban elméletét

alig mondhatjuk kielégítőnek. Ha el is tekintünk azon homályosságoktól, melyek a relativ szilárd és a relativ folyékony értékálladék fogalmának föllállításából származtak és melyek mégis az elmélet constructiójánál feleslegesnek látszanak, a fősúly azon tételen fekszik, hogy a forgalom a javak quantitását, a hozadékot, a javak kvalitásává, jövedelemmé változtatja át és hogy a forgalmi adók functiója a forgalom ezen, az adózásiképességet oly kiváló módon emelő hatását az adórendszerben érvényre juttatni. Elismerve teljesen a forgalomnak jotékony hatását annak fő jellemvonását nagyon homályosan látjuk megállapítva abban, hogy a hozadékot jövedelemmé változtatja. A forgalom azon hatással van, hogy könnyebbíti a javak átmenetelét annak kezéből, kinél a javnak kisebb értéke van, annak kezébe, kinél a javnak nagyobb értéke van. Lehet tehát a forgalomhoz fűzött értékszaporulatról beszélni, melyet az adórendszerben is kellően kell méltatni, de a forgalomnak azon hatásáról felállított tétel, hogy a hozadékból jövedelmet alkot, pusztán homályos, a német metaphysika legrosszabb idejére emlékeztető zavaros képlet, mely azonkívül a valóságnak meg sem felel. Mert hiszen hozadék és jövedelem tulajdonképpen mégis csak azonos fogalmak, melyek egy bizonyos időszakban valmely gazdaság által elért gazdasági eredményt fejezik ki. Ezen eredmény, hozadék, ha a termelés alapeszközének; jövedelem, ha a termelés alapszemélyének szempontjából állapíttatik meg annak nagysága. Ha tehát az ebből folyó különbséget teljesen méltatjuk is, lényegében a hozadék és jövedelem megadóztatásában ugyanazon tárgy ellen fordulunk. Míg azonban a hozadéki adónál az adóztatás nyersebb, kezdetlegesebb, a jövedelmi adónál az eljárás csiszoltabb, finomabb. Ennélfogva jogosulatlan azon felfogás, mely a forgalmi adók functióját abban akarja feltalálni, hogy a hozadék és jövedelem keletkezése közt eső forgalmi cselekvényeket mint ezen átalakulási processus tényezőit akarja érinteni. A hozadék és jövedelem tényleg egyidejűleg keletkezvén, átalakulást előidéző közbenső actusokról és ezeknek ez alapra fektetett adójáról szó sem lehet. Hogy hozadéki adók mellett jövedelmi adók is léteznek, igen sokszor coordinálva és egymást kiegészítve, más okokra vezethető vissza és a Heckel-féle elmélet mellett támpontul nem szolgálhat.

Heckel elismeri ugyan, hogy elmélete főkép a Wagner-Friedberg-féle tanokon nyugszik, de azt mondja, hogy ezen utóbbiak kiegészítését azért tartotta szükségesnek, mert belőlük a váltó, nyugta,

kötelezvények, számlák bélyegadóinak jogosultságát levezetni nem lehetett. Sajátságos azonban, hogy azért még saját adórendszerében sem igen tudott helyet kijelölni ezen bélyegadók számára.

Hogy ezen adók az internationalis tőke-forgalom szabályozói legyenek, nagyon kevésbé sikerült formula, mert nagyon homályos, hogy ezen adók miképpen végezzék ezen feladatukat. Az adórendszerben ezen csoport tehát az improvisatio benyomását teszi. Talán a váltóknál, legalább az úgynevezett deviseknél ezt még megengedhetjük, de egyéb papiroknál, pl. számláknál, kötelezvényeknél ezt már alig fogjuk felfoghatni és teljesen vissza fogjuk utasítani ezen csoportosítást a játék-, kártya- és hírlap-bélyegadóknál, melyeket tág értelemben vett fogyasztási, nem pedig a világforgalmat szabályozó adóknak kell tekintenünk.

Egészen véve tehát Heckel elméletét, mely előbbeni elméletek kiegészítőjének mutatja be magát, sikerültnek nem mondhatjuk.

Ugyancsak a forgalomnak a közgazdaságra nézve hasznos hatására állapítja *Schall* (l. *Schönberg Handbuch*, IX. fejezet, *Verkehrsteuern*) a forgalmi adók jogosultságát.

Ha a forgalmi adók lényegét — így szól — az egyes üzletekben mutatkozó nyereség megadóztatásába helyezzük, úgy a forgalmi adók jogosultságát alig fogjuk levezethetni, mert a magán-gazdaságok gazdasági eredménye nem egyéb, mint az egyes ügyletek gazdasági eredményének összege. Ezen összeredmény pedig ott, a hol kifejlett a hozadéki és jövedelmi adók rendszere, már elegendő módon van megadóztatva, úgy, hogy a forgalmi adónak, mint az egyes ügyletek adójának az adórendszerben helye nem volna.

A forgalmi adók jogosultsága tehát másutt keresendő. A gazdasági élet mai fejlődésében a munkafelosztás elvének széles alkalmazásában «a forgalmi élet is folytonosan nagyobb és jelentősegteljes kiterjedést vett. A munkafelosztás elvénél fogva, a javak termelése és fogyasztásának időpontja közt az átmeneti processus sokkal gyakoribb lett. Ezen átmenet úgy az egyes termelési, mint fogyasztási mozzanatokban annál könnyebben és gyakrabban történhetik, mert nem az anyagi javak, hanem azoktól elválasztott és őket képviselő értékösszegek mozognak kézről-kézre. Ezen számtalan átmeneti mozzanatok összeségét, a mozzanatok közti kapcsolatot forgalomnak nevezzük, mely

a mai gazdasági életnek kiváló jellemvonását képezi. Míg a régi egyenes adók a vagyont nyugvó állapotában érintik, a forgalmi adók a vagyont, illetve ennek egyes részeit mozgásukban ragadják meg, még pedig vagy a termelési poccusus egyes mozzanataiban, vagy pedig a birtokváltozások időpontjában. Hogy az egyes forgalmi mozzanatok mennyiben járultak a gazdasági egyén jövedelméhez, még megközelítőleg sem állapítható meg és azért a forgalmi adók nem is rendezhetők úgy be, hogy az egyes ügyletekből folyó concret nyereséget érintsék. Nem az ügyletből folyó nyereség, hanem az ügylet tárgyát képező vagyon vagy vagyonrész lehet csak az adó mértéke. A forgalmiadók ennél fogva nem hozadéki vagy jövedelmi adók, hanem vagyonadók oly vagyonok után, melyek forgalomba kerültek, Ez által meg van adva ezen adóknak helye az általános adórendszerben is. A forgalom jelentőségének emelkedésével mind nagyobb értékösszegek kerülnek forgalomba és ennél fogva előrehaladott culturnépeknél alacsony adóláb daczára folyton emelkedő bevételt képesek hajtani az államnak, amellet pedig az adó nyomását az egész adózó közönségre nézve jobban osztják el. A forgalmiadóknak rendeltetése tehát abból áll, hogy az általános kereseti és fogyasztási adóknál mutatkozó hiányokat pótolja és közvetve azon keresetet érintse, amely a rendes keresetiadók által sujtatható nem volt. Schall felfogása, mely látszólag eredeti alaphól a forgalom productiv erejéből indul ki, végelemzésében mégis csak a Wagner-féle elmélet variansa és eredményében is a forgalmi adókat, mint a keresetiadók kiegészítését jellemzi. Becses függelék marad mindenképen, amit a forgalom mostani alakulatairól mond, habár ezt adózási tényezőként felfogva, máskép nem használhatjuk, mintha ezen momentumból a kereset előbbeni adózási módjának elégtelenségére vonunk következtetést. Ez ismét arra vezet, hogy ezen forgalomban mutatkozó nagyobb kereseti képességet az előbbeni adók elégtelensége folytán az egyes ügyletek adóztatása által akarjuk érinteni. Hogy ezt vagyonadó alakjában tesszük-e, vagy jövedelmi adó formájában, a lényegen semmit sem változtat.

Míg az előbbeni elméletek a forgalmi adókat Stein nyomán a főkereseti adókkal hozták kapcsolatba, a következő elmélet a forgalmiadóknak önállóbb helyet kíván biztosítani.

Bilinski («Die Stellung der Vermögens- und Verkehrsteuern im Steuersystem» értekezés Hirth's Annalen-jeiben 1876.) Stein

elmélete ellen nyilatkozik, mert helytelennek tartja, hogy minden vagyon átruházásnál nyereség vélelmeztessek. A forgalmiadó mint a jövedelmiadó surrogatuma egyáltalában nem szerepelhet; nem jogosult az ingatlan vagyon átruházásánál, pedig az adónak ezen neme a legtöbb államban szedetik; nem jogosult az ingóknál sem, a hol ezen adónem már ritkábban fordul elő, nehezen ellenőrizhető és mindig oly keresetet érint, mely a rendes kereseti adók által már amúgy is terhelve van.

Az egyes ügyletben mutatkozó nyereség még nem jövedelem, mert a jövedelem fogalma a rendszerességet feltételezi, hanem pusztán atomalis része a későbbi jövedelemnek. Ezen nyereség különben is az életben mint vagyonnövekvés jelentkezik és mint ilyen, mutakozzék bár az eladó, vagy vevő részén, később amúgy is mint tőke a rendes hozadéki vagy jövedelmiadó alá esik.

Bilinski a forgalomban magában megadóztatható jelenséget nem fedezhet fel, míg ellenben lucrativ egyoldalu szerzések a a szerző személy gazdasági állását oly mértékben növelik, hogy a rendes hozadéki vagy jövedelmi adókon felül egy luxusadóval való adóztatást tesznek jogosulttá. De még ezen lucrativ szerzéseknél sem lehet tulajdonképen jövedelemszaporulatról szólni, hanem tőkéknek helyváltoztatásáról.

Ezen luxusadó fajtái volnának:

1. örökségi adó, mely azonban az egyenes leszármazók öröklésére ki nem terjeszkednék, mert gyermekek és unokák öröklését nem lehet lucrativ szerzésnek mondani;

2. párhuzamosan az örökségi adóval egy ajándékozási adó szükséges, melynél ugyanazon okok szólnak, mint az örökségi adónál. Ajándékozások felmenők részéről lemenők javára ugyan csak adómentesek maradnának;

3. sorsjátéki nyereményi adók, mert ezen nyeremények luxus bevételek és végre

4. *tőzsdei nyereségek adója.*

Bilinski szerint a tőzsdeadó elméleti constructiójának kísérletei azért nem sikerültek, mert nem tudtak szabadulni azon eszmétől, hogy a tőzsdeadót forgalmiadó formájában kell életbe léptetni. Ezen alapeszme nem helyes; ha a tőzsdén minden forgalmi ügyletet adóztatnunk, úgy a tőzsdeadó elleneseinek a leg-erősebb fegyvert szolgáltatjuk ki, mert igen sok forgalmi ügylet

realis fogyasztási szükséglet kielégítésére irányul. Ellenben a tőzsdei nyereség, és különösen a differentialis ügyletnél a differentia átvétele mindenkire nézve nélkülözhető nyereséget, sőt erkölcsileg káros luxust képez, mely súlyosabb adóval illethető. Ezen adó bereendezése igen könnyű, mert a differentialis ügyletektől megvonható a perelhetőség, azon esetben ha nincsenek hites alkuszok által közvetítve; továbbá a leszámolás kötelezővé tételével könnyen megtudhatók azon személyek, kiknek határidőbeli lebonyolításnál differentia járna ki. A leszámolást végző közegek az adót a differentiából levonhatják és a pénzügyi hatóságoknak beszolgáltatathatják. Oly realis ügyletek pedig, melyek eredetileg nem voltak differentialis ügyletek, hanem csak a lebonyolítás módja folytán váltak azokká, adózás tekintetében mégis tiszta differentialis ügyletek gyanánt kezelhetők, mert ezen ügyletek sem járván tőkebefektetéssel a nyereség az elvállalt kockázat daczára lucratív módon jár (?)

5. a reportüzletbeli nyereség, mely hitelügylet után járó kamat nyereség, annyiban szintén luxusadó alá tartozó nyereség, a mennyiben a reportdíj az országos általános kamatlábat meghaladja.

Eltekintve azon részletesebb fejtegetéstől, melyben Bilinski a tőzsdeadót részesíti és mely a differentialis- és report-ügyletek teljesen téves felfogásán alapszik, Bilinski furcsa elmélete szerint nemcsak a tőzsdeadók, hanem valamennyi forgalmiadók luxusadók és akkor járnak, midőn az egyén oly lucratív nyereségre tett szert, mely az úgynevezett polgári nyereség átlagát túlhaladó és ezért nélkülözhető nyereségnek mutatkozik. Bilinskinék ezen elmélete a gyakorlatban egyáltalában használhatatlan, mert olyan fogalmakkal dolgozik, melyek az adótechnikának támpontokat nem szolgáltatnak.

Szintén önállóbb azonban sokkal gyakorlatiasabb alapon áll *Schäffle*-nek elmélete, kinek tana az osztrák tőzsdeadó kérdésénél határozott befolyással is volt. *Schäffle* «Die Grundsätze der Steuerpolitik» című munkájában (1880) kiterjeszkedik a gyakorlati pénzügyi törvényhozás szempontjából az egész adórendszerre. A forgalmi adókról szóló rész munkájának sikerültebb részeihez tartozik. Egy hosszabb történeti bevezetés után, melyben a fiscalitásnak tévedéseit és a jurisprudentianak káros befolyását e téren élénk színekkel ecseteli; a forgalmiadók jogosultságát a következőkben látja. Ő mindenekeelőtt nem akar adó és illeték

közt szoros különböztetést statualni, mert a forgalmiadó tényleg az illetékből nőtt ki, és azzal még most is oly szoros kapcsolatban van, hogy szerinte e kettő közt különbséget tenni bajos, de felesleges is volna. A forgalmiadókat ezért illetékadóknak nevezi. Schäffle szerint a jogügyletek után szedett illetékeket és bélyegadókat forgalmi adóként azzal indokolni, hogy minden jogügylet nyereséget ad, csakugyan helytelen eljárás volna. Jogosultságuk egészen más elvből fejthető meg. Az adórendszer ugyanis az egyenes adók- és fogyasztási adókkal még nincsen kimerítve. Mert igaz ugyan, hogy az egyén átlagos adózási képessége már az egyenes adókkal van érintve és hogy az átlagos közepes képességtől elütő individualis adózási képesség a fogyasztási adókban van sújtva, mert az, ki az átlagos képességen felül áll, többet fogyaszthat és ezáltal többet fizet fogyasztási adókban, azonban az individualis, valódi concret adózási képesség, a fogyasztási adókkal még sincsen eléggé erősen és alaposan megragadva és ezen utóbbi célra szolgálhatnak éppen az illetékadók.

Ezen különös, individualis, az átlagon fölüllálló adózási képesség nyilvánul első sorban a tőkegyűjtési erőben. Ha az egyén magas tényleges jövedelme az egyenesadók által megadóztatott átlagot túl haladja, ezen magasabb jövedelem nem pusztán nagyobb fogyasztásra, hanem egyszersmind tőkegyűjtésre is fog felhasználtatni. Ezen az átlag adózástól és a fogyasztástól megmentett és összeggyűjtött tőke elhelyezési alkalmat keresvén, ingatlanok, értékpapírok vételénél kerülhetne adó alá. — Öröklési esetekben pedig megragadható, midőn az örökhagyó az egyenes adózás enyhésége folytán felszaporodott és összeggyűjtött vagyonát örökösire szállítja át. Az illetékadónak ezen esetekben jogosult functiója van és az adórendszert helyesen egészíti ki.

2. Ugyancsak jogosult functiója van ezen adóknak oly esetekben, midőn a vagyon és jövedelem bizonyos specialis keresetekre használtatik fel. A ki játékbetéteket tesz, speculationalis keresetet űz, egyrészt nyereség esetében rendkívüli keresetre tesz szert, másrészt magasabb adózási képességet árul el azzal, hogy jövedelmét és vagyonát játékban veszélyeztetni képes. A ki továbbá mint idegen, vagy távoli rokon váratlanul örököl, és előbbeni életmódját változtatja, szintén nagyobb adózási képességgel fog birni. Az illetékadó játékbetétekre, tőzsdei speculationalis ügyletekre, nagyobb örökségekre tehát teljesen jogosult.

Ezen principalis función kívül az illetékadók még arra is szolgálhatnak, hogy az egyenes adók hiányait kiegészítsék ott, ahol ezen egyenes adók még az adózó átlagos adózási képességét sem érinthették és ahol a fogyasztási adók a kiegészítő megadóztatást éppen nem, vagy nem elegendő módon pótolhatták. Ezen kiegészítés különösen ott lesz szükséges, ahol az egyenes adók csak a rendes hivatásszerű kereseti ágakra terjeszkednek ki, míg a rendkívüli, hivatáson kívül álló, néha titkos, vagy véletlen keresetet adózatlanul hagyják. A kiegészítés pedig annál szükségesebb, mert ezen hivatáson kívül álló, rendkívüli kereset a mai speculationalis korszakban mindinkább nagyobb tért foglal el.

Kiegészítő funkciót végezhetnek az illetékadók ott is, ahol az egyenes adóknak ugyan hivatása lett volna a keresetet érinteni, azonban részben adóeltitkolások, részben a ki nem elégitő adóellenőrzés folytán a kereset egy része adómentes maradt, ahol tehát az egyenesadó nem a törvény tartalmánál, hanem annak enyhébb vagy hiányosabb végrehajtásánál fogva nem hatott kellőképpen.

Végre néha politikai okokból is ajánlatos lesz az illetékadókat némileg az egyenesadók pótlója gyanánt alkalmazni. Ott, ahol az uralkodó osztályok nem akarják az adótörvényhozásban az egyenes adókat osztályérdekeik ellenére fejleszteni, a budget-egyensúly alig lesz másképpen helyreállítható, minthogy a fundalt jövedelem közvetett úton, vagyis ezen illetékadó útján terhelhetik. Azon mértékben azonban, amint az egyenes adóknak rendszere jobban és helyesebben kifejtetik, az illetékadók ezen kiegészítő funkciója kevésbé lesz jogosult.

Természetes hogy ezen illetékadóknál az érdekeltek ellenkezése sohasem lesz oly erős és compact mint az egyenes adóknál. A fundalt jövedelem külömben is több nemű lévén, a jövedelmet szolgáltató vagyon megfelelőleg soknemű illetékadóval terhelhető, még pedig bizonyos sorrendben. Egy új illetékadónemnek behozatala ez által úgy tűnik fel, mint az adóigazságosság követelménye a régibb illetékadónemmel szemben és így idővel és fokozatosan egy arányos terhelés sikerülhet.

Schäffle végre az illetékadóknál a fősúlyt az öröklési adókra fekteti, még pedig nem az ingatlan, hanem az ingó vagyon utáni öröklési adókra, mert az ingó vagyonnál rendszerint kevésbé

sikerül az egyenes főadóknak az átlagos adózási képességet sújtani. Az ingó vagyon ennél fogva jobban van képesítve oly tőkéket összehalmazni, melyek az egyenes adózás hálóját kikerülhették. Ezen összegyűjtött tőkének utólagos megadóztatását pedig legjobban eszközölhetni az ingóvagyonra fektetett öröklési adóval. Kevésbé sikerülhet ezen utóadóztatás azon illetékadók segítségével, melyek az élők közti ügyletekre vettetének ki. Schäffle éppen ezért ezeknek adóztatására kisebb súlyt helyez.

Minthogy az egyenes adókkal az ingatlanok átlagosan amugy is majdnem elegendő módon vannak terhelve, az ingatlanokra vonatkozó élők közti ügylet után az illetékadót csupán nagyobb fekvőségeknél és gyorsan fejlődő területeken (nagy várososokban) tartja jogosultnak. A mostan Európaszerte divó magas átruházási adókat mérsékelni, tehát egy helyes adópolitika szempontjából kívánatosnak mondja, majdnem kívánatosabbnak, mint az egyenes földadó leszállítását. Nézete szerint különben nem sokkal jogosultabb az ingó vagyonra vonatkozó ügyletek megadóztatása sem. A nyugta-, számla- és fuvarlevélbélyegeket egyáltalában nem tekintheti másnak, mint a fiscalitas tulkapásainak. Eltörlésüket egy helyes adópolitika szintén sürgősen követelhetné, tűrhetőbb azonban a váltó, chek és giro-bélyeg, mint a forgalom aristokratikusabb formáinak adója. Ugyancsak az utóbbi okiratokkal azonos szempont alá esik a kötjegy bélyege, miután a kötjegy már a magasabb niveaun álló forgalomnak okiratformája. Ha tehát az állam financialis helyzete az adóemelését, illetve új adók behozatalát teszi sürgőssé, a kötjegy bélyegadó (tőzsdeadó) az aggálytalanabb illetékadók közé fog tartozni. Kevésbé javasolható ugyan az áruforgalomban, ellenben már sokkal inkább az értékpapirforgalomban. A tőzsdeadóra vonatkozó ezen véleményét tüzetesebben is indokolja.

A kötjegy-bélyegadónak (tőzsdeadó) alanyai vagy tőkebefektetést kereső egyének, vagy értékpapirkereskedők, bankárok, banküzletek, és értékpapir-speculansok, úgynevezett tőzsdejátékosok. Mindezen személyek, oly vagyonnak és jövedelemnek birtokosai mely vagy származásánál, vagy felhasználásánál fogva rendszerint az átlagnál magasabb adózási képességüket tanúsítja. Az illetékadó ezen személyek ügyleteinél tehát igen gyakran kívánatos sőt szükséges lehet.

A befektetést kereső tőkés vételei megelőző tőkegyűjtés

folyományai, ezen gyűjtés pedig alig lett volna lehetséges, ha az egyenes adók gyengébb hatása folytán idővel ilyen tőke össze nem halmozódott.

Az illetékadó itt utólagos adóztatást jelent. A speculans, a játékos azáltal, hogy vagyonát és jövedelmét bizonytalan esélynek teszi ki, erősebb adózási képességet árul el, míg a bankár, vagy értékpapirkereskedő üzleti nyeresége sincsen az egyenes adók által kellőképen megadóztatva; mindezeknél tehát a kötjegy-bélyegadó (tőzsdeadó) pótagóként szerepelhet. Schäffle különben elismeri, hogy a tőzsdeadó ennek daczára az ügyletek tekintélyes részénél nem fog jogosultnak mutatkozni; és ezért gyakorlatilag tűrhetőnek csupán alacsony adóláb mellett tartaná.

Már az alacsony adóláb alkalmazása kizárja azonban, hogy a tőzsdeadó nagy bevételeket eredményezzen. A tőzsdeadónak egyéb okoktól eltekintve már ezért sem tulajdonítaná az európai államok adórendszerében azon hivatást, hogy ellensúlyozója legyen azon magasabb adótehernek, mely az idők folyamán az ingatlan vagyona nehezedett és melynek aránytalansága az ingó vagyon, de különösen az értékpapirvagyon óriási fejlődése folytán mindinkább szembetűnőbbé válik. E teher kiegyenlítésére a tőzsdeadó továbbá azért sem alkalmas, mert ezen adó természeténél fogva mindig jobban fogja érinteni a kis üzéreket, mint a nagy tőkéseket, illetve a nagy értékpapir birtokosát. Mint forgalmi, illetve az egyes ügyletek utánszedett adó az ügylet értékéhez arányos ugyan, azonban nagyobb teher lesz inkább arra nézve ki sok kis apró ügyletet fog kötni. Ez pedig éppen a kis speculans, a ki kis tőkéjét gyorsan forgatja, a czélból, hogy minden ilyen forgatásnál kis különbözeti nyereséget biztosítson magának, míg az ugynevezett «erős kéz» szívósan ragaszkodik birtokához és attól csak nagy nyereség esetében válik meg. Az «erős kéz» ügyforgalma tehát sokkal csekélyebb lévén, a tőzsdeadó is őt sokkal ritkábban és kevésbé érinti. A tőzsdeadó ennél fogva inkább a középosztály, nem pedig a fincarisztokratia adójává lesz és ezért azon hivatást, hogy a nagy mobilis tőkével a kiegyenlítési adót képezze, nem fogja jól betölthetni. Ezen kiegyenlítésre első sorban csakugyan az ingók utáni örökösödési adó volna hivatva. Ezen adó progressiv, vagy legalább is qualificált adólábbal a mobilis vagyont sokkal erélyesebben ragadhatná meg, nagy előnye volna azonkívül, hogy nem is áthárítható, míg a tőzsdeadó, a for-

galmi ügyletekben lezajló gazdasági küzdelemben rendesen a gyengébb kézhez fog tapadni.

A forgalmi adókat tárgyaló irodalom szemlájében nem hagyhatom végre említés nélkül hazai pénzügyi tudományunk álláspontját sem.

Kautz Gyula, pénzügytanának 4-ik kiadásában (1885) a 280-ik oldalon s folyt.

Mariska államgazdaságtanának kézikönyvében (1885-ik kiad.) a 274. old. s folyt. a forgalmi adók elméletét és ezen adók egyes neveit tárgyalja. Mindkét író a forgalmi adók elméleténél a német tudomány álláspontját foglalja el és a forgalmi adóknak hivatását abban látja, hogy az összadórendszernek hiányait pótolja és kiegészítse. A tőzsdeadó kérdésében Kautz tartózkodóbb ítéletet mond, míg Mariska a tőzsdeadó hívének vallja magát, és ezen adót minden fogyasztásai daczára jogosultnak jelenti ki (l. az idézett helyen a 79. § ban.)¹

3. A tőzsdeadó irodalma.

A forgalmi adókról szóló elméletek ismertetése kissé hosszúra nyult, azonban bővebb ismertetésükre nemcsak azért van szükség, mert a tőzsdeadónak elmélete ezen forgalmi adók elméletén nyugszik, hanem azon közelebbi okból is, mert a tőzsdeadó specialis monographikus irodalma oly szegény, hogy ezen feltűnő hiány ellensúlyozására kikerülhetetlen volt a nagyobb, rendszeresebb pénzügyi munkákra való hivatkozás. E hivatkozás nem bizonyult eredménytelennek. Az egyes szerzők akkor, midőn a forgalmi adók elméletével foglalkoztak, kénytelenek voltak a tőzsdeadót is vizsgálatuk tárgyává tenni. Áll ez különösen az újabb szerzőkre nézve; ezek a tőzsdeadónak behozatalát sürgető mozgalom benyomása alatt élve, a tőzsdeadóra vonatkozó véleményüket a forgalmi adók elméleténél fejtették ki, Wagner, Heckel, Bilinski, Friedberg, de különösen Schäffle ezt oly tüzetesen tették, hogy nagyobb munkáiknak erre vonatkozó fejezetei a tőzsdeadó specialis irodalmának legértékesebb részét képezik.

¹ Mariska könyvének 1895-ben megjelent 3-ik kiadásában előbbeni nézetét fentartja és a tőzsdeadót a forgalmi adók aránylag legjogosultabb nemének ismeri el.

Ezen specialis tőzsdeadó-irodalom azonban nemcsak qualitative, hanem quantitative is igen szegény. Igen nagy része a napi sajtóban foglalt helyet, a hol természetesen nem annyira az objectív érvek, mint a kérdés háttérét képező politikai és az általános pénzügyi helyzetből merített okok az irányadók. Az előbb már említett és általánosabb álláspontot elfoglaló művek mellé tehát csak nagyon kevés munkát sorolhatunk, mint tudományos színvonalon álló terméket. A német irodalmat kivéve, a külföldi irodalom e kérdéssel behatóbban különben sem foglalkozik, a német nyelven megjelent munkák közt pedig a legtöbb egyenesen egy túlzó agitatio szolgálatában áll, és inkább a tőzsde iránt táplált ellenszenvet, mint józan megfontolást tanusít a kérdés tárgyalásánál.

Perrot : Die Börse und die Börsensteuer, 1876.

Morren : Die Börsensteuer, 1880.

Freudenstein ; Börsensteuer, Zeitgeschäft und Differenzspiel-1883.

Mindhárman ezen különben kis terjedelmű füzetekben oly szenvedélylyel támadják meg a tőzsdét, oly ríktó színekben festik a tőzsdének káros hatását az egész közgazdasági életre nézve, hogy irataik inkább pamphleteknek, mint tudományos színvonalon álló muukáknak nevezhetők. Tárgyilagosaabb a bimetallistikus hajlamairól ismeretes *Arendtnek* füzete : Börsensteuer und Börsenorganisation 1885. Míg az előbbeni három dolgozatban a tőzsdeadó mint gazdaságrendőri rendszabály van javaslatba hozva, Arendt a tőzsdeadóban pusztán adópolitikai eszközt lát, melynek jogosultságát a német pénzügyi tudomány által kifejtett érvekkel beigazoltnak tekinti.

Cohn Gusztávnak értekezése : Ein Wort zur Börsensteuer (Conrad Jahrbücher. Neue Folge X. kötet 24. old. s folyt.) az 1885. évi német tőzsdeadójavaslat kritikája, mely bár általános szempontokból indul ki, inkább az adótechnikára nézve tesz behatóbb megjegyzéseket.

Grabovszky füzete : Ein Wort zur Börsensteuer, 1893, tisztán gazdaság-politikai okokból fordul az 1893-iki német tőzsdeadójavaslatnak adóemelési szándéka ellen ; tudományos becsessel nem bír.

Egyéb német és osztrák írók : Grimm, Neumann, Puls, Hecht, Weisshut, Hammerschlag, Alexander munkái stb. a specialis osz-

trák, illetve német törvénynek magyarázatai és magasabb pénzügyi álláspontra csak elvétele helyezkednek. E munkákat az illető államok tőzsdeadójának ismertetésénél pontosabban fogom idézni.

Ha végre eltekintünk a parlamenti viták alkalmával tartott, gyakran értékesebb beszédektől és a parlamentararis bizottságok jelentéseitől, úgy mint legterjedelmesebb és tudományos alapon álló monographiát csak egy munkát emelhetünk ki és ez: Friedberg — Die Börsensteuer, 1875. című műve.

Friedberg egyáltalában a tőzsdeadó kérdésében élénk tevékenységet fejtett ki. Általam már ismertetett értekezése a forgalmi adókról (l. fentt) szintén a tőzsdeadó által lett inspirálva (l. azonkívül Friedbergnek «Börsensteuer» című czikkét a Conrad-féle Handwörterbuch der Staatswissenschaften című munkában, 1891.) A német tőzsdeadó specialis kérdésében irt még egy külön értekezést, mely Conrad Jahrbücher, Neue Folge XI. kötet, 33. oldal s folyt. jelent meg és végre egy külön füzetet, melynek czíme: Vorschläge zur technischen Durchführung einer procentualen Börsensteuer 1882. Míg különösen ezen utóbbi munka pusztán a tőzsdeadó technikai kivitelének módozataival foglalkozik, az 1875-ben megjelent monografia a tőzsdeadónak elméleti jogosultságát kívánja bizonyítani. Daczára azon körülménynek, hogy e munka régibb keletű, mint Friedberg értekezése a forgalmi adókról, nem tartom feleslegesnek e monographia lényeges tartalmát itt kivonatossan közölni. Friedberg ezen munkájában is egészben véve a Stein-Wagner-féle elmélet alapján áll. Az általános hozadéki és jövedelmi adók mellett, melyeknek czélja az egyéni vállalat egészét adó alá vonni, a fogalmi adók hivatását az egyes ügyletben rejlő nyereségnek adóztatásában látja. Az egyes, véletlen, rendkívüli ügylet, eilen-tétben a rendszeres üzlet ügyleteinek összeségével, képezi ennél-fogva a forgalmiadók tárgyát.

E rendkívüli ügyletek első sorban a lucrativ ügyletek: az ajándék, az örökség, másodsorban a terhes ügyletek közül azok, melyek vagy az ügyletet kötő személy szempontjából, vagy az ügylet tárgyának szempontjából a rendkívüliség bélyegét hordják magukon. Rendkívüli az ügylet az ügylet alanya szempontjából, ha azt oly személy köti, ki vagy egyáltalában rendes üzletet nem folytat, vagy kinél az ügylet a rendes üzleti körén kívül esik. Rendkívüli az ügylet az ügylet tárgyának szempontjából, ha

oly tárgy iránt köttetett, mely rendes üzleti tevékenységnek anyagát képezni nem szokta, pl. ingatlanok, vagy ingatlanoknak és álló productiv tőkéknek értékpapirokban jelképezett részei. Mindezekhez járul még azon eset, midőn adósságleveleknek lejáratuk előtt való forgalomba bocsátásása teszlehe tövé rendkívüli keresetet az által, hogy a hitel igénybevételével tőkék még a lejárat előtt felhasználhatók. Ha tehát azt kérdezzük, hogy a tőzsdeadó jogosult-e, úgy csakis mint forgalmiadót vehetjük figyelembe, még pedig oly módon, hogy vizsgáljuk, hogy rendkívüli keresetet képes-e érinteni olyan egyes ügyleknél, melyek akár személyi, akár tárgyi momentumoknál fogva ilyen rendkívüli keresetet teremtenek.

Tárgyi momentumoknál fogva forgalmiadóval terhelendők az ingatlanokra vonatkozó átruházások. Ezeket a legtöbb állam már is adó alá veszi, de szükséges, hogy ugyanezen okból részvények és egyéb közforgalmi papírok átruházása, miután e papírok nem egyebek, mint ingatlan vagy állandó productiv tőkék részei és képviselői szintén analogadóknak legyen alávetve. Ily adók pl. az értékpapírok emissió-adói és a papírok átírására rótt bélyegadók.

Ott, ahol a rendkívüli kereset adóztatása az ügylet személyi momentumánál fogva volna szükséges a nehézségek már nagyobbak, mert az iparszabadságnak jelenlegi uralma alatt annak megítélése, hogy valamely ügylet a személy rendes üzletkörébe tartozik-e, vagy azon kívül áll-e, majdnem lehetetlenné vált. E nehézségek azonban aránylag még legcsekélyebbek a tőzsdei ügyleteknél. Egyrészt, legtöbb esetben a bankárok és bankárok, vagy kereskedők és kereskedők között kötött tőzsdei ügyletek e személyek rendes üzleti köréhez fognak tartozni, másrészt pedig a nem kereskedők és nem bankárok tőzsdei ügyletei, habár rendszerint a bizományi ügylet közbenszurásával fognak köttetni, leggyakrabban csak esetlegések és e személyek rendes kereseti körén kívül állók.

A megkülönböztetés rendes és rendkívüli kereset közt ezen esetekben tehát aránylag csakugyan nem nehéz, azonban e megkülönböztetésre itten gyakorlatilag nagy súlyt amúgy sem kell fektetni, mert a tőzsdeadó mindkét esetben jogosult. A nem kereskedők ilyen ügyleteinél, melyek különben a tőzsdeadó nélkül egészen adómentesek maradnának, a tőzsdeadó a fő adó lesz.

A bankároknak és kereskedőknek ügyleteinél pedig, melyek elvileg ugyan már az általános keresetiadók által vannak érintve, a tőzsdeadó a kiegészítő pótagó szerepét játszhatja.

Igaz ugyan, hogy ezen személyeknél a tőzsdei ügyletek kötése rendes keresetük folyamán és hogy ennél fogva az általános kereseti vagy jövedelmi adó az ezen ügyletekből folyó nyereséget elvileg már is érinti, azonban ezen rendes adóknak kivetése a jövedelem megbecslésének hiányossága folytán oly gyarló, és ezen foglalkozási ágaknál általában véve oly kedvezőtlen eredményre vezet, hogy ez minden esetre kijavításra szorul. Mint-hogy itten a becslési eljárás annál hiányosabb, minél nagyobb mértékben üzetik, szemben az ügyletek régi kötési formájával a speculationalis kereskedelem, a tőzsdeadó, mint az egyes ügyletek után kivetett adó alkalmas pótagónak is látszik. Nem lehet ugyan tagadni, hogy ez által sok esetben nemcsak alakilag, hanem anyagilag is kettős adóztatás fog beállni, de a tőzsdeadó ebben nem igazságtalanabb, mint pl. az üzleti könyvek, váltók, számlák bélyegadói, melyek már régóta és még a speculationalis kereskedelem terjedése előtt képezték a kereskedelemnek és iparnak általánosan befogadott pótagóit.

A tőzsdeadó tehát három irányban jogosult:

1. mint részvények és értékpapírok emissio és átiratási bélyeadója;
2. mint nem kereskedők tőzsdei ügyleteiből folyó keresetének principalis adója;
3. mint a kereskedők rendes iparadójának, pótléka tekintetel a speculationalis ügyletek folyton emelkedő terjeszkedésére.

4. A forgalmiadók és a tőzsdeadó elméletének méltatása. A tőzsdeadó jogosultságának és czélszerűségének kérdése.

Midőn a forgalmiadók elméletének kaleidoskopszerű képét nyújtottuk, egyszersmind csakugyan beigazoltuk azt, hogy ezen elméletek, ezen adók gyakorlati fontosságával szemben meglehetősen mostohasággal bántak el. Az, ki a kérdésre világos, határozott és egyszerű feleletet vár, meggyőződik arról, hogy az irodalom áttekintése után várakozását kielégítve nem találja.

De ha az elméletnek kissé határozatlan és rezervatákkal telt magatartásának okát kutatjuk, úgy azt kétségtelenül magában a tudományos rendszeres feldolgozásra kevésbé alkalmas anyagban kell találnunk. A pénzügytannak egyik részében sem kell oly vegyes anyaggal megküzdenni mint épen itten. Ha el is tekintünk attól, hogy a bélyeg, mint sokféle szolgáltatásoknak közös teljesítési formája, mily gátat okozott a kellő felismerés ellenében, még mindig elegendő nehézség marad. Egyrészt bajos az adó és illeték közti különbséget tisztán keresztülvinni. E különbség még elméletileg sincs általánosan elfogadva, láttuk ezt különösen a nem német külföldi irodalomban de gyakorlatilag a különböztetésnek még inkább útját állja, hogy az adózó polgár külsőleg és formailag egy szolgáltatásban illeték- és adó-elem egyszerre és vegyesen jelentkezik. Egy másik akadály az, hogy ezen adóknál az idő és szokás sokat szentesített, mit az elmélet kénytelen alapján véve pénzügyileg jogtalanoknak tartani, de mit egyszerűen nem ignorálhat, és a rendszerből ki nem küszöbölhet. Vannak ugyan olyan pessimistikusan gondolkozó pénzügyi írók is, kik az imént fejtegetett elméletek hiányai folytán egyáltalán lehetetlennek tartják a forgalmi adókat, mint adókat elméletileg kimagyarázni. Így egy olasz író *Messio* (*Saggio sul Sistema Tributario in Italia: Le Importe Indirecte e le tasse* 1887. czimű munkájában) a különféle elméletek bírálatában azon eredményre jut, hogy a forgalmi adókat egyáltalán nem elméleti, hanem csak történeti módszer szerint lehet fejtegetni. Lényegében hasonló következtetésekre jut Vocke német író is (*Die Abgaben, Auflagen und die Steuer* 1887), ki nemcsak a forgalmi adóktól, hanem még a fogyasztási adóktól is megtagadja az adótermészetet és mindkét kategóriát pusztán történeti alapon álló szolgáltatásnak mondja, melyet az állam pénzzükséglete teremtet. Vocke ebből azon következtetést vonja le, hogy ezen szolgáltatásoknak az adórendszerből végkép el kell tűnnie és hogy addig is a pénzügytannak és ennek alapján a pénzügyi gyakorlatnak azon hivatása volna, miszerint a nagy elméleti és elvi igazságtalanságon belül a helyes pénzügyi elveket lehetőleg érvényre juttassa. Ezen álláspont nézetem szerint túlságosan doctrinár és alig jelent mást, mint azt, hogy a tudomány adja fel az elvi fejtegetést a gyakorlatban túlnyomó jelentőségre emelkedett közszolgáltatásokra nézve. Azon kívánság, hogy a pénzügytan elvei ezen szolgáltatásoknál alkalmaz-

tassanak, azonban tán mégis arra vallana, hogy az elméleteknek minden hiányai daczára olyan szolgáltatásokat, melyeknél az adók szabályai alkalmaztatnak, adóknak kell rekinteni és hogy azokat az adórendszerbe fel kell venni. Az elméleteknek ezen szigorú kritikája tehát ha egyben-másban nem is lesz teljesen jogosulatlan, egészen véve még sem mehet annyira, hogy azoknak teljes mellőzésére vezessen. Éppen az, amit ezen írók ezen szolgáltatások történeti fejlődéséről mondanak, mutatja, hogy habár az elmélet nem is lehet oly átlátszó, egyszerű és világos, mint az egyenes adóknál, azonban tényleg mégis elegendő támpontot nyújt arra nézve, hogy a forgalmi adókat egy helyes adórendszer szükséges kiegészítő részének tekintsük. És minthogy már előbb a tőzsdeadó kérdésének sorsát a forgalmi adókkal hoztuk kapcsolatba, hozzá tehetjük, hogy egy helyes adórendszernek kiegészítő részét képező forgalmi adók complexumában a tőzsdeadó czélszerű új tagozat.

Egy elmélet nem volt ugyan képes a forgalmi adókat egy általános pénzügyi elv megvalósításaként kimagyarázni, hanem több elmélet kapcsolatba hozva egymást kiegészíti és a forgalmi adóknak szükségességét elegendő módon ki fogja mutathatni. Az anyag vegyes természetű, a tárgyalásánál alkalmazott érveknek is azoknak kell lenniök. Keressük most már az elméletben ezen eszközöket, ezen támpontokat. Az elméleteket minden különfeleségük daczára három csoportban egyesíthetjük.

Az első csoportba sorolnám azon elméleteket, melyeknek kiváló jellemvonása, hogy az eddigi pénzügyi gyakorlatot nem igen méltatták, hanem önalkotta theoremakkal akarták az egész anyagot egy kalap alá hozni. Ilyen elmélet Bilinskié, ki a luxus fogalmát tartja erre alkalmasnak, továbbá Heckelé, ki a forgalomnak azon hivatásából, hogy a quantitásból qualitást alkot, meríti a forgalmi adóknak alapeszméjét. Mindkét elméletnek tarthatatlanságára már előbb utaltam és azt hiszem ezek után nem is volna szükséges, hogy a bírálatot itten még kiszélesítsem. Pénzügyi elmélet csak akkor lehet értékes, ha termékenyítő elvet rejt magában a gyakorlatra nézve is. Ezen elméletek pedig erre teljesen alkalmatlanok, sem a luxus fogalma, sem a forgalom mystikus hatása a gyakorlatban kiindulási pontúl nem szolgálhat és mi sem volnánk képesek támpontokat ezen csoport tanaiban feltalálni. Nagyon jellemző, hogy Bilinski, kit az osztrák tőzsdeadó

spiritus regensének tekinthetünk, ki a tőzsdeadó javaslatot kidolgozta, és hozzá egy igen alapos indokolást (helyesebben: jelentést) szerkesztett, nemcsak elméletét, hanem még ezen elméletével kapcsolatosan a tőzsdeadó gyakorlati keresztülvitelére tett megjegyzéseit teljesen tekinteten kívül hagyta. Ha az elmélet szerzője így becsülte meg munkáját, másnak sincsen oka e munkát komolyabb számba venni.

Nagyobb figyelmet érdemel már a második csoport. Az ide tartozó elméletek közös jellemvonása, hogy a forgalmi adókban vagy adókat, helyesebben tágabb értelemben vett illetékeket látnak. Ezen felfogás nemcsak a régibb pénzügytudományban volt az uralkodó, hanem még most is sok hívet számlál. Az általunk idézett írók közül Besobrasoff, Meyer, Leroy-Beaulieu ezen csoporthoz tartoznak. Szoros összefüggésben van ezen felfogás az adónak általános tanával is. Azon adóelmélet, mely az adónak alapjául és mértékéül egyáltalában a *do ut des* elvét használja, mely tehát az adóban az adózó egyén ellenszolgáltatását tekint; az állam által nyújtott szolgálatokért, csak alapelvehez marad hű, midőn a forgalmi adókra ugyanezen elvet alkalmazza. Közel felelnének a kísértés, hogy itt bővebben foglalkozzam az általános adóelméletekkel és azok értékével. Azonban ez egyrészt messze vezetne kitüzött célomtól és másrészt csak keveset lendítene magának a tőzsdeadó kérdésének megoldásán, mert az eredmény csak az lehetne, hogy abszolút értékű adóelmélet egyrészt nincsen, és másrészt a relatív értékűek közt a *do ut des* elve volna az, amely legkevésbé lehetne segítségünkre, különösen épen a forgalmi adók és a tőzsdeadó kérdésében. Mert tényleg ezen adóelmélettel úgy vagyunk, hogy elfogadva az adót, mint ellenszolgáltatást az állam által nyújtott jogvédelemért és kiterjesztve ezen elméletet a forgalmi adókra is, mint ezt az érintett írók teszik, valamennyi forgalmi adó jogosultságának elismeréséhez kell jutnunk. Hiszen a jogvédelem tényleg szolgáltatik és így az adó mint ellenszolgáltatás, vagy mint Leroy-Beaulieu nevezi, *prime d'assurance* mindenkor fog járni, amikor az állam követeli. Egy szóval a helyett, hogy támpontot kapnánk az adó jogosultságának megállapításához, az állam önkényébe helyezzük a kérdés megoldását.

Ha tehát ezen elv tán megnyugtathatna, a forgalmi adóknak már meghonosított neveire nézve, teljesen cserben hagy

akkor, midőn új forgalmi adónemről van szó, pl. a tőzsdeadóról. Az, hogy ezen adó jogosult-e, vagy nem, teljesen az állam önkényétől függne, vagyis enyhébben fejezve ki a helyzetet, az opportunitás döntene el a kérdést, mi tán kényelmes, de nem megnyugtató megoldási módzat.

Látjuk ezt éppen Leroy-Beaulieu magatartásából a tőzsdeadóval szemben. A midőn 1892-ben a francia kamrában megindult a mozgalom a tőzsdeadó behozatalára, Leroy-Beaulieu ezen mozgalom ellen fenntidézett munkája 1892-ik évben megjelent 5-ik kiadásának 527-ik oldalán a következő szavakban foglalt állást: Certains étourdis ont proposé à notre chambre des députés dans ces derniers temps de mettre des droits sur les opérations de bourse, comme la souveraine ignorance semble être le privilège de nos législateurs, ces messieurs ne se doutent pas, que les opérations de bourse rapportent directement ou indirectement bien de dizaine de millions de francs au Trésor, une très forte partie du produit des droits de timbre et des droits de patente est payé par des valeurs qui ne verraient pas les jours sans les opérations de bourse.

«Egy pár meggondolatlan ember az utolsó időben a képviselőházban egy új adót javasolt a tőzsdei ügyletekre. Ugy látszik, hogy a legvastagabb tudatlanság a mi törvényhozóinknak privilegiuma. Ezen urak nem is sejtik, hogy a tőzsdei ügyletek már közvetlenül és közvetve sok milliót hoznak az állampénztárba és hogy az eddigi bélyegadóknak és iparadóknak erős része oly értékpapírok után jár, melyek a tőzsdei műveletek kötése nélkül nem jöttek volna a napvilágra.

Eltekintve attól, hogy az utalás az értékpapírok bélyegadójára, vagy a részvénytársaságok rendes iparadójára éppenséggel nem birhat nyomatékka, mert hiszen nem az értékpapírt, sem a részvénytársaságot, hanem az értékpapírban kötött ügyletet akarja a tőzsdeadó érinteni, Leroy-Beaulieunek ezen támadása minden elvi alapot nélkülöz és egyáltalában nem egyeztethető össze elméletével, mert hiszen a tőzsdeügyletek élvezik a jogvédelmet (l. különben a francia tőzsdeadó törvényét) és így pusztán azon kérdés lett volna eldöntendő, hogy opportunus-e a tőzsdeadó? Ez pedig mindig csak a ténybeli körülményektől függ. A francia törvényhozás ezen kérdést úgyszólván küzdelem és ellenkezés nélkül igenlő érte-

lemben döntötte el és miután Leroy-Beaulieu a tőzsdeadót nem elvi, hanem opportunitási okokból támadta meg, úgy mindenesetre meg kell nyugodnia a francia törvényhozás határozatában, mely a francia concret körülményeknek bizonyára legilletékesebb bírāja.

De ha a forgalmi adóknak ezen elméletei a tőzsdeadóra nézve nem is adnak kielégítő megoldást, bizonyos negatív becslük mégis van, mert semmi esetre sem lehet belőlük ezen adó jogosultlanságára következtetni. Ha a jogvédelem a tőzsdei ügyleteknek meg van adva és ez legtöbb esetben tényleg meg is van adva, úgy a tőzsdeadó ezen elméletek alapján ép oly jogosult, mint azon adó, mely az ingatlanokra vonatkozó ügyletek után szedetik. Azon eljárást, mely a tőzsdeadót a tőzsdei ügyletek perelhetőségének kérdésével köti össze, éppen ezért logicusnak kell elismernem, ha egyszer azon elvből indulunk ki, miszerint a forgalmi adó a jogvédelemért fizetett ellenszolgáltatás.

Minthogy azonban ezen elméletek pusztán negatív eredményt adnak, mely ugyan becses lehet, de kielégítőnek nem mondható, a forgalmiadók jogosultságára nézve positivebb támpontokat kell keresni. Saját elméletének hiányát még Leroy-Beaulieu is önként feltárta, midőn a forgalmi adókat azzal is jellemezte, hogy némileg az adózó ügyletek jövedelmével vannak arányban. Ezen érve átvezet bennünket a többi elméletekhez, melyek a forgalmi adókat a kereseti (jövedelmi) adókkal hozzák kapcsolatba.

A különbséget Stein, Wagner, Friedberg és Schäffle felfogása közt tanaiknak az előbbeni fejezetben adott vázlata kellőképpen tüntethette fel. Stein volt az alapvető, ki először ismerte fel a forgalmi adókat, mint a kereseti adóknak egy külön fajtát, Wagner a rendkívüli keresetet és a conjuncturalis nyereség adóit vélte bennük fölfedezni, Friedberg a rendkívüli bevételek megadóztatását kívánja velük keresztülvinni és végre Schäffle az átlagos adózási képességen felül mutatkozó adózási erőt óhajtaná utólag a forgalmi adókkal sújtani.

Mindezen különbségek daczára e tanoknak közös vonásuk van, mi arra indít, hogy őket egy közös csoportba sorozzuk. E közös vonás először az, hogy a forgalmi adók, mint már mondtam, a kereseti adókkal vannak kapcsolatba hozva, a másik pedig az, hogy mindezen tanok azon adóelven nyugszanak, hogy az adózó egyén adózási képessége alapja és mértéke adószolgá-

tatásának. Úgy ezen közös alapvonásokból, mint ezen tanoknak egymástól eltérő részleteiből tán sikerülhet levezetni a tőzsdeadó jogosultságát és célszerűségét egy helyes adórendszer szempontjából.

Mit értsünk mindenek előtt helyes adórendszer alatt? Ez olyan rendszer lesz, mely az összes adózókat teljes adózási képességükhöz mértén terheli, ki lesz általa elégítve az adónak két fő kelléke: általános lesz, mert az összes adózókra terjed ki, igazságos lesz, mert a teljes adózási képességet fogja tekintetbe venni. A súlypont tehát mindig az adózási-képesség megbírálásában fekszik. Miként bíráljuk meg ezen képességet? Mi legyen ennek mértéke? Az összes adókérdések ebben culminálnak.

Már Smith ütközött ezen nehézségbe, midőn híres 5 pontjában egy helyes adórendszer kellékeit fejtegeti és ha az elmélet azóta sokat is haladott, nagyobb eredmény alig lett elérve, mint annak felismerése, hogy ezen képesség elbírálásánál az adózónak nemcsak tiszta jövedelmét, hanem összes anyagi és részben személyes viszonyait is szükséges tekintetbe venni. Hogy a gyakorlatban ilyen adóidealtól távol vagyunk, említenem sem kell, hiszen még ott sem tartunk, hogy az összes tárgyi körülményeket vennők kellő mérlegelés alá. A közelebbi cél tehát csak az lehet, hogy lassanként, fokról-fokra haladva ezen idealt megközelítsük.

Feladatom pedig távolról sem kényszerít arra, hogy ezen cél elérésére magas fokokra hágyjak és hogy a realis talajt elhagyjam, mert az adórendszer olyan részlet reformjáról van szó, mely még a mostani tökéletlen viszonyok mellett is azonnal megvalósítható, mint ezt már több állam példája a legutolsó években bizonyította.

De térjünk vissza kiindulási pontunkhoz.

Az adózási képesség elbírálásánál első sorban mindig azon kereset fog alapul szolgálni, melyet az adózó hivatásszerű foglalkozásából képes előteremteni. Ezt valamennyi állam adótörvényhozásában megvalósítva látjuk, még pedig vagy úgy, hogy ezen kereset kipuhatolásánál vagy maga a személy, vagy pedig a személy birtokában levő productiv tényezők vétetnek az adózás alapjául. Az eljárás egyes államokban már kettős is, és a személyi és tárgyi megadóztatás nemcsak alternative, hanem cumulative van életbe léptetve. A hivatásszerű keresetnek adói egyezővel az egyenes adók. Hogy azonban még ezen adózási elv

síncs a gyakorlatban kellő módon keresztülvive, említenem alig kell. Azon sokféle kísérletezések, melyek az egyenes adók reformjának neve alatt soha sem szűnnek meg, ezt eléggé mutatják. Tény az, hogy még ezen hivatásszerű keresetnek teljes méltatását sem voltak képesek az egyenes adóknak eddigi szervezetében keresztül vinni. Maradtak mindig erős hézagok, melyekre alantabb bővebben visszatérünk, midőn a tőzsdeadó egyik funkcióját abban fogjuk kimutatni, hogy a hivatásszerű keresetnek hézagos adóztatását kiegészítse.

De nem létezik-e az egyének ezen hivatásszerű keresetén kívül még egy másik rendkívüli keresetük is, mely adózási képességük elbírásánál fontos tényező, de mely az egyenes adók rendszerében méltatást éppenséggel nem, vagy pedig csak elenyésző csekély módon nyert? Az elméletben a rendes és rendkívüli (hivatásszerű és hivatáson kívül szerzett) kereset szembeállítását az írók elméletében különböző elnevezések alatt feltalálhatjuk. Rendes és rendkívüli bevétel, szilárd és folyékony értékaladék, nyugvó és forgalomba került vagyon, átlagos és átlagon felüli adózási képesség ugyan elütő fogalmak, azonban közelebbi megfigyelés után azon meggyőződésre jutunk, hogy ezen fogalmak alatt mégis csak azon ellentét lappang, melyet Wagner a rendes és rendkívüli keresetnek szembeállításával konstruált. A különböző elnevezésekben csakis azon szándék nyilvánul, hogy a Stein és Wagner által adott alapeszmét kibővítsé különösen a célból, hogy a fontos szerepet játszó örökösödési adók ezen forgalmi adóelméletekben helyt nyerjenek. De miután mi csak a tőzsdeadó (ügyleti adó) kérdésével foglalkozunk, azt hiszem, hogy gyakorlati szempontból helyesebb lesz az egyszerű fogalmaknál maradni, melyek bővebb magyarázatra nem is szorulnak. A kérdés most már inkább az, hogy ezen különbséget rendes és rendkívüli kereset közt a gyakorlati életben is látjuk-e? és ha látjuk, oly praegnansan mutatkozik-e, hogy az adózási technikában ezen ellentétnek hasznát vehetjük?

A kérdésre, különösen annak első részére, rögtön igennel kell válaszolnunk. A gyakorlati életben, bárhova is tekintünk, azt tapasztaljuk, hogy bár az egyénnek van bizonyos főfoglalkozása és ebből folyó keresete, anyagi nyereségre irányuló tevékenysége a legkritkább esetekben fog csupán oly cselekvényekre és ügyletekre szorítkozni, melyek szorosan főkeresetének köréhez

tartoznak. A gabonakereskedő tőkéit igen sokszor értékpapirüzletekben forgatja, a földbirtokos árutőzsdei ügyleteket, az úgynevezett magánzó, rendesen házbirtokos vagy tőkés értékpapirüzleteket köt. stb. Nem lenne nehéz ezen példákat egyéb példákkal kiegészíteni; de azt hiszem, hogy már e kevés példa is elegendő lesz annak illusztrálására, hogy alig van egyén, ki vagy hajlmainál fogva, vagy kénytelenségből ne próbálkozzék meg oly gazdasági téren, mely tán főkeresetével itt-ott összefüggésben áll, de mely ezen keresettől mégis elütő és megkülönböztethető foglalkozást tételez fel.

Ezen különbség rendes és rendkívüli kereset közt nemcsak hogy fenn áll, hanem gazdasági életünk fejlődésével mindig nagyobb és emelkedő mértékben látjuk azon jelenséget, hogy az egyén áthágja foglalkozásának korlátait és hogy tevékenységét és vagyonát különböző üzletkörben érvényesíti. Két körülmény mozditja elő ezen jelenségek szaporodását. Az egyik, a mire Wagner és Friedberg helyesen utaltak az, hogy az iparszabadság elvének meghonosításával azon korlátok lehulltak, melyek a különböző foglalkozások közt szigorú határvonalakat szabtak, és hogy ennél fogva a főkereset mellett más kereseti ügyletek kötése könnyebbé, sőt néha egyáltalán lehetővé vált. Nem csekély befolyással birt itt a magánjognak átalakulása is, melynek számos most már eltörölt szabályai a szabad forgalomnak akadályául szolgáltak. A másik körülményt magának a forgalomnak átalakulásában kell keresnünk. Mint láttuk, erre Schall volt különös figyelemmel, különben ugyanezen eszmét Wagnernél is feltalálhatjuk. Wagner ezt a speculationalis üzlet terjedésének nevezi, míg Schall ezt szabatosabban úgy fejezi ki, hogy a torgalomban az áruk mozgása helyett az értékek mozgása lépett. A forgalom eképpen megszabadulva az anyag (materialis áru) terhetől, hatványozható volt, midőn többé nem elromolható gondoizandó árukkal, hanem értékekkel foglalkozhatott. De ez hozzájárult ahhoz is, hogy ezen értékforgalomban mint kereső fél részt vehet olyan egyén is, ki az érték hátterében lappangó áruval foglalkozni nem kíván vagy nem képes. Más oldalról ismét egy új jelenséget látunk. Jogi viszonyok testet nyernek bizonyos okiratokban, melyek ezen jogviszonyok értékét állandóan képviselik és ezen értéket új áruvá minősítik. A társulási viszony testet nyer a részvényben, a hitelezői és adóssági viszony a járadék-, adósság- és jelzáloglevelek számos fajaiban.

Ezen új árú ismét sokszorozza a rendkívüli kereset eseteit, mert nemcsak az értékpapirkereskedőt, hanem a nagyközönséget képesíti oly számtalan ügylet kötésére és oly nyereség elérésére, melynek lehetősége azelőtt vagy ki volt zárva, vagy csak nagyon kis mértékben állott fenn. És ismét újabb hatványozás áll be a hitel azon organisatiója folytán, mely az értékpapir-forgalomban való részvételre folyton szélesbedő körnek egyengeti útját.

Röviden összefoglalva ezen jelenségeket, mondhatjuk tehát, hogy ilyen rendkívüli kereset, mely egyes ügyletek kötéséből keletkezik, nemcsak létezik, hanem e rendkívüli kereset fontossága a gazdasági életben folytonos emelkedésben is van.

Ha most már tovább kutatjuk azt, hogy a rendkívüli kereset ezen fontosságának megfelelőleg van-e az adórendszerben méltatva, úgy igenlő választ alig nyerhetünk. Ott ahol a hivatászerű foglalkozás mellett cumulative egy másik foglalkozást látunk ugyanazon egyénnél, cumulatív egyenes keresetiadókra is fogunk bukkanni, még pedig mindazon esetekben, midőn ezen második, vagy harmadik foglalkozás productiv tényezők állandó birtokával, vagy az iparszerűséget eláruló állandóbb üzletorganismussal van összekötve. A gyáros lehet tőkés, földbirtokos, háztulajdonos, az iparnak egymástól különböző több ágát üzheti az egyenes adó őt a keresetnek minden ága szerint külön-külön fogja érinteni. De ott, hol a rendkívüli kereset ezen itt részletezett állandósággal nem bír és egyes, habár gyakran ismételt és gazdaságilag fontos és az egyén adózási képességére befolyással bíró ügyletekben nyilvánul, a mostani gyakorlati adórendszerek nagy részben felmondják a szolgálatot és azt hiszem, hogy a mostani adórendszernek legnagyobb híve sem merné az ellenkezőt állítani.

Az adórendszernek ezen hiánya ugyan nagy, azonban nem létezik azon rendkívüli keresetre nézve, mely az ingatlan vagyona vonatkozó kétoldalú ügyletekből származik. Hogy ezen hiány mért lett oly korán betöltve, már előbb kifejtettem; itten csak arra kívánnám a súlyt helyezni, hogy ezen adót szintén teljesen jogosultnak tartom és reformját pusztán azon irányban vélném szükségesnek, hogy az ingatlanok értékemelkedését minősítettebb módon méltassák ott, ahol pl. gyorsan fejlődő városok telkeinél rohamos értéksziporulat rendkívüli nyereségnek fennforgását kétségtelenné teszi. Az ingatlanokkal való ügyleteknél a mostani

adórendszer elvileg tehát megfelel céljának, csak hogy reformra szorul azon értelemben, hogy az elvet, mely ezen forgalmi adó alapját képezi, helyesebben juttassa érvényre.

Egészen más képet látunk azonban azon ügyleteknél, melyek ingókra vonatkoznak. Azon eszme, hogy az ezen ügyletekből folyó kereset adóztatva legyen, teljesen mellőzve ugyan nincsen, hanem az eszmének megvalósítása csak igen rudimentaris formákban mutatkozik. Tapasztaljuk ugyan, hogy az értékpapírok a bélyeg-adók egyes nemeinek alá vannak vetve, hogy a papírok tényleges átírása szintén adóköteles ügylet és hogy még az ügyletek megkötését tanúsító okirat is elég szerényen ugyan állandó (fix), vagy az állandó tételekhez közel álló csekély bélyegadóval van terhelve, hanem ezek által még azon rendkívüli kereset, mely az ügyletek nagy tömegében keletkezik, majdnem érintetlenül marad. Ott, hol értékpapírt tényleg át nem írnak, ott, hol az ügyletről okiratot ki nem állítanak, ott, hol milliárdnyi értékek a compensationalis eljárás folytán materialis, kézzelfogható nyomok hátrahagyása nélkül kerültek a forgalomba és tűntek el a forgalomból, az adó be nem hatolhatott. Pedig okvetlenül szükséges, hogy ezen rengeteg és folyton óriási mértékben emelkedő forgalomban nyilvánuló és emelkedő adózási képesség szintén hozzájáruljon az állam terheinek viseléséhez. Ennélfogva oly adót, mely ezen forgalmat mint a rendkívüli kereset külső mozzanatát megragadni kívánja, elvileg helyesnek kell tartanom. Nem tesz természetesen különbséget az, hogy ezen forgalom a tőzsdén vagy a tőzsdén kívül mutatkozik-e; a dolog lényege abban rejlik, hogy az egyes ügyleteknek természetéhez és értékéhez mérten, mely egyszersmind vélelmet szül a kereset arányos nagyságára, legyen megfelelő arányos adó is. Ha ezen forgalom tényleg a tőzsdén, mint az értékek és ügyletek központi piacán nyilvánul, ha továbbá magának a tőzsdének üdvös és hasznos intézménye is az, mely ezen forgalmat élénkíteni képes, úgy nem lehet semmi kifogásunk az ellen, hogy az ügyletek ezen adóját tőzsdeadónak nevezzük és jogosultságát és célszerűségét abban látjuk, hogy adója az ezen ügyletekből folyó rendkívüli keresetnek, mint az adózási képességet fokozó tényezőnek. A tőzsdeadó itten csak szűkebb neve egy tágabb fogalomnak és irányzatos éllel éppenséggel nem bír.

De ha tán igen sokan hajlandók is volnának magát azon eszmét elfogadni, hogy a rendes kereset mellett van egy rend-

kivüli kereset, melynek adóztatása az ingó vagyont tárgyzó ügyleteknél hiányos, tán előnyt adnának olyan adózási módnak, mely ezen rendkívüli keresetet minden egyes adózónál a megfelelő becslési eljárás után, egyenes adó formájában érintené. Ezen nézet csak alakilag van rokonságban azon tervvel, mely a tőzsdeadót forgalmiadóbeli technikai nehézségének kikerülése végett, mint a tőzsdelátogatók contingentált és repartírozott specialis adóját kívánná berendezni. Az utóbbi terv elvileg teljesen helyeselve a tőzsdeadót, mint forgalmiadót pusztán az adótechnika könnyítésének szempontjából indul ki, míg az előbbeni nézet már elvileg is azt tartja, hogy a rendkívüli kereset ugyan megadóztatandó, de nem a forgalmiadó segítségével, hanem az egyenes adórendszer keretében.

Ezen nézet tetszetősnek jelentkezik. Minden gazdasági egyén összes keresete megbecsülendő, és hogy adózási képességére nézve mértéket találjunk, becsüljük meg nemcsak rendes, hanem rendkívüli keresetét is. De csakugyan olyan könnyű volna ezt megvalósítani, mint ez első tekintetre látszik?

Említettem már, hogy a rendes kereset a legtöbb európai államban bár nem tökéletesen, hanem elvileg kimerítően van az egyenes adók rendszerében adózás alá véve. Ezen adók pedig a gazdasági productiv tényezők és források categoriái után kivetve, mint föld, ház, ipar, tőkeamat, magasabb munka nyereségadók oly szorosan függnek össze a hivatásszerű, állandó foglalkozás eszméjével hogy az ezeken kívül álló foglalkozásból származó keresetre és nyereségre tekintettel nem igen lehetnek. Feltételeznek egyéni vagy tárgyi catastert, melyeknek alapja a bevételi forrásnak szoros leírása. A földadócatasternél tehát a földbirtokos azon keresetére, mely egyes ügyletekből származik, kiterjeszkedni nem lehet, ugyanez áll a házadócatasternél, a tőkeamatjövedelem összeírásánál; valamivel kedvezőbben állana a tekintetbevétel lehetősége az iparadónál és a magasabb munkabér adójánál mert itt a személy momentuma lép előtérbe, azonban még az iparadó és a munkabéradó is állandó foglalkozást, hivatalviselést tételez fel, melynek keretébe nem igen vehető fel az egyes kivételes ügyletekből származó kereset.

Ha azonban a rendkívüli keresetet ezen szokásos egyenes adók, az úgynevezett hozadéki adók keretébe fel nem vehetjük, talán mégis kínálkoznék mód azt más egyenes adó által a

kellő adóztatás alá vonni. Az egyik mód tán az volna, hogy minden egyes személyre külön pótcatastert szerkesztenők, a melyben bizonyos visszatérő időszakban pl. évről-évre, felvehetnők mindazon ügyleteket, melyekből rendkívüli keresete származott. A régi catasterek mellett ez tehát egy új — a rendkívüli keresetnek — catastere (összeírása) volna. A terv természetesen kivihetetlen és alig kell bővebben kifejteni, hogy gyakorlati nehézségei legyőzhetetlenek.

Egy másik és sokkal gyakorlatiasabb mód ezen keresetnek tekintetbe vétele a jövedelmiadónál, a jövedelmiadót azon értelemben véve, mint ezt a pénzügytan tanítja, nem pedig azon értelemben, mint ez némely adótörvényben pl. az osztrákban van használva.

Miután a jövedelmi adó azon alaphból indul ki, hogy a személynek összes keresetét, helyesebben mindazon bizonyos időszakban szerzett bevételeit veszi adó alá, melyet ezen személy elkölthet anélkül, hogy ennek folytán gazdasági helyzetében csorbulást szenvedne, úgy ezen bevételek közé természetesen azon rendkívüli kereset is fog tartozni, melyre az illető személy azon időszakban szert tett.

De a megoldás még sem oly egyszerű, mint aminőnek látszik. Kétféleképen tekinthetjük a jövedelmi adót. Először úgy, mint az elméletileg construalva sokaknak a leghelyesebb és az adóideálnak megfelelő adónak tetszik. Tekintetbe venné ily formán az egyes személy teljes adózási képességét és minden egyéb adót nélkülözhetővé és feleslegessé tenne. Itt azon régi vitát érintjük, mely az egyes és a többes adórendszer hívei közt forog fenn. Az egyes adórendszer eszméjét lehet helyesebbnek tartani, én ugyan nem tartozom hívei közé, de azt, hogy az államok adórendszerének történeti fejlődése mellett belátható időben valamilyen kép gyakorlativá válhatnék, még ezen eszme legbuzgóbb híve sem fogja képzelni. Mi tehát a jövedelmi adó ilyféle felfogását, mely a tőzsdeadót és vele együtt a többi adót is a napirendről levétetné, bátran mellőzhetjük. Maradna tehát a jövedelmi adó, mint a hozadéki adók kísérője, hiányainak javítója és az általuk nem érintett nyereség kiegészítő adója. Elismerem, hogy itt már teljesen gyakorlati téren állunk. A kérdés már most az, vajjon a rendkívüli kereset adóztatása czélszerűbb-e ezen jövedelmi adó, vagy pedig forgalmi adó útján?

Ha a két módszer előnyeit és hátrányait összehasonlítjuk, úgy a jövedelmi adónál egy nagy előnyre bukkanunk és ez abban áll, hogy nem lévén kénytelen az egyes ügyleteket megragadni és azokat adóztatni, tekintet nélkül arra, vajjon nyereséggel vagy veszteséggel jártak-e, alkalom nyílik a bizonyos időszakon át pl. 1 vagy 2 éven át kötött összes ügyleteknek osszeredményét méltatni. Röviden szólva, a nyereségből levonható a veszteség. Ez kétségtelenül nagy előnye a jövedelmi adónak, mely azonban már is föltételezi, hogy ezen ügyletek kötésében bizonyos folytonosság, iparszerűség uralkodjék. Az, a ki ily ügyleteket ritkábban kötött és az adózók nagy része ezen categoriához fog tartozni, annak tudatára nem is igen jó, hogy ezen ügyletek a jövedelmének megállapításánál szintén számba veendők és az állam alig lesz azon helyzetben, hogy akár az adózók bevallásában, akár egyéb tényekből szerezzé be az adó megállapításához szükséges adatokat.

Például szolgálhat a porosz 1891. június 24-iki jövedelmi adótörvény. A rendkívüli keresetet e törvény több pontjában vonja be a jövedelem adóköteles alkatrészeihez.

A 8-ik szakaszban rendkívüli bevételek, melyek ingatlanok speculationalis vagy iparszerű eladásából keletkeznek, adóköteleseknek nyilváníttatnak.

A 12-ik szakasz d) pontja speculationalis célokból eszközölt értékpapir-ügyletekből folyó nyereséget a hasonló üzletekből szenvedett kár levonásával szintén adókötelesnek mondja ki.

És végre a 14-ik szakasz 3. pontja szerint adóköteles jövedelem a speculationalis célból kötött ügyletekből származó nyereség, levonva ezen nyereségből az azon időszakban hasonló üzletekből szenvedett veszteséget. Ezen nyereség nemcsak kereskedőknél és iparosoknál, hanem magánosoknál is adóköteles.

Ez tudtommal az első kísérlet nagyobb államterületen a rendkívüli és hivatáson kívül álló keresetnek és nyereségnek adóztatását az egyenes adók keretében megoldani. Azon kíváncsúlom tehát, hogy jövedelmi adó végezze ezen feladatot, itt ki van elégítve, de nagyon sok kétely fér hozzá, hogy az esetek tulnyomó részében e szakaszok tartama nem marad-e írott malaszt? Némileg feltűnő is, hogy a porosz törvénynek igen kedvező pénzügyi eredményei daczára a Német-Birodalomban, melynek nagyrésztét Poroszország képezi, nemsokára a tőzsdeadó jelentékeny felemelését vihették keresztül. Ez tán mégis arra vallana, hogy a jöve-

delmi adó bevételeihez a speculationalis ügyletekből folyó jövedelem nem igen járulhatott hozzá. De ezt kutatni nem kívánom, mert a tőzsdeadónak felemelésénél egyéb indokok lehettek és bizonyára voltak is döntők. Azért csak arra fektetnék súlyt, hogy ugyan elképzelhetjük, miszerint a porosz jövedelmi adónál a kivetési eljárás mindezek daczára tökéletes lehet, de kétségtelen hogy az idézett szakaszokban folyton visszatérő szó: «speculationalis cél», mely inkább belső motívumot jelez, mint külső ismérvet, ezen eljárásnál nehézségeket okozott. A «speculationalis» szó mindenestre azt mutatja, hogy a törvény itt az üzletkötés bizonyos folytonosságát, vagy ismétlését tartotta szem előtt, sőt a 8-ik szakaszban még az «iparszerűség» jelző sem hiányzik. A veszély, hogy az ilyen ügyletekből folyó kereset nagy része a jövedelmi adó alól kibúvik, tehát kétségtelenül nagy.

A jövedelmi adóztatásnak van azonban még egy másik előnye is, és ez abban áll, hogy az adóáthárítási viszonyok nála aránylag a legkedvezőbbek. A jövedelmi adó alanyának és fizetőjének nem igen nyílik módja és alkalmja adóterhét másra áthárítani. Az adó nem lévén valamely concret tárgyhoz fűzve, a gazdasági versenyben nem tolhatja az erősebb fél adóját a gyengébbre.

De mindezen előnyök daczára azt hinném, hogy a forgalmi adónak kell a czélszerűség szempontjából az elsőbbséget odaitélni és itt főkép nagyobb területű államokat tartok szem előtt. Igaz, hogy a forgalmi adó, mely az egyes ügyleteket, nem pedig az ügyleteknek végeredményét terheli, kevésbé finom alakulat, nem lehet tekintettel az egyes ügyletnél arra, hogy nyereséggel, vagy veszteséggel járt-e, hanem más oldalról azon rendkívüli előnnyel bír, hogy általánosan hat és kiterjed minden a törvényben adókötelesnek nyilvánított ügyletre, tekintet nélkül arra, hogy az ügyfél intentioja speculationalis volt-e, vagy sem. Ha az adóköteles ügyletek neme szabatosan meg van határozva, ha az ellenőrzési eszközök elegendők, úgy az adózás hálóját az ügyletek nagy tömege nem fogja kikerülhetni. Adózik az, a ki ritkábban, az, ki gyakrabban köt ügyleteket, és az első ritkábban, a másik gyakrabban fizeti az ügyletkötés élénksége arányában az adót. Az állam továbbá nincs kényszerítve arra, hogy az egyes, gyakran kis összegeket képező nyereséget minden egyes adózónál külön keresse, és az adózó lelkiismeretétől tegye függővé az adóztatás sikerét, miután az állam nincs azon helyzetben, hogy az adóeltitkoló ellenében éppen a rendkívüli

keresetet bizonyító de elszórt és nyomokat igen ritkán hagyó adatokat beszerezhesse. Azon hátrány, hogy ugyan nem az adó személyei, hanem helyette az adó tárgyai vannak szétszórva, egyes okiratokban, melyeknek szerkesztése és kiállítása az államközegek közbenjárása nélkül történik, a gyakorlatban végkép elenyészik a forgalom azon irányánál fogva, mely az ügyletek kötését és lebonyolítását mindinkább központi helyekben és intézetekben tömegesen egyesíti. Végre még a forgalmi adóknak különben nem igen kedvező áthárítási viszonyai is javulnak némileg ezen tömeges kezelés folytán, mely megengedi, hogy az adóteher egyenletesebben oszoljék meg az illető ügyfelek közt, mint ezt később a tőzsdeadó technikájának fejtegetésénél lesz alkalmam kimutatni.

A főelőny azonban az, hogy egy nagy államban, melynél az egyének kereseti viszonyai nem átlátszók, melynél az egyöntetű, egyenlő szigor az eljárásban nincs biztosítva, melynek azon célból, hogy adóinál gyakorlati sikereket érjen el, okvetlenül szüksége van arra, hogy az egyének bevallásain kívül legyenek obiectiv támpontjai az adóalapok megállapításához, a forgalmi adók csakugyan alkalmasak arra, hogy ezen obiectiv támpontokat szolgáltatassák. Még ott is, a hol a rendes keresetnek adóztatásáról van szó, szükségesek a hozadéki adók által nyújtott tárgyi adatok a jövedelem megállapításához, és a föld- és házbércataster, tőkeamat- és iparadó előírások nélkülözhetetlen segéd-eszközök itt is, hogy némileg elfogadható jövedelmi adó operatum létesíttessék. Mily gyenge alapon állna tehát a rendkívüli kereset jövedelmi megadóztatása, mely pusztán az adózók vallo-
mására támaszkodhatnék?

Végre egy nagy előnye a forgalmi adó formának, hogy mint az obiectumhoz — az ügylethez — fűzött adó kiterjedhet az úgynevezett internationalis ügyletekre is, különösen pedig azon ügyletekre, melyeket külföldiek kötnek a belföldön, illetve a belföldi intézmények segítségével, mert a forgalmi adó nincs tekintettel a személy honosságára, míg a jövedelmi adó a külföldieket csak akkor érinthetné, ha ezek belföldi telep vagy képviselőség birtokában iparszerűleg folytatnák ügyleteiket. Minél nagyobb terjedelmet vesz tehát az internationalis ügylet, annál nagyobb előnyt nyújt a forgalmi adó és annál nagyobb hézagot hagy a jövedelmi adó.

Igy állana egymással szemben a forgalmi adó és a jövedelmi adó, ha arról volna szó, hogy a két forma előnyeit és

hátrányait latolva és azokat kellőképp mérlegelve, a kettő közül egyiket kellene kiválasztani. Tényleg azonban a legtöbb állam nincs is azon helyzetben, hogy a kettő közt választhasson. A jövedelmi adónak az adórendszerbe való felvétele távolról sem függ attól, hogy az mint a rendkívüli kereset adóztatásának módja helyes-e, vagy sem. Ezen utóbbi kérdés a jövedelmi adónál mellékes mozzanat, míg a főtekintet arra lesz irányozva, hogy az államok egyenes adórendszere megtűr-e még a régebb egyenes adók mellett külön jövedelmi adót? Ott, hol az egyenes (hozá-
 déki) adók már amúgy is rendkívül magasak, hol ezen adók a rendes keresetet és a productiv tényezők birtokát kivétel nélkül kisebb-nagyobb tökélyességgel terhelik, kérdéses marad, vajjon a jövedelmi adó nem jelent-e már igazságtalan kettős adóztatást. A pénzügytannak ismerőit alig kell figyelmeztetnem mindazon nehézségekre, melyek a jövedelmi adó behozatalát egyes államokban gátolják. Politikai és társadalmi tekintetek, a népnek temperamentuma, mely nem mindig tűri el, hogy az államhatalom közegei, vagy pedig politikai ellenfelekből, gazdasági concurrensékből álló bizottságoknak tagjai évről-évre botorkáljanak összes anyagi viszonyaiban, a közigazgatási szervezet megbízhatósága, függetlensége lefelé és fölfelé mindannyi momentumok, melyek igen sok államban a jövedelmi adó életbeléptetését egyáltalában lehetetlenné teszik, vagy legalább is beláthatatlan ideig elodázzák. Nagyobb államok közül csakis Poroszország volt az, mely ezen adót életbe léptette, mert az angol income-tax csupán hozadéki adóknak csoportos adója bizonyos jövedelmi adó elemmel, de nem jövedelmi adó e szó helyes értelmében. De vajjon a viszonyok — és itt csak az adózási viszonyokra gondolok, — mindenütt oly kedvezők-e ezen jövedelmi adóra nézve, mint Poroszországban voltak, a hol a hozadéki adók tán az egyetlen földadót kivéve, rendkívül mérsékeltek, a hol tőkeamat adó, szelvényadó a liberalis foglalkozásoknak, továbbá a fixfizetés mellett alkalmazottaknak egyenes adója, nyilvános számadásra kötelezettek specialis adója nem is létezett és a hol végre a jövedelmi adónak alakilag volt már egy elődje (Classen- und Einkommensteuer), melyet csak kiviteli módzataiban kellett tökéletesíteni? Azt hiszem, hogy ezen utolsó kérdésre bátran nemmel felelhetünk, még ha egyes kísérletek pl. Ausztriában az 1892-iki Personal Einkommensteuer javaslat és nálunk is a

pénzügyminiszternek 1893 végén közzétett az egyenes adók reformját tárgyazó emlékiratában a jövedelmi adóra vonatkozó tervezet azt bizonyítja, hogy a porosz példa buzdító hatással bír. És így eredményül azt mondhatjuk, hogy míg egyrészt a rendkívüli keresetnek adóztatása folytonosan emelkedő jelentőségénél fogva sürgős megoldást kíván, itt csak azon kérdés marad, választás-e a jövedelmi adó módja, a mely a megoldásnak igen sokszor ad *graeças calendas* való elodázását jelenti, vagy a forgalmi adó útja, melynél a megoldás azonnal, vagy rövid idő alatt valósítható meg. Ha e mellett mérlegeljük a két út egyéb előnyeit és hátrányait, ha figyelembe vesszük, hogy a rendkívüli kereset, mely az ingatlanokra vonatkozó ügyletekből folyik, már amúgy is a forgalmiadók formájában adózik és hogy az adóigazságság követelményeként, mint a II-ik fejezetben bővebben kifejtettem, a tőzsdeadó behozatala sürgettetik, úgy azon eredményre kell jutnunk, hogy a tőzsdeadónak, mint forgalmi adónak hátrányai nem oly nagyok, hogy az, mint a rendkívüli kereset *principalis* adója, jogosultnak és egy helyes adórendszer czélszerű részének ne tekintessék. De a tőzsdeadó hivatása az adórendszerben ezáltal még teljesen nincs kimerítve. Azon ügyletek közt, melyeket a tőzsdeadó érint, egy tekintélyes rész olyan ügyletekből fog állani, melyeket oly egyének kötnek, kiknél az ily ügyletekkel való foglalkozás nem képezi rendkívüli keresetnek forrását. A gabonakereskedő, ki árútőzsdei ügyletet, az értékpapirkereskedő, ki érték-tőzsdei ügyletet köt stb. csak hivatásának keretén belül marad, még pedig oly hivatáskörön belül, mely elvileg hivatásának egyenes adója által már érintve van. Nem volna itten a tőzsdeadó egy második adó, mely ugyanazon keresetet még egyszer sujtja? Elméletileg csakugyan így áll a dolog, tényleg azonban egész mások a viszonyok, mert éppen tán a tőzsdén működő kereseti ágak lehetnek azok, a melyeknél a rendes adók nagyon hiányosan végzik feladatukat. Csakhogy el kell ismerni, hogy a tőzsdeadó jogosultsága itt nem annyira elvi alapon áll, hanem inkább azon konkrét körülménytől függ, hogy a rendes egyenes adók működése mily mérvben hiányos?

Első sorban tehát azt kell vizsgálni, hogy mikép működik a kereskedők, nagyiparosok, különösen pedig a bankintézetek, bankár- és bizományüzleteknek rendes egyenes adója, mert ezen üzletágak lesznek első sorban azok, melyeknek hivatásához

tartozik a tőzsdei ügyletek kötése. Bármily különböző és szétágazó módon legyen ezen üzletágak rendes adóztatása az egyes tagozottabb adórendszerrel bíró államokban végrehajtva e módozatokban bizonyos hasonlatosságot könnyen feltalálhatunk. Rendszeresen az iparadó, különböző elnevezések alatt, majd mint *droit de patentes*, majd mint az *income-tax* Dschedulaja, majd mint *Erwerbssteuer*, *Gewerbesteuer*, (nálunk III-ad osztályu kereset adó) lesz ezen üzletágak főadója.

Ezen adók közös jellemvonása, hogy az üzleti nyereség, mint adóalap bizonyos obiectiv ismérvek segítségével állapíttatik meg. Még ott, ahol az eljárást a felek bevallásával kellene kezdeni, az eredmény mégis csak az lesz, hogy a nyereség megbecslése bizonyos obiective meghatározott minimumokon fordul meg. A vállalat terjedelme, a gépek száma és löereje, az üzleti tőke nagysága, a segéd munkások száma, az üzlethelyiségek, raktárak, és lakosztályok bére, illetve bérértéke fog tehát végső sorban mérvadó lenni, hogy mily összegben becsültessék meg az üzleti nyereség, mily összegben vettessék ki az adó. Minél többek és szembeötlőbbek az üzlet külső obiectiv ismérvei, annál súlyosabb lesz az adó. Súlyosabb lesz tehát átlag mindig a szoros értelemben vett iparágaknál, kevésbé súlyos a kereskedőknél és legenyhébb azon üzletágaknál, melyekben tisztán irodai üzletet végeznek, anyagi árukkal sem a termelés, sem a forgatás stadiumában nem érintkeznek. Az adóztatás tehát leghiányosabb azon üzletágaknál, melyek nem árukat, hanem értékeket forgatnak, vagyis azon kereskedőnél, ki árukat nem *in specie*, hanem *in genere* vesz és ad az értékpapirkereskedőnél, kinél az üzlet tárgya legjobban kerülheti az érzéki megfigyelést, a hivatásszerű tőzsd especulansoknál, kik majdnem minden segéd személyzet nélkül csak tőkéket és értékeket forgatnak mintegy észrevétlenül. Egy szóval és röviden az egyenes, rendes adó leghiányosabb éppen azon üzletágaknál, melyek hivatásuknál a leggyakrabban és legtöbbször kötnek tőzsdei, vagy azokhoz minőségileg közel álló tőzsdén kívüli ügyleteket.

A főadókban ezen hiányossága minden államban megvan, de természetesen különböző mérvben; ott hol a bevallási kényszer erőlesebben hat, a hiány kisebb, ott hol a becslési eljárás enyhébb, a hiány nagyobb. De éppen a hiánynak oka és az irány, amelyben jelentkezik, indit arra, hogy a tőzsdeadót, mint ezen egyenes adók pótdóját jogosultnak és czélszerűnek tartsuk. A

tőzsdeadó éppen azon üzletágakat fogja legjobban érinteni, melyeknek rendes főadója a legenyhébb és így kitűnően fog közrehatni arra, hogy az iparadón belül az arányosságot és igazságságot helyreállítsa. Az észlelt hiány mérvétől fog aztán függni, a tőzsdeadó behozatalának sürgőssége és részben tán adólábának magassága. De kétségtelen, hogy az üzletkötés azon fejlődési irányánál fogva, mely szerint az értékforgalom mind nagyobb mérveket ölt a tőzsdeadónak azon hivatása, hogy az érintett üzletágak rendes adójának pótagója legyen, az adórendszerben emelkedő fontossággal fog birni.

Azon ellenvetést, hogy a tőzsdeadó ezen hivatását csak rosszul végezhetné, mert kénytelen minden ügyletre kiterjeszkedni és így gyakran azokat is sújtja, amelyek veszteséggel járnak, itt kevésbé látszik nyomatékosnak, mint azon esetben, melyet már előbb tárgyaltam, midőn a forgalmiadót a jövedelmiadóval állítottam szembe. Ott ezen ellenvetés azért birt nagyobb súlylyal, mert a jövedelmiadó a tiszta nyereségnek lévén adója, a kérdés a körül forgott, hogy czélszerűbb-e oly adó, mely mindjárt eleve a tiszta jövedelmet egészében kutatja, mint egy forgalmiadó, mely csak ezen jövedelem képezését elősegítő alkatelemeket, az egyes ügyleteket keresi fel. Szívesen elismertem ott, hogy a forgalmiadó e tekintetben a kezdetlegesebb adóztatási forma, mely csak egyéb jó oldalainál fogva érdemli meg az elsőbbséget a gyakorlatban. Ha azonban a forgalmiadóformát, mint az iparadó pótagóját nézzük, úgy a forgalmiadó ezen árnyoldala majdnem teljesen elenyészik, mert az iparadó az államok túlnyomó részében hozadékadó, mely nem a tiszta jövedelmet, hanem az átlagos nyereséget tartja tárgyának. Ezen átlagos nyereség obiectiv külső ismérvek után állapíttatik meg; már pedig az adózó által kötött ügyletek száma és értékösszege legalább is oly fontos és mérvadó ismérv, mint pl. az üzlettőke nagysága, a munkások száma, gépek ereje stb. Ha ezen utóbbiakból lehet következtetést vonni az üzleti nyereségre nézve, úgy ezt éppen oly jól lehet tenni az ügyletek számából és értékéből is. Hányszor látjuk, hogy vállalatok jelentéseikben statistikákat tesznek közzé üzletük forgalmáról azon czélzattal, hogy ezen forgalom emelkedéséből a vállalat prosperitása tüntetessék fel. Miért ne volna követhető ugyanezen gondolatmenet a forgalmiadónak alkalmazásánál is? Nem vonható-e épp oly joggal következtetés az ügyletek számából és értékéből nagy adó-

zási képességre? És nem tehető-e fel, hogy az, aki több és értékesebb ügyleteket kötött, átlag nagyobb nyereségre is tett szert? Miután a tőzsdeadónak hivatása itt az, hogy az iparszerű foglalkozásnak pótagója legyen, úgy a döntő szempont csak az, hogy helyes-e az ügyletek átlagából a nyereség átlagára következtetni? Az pedig, hogy az egyes ügylet tényleges eredménye mi volt, háttérbe szorul. Az említett ellenvetés ennél fogva csakugyan fontosnak nem mondható.

Talán aggályosabb már a tőzsdeadó, mint az iparadónak pótagója azon államokban, a hol a részvény-társaságok és egyéb nyilvános számadásra kötelezetett vállalatok nem a közönséges iparadónak, tehát nem az átlagadóztatásnak, mint pl. Poroszországban, hanem különös adónak vannak alávetve, mely az elért tényleges üzleti eredményt veszi alapul (pl. Magyarországon), még pedig nem becslés útján, hanem a társulatnak bemutatott mérlege segítségével. Az egyenes főadóztatás ezen társulatoknál már megközelítőleg teljes lévén, a tőzsdeadó, a mennyiben ezen társulatokat érinti, nem volna pótagó oly értelemben, hogy a főadó hiányait kiegészítse, hanem materialis második adó. Azon ellenvetés, hogy ezen társulatok könyveik, számláik, nyugtáik után bélyegadókat fizetnek, melyeket szintén iparadójuk pótagójaként kell felfogni és hogy ennél fogva a tőzsdeadó is hasonló szempont alá eshetik, talán még sem birna kellő erővel, mert ezen körülmény inkább ezen kisebbszerű pótagók szaporítása ellen szolgálhatna érvül. Eloszthatja az aggályt inkább annak megfontolása, hogy az bár elméletileg teljesen alapos, de hogy jogosulatlan kettős adóztatás a gyakorlatban az esetek túlnyomó részében még sem fog beállani. A gyógyszer az adóáthárításban fekszik. A társulatok és itt főleg a nagyobb pénzintézetekre gondolok, mint a forgalomban a magánféllel szemben rendesen erősebb ügyfelek majdnem mindig azon kellemes helyzetben lesznek, hogy az adóterhet át fogják háríthatni. A tőzsdeadónál a bankintézetek tehát rendesen csak az adóalanyok alaki kötelezettségeit viselnék, míg a tényleges, valóságos teher a velük szerződő magánfélre esnék.

Igaz ugyan, hogy az áthárítás lehetősége megvan a magánbankárnál is, de ennek helyzete a részvénybankok mai fejlődése mellett amúgy is olyan hátrányos, szemben ezen nagy társulatokkal, hogy az áthárítás lehetősége sokkal nagyobb az utóbbiaknál, mint a magánbankárnál, ki már azért is, hogy versenyképességét

fentarthassa és ügyfeleivel az üzleti összeköttetést el ne veszítse, kénytelen lesz ezen adóterhet magára vállalni, mint ez Németországban csakugyan tapasztalható volt.

Nem lehet azonban tagadni, hogy ott, ahol ezen társulatok egymás közt kötnek ügyleteket, az áthárítás a bajon segíteni nem fog. Azon államokban, ahol ezen aggály tehát fennáll, mindenestre tekintetbe veendő, hogy ezen új tehertöbblet nem mutatkozik-e egyébként jogosultnak azon nagy anyagi fölélynél és hatalmi túlsúlynál fogva, mely a nagy bankintézet javára mutatkozik, szemben a magánvállalatokkal.

5. Folytatás. A tőzsdeadónak egyéb functiói.

A forgalmiadók elméletéből eddig is már két irányban kaptunk támpontokat a tőzsdeadó jogosultságára és czélszerűségére nézve és eredményként ismételve kiemelhetjük, hogy a tőzsdeadó mint a rendkívüli keresetnek tekintélyes részének még pedig az értékforgalom emelkedésével arányosan szintén emelkedő részének főadója és mint az egyenes iparadónak pótt-, illetve kiegészítő adója, az összadórendszerben foglalhat helyet.

Vizsgáljuk most meg, hogy az ismertett elméletekből nem nyerhetünk-e támpontokat arra nézve, hogy a tőzsdeadó egyéb adózási functiókra alkalmas-e?

Schäffle szerint a tőzsdeadó volna egyik eszköz a tőkegyűjtési erő adóztatására. Hogy mit ért Schäffle ezen tőkegyűjtési erő alatt, már elméleténél ismertettük. Összefügg ezen fogalom összadórendszerének azon conceptiójával, hogy az egyenes adók összessége az egyénnek mindig csak átlagos adózási képességét veheti tekintetbe, és hogy a fogyasztási és forgalmiadók hivatása az egyénnek ezen átlagos képességétől eltérő, tényleges, individualis adózási képességét kellő méltatásra juttatni. (L. bővebben Schäffle: Grundsätze der Steuerpolitik 1880.) A forgalmiadók hivatvák különösen arra, hogy azon erőt vonják utólagosan adóztatás alá, mely az egyenes adók túlenyhe átlagos terhelése folytán adómentesen szabadulhatott, és mely erő külsőleg tőkék gyűjtésében nyilvánul. Hogyan volna ezek szerint a tőzsdeadónak mint forgalmiadónak működése képzelhető? A tőzsdeadó természetesen csak azon tőkéket sújthatná, melyek az előbbeni túlenyhe

adóztatás folytán adómentesek maradtak, összehalmozódtak és utólag különféle értékek vételére és beszerzésére fordíttatnak. Az évről-évre összegyűjtött és halmozódó tőkék a nemzetek gazdasági életében csakugyan nagyon fontos szerepet játszanak és nincs is kétség az iránt, hogy egészségesen fejlődő nemzetnél, mely nagyobb catastrofáktól ment maradt, ezen tőkék rövid idő múlva milliókra sőt milliárdokra rúgnak. Ezen tőkék felhasználása a legkülönbözőbb módon történik, és legtöbbször ingatlanok vételére, már létező termelési vállalatok javítására, erősítésére, új vállalatok alapítására, külföldi értékpapiroknak és végre belföld irégibb papirok, vagy újonnan kibocsátandó papiroknak beszerzésére fordíttatnak.

A felhasználásnak, illetve befektetésnek ezen leggyakoribb módozatai már is mutatják, hogy a forgalmiadóknak, mely nemei azok, melyek első sorban képesek ezen tőkegyűjtési erőt érinteni. Ezek az ingatlanoknak átirási adója és mindazon forgalmi adók, melyek vállalatok alapításakor, értékpapirok kibocsátásakor és tényleges átirásakor járnak. A tőzsdeadó is hozzájárul annyiban, hogy a papirok vétele és beszerzése alkalmával szedetik, de miután a tőzsdeadó természeténél fogva főleg azon ügyletekre nehezedik, melyek nem a papir tényleges átadását tárgyazzák, a tőzsdeadó ezen működését elvileg helyesnek, azonban gyakorlatilag csak másodrendűnek kell tartani.

Az, a ki sok ügyletet köt, gyorsan forgatva tőkéjét, a vélelem szerint nagyobb keresetre tehet ez által szert, jogosult tehát, hogy őt a tőzsdeadó nagyobb kereseténél fogva súlyosabban érintse, de az ilyen egyénnél a tőkegyűjtési erő, melyet Sekäffle amúgy is csak utólag akart adóztatni, még egyelőre nem nyilvánul. Sőt ellenkezőleg a tőkegyűjtési erő leginkább fog mutatkozni azoknál, kik ritkán kötnek ügyleteket, mert az egyszer beszerzett értékpapírt szorosabban és sokáig tartják elzárva és vonják ki a forgalomból. Ezeket pedig a tőzsdeadó annál ritkábban fogja sújtani, minél erősebb bennük a gyűjtési erő. A tőzsdeadó tehát csak nagyon kis mértékben, inkább subsidialiter érinti ezen erőt, vagyis csak azon ritka esetekben, midőn ezen tőke befektetést keres, vagy pedig befektetési cserét eszközöl. De éppen ezért már ebből is kitűnik azon felfogás helytelensége, mely a tőzsdeadót a comptant ügyleteknél alacsonyabb lábbal akarja alkalmazni, mint a határidőügyleteknél. Ellenkezőleg a comptant ügy-

let árul el — *ceteris paribus* — nagyobb adózási képességet és ezért a megfordított eljárás volna tán a helyesebb.

A tőkegyűjtési erő utólagos megadóztatásánál különben maga Schäffle is a fősúlyt az ingó tőkék utáni öröklési adóra fekteti. Itten az adózás nem az adózó akarától függő tényhez, hanem oly eseményhez fűződik, melynek kikerülése lehetetlen, a tőkegyűjtési erő tehát okvetlenül érinthető és pedig arányosan az erő nagyságához, mert az egész vagyon egyszerre kerül adó alá és ezen vagyon nagyságához képest az adóláb minősített, esetleg progressiv lehet. Tekintve, hogy az ingó tőke különösen az értékpapirformában a nemzeti vagyonban folyton emelkedő részt foglal el, pl. a Német-Birodalomban a megbecsült nemzeti vagyonnak 17%-a áll már értékpapirokból, míg 30 év előtt ezen értékpapirbirtok a nemzeti vagyonnak csak 5%-át képezte és pl. Nagy-Britanniában, a nemzeti vagyonnak ily formájú része már most is legalább 36%-ra rüg, az ingó vagyon utáni öröklési adó az adórendszerben megfelelőleg szintén emelkedő fontossággal fog birni. Az egyenlőtlenség, mely az ingatlan vagyon hátrányára létezik és mely, mint előbb láttuk (I. a II-ik fejezetet), oly befolyást gyakorolt a tőzsdeadó behozatalának mozgalmára, sokkal helyesebben és eredményesebben volna megszüntethető az ingó tőkék utáni öröklési adó szabályozásával, mint a tőzsdeadóval. Ha a tőzsdeadót az ingó vagyon terheihez számítjuk, úgy a tőzsdeadó is természetesen hozzá fog járulni, hogy ezen egyenlőtlenség, ha csakugyan léteznék, enyhíthessék. Azonban az iránt ma, midőn a tőzsdeadót gyakorlati hatása után már jobban bírálhatjuk el, kétség csakugyan nem lehet, hogy a tőzsdeadó távolról sem érinti azon nagy értékpapirbirtokot, mely ezen papírok milliomait és milliárdjait tartja vasszekrényekben mozdulatlanul, hanem adója azon üzletembereknek, kik csekély nyereségi tételek elérésére az ügyletek tömegét kötik. A tőzsdeadó tehát nem a megszerzett ingó tőkét, hanem a kereset után járó tevékeny üzletet érinti, mely a gazdasági életprocessusnak mai fejlődése mellett nem anyagi árukban, hanem ezen árukat képviselő értékekben köti és bonyolítja le ügyleteit. Ama nagy kiegyenlítő adó, ellenőn melynek berendezése az adóigazság követelményének kielégítése volna, a tőzsdeadó nem lehet. Eme kiegyenlítésre tán inkább az öröklési adó reformja lenne hivatva.

Az öröklési adó — történeti és adótechnikai okoknál

fogva — általában úgy fejlődött, hogy tán Angliát kivéve, sokkal nagyobb súlylyal nehezedik az ingatlan, mint az ingó vagyonyra. A fejlődésnek azon iránya folytán, melyet már előbb jeleztem, az ingó értékeknek enyhébb és kiméletesebb adóztatása, melyre azelőtt az ingó tőkékben való szegénység miatt tán inkább volt szükség, nem látszik most már indokoltnak. Igaz ugyan, hogy az ingók utáni öröklési adó az európai államok legnagyobb részében be van hozva, de azt hiszem, a fő hiba — eltekintve a két öröklési adólag magassága közti aránytalanságtól — abban fekszik, hogy míg az ingatlan a teljes, törvényes adót viseli, az ingó az ellenőrzés szigora alól tényleg fel van mentve. Nem szükséges erre nézve külföldi példákat keresni, nézzük csak saját viszonyainkat. A nélkül, hogy statisztikai adatokra kellene hivatkoznom, mindenki el fogja ismerni, hogy a magyarországi értékpapírbirtok az utolsó 25 év alatt rendkívüli módon öregbedett, és hogy ezen birtoknak tekintélyes része minden évben változtatja birtokosát öröklés czimén. Alig hihető azonban, hogy ezen birtoknem számbeli emelkedésével és öröklési eseteivel arányosan az öröklési adó ingók után is arányosan nagyobbodott volna. Statisztikai adatok ugyan nincsenek rendelkezésemre, azonban azon tapasztalat, melyet bárki szerezhett a gyakorlati életben, meggyőzhette arról, hogy ezen értékpapírbirtoknak aránylag csekély része kerül öröklési adó alá, míg a sokkal nagyobb rész, különösen a bemutatóra szóló értékpapírforma segítségével ezen adót könnyen és háborítatlanul kikerülheti. Ha tehát az ingatlan és ingó vagyon közt egyenlősíteni szándékunk volna, úgy ezt sokkal biztosabban és eredményesebben érhetjük el az öröklési adó reformja útján, mint a tőzsdeadó segítségével, mely, mint kimutattam, inkább a kereseti adó, mint a tőkegyűjtési erő adójának keretébe tartozik.

Míg Schäffle a tőzsdeadót, a tőkegyűjtési erő egyik adóztatási módjának tekinti, másrészt Wagner a tőzsdeadó egyik főhivatását a conjuncturális nyereség terhelésében kívánná megállapítani. Mit értsünk conjuncturális nyereség alatt? Ezen fogalom szabatos meghatározása annál szükségesebbnek látszik, mert a conjunctura oly tág elnevezés, hogy helyes eredményre csak akkor juthatunk, ha tisztában vagyunk azzal, hogy mi rejlik e név alatt különös vonatkozással a mi adónkra. Wagnernél ezen fogalom összefüggésben áll azon rendszerrel, melyet magának a gazdasági élet szervezetéről alkotott. Ezen szervezet jellemvonása, az

egyéni gazdaság túlsúlya, úgy hogy a nemzeti gazdaság végeredménye egészben véve az egyének gazdaságától van feltételezve. Az egyéni gazdaságok eredményeinek alakulásánál ismét két tényező működik közre, az egyik az egyénnek gazdasági célra irányuló tevékenysége a másik a külvilág behatása, mely az egyén akaratától független. Az egyén nyereségének azon része, melyet az utóbbi tényezőnek, t. i. az egyén akaratától független külvilágnak köszönhet — a conjuncturalis nyereség. Ezen nyereség befolyásolja természetesen az egyén adózási képességét, ebben ugyan egyenlő irányban hatna, mint azon nyereség, melyet az egyén céltudatos tevékenysége hoz létre, azonban szükséges, hogy a conjuncturalis nyereség azonkívül minősítettebb módon kerüljön adózás alá, mert ezt az egyén ki nem «érdemelte», hanem mintegy ajándékképen kapta a társadalomtól, a külvilágtól. Ezen minősített módon való adóztatás kifejezésre juthat úgy az egyenes adók, mint a forgalmi adók keretében és pedig legcélzerűbben mind a kettőben egymás mellett.

Wagnernak ezen alaptételeit általában helyeseknek kell elismernünk, azonban ezen helyeslő ítélet csak megszorítással áll, midőn eme tétel következményeit részletesen akarja levonni.

Ha első sorban az ingatlan vagyon körére irányozzuk figyelmünket, úgy csakugyan azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a társadalom fejlődésével, a népesség emelkedésével az ingatlan általában véve értékében emelkedik és hogy ezen értékelkedés nagyobb részében az illető tulajdonos hozzájárulása nélkül áll be. Tapasztalhatjuk ezt különösen nagy mértékben gyorsan fejlődő városoknál, de kisebb mértékben egyéb ingatlanoknál is. Ezen tapasztalat van már felhasználva Riccardo ismert elméletében és ugyanezen tüneménynek megfigyelése az Éjszakamerikai Egyesült-Államokban indította Henry George-ot az ingatlan vagyon súlyos adóztatását tartalmazó és szintén igen ismert terveire. De ha az amerikai író nézeteit túlzottaknak is véljük, helyesnek fogjuk tartani, ha ezen egyénileg ki nem érdemelt és a társadalom és külvilág fejlesztő hatásából származó értéktöbblet akár az egyenes adózáson belül, akár a forgalmi adóknál kellő tekintetbe vegyük, midőn ezen értéktöbblet az örökösödnél, vagy pedig vételi ügyleteknél a vételárban jut kifejezésre. Az ingatlanok átírási díjának magasságát részben ezen oknál fogva mondhatjuk már helyesnek, a jövőnek van azonban fentartva, hogy ezen gaz-

dasági tüneményt az adórendszerben minősítettebb és helyesebb módon juttassa érvényre, mint ez eddig történt.

De ha most másodsorban az ingó vagyon, az értékforgalom körét vizsgáljuk, ugyanazt fogjuk-e tapasztalni? Wagner erre, mint már elméletének ismertetésénél kitűnt, igennel hajlandó felelni, azonban már is azon megszorítással, hogy a külvilág behatása itt kevésbé praegnansan nyilvánul, mint az ingatlanoknál. Azt hiszem, hogy ezen tünemény nemcsak hogy kevésbé praegnansan nyilvánul, hanem majdnem teljesen elmosódik, vagy legalább is annyira, hogy már az adórendszerben csakis nagyon csekély, mértékben lesz érvényesíthető.

A külvilágnak befolyása, az úgynevezett «véletlen» hatása az egyének nyereségére, ha most különösen az ingó vagyont tekintjük, mindig volt és mindig is lesz mindaddig, míg az ember a mindentudás és tökéletes előrelátás tulajdonságaival nem fog rendelkezni. Az esély minden korban nagy szerepet játszott a nemzetek és egyének gazdasági életében. Wagner szerint azonban ezen esély, a véletlen ezen befolyása sokkal kisebb szerepet játszott volna az előtt, mint játszik mostan. Míg azelőtt a gazdasági tevékenység célzatos és az egyén nyeresége a szorgalom és képesség eredménye volt, mostan mindinkább a véletlen, a külvilág kiszámíthatatlan befolyása nyomul előtérbe és a vak szerencse, mely ajándékokat oszt érdemek nélkül és ép úgy letipor érdem nélkül, lesz döntő a gazdasági egyén sorsára nézve. Ez önt lelket azon speculatióba, mely ezen esélyeket számítás tárgyává teszi. Úgy hiszem, hogy a mai gazdasági élet ezen jellemzése nem felel meg a valóságnak és sok tekintetben annak torzképét mutatja. A speculatio üdvös hatása éppen abban rejlik, hogy előre mérlegelve a jövőnek esélyeit, az árképzésre mérséklőleg hat, és az áraknak időben és helyben való kiegyenlítését elősegíti. A speculatio az esélyeket ugyan számítás tárgyává teszi, azonban tényleg erős tényező abban, hogy mérsékli egyrészt a nyereséget, mely a «véletlen» ajándéka és csökkenti másrészt a veszteséget, mely a «véletlen» csapása. A gazdasági életnek minden elfogulatlan megfigyelője tapasztalhatta, hogy az áringadozások éppen azon árúknak nagyok, a hol szélesebb alapon álló speculatio nem működik közre. Még az annyira üldözött blancoeladó, ki mint *à la baisse speculans*, sokak nézete szerint, felebarátjainak vesztére tör, mint jótékony közbenjáró, mint az árak hanyatlását fel-

tartóztató vevő lép fel, midőn váratlan események az úgynevezett «véletlen» folytán a legitim vevők kerekét oldottak és így megakadályozza azt, hogy az árak pánik idejében feneketlen mélységbe zuhanjanak. A valóságos kép tehát az, hogy a külvilágnak befolyása a nyereségnek képződésére meg van ugyan most is, hanem míg azelőtt elemi erővel működött közre, most atomalis apró részletekben jelentkezik és éppen ezért az egyes egyéni gazdaságban csekélyebb momentumot képez, most mint annakelőtte. Minél nagyobb a speculatio, mely ezen «véletlen» hatását atomokra forgácsolja, annál csekélyebb az egyén nyereségében azon rész, melyet Wagner conjuncturalis nyereségnek nevez és annál kevésbé jogosult egy adó pl. a tőzsdeadó, mint ezen conjuncturalis nyereségnek specialis adója.

Wagner természetesen az ellenkező eredményre jut. Ő a tőzsdeadóval, melyet közvetlenül a speculationalis ügyletekre vetne ki, közvetve ezen az ingó forgalomban folyton emelkedő jelentőségre vergődő conjuncturalis nyereséget kívánja sújtani és egyúttal azon reményét fejezi ki, hogy a tőzsdeadó a speculationalis üzlet megszorítására fog vezetni, mit ő igen üdvös következménynek tekintene. Hogy a tőzsdeadóról, mint gazdaságrendőri intézkedésekről miféle nézetem van, már az I. fejezetben fejtegettem, ismétlések kikerülése végett tehát ezen fejezetre hivatkozhatom. Itten csupán azon megjegyzést akarom tenni, hogy Wagner ezen kívánalmában gyengített bár, de mégis elég erős utóhangja rezzen Lassale azon nézetének, hogy a speculatio improductiv játék, mert az árképződésre befolyással bíró tényezők közül mindig azok vannak túlsúlyban, melyek előre ki nem számíthatók.

Mindezekkel azonban éppenséggel nem kívántam a speculatio adómentessége mellett lándzsát törni. A mennyiben a speculatio az üzleti tevékenység körét szélesítette és számos oly ügyletek kötését tette lehetővé, melyek a hivatásszerű kereset körén belül vagy kívül köttettek a nélkül, hogy a rendes kereseti adókban kellőképen méltattak volna, helyesnek és czélszerűnek tartom, hogy ezen speculationalis ügyleteket forgalmi adóval — tőzsdeadóval — érintsük. A tőzsdeadó, mint a conjuncturalis nyereség adója ellenben csak nagyon kis mértékben tölthetné be hivatását, vagyis csak annyiban, a mennyiben az «esély», a «véletlen» az elért nyereségnek tényezője. E tényező hatását pedig egyrészt ki nem

számíthatjuk, másrészt a speculationalis üzlet terjedésével csökkenőnek ismertük fel, legalább az egyes egyénre nézve.

Itt természetesen mindig azon speculációra gondoltunk, mely gazdaságilag jogosult, máskép áll az adózás kérdése azonban azon ügyletekre nézve, melyeket játékügyleteknek nevezhetünk szoros értelemben, nem pedig azon általánosítás szerint, mely a speculatiót és játékot azonos fogalmaknak tartja. A szempont, melyből a tőzsdeadót, mint a játékügylet adóját tekintjük, itt egészen más, mint volt az I-ső fejezetben, midőn azt vizsgáltuk, hogy a tőzsdeadó alkalmas eszköz-e a tőzsdejáték megszorítására?

Ott azon eredményre jutottunk, hogy a tőzsdeadó, ha eleendő magas, képes-e célzt elérni, de hogy a játékügylet nem lévén megkülönböztethető a gazdaságilag komoly ügylettől, az adó inkább gátolja ezen utóbbit, mint a játékot, és hogy ennél fogva mint a játékot gátló eszköz inkább káros, mint üdvös hatású. Mostan azonban a tőzsdeadót mint a játékügylet adóját tisztán adópolitikai szempontból bíráljuk el és jogosságát és czélszerűségét ilyen alapon mérlegeljük.

Három ok indíthat arra, hogy a játékot adó alá vonjuk. Az első ok lehet az, hogy a játékügylet, eltekintve minden káros gazdasági hatásától, képes a játékosnak nyereséget hozni. Az adó tehát mint rendkívüli és a hivatáson mindenesetre kívül álló keresetforrás terhelése fogható fel. A másik ok visszaterel bennünket a Wagner-féle conjuncturalis nyereséghez. A játéknyereségben aránylag legnagyobb rész az, ami a véletlennek köszönhető és nem a játékos egyéni tevékenységének. A harmadik ok abban rejlik, hogy a játékos az által, hogy vagyonát játékbetétre kockáztatja, melyet rendes keresetétől, vagy fogyasztásától elvon, aránylag nagyobb adózási képességet árul el (Schäffle). E három ok együttes tekintetbe vétele arra indít, hogy a tőzsdeadót, mint a játékügylet minősítettebb és súlyosabb megadóztatását óhajtsuk. Itt azonban ismét azon nehézségbe ütközünk, hogy nincsen biztos ismérvünk, melylyel a játékügyletet a komoly ügylettől megkülönböztethetnők. Volt alkalmam már kimutatni, hogy a kísérletek az ügyletek bizonyos formáit különösen a határidőügyletet, vagy még inkább a különbözeti ügyletet a játékügylet criteriumaként tekintti, helytelen eredményekre vezettek. A játék mindig csak belső indoka az ügyletnek, mely a komoly ügylet köntösében jelenik meg. Ha a megkülönböztetést már a

bíró sem végezhetette biztonsággal, kinek pedig legtöbbször módjában állott az egyes ügyletnek körülményeit lassan és megfontolva latba vetni, mikép sikerüljön ez az adóeljárás alatt, midőn mereven felállított külső ismérvek szerint kell az adótárgyakat (az adóköteles ügyleteket) kijelölni?

Ha azonban ezen megkülönböztetés és minősítés nem is sikerülhet, a tőzsdeadó mégis mint az összes komoly és játékügyletek adója czélszerű, habár nem is tökéletes kiegészítője lesz az adórendszernek azon irányban, hogy egyuttal a játékügyletnek terhelését is, habár a kelleténél enyhébben hajtja végre. Minden tökéletlensége mellett azonkívül arányos is lesz, mert aki sok játékügyletet, vagy nagyértékű játékügyletet köt, nagyobb játékbefektetése arányában nagyobb adóösszeget is fog fizetni, ha csak a tőzsdeadóban a százalékos adóztatás elve jól van megvalósítva.

6. A tőzsdeadó ellen felhozott szokásos ellenérvek.

A tőzsdeadó ellen emelt érvek különböző természetűek. Mint olyan adónem, mely legtöbbször erősebb politikai vagy érdekosztályharczok közepette hozatik javaslatba, leggyakrabban olyan érvek által lesz megtámadva, melyeket a tőzsdeadó behozatalát sürgető mozgalom indító okaiból szoktak meríteni. Halljuk igen gyakran, hogy a tőzsdeadó «reactionarius» rendszabály, hogy a forgalom «szabadsága» elleni merénylet, hogy a tőzsdeintézménynek megbélyegzése és büntetése, specialis ellenőrző apparátussal való fegyelmezése, mely a tőzsde embereit II-od rangú, bizalomra kevésbé méltó állampolgárokká alacsonyítja, hogy az ingótolke elleni jogosulatlan ellenszenvnek folyománya, mely ezen tőkét «vérzésre» itéli, noha az utóbbi időben az államhitelek érdekében kifejtett hazafiúi érdemei folytán inkább érdemelne elismerést és dicséretet, specialis terhektől való felmentést, mint gáncsot és támadásokat stb.

Mindezen érvek természetesen elvesztik nagy részben értéküket, amint a tőzsdeadót pusztán adópolitikai szempontból akarjuk elbírálni. A politikai pártoknak állásfoglalása a tőzsdeadók kérdésével szemben fontos lehet az egyes concret államokban ezen adó sorsára nézve, de ezen állásfoglalástól tárgyilagos érvet még

nem lehet faragni és a tőzsdeadót mint reactionarius rendszabályt alapján rossznak mondani azért, mert a reactionarius párt támogatja. Gyakran tapasztaljuk, hogy valamely mozgalom indítóoka lehet helytelen, míg a cél, illetve a célra vezető eszköz maga nagyon helyes és üdvös. Talán még gyöngitené a reactio politikai erejét az, ha habozás nélkül elfogadnak olyan helyes tartalmú javaslatot, melyet a reactio, bár helytelen indokokból ajánlott. A «reactio» ekép megfosztatnék azon moralis támasztól, melyet egyéb világosan helytelen céljaira nyer azon körülményből, hogy objective üdvös javaslatok csak azért elleneztetnek, mert az ő programjához is tartoztak.

De mondom, ezen politikai érvekre itt súlyt fektetni nem óhajtok, mert szívesen elismerem, hogy adókérdések körül érdekosztályküzdelmek mindig voltak és lesznek és tán még a tőzsde engedékenysége sem volna képes elleneseinek bőszi haragját lecsillapítani.

Azon ellenvetést, hogy a tőzsdeadó nem lehet büntetés, em lehet fegyelmi rendszabály, helyesnek tartjuk; ez csakugyan ellenkeznék az adó eszméjével. De ezen ellenvetés helyességéből még nem lehet a tőzsdeadó mellőzésére következtetni, mert annak vizsgálásánál, hogy a tőzsdeadó helyes adópolitikai elven nyugszik-e, azon gondolat, hogy büntetés lappang alatta, teljesen távol áll. De másrészt abból sem lehet a tőzsdeadó ellen érvelni, hogy a «tőzsde» mint különösen az államhitel érdekében érdemeket szerzett intézmény, új adóterhektől mentesíttessék: mert úgy mint az adóban nem lehet büntetést látni az adózóra nézve, úgy az adó tisztult eszméjével nem fér meg azon felfogás sem, hogy a kisebb-nagyobb adómentesség a közjó iránt szerzett érdemek jutalma legyen.

Fontosabbnak látszik azon érv, hogy a tőzsdeadó a forgalom szabadságát gátolja és az üzletnek szabad fejlődését kedvezőtlenül befolyásolja. Kétséget nem szenved, hogy olyan forgalom, mely adóterhet nem visel, melynek ügymenetétől az adókinctár magát távol tartja, szabadabban mozog, mint egy olyan forgalom, mely az ügyletek bizonyos lebonyolítási időpontjában adó alá vonatik és ellenőrzési szabályoknak vettetik alá. De ezen érv tán még sem lesz elegendő arra, hogy az adózást teljesen abbahagyjuk, és ezen nehézségek elől egészen kitérjünk. Hiszen ha ezen érv egyszerűen minden megszorítás nélkül helyes-

nek fogadtatnék el, akkor következetesen a vámokat, fogyasztási adókat és általában a legtöbb forgalmi adót el kellene törölni. Ezen érv tehát csak annyiban bír nyomatékka, hogy a tőzsdeadó berendezésénél törekedjünk olyan megoldási módot találni, mely az adózóknak a lehető legmesszebb menő kimélése mellett az adózás célját ne veszélyeztesse. Minthogy itten gyorsabb lefolyású, rendkívül mozgékony és érzékeny forgalomról van szó, a megoldás nehezebb. Ez éppen nem csekély mértékben hátráltatta több államban a tőzsdeadó behozatalát. De végre sok kísérletezés után kitűnt, hogy a megoldás nem lehetetlen és most már több állam példája kimutatta, hogy lehet az adó technikáját a forgalom szokásos és bevett formáihoz alkalmazni.

Egy másik érv az, hogy a tőzsdeadó csökkenti a forgalmat azon országban, ahol behozatik, azon ország előnyére, ahol tőzsdeadó nincsen. Ezen érv némi nyomatékka bir azon kétségtelen ténynél fogva, hogy a tőzsdei ügyletek nagy része internationalis és hogy a tőzsdeadó befolyása alatt a forgalom olyan irányt vehet, miszerint kikerüli azon tőzsdét, melynél a tőzsdeadó üzleti költség-többletet jelent és felkeresi azon tőzsdét, melynél ezen költség mellőzhető. Azt hiszem, hogy ezen aggály, habár rendesen túlzott mérvben nyilatkozik, mégis óvatosságra int.

A tőzsdeadó itt egyszerűen üzleti költség kérdése, melynek hatása az üzlet egyéb költségeivel való összehasonlításból bírálható el. E költségek mellett számba jönnek azon előnyök is, melyeket egyik vagy másik tőzsde kifejtettebb eszközeivel az üzletnek nyújtani képes. Világtőzsdéknél tehát, ahol a forgalom a legkülönbözőbb okoknál fogva óriási mérvet öltött és lebonyolítására oly sok segédeszköz kínálkozik, a tőzsdeadó miatti aggály nem lesz jogosult. Itt az ügylet megkötésének könnyűsége az üzletnek széles és erős basisánál fogva oly jelentékeny, az üzletnek nyújtott előnyök oly nagyok, hogy emellett a tőzsdeadó, még ha relative magas is, a többi üzleti költségek közt aránylag nagy szerepet nem játszik és az ügyleteket ezen világtőzsdéktől elterelni nem lesz képes.

Továbbá az ügyleteknek mellékutakon a külföldi adómentes tőzsde segélyével való megkötése rendesen sok egyéb mellékköltséggel is jár, mely a tőzsdeadó megtakarításával járó előnyt nagyrészt felemészti. Végre az sem igen hihető, hogy a tőzsdeadó üzletemberek kivándorlására buzdítson. Mindebből azon következ-

tetést vonhatjuk le, hogy minél nagyobb valamely tőzsdén a forgalom, annál kisebb nyomatékkal bir ezen aggályokat gerjesztő érv és teljesen alaptalan lesz akkor, ha a tőzsdeadó nemcsak egy vagy kevés országban van behozva, hanem lassanként — és úgy látszik, ezen irány van haladóban, — minden nagyobb forgalmu országban elfogadtatik.

Mindenesetre azonban figyelmeztessen ezen érv arra, hogy még világtőzsdéken se legyen az adó túl magas, szorosabban kifejezve oly mérvű, hogy az üzleti költségeknek aránylag igen nagy részét képezze. A magas adó hátránya nagy tőzsdéknél még inkább nyilvánulhat, azonban az emissio-adóknál illetve a külföldi értékpapírok bélyegadójánál, mint a szorosabb értelemben vett tőzsdeadónál (ügyleti adónál). A világ-, illetve nagyobb tőzsdék lévén piacjai a tökeszegényebb nemzetek értékpapirjainak, magas értékpapírbélyegadó, mely a nagy és erős piacczal biró államokban van kivette külföldi értékpapírokra, gátja a nemzetközi forgalom egészséges fejlődésének egyrészt eltereli, másrészt a forgalmat még a nagy tőzsdéktől is ezeknek kárára azon helyekre, hol a külföldi papírokra a bélyegadó (emissio-adó) kisebb, vagy éppenséggel nincsen behozva.

Kényesebb a tőzsdeadó kérdése a kisebb vagy közepes jelentőségű tőzsdékre nézve. Ezek a világtőzsdékkal szemben amugy is hátrányosabb helyzetben vannak. Csupán az összes concret viszonyok mérlegelése után lehet ezeknél a tőzsdeadó kérdésében dönten. Nem lesz pl. tanácsos a tőzsdeadót behozni, ha a szomszéd államok tőzsdéi erősebbek és ennek daczára tőzsdeadóval terhelve nincsenek, ha pedig a szomszéd államok tőzsdéi nem erősebbek, de tőzsdeadómentesek, úgy csupán alacsony tőzsdeadó lesz ajánlatos. Ha a szomszéd állam tőzsdeadóval bir, úgy ezen tőzsdeadónak magasságát a saját tőzsdének adója semmi esetre se haladja meg. Az üzletnek egyéb költségei itt is számításba veendők. Különben oly államokban, melyeknél a tőzsdei forgalom még csekély, a tőzsdeadó már általában véve sem lehet czélszerű. Az értékforgalom szerény mérete itten arra vall, hogy a tőzsdeadó az adórendszerben még nincs hivatva helyét elfoglalni és egyébként a bevételek is oly szerények maradnának, hogy már az ellenőrzéssel járó teherrel sem volnának kellő arányban. Egyszóval, ilyen államok a tőzsdeadóra még nem érettek.

A tőzsdeadó ellen emelt érvek körül azonban egy sem volt

képes oly benyomást gyakorolni, mint az, hogy a tőzsdeadó mint forgalmiadó kiterjed egyaránt nyereséggel és veszteséggel járó ügyletekre, hogy tehát a helyes adózás alapelveibe ütközik. Ezen tisztán adópolitikai érv még azoknál is hat, kik különben elvben nem tartják helytelennek, hogy azon nyereség is vonassék adó alá, melyet a tőzsdeadó volna hivatva terhelni. A forgalmiadók ezen árnyoldaláról, — melyektől természetesen a tőzsdeadó sem lehet teljesen ment, — már előbb is többször szólottam. Vizsgálunk kell azonban részletesebben, hogy milyenek ezen viszonyok, a tőzsdeadó egyes functióinál.

Ha összegezzük mindazon hivatásokat, melyeket a tőzsdeadónak az adórendszerben be kell töltenie, úgy azon eredményre juthatunk, hogy a tőzsdeadó 1. a rendkívüli kereset adója, 2. az iparadó pótagója, 3. a tőkegyűjtési erő, 4. a conjuncturalis nyereség részadója és végre 5. a játékügylet adója.

Részletesen kifejtettük, hogy a tőzsdeadó mint forgalmi adó elenyészőleg csekély módon hátrányos, a 2-ik esetben, mert az iparadó hozadékadó, melyhez a tőzsdeadó csak egy új és igen helyes külső ismérvet fűz, még pedig arányosan éppen azon iparágaknál, melyeknél a rendes egyenes adóztatás az eddigi tapasztalatok után a legfogyatékosabb volt.

A 3-ik esetben, mint a tőkegyűjtési erő adójánál a forgalmiadó ezen hiánya szintén majdnem elenyészik, mert itten nem az az irányadó, hogy az ügylet tényleges nyereséggel fog-e járni, hanem az, hogy az ügyletre (vételre, beszerzésre) fordítatik oly tőke, mely az előbbeni enyhe egyenes, átlagos adózás folytán összehalmazódhatott.

Az 5-ik esetben a játékügyletnél az adó nem a nyereséget, hanem a játékbetétet kívánja sújtani, tekintet nélkül egyelőre hogy az a nyereséggel vagy veszteséggel fog végződni. A tőzsdeadó mint forgalmi adó hiánya inkább az, hogy nem képes a nyereséggel járt játékbetétet minősítettebb módon sújtani, míg az, hogy a veszteséggel járt ügyletet is adóztatja, hibául nem róható fel.

Marad végre az 1. és 4-ik eset, midőn a tőzsdeadó a rendkívüli kereset principalis adója, illetve a conjuncturalis nyereség-résznek adója. A tőzsdeadó, mint forgalmiadó, hiánya itt szembe-tűnőbb.

Különösen e két esetre gondoltam akkor, midőn a két adózási módnak, — az egyenes jövedelmi adónak és a forgalmi tőzsde-

adónak — előnyeit és hátrányait szembeállítottam. Elismertem, hogy elméletileg véve a jövedelmi adó tán a helyesebb, hanem, hogy gyakorlatilag a tőzsdeadó kezdetlegesebb, nyersebb formája és hiányai daczára az ajánlatosabb. Ajánlatosabb különösen nagyobb államokban, már azért is, mert az adórendszerek kiegészítése sürgős intézkedést igényel, míg a jövedelmi adó csak az összes egyenes-adórendszer reformjával és még a községi adózás reformjának belevonása mellett, tehát csak rendkívüli nagy nehézségek leküzdése után léptethető életbe. Teljesen elismerve a jövedelmi-adó eszméjének helyességét és teljesen elismerve azt, hogy a jövedelmi adó a jövőben az állami egyenesadók főneme lesz, itten mégis arra kívánnék figyelmeztetni, hogy azon kedvező eredmények, melyeket a porosz jövedelmi adó mutatott fel, még nem jogosítanak azon következtetésre, hogy egyéb államokban szintén ilyen kedvező eredmények álljanak be. A porosz jövedelmi adó sikerének okára már előbb utaltam volt, ez főkép a régiebb egyenesadók alacsonyágában és több egyenes-adónem hiányában feküdt; kiegészítésül itten még csak egy momentumot akarok kiemelni. A porosz királyság összes contingentált ipar-adója 30 millió lakosa és rendkívül kifejezett ipara és kereskedelme daczára még most is kereken csak 20 millió márkára rúg, (az 1891 junius 24-iki iparadó törvény 19·8 millió márkában contingentálta ezen adót, pedig ebben már az összes nyilvános számadásra kötelezett vállalatok (résztvénytársaságok stb.) ipar-adója benn van). Álljon ezzel szemben a magyar királyság, mely 17 millió lakossal, sokkal szerényebb kereskedelem és ipar mellett ezen porosz iparadóknak megfelelőleg a magánvállalatokat III-ad osztályú keresetadóban $9\frac{1}{2}$ millió frttal, nyilvános számadásra kötelezett vállalatait pedig 3·2 millióval, összesen tehát 12·7 millió frttal terheli (az általános jövedelmi pótdadó itt nincs hozzászámítva).

Az adóteher tehát nemcsak relative, hanem absolute is nagyobb nálunk, a hol pedig a III. osztályú keresetiadó teljesen megbízhatatlan és általában véve túl alacsony bevallások és bebecslések eredménye. Már ezen szembeállításból is kitűnik, hogy a porosz alacsony iparadó mellett a porosz ipar és kereskedelem valóságos adózási képességének a jövedelmi adóban kellett mutatkoznia. Innen származnak ezen utóbbi adónem nagy bevétel-összegei. Így állott ez más jövedelmi forrásoknál is, úgy, hogy a váratlan

nagy eredmény Poroszországban az ott fenforgott concret adózási viszonyoknak folyománya volt inkább, mint az új jövedelmi adó szabályainak következménye. Erre azért kell némi súlyt helyezni, mert a porosz tapasztalatok benyomása alatt a tartózkodás, melyet eddig épen a gyakorlat emberei tanúsítottak a jövedelmiadóval szemben, bizonyos hajlandóságnak engedett tért a porosz jövedelmiadót utánozni. A remény, hogy különösen a bevallási eljárás szigorításával nagy sikerek könnyen érhetők el, és hogy az állami bevételek nagy mérvű fokozásának nyitja a bevallási eljárás reformjában rejlik, másutt alaposan meghiusulhatna. Nem is szólok arról, hogy a legtöbb állam nem is lesz képes a bevalló közönség oltalmára a vallomások titokban tartását oly szigorú garantiákkal biztosítani, mint ezt a porosz törvény teszi. Pedig e titokban tartás egyik lényeges tényezője a helyes vallomásoknak, mert ha az adózó azon veszélynek van kitéve, hogy összes anyagi viszonyai nyilvánosságra jutnak, közbeszéd tárgyává lesznek, a legerősebb bevallási kényszer sem fogja őt arra bírni, hogy választva a két baj közt, egyrészt a helytelen vallomás következményei és másrészt existenciájának veszélyeztetése közt az előbbeni bajt ne tartsa a kisebbnek. A vallomások mellett ennél fogya az objectiv adatok még a jövedelmi adónál is okvetlenül szükségesek lesznek, látjuk ezt különben a porosz törvényben is, ahol ezen adatok beszerzése épenséggel nincsen elhanyagolva és pedig nemcsak a vallomások ellenőrzése céljából, hanem a jövedelem helyes megállapítása végett is, mely nem sommásan, hanem mindig egyes alkatrészei szerint kerül mérlegelés alá. És ez helyesen is történt, mert minél nagyobb az állam, minél kevésbé átlátszó az adózók jövedelmei, minél sűrűbb az internationalis érintkezés, annál kevésbé nélkülözhetők a tárgyi momentumok.

Ezen tárgyi adatokat pedig csakis a jövedelmi adó mellett működő tárgyi adórendszer képes nyújtani. Következtetésem tehát az, hogy a vallomás ne tekintessék az adóeljárás egyedüli helyes alapjának, és hogy továbbá ezen vallomás nem teszi feleslegessé a jövedelemnek tárgyi alapokon való mérlegelését. Ez pedig érvül szolgáljon ismét a mellett, hogy az alternatívánál: jövedelmi adó és forgalmiadó, ha a rendkívüli kereset adóztatásáról van szó, ne vétessek kicsinybe ezen utóbbi módozat előnye. Ha kereskedő, iparos ellen, ki rendes könyveket vezet és mérleget készít, alkalmazok szigorú bevallási eljárást és háttérben tartom ellene a fegyvert,

hogy őt könyvei és mérlege felmutatására kényszeríthetem, úgy tán czélt érhetek és a tényleges kereseti (jövedelmi) viszonyoknak megfelelő vallomást fogok kaphatni, de a fegyver teljesen cserbenhagy oly személyek ellen, kik ily könyveket vagy nem vezetnek, vagy ily könyvek vezetésére kötelezve nincsenek. Ezeknél a vallomási kényszer nem fog gyakorlati eredményekre vezethetni, pedig a rendkívüli kereset ezen személyeknél sem lesz ritka. Az úgynevezett «magánzó» ellen pl. ki az értékpapirkereskedőn kívül tán leginkább fog speculativ ügyleteket kötni, a vallomási kényszerrel hiába küzdünk. Az állam a jövedelmi adónál tehát ezen nem kis jelentőségű osztályoknak rendkívüli keresetére nézve jóakarataknak teljesen ki volna szolgáltatva, míg a forgalmi adónál ezek sem kerülhetik ki az adóztatást.

Ha már most tekintetbe vesszük, hogy a tőzsdeadó, mint forgalmiadó a veszteséggel járó ügyleteket is adóztatja ugyan, ha tekintetbe vesszük, hogy ezen körülmény a tőzsdeadó alkalmazásának több eseteiben épen séggel jelentőséggel nem bír, ha végre tekintetbe vesszük azt, hogy a tőzsdeadó alkalmazásának más eseteiben ez ugyan hátrány, hanem, hogy e hátrány ellensúlyoztatik azzal, miszerint a jövedelmi adónál ismét a kereset egy részének eltitkolása a bevallási kényszer minden szigorítása daczára valószínűvé lesz, úgy a tőzsdeadónak, mint forgalmiadónak ezen hiányát nem tarthatjuk olyan rendkívül nagynak, hogy ez a tőzsdeadó mellőzésére bír hasson. Az adó érdekességén a gyakorlatban segíthet az adólábnak alacsonyysága, mely átlagban az adóforrást — a rendkívüli keresetet — mégis elegendő módon terhelheti.

Összefüggésben a jövedelmi adó kérdésével, még azt sem szeretném említés nélkül hagyni, hogy a tőzsdeadó, mint forgalmi adó nem volna-e czélszerű még a jövedelmi adó *mellett* is? A kérdés nem oly impracticus, mert mint látjuk, Poroszországban a jövedelmiadó mellett tőzsdeadó is van hatályban, habár az előbbeni a porosz királyság, míg az utóbbi a Német-Birodalom javára szedetik, mi ugyan az adózó valóságos terheinek elbírálásánál különbséget nem fog tenni. Első látszatra a legtöbbször hajlandók lesznek ezen többszörös adóztatást, mint igazságtalant elítélni, de alaposabb megfigyelés után ezen ítélet talán túlszigorúnak fog bizonyulni. Már abból, a mit a vallomási eljárás hiányáról épen a rendkívüli keresetre nézve, továbbá a tőzsdeadó különböző hiva-

tásáról mondtam, kitünhetett, hogy a tőzsdeadót nem fogjuk minden esetben realis második adónak a jövedelmiadó mellett tekinthetni. De nincs szándékomban erre ismét visszatérni, hanem új szempontból kívánnám a tőzsdeadót vizsgálni.

A jövedelmi adó mellett a régi egyenesadók fentartása, habár reformált alakban, már azért is kívánatos, hogy a fundált vagyon és járadék nagyobb adózási képessége az adórendszerben kellő praegravatio útján méltattassék. A jövedelmi adó a nagyobb jövedelemből folyó fokozódó adózási képességet ugyan egy progressiv adóláb segítségével kellőképen terhelheti, azonban tisztán csak a jövedelmi összeg nagyságára, nem pedig a jövedelmi forrás minőségére lehet tekintettel, mert a jövedelmiadónál a személynek összjövedelme, mint egy egységes összeg képezi az adótárgyat. A jövedelmiadó ennél fogva kiegészítésre fog szorulni még pedig oly adók által, melyeknél a nagyobb adózási képességet jelző keresetforrás minősége érvényre jut.

Megemlékeztünk már a fundált vagyon és járadék tárgyi adóiról, melyek első sorban hivatvák e minőséget kifejezésre juttatni, de ezek mellett talán másodsorban olyan adónak, mint a tőzsdeadónak is volna helye, mely nem vall ugyan fundált jövedelemre, hanem, mint Schäffle igen helyesen mondja, az ügyletkötés aristokratikusabb formájára, szemben a kiskereskedelem és kisipar régibb szokásos formáival.

Azoknak, kik ezen érvet tán nem fogják eléggé meggyőzőnek találni, figyelmébe ajánlom, hogy mai gazdasági életünk széles alapú és rendkívüli sok tagozattal bíró szervezeténél csakis oly adórendszer lehet helyes, mely ezen tagozatokat nemcsak együttvéve, tehát lehetőleg kevés adóban, hanem ellenkezőleg minél többféle módon, tehát minél többféle adóban méltatja. A progressio eszméje ne csak abban valósúljon, hogy bizonyos adónemeknél pl. a jövedelmi adónál progressiv adóskálát alkalmazzunk, hanem abban is, hogy a progressiv terhelés egy sok ágú különböző tárgyakra kiterjedő adórendszerben jusson érvényre. Már ezen általános szempontból is czélszerűnek tartom a tőzsdeadót, mert az adórendszerben jelzője azon jelentőségnek, melyre az értékekkel való üzlet a gazdasági életben emelkedett.

Összegezve most már a tőzsdeadó ellen hangoztatott érveket, ezeket nem tarthatjuk oly nyomatékosoknak, hogy azok által a tőzsdeadó mellőzésére indíttassunk. Egy pár érv teljesen alap-

talán, a többi pedig nem utasítható ugyan egyszerűen vissza, hanem csak óvatosságra int. Tekintve, hogy a helyes adórendszer és a tőzsdeadó czélszerűségének kérdése sohasem absolute, hanem relative oldható meg, a tőzsdeadó meghonosítása egyes concret államban, még ha fejtegetéseim azon állapotot vették is tekintetbe, mely az európai államokban minden különbségek daczára rokontermészetűnek fog felismertetni, mindig csak az illető állam specialis viszonyai, különösen pedig adóviszonyai szerint bírálható el. Ezen utóbbi viszonyok egybevetve azon fejlődéssel, melyet az értékforgalom vet már az állam területén, fogják meghatározni, hogy az úr, melyet a tőzsdeadó van hivatva betölteni az adórendszerben oly nagy-e már, hogy ezen adórendszer a «helyes» melléknévtől jogosan fosztható meg. De még ott, a hol a meghonosítás igenlő értelemben dőntetik el, óvatosan kell eljárni, úgy a tőzsdeadó berendezésénél, az adóköteles ügyletek kijelölésénél, az adó constructiojánál, mint az adólab magasságának meghatározásánál. Fejtegetéseim nem volnának tehát teljesek, ha ezen részletekre ki nem terjeszkedném. A tőzsdeadó kérdése csak ezen részletek ismerete folytán nyer testet és csak itt látjuk, hogy a tőzsdeadó a számára kijelölt többféle hivatást miképen töltheti be?

7. A tőzsdeadó berendezése.

Midőn a tőzsdeadó berendezéséről és egyéb kiviteli részleteiről szólok, a tőzsdeadót mint forgalmiadót tartom természetesen szem előtt. Már az általános fejtegetésekből kitűnt, hogy a tőzsdeadó körét kiváltkép azon ügyletek képezik, melyeknek célja az «értékek» forgalomba hozása. Ugyanott lett kifejtve, hogy mit képezek az «érték» fogalma alatt, midőn ezen fogalmat a tőzsdeadó functióival kapcsolatba hoztam; kitűnt ott, hogy a gazdasági életnek azon fejlődése, miszerint az ügyletek tárgyát nem materialis árúk, hanem mindinkább ezeket helyettesítő értékek, azaz árúk «in genere», vagy bizonyos okiratokban tárgyilagositott vagyónrészek képezik, az adórendszerben bizonyos úrt alkotott, melyet a tőzsdeadó van hivatva betölteni. De ha a tőzsdeadó köre ez által főbb vonásaiban ki is van jelölve, még mindig fenmarad annak megoldása, hogy ezen körön belül mely ügyletek volnának különösen minősítve arra, hogy a tőzsdeadóval megterheltesse.

Ha az egész körön végig tekintünk, mindjárt két különböző ügyletcsoportot fogunk felfedezni. Az egyik csoportot az értékpapirforgalomnak ügyletei fogják képezni, a másikat azon «érték»-forgalom ügyletei, melyek a materiális áruforgalommal vannak kapcsolatban. Nem szükséges e két csoport különbségét bővebben magyarázni, hiszen a különbség oly világos és a gyakorlatban is értékgörög (értéktőzsde), áruforgalom (árutőzsde) oly általánosan elfogadott elnevezések, hogy a körnek két részre való osztását mindenki természetesen fogja találni.

Vizsgáljuk a tőzsdeadó alkalmazásának kérdését mindegyik csoportnál külön-külön.

A) *Az értékpapirforgalom.*

Ezen forgalom tárgyat képezik vagyónrészeknek, jogviszonyoknak, bizonyos okiratokban tárgylagosított értékei. Az okirat, a papir képviselvén az értéket, maga ezen érték hordozója; nemcsak legitímal, hanem maga is «érték» lesz. E forgalom tárgyat képezik továbbá inkább bevett szokásnál fogva, mint fogalmilag a nemes fémek is, akár vert, akár veretlen, azonban szabályos forgalomra alkalmas alakban. A nemes fémek árútermészete hátterbe lép és itt bizonyos értékek képviselői lesznek. Az egész csoportot tehát az «értékekkel» való forgalom jellemzi és ennél fogva a tőzsdeadó ezen forgalom összes ügyleteinek terhelésére kiválóképen van hivatva. Hozzájárul ehhez, hogy a tőzsdeadó mint az iparadó pótagója, ismét csak az értékpapirkereskedőknél, tehát ezen forgalom alanyainál leginkább jogosult, hogy a tőkegyűjtési erő is értékpapirvételekben nyilvánul, hogy végre a játék is ezen forgalmat kedveli. A tőzsdeadó tehát par excellence az értékpapirforgalom adója, mely ezen forgalom összes ügyleteire fog helyesen kiterjeszkedni. Kiemelem különösen, hogy a tőzsdeadóköteles ügyletekhez fognak tartozni a valutákban és devisekben (külföldi váltókban) kötött üzletek is és hogy az adókötelezettség feltételét nem képezheti, vajjon az ügylet a tőzsdén kötött-e, vagy a tőzsdén kívül jött-e létre?

Súlyt fektetek erre azért, mert mint már többször említettem, a tőzsdeadó név könnyen vezethet félre, előidézővén azon tévedést, hogy csupán tőzsdei, azaz a tőzsde helyén és idejében kö-

tött ügyletekre vonatkozik. Habár az ügyletek egy tekintélyes része tényleg a tőzsdén fog létrejönni, a tőzsdeadónak alapjából kiindulva nem képezhet, az adóztatásnál elvi különbséget, de még tán minősítési különbséget sem azon körülmény, hogy az ügylet tőzsdei, vagy tőzsdén kívül kötött-e. A rendkívüli keresetértékpapirügyletekből igen sok esetben azoknál látható, kik a tőzsdére nem is járnak; a tőkegyűjtési erő képviselői, az úgynevezett capitalista közönség és a játékos is legtöbbször a tőzsdén kívül operál. Elvileg tehát az értékpapirforgalom összes ügyletei tartoznának a tőzsdeadó alá; azonban czélszerűségi, méltányossági, ellenőrzési és egyéb adótechnikai okok mégis arra indítanak, hogy ezen elven részek üttessenek és az adókötelesség alól kivételek engedtetessenek.

1. Így mindjárt azon kérdéssel találkozunk, hogy méltányosságból ne vonjuk-e ki az adózás alól az úgynevezett valuta- és devise-ügyleteket. Mert habár igaz, hogy külföldi valutákban és devisekben sok speculationalis ügylet köttetik, mely keresetnek forrása, úgy mégis különös figyelmet érdemel, hogy az internationalis árúkereskedésben a valuta- és devise-operatiók elkerülhetetlen mellék- és segédműveletek. Exporteurnek és importeurnek okvetlenül szüksége van ezen ügyletekre, hogy alapműveleteinek számításaiba lényeges tévedés be ne csúszszék.

A valuta-, devise-művelet biztosítja az árúügyletben kikötött, illetve számbavett árt és megakadályozza, hogy az árnak külföldi pénznemben való fizetéséből a belföldi üzletemberre esetleg kár ne háramoljék, habár igaz, hogy ebből váratlan nyereség is érheti. A külföldi valutákkal és devisekkel való speculationalis ügylet az internationalis árúüzletnek ez által quasi biztosítási ügylete és ép oly szükséges, mint a szoros értelemben vett biztosítási ügylet, melylyel az árú birtokosa és szállítója magát az elemi csapásokból keletkezhető kár ellen akarja mentesíteni. Ez nemcsak oly országokra nézve áll, melyeknek nincsen rendezett valutájuk, hanem oly országokra nézve is, melyek rendezett valutaviszonyoknak örvendenek, mert hiszen ezen utóbbiaknak árúkereskedése is kénytelen oly országokkal összeköttetésbe lépni, melyek még rendezett valutaviszonyok közt nem élnek. Ezen okokból és továbbá még azért is, mert élénk valuta- és devise-operatiók nagy mértékben elősegítik a valuta- és devise-árak állandóságát és legalább mérséklék ezen árak kártékony hatású ingadozásait, egy szóval az internationalis kereskedés és pénzforgalom iránti

tekintetből czélszerű lesz ezen ügyleteket az adó alól mentesíteni. Nem volna azonban helyes e kivételt, úgy mint ez a Német-Birodalomban történt, csupán a comptant valutavételekre szorítani, mert a valuta- és deviseoperatiók quasi biztosításügyleti természetűek éppen a valuta határidőoperációknál mutatkozik. Ha tehát az internationalis forgalom érdekében ezen ügyleteknek a kedvezményt megadjuk, inkább adjuk meg azt a határidőoperációknak, mert azon ellenérv, hogy a valuta-határidőoperációkban gyakran játékügylet lappang, legfőlebb arra jogosítana, hogy a kedvezmény teljesen mellőztessék. Különben a játék a comptant-ügyletnél sincs kizárva, mert az, ki internationalis áruügyletet kötve, magát előre, tehát valuta-határidőoperációval nem fődte, tulajdonképen szintén játszott, mert magára vette azon esélyt, hogy a valutaárak időközbeni ingadozásaiból esetleg nyereségre teheszen szert.

Valutacomptant vételeket azonkívül igen gyakran oly személyek is fognak eszközölni, kik külföldi kékutazásokra készülnek. Nem létezik pedig semmi méltányossági ok arra nézve, hogy ezen vételeket enyhébb, kivételes elbánásban, tehát vagy adómentességben, vagy enyhébb adótételben részesítsük, mert itt éppen a legtöbb esetben tőkegyűjtési erő fog nyilvánulni. Ha végre összegezzük az érveket, azon következtetésre kell jutnunk, hogy vannak a nemzetközi kereskedés érdekében csakugyan elegendő okok arra, hogy a külföldi valutákat és deviseket tárgyazó ügyletek a tőzsdeadómentességet élvezzék, de épenséggel nem volna helyes e mentességet pusztán a comptantügyletekre szorítani. A külföldi váltókra vonatkozó ügyletek adómentességét azzal is szokták indokolni, hogy a váltó már amúgy is bélyegedő alá esik. Ezen indokolás nem alapos, mert hiszen nem a váltó-okiratnak, hanem a váltó, mint áru iránt kötött ügyletnek adójáról van szó, és itt analog az eset azzal, hogy az értékpapír maga bélyegköteles s azonkívül még azon ügylet is, melynek tárgya az értékpapír volt.

Egy másik méltányossági vagy czélszerűségi kérdés az, hogy vajjon az összes értékpapírforgalom, vagy pedig a szorosabb értelemben vett tőzsdei értékpapírforgalom-e az, mely tőzsdeadó alá kerüljön? Említettük már, hogy e tekintetben elvi különbség a két ügyletfaj közt nem létezik és hogy éppen helyes adóelveknek felel meg *mindkét* ügyletfajnak adóztatása. Ez azonban nem

zárna ki, hogy czélszerűségi okokból itt bizonyos kivételeket ne engedjünk. Ellenben határozottan helytelen és téves volna a tőzsdeadó nevéből kiindulva, az adót tisztán a szoros értelemben vett tőzsdei ügyletekre szorítani. Az említett elvi okokon kívül a tőzsdén kívül kötött ügyletek mentessége ellen szól azon gyakorlati érv is, hogy az ügyletkötést a concentrált, jobban ellenőrizhető piacról a szétforgácsolt és kevésbé ellenőrizhető piacra terelné, a mi pedig épen nem volna kívánatos. Ha tehát méltányossági és czélszerűségi okok szólnának is a mellett, hogy oly tőzsdén kívüli ügyleteket, melyek nem kereskedők között köttenek és melyek minden esetre csak ritkábban fordulnak elő, az adó alól felszabadítsuk, elvi és gyakorlati szempontból okvetlenül szükséges, hogy az adó kiterjedjen a tőzsdén kívüli kereskedői és bankforgalom összes ügyleteire. Leghelyesebb lesz tehát azon megoldás, hogy a tőzsdén kívüli ügyletek adókötelességét azon külső feltételhez fűzzük, mely szerint legalább egyik ügyl fél kereskedő, vagy pedig a felek közti közvetítő ily ügyletek közvetítésével iparszerűleg foglalkozó egyén.

Mindezen esetekben azon méltányossági ok, hogy talán a magánfelek az adó lerovásának kezelésében járatlanok, erejét veszti, mert hiszen a megbizott, vagy közvetítő, a kereskedő ügyl fél tehető adóalanynnyá, adóköteles személylyé, kinek bizonyosan módjában lesz az adót a nem kereskedő ügyl felekre áthárítani.

3. A comptant- és határidőügylet különbségéből kiindulva, igen gyakran nem ugyan adómentesítés céljából, hanem a comptantügylet kedvezőbb adóztatása végett az értékpapirforgalomban két nagy kört szeretnek felállítani. Ezen különböző adóztatási elbánásban azon alapeszme nyilvánul, hogy a határidőügylet a játékügyletnek kiváló formája. Ezen nézet helytelenségét több ízben már megczáfoltam és ennél fogva itt ismétlésekbe bocsátkozni nem akarok. Legfőlebb arra fektetnék súlyt, hogy a forgalmi adónak azon hiánya, miszerint a játékügyletet, az ezen ügyletet külsőleg jelző biztos ismérvek hiánya miatt súlyosabban nem sújthatja, mindenesetre enyhítve van az által, hogy másrészt a comptantügyletben a gazdaságilag erősebb tőkés osztályt sújtja.

Sokkal fontosabb azon kérdés, hogy melyek azon ügyletek egyáltalában, melyek az értékpapirforgalomban adó alá vonandók? A tőzsdeadóból, mint forgalmi adóból sokan tán azt következtethetik, hogy minden ügylet, mely értékpapirt hoz forgalomba, vagyis

egyik egyén kezéből a másikéba juttat, adókötelessé válik, tehát úgy a vétel, csere, zálog, beváltás stb.

Azonban szükséges, hogy itten a tőzsdeadó hivatásából kifolyólag különbségeket tegyünk ügylet és ügylet közt. A súly itt nincsen az értékpapir materialis mozgására, hanem arra fektetve, hogy a kereseti processus folyamán az értékpapírok tulajdonul való beszerzése képezi az ügylet célját. E különböztetés bennünket a jogi térre visz. Fentartva magamnak azt, hogy ezen ügyleteket jogi természetük szerint bővebben később tárgyaljam, a midőn az egyes államok tőzsdeadóit ismertetem, itten annak kijelentésére szorítkozom, hogy adókötelesek csak azon kétoldalú terhes forgalmi ügyletek lesznek, melyeknek tárgyait az értékpapíroknak tulajdonul való megszerzése képezi. Ezeknek legfontosabb és leggyakoribb faja természetesen az adásvétel. Az adó alól tehát kétségtelenül menekülnek a tiszta zálog, tiszta letét üzletek, a tiszta beváltási és lefizetési ügyletek: míg az ügyleteknek egyéb fontos nemei maradnak, melyek vegyes természetük-nél fogva a két határvonal között lebegnek. Ezeknek helyes megítélése és megadóztatása minden konkrét tőzsdeadónál, mint később látni fogjuk, rendkívüli nehézségeket okozott úgy a tőzsdeadó-törvény szerkesztésénél, mint gyakorlati életbeléptetésénél.

4. Végre méltányossági okokból a tőzsdeadó alól mentesíteni kívánják azon ügyleteket, melyeknél a forgalomba hozott érték bizonyos minimumon alól áll. Minthogy a szoros értelemben vett tőzsdei ügyletek értéke már a tőzsdei szokások folytán kivétel nélkül e minimumot megszokta haladni, e méltányossági kedvezmény gyakorlatilag csak azon kis tőkésekre vonatkoznék, kik megtakarított csekély tőkéjüket értékpapírokba fektetik, természetesen rendesen a tőzsdén kívül az úgynevezett bank-, helyesebben tán váltóház forgalomban. E kedvezmény tetszetősnek látszik, mert az úgynevezett kis embereknek kimélését szándékozza. De tényleg mégis szó fér hozzá; először azért, mert még e kis tőkében is mutatkozik némi tőkegyűjtési erő, másodszor adótechnikai szempontból, mert nem igen kerülhető ki a veszély, hogy nagyobb ügyletnek több apró részletre való feldarabolása által a tényleg adóköteles ügyletekből mesterségesen adómentes ügyletek alakíttatnak. Szét-darabolási tilalmak sem lesznek egész hatályosak és azért tán helyesebbnek látszik az adólábat oly módon állapítani meg, hogy az a kisebb értékű ügyleteket csekélyebb mértékben terhelje, pl. az

adófokoknak szorosabb kimérése által. Az egyöntetűség így nincsen veszélyeztetve és az inger sem lesz elég nagy arra nézve, hogy a nagyobb ügyletek mesterséges úton kisebbekre daraboltassanak.

5. Egy igen gyakran hangoztatott kíváncsi az is, hogy a belföldi állampapírokban (rentékben) kötött ügyletek a tőzsdeadó alól mentesíttessenek. E kíváncsi azzal is szokták indokolni, hogy már a következetesség is javasolja, miszerint papírok, melyeknek amúgy is már sok államban adómentesség van engedélyezve, a tőzsdeadónál is kedvezményben részesüljenek. Alig kell említenem, hogy ezen értékpapíroknak a törvény által adott adómentessége, még ha általánosabban lenne is kifejezve, csak az értékpapír kamatjának adómentességére vonatkozik, illetve tehát szelvényeinek levonás nélküli kifizetését biztosítja. Jelentheti azonban kívül még az értékpapírnak bélyeg-, vagy illetékadó- és végre a szelvény bélyegadómentességét is, de ex jure nem terjeszthető ki azon ügylet tőzsdeadó mentességére, melynek tárgya ilyen tőzsdeadómentes papírok megszerzése, vagy elidegenítése. Itten tehát sohasem jogról, hanem legfőlebb czélszerűségről lehet szó, vajjon ezen tőzsdeadómentesség kedvezményként megadassék-e szemben azon adóköteles ügyletekkel, melyek külföldi állampapírok, vagy belföldi és külföldi egyéb értékpapírok (adóssági címletek, részvények) fölött kötettek. Alig hiszem azonban, hogy ezen kedvezmény mellett nyomós czélszerűségi okok szólhatnak.

Epen a belföldi állampapíroknak egyébként nyújtott kedvezmények, különösen kamatadómentességek, melyek az általános adókötelezettség elvén amúgy is csorbát ejtenek és melyek talán az államhitel érdekében esetleg üdvösek lehettek, a mellett szólanak, hogy ott, a hol az általános adóteherviselés elvétől eltérni sürgős szükség nincsen, ilyen kivételes kedvezmények mellőztessenek. Már is gyakran hangoztatják a panaszt, hogy a tőke kerüli az iparvállalatokat és a fixjáradékú papírokat kedveli, tehát már ez okból is aggályos volna oly kedvezmény, mely a tőkének ezen a közgazdaság érdekében nem igen kívánatos hajlamát még fokozni képes. De másrészt, ha a tőzsdeadómentességet megadjuk a belföldi állampapíroknak, alig fogunk arra okot találni, hogy a belföldi tartományok, községek, hasonló minőségű adósságleveleinek mért ne adjuk meg a tőzsdeadómentességet. Nemcsak a jog, hanem a czélszerűség szempontjából is ellenezni kellene tehát ilyen adómentességet. Sőt még azt sem lehetne java-

solni, hogy a belföldi állampapírokban kötött ügyletek enyhébb adóláb szerint kerüljenek adóztatás alá. Az ügylet adózási képessége épenséggel nem mondható általában kisebbnek a belföldi állampapírokban kötött ügyleteknél, mint egyéb tárgyú ügyleteknél. Elvi ok a kedvezmény mellett tehát nem igen szól, de másrészt ellene szól az egyszerűbb adókezelés érdeke. Mennyivel complicáltabb és nehezkesebb az adókiszámítás a tömegesen előforduló ügyleteknél, mennyivel nehezebb az adóellenőrzés, ha az adóláb az értékpapír különbsége szerint az ügyleteknél különböző. Ha azonban épenséggel mégis különbséget akarnak tenni járadékszerű állandó jövedelmet hajtó és dividenda-papírok közt talán azon okból, mert ez utóbbiaknál nagyobb lehet a nyereségi esély, mint az előbbiekénél, a járadékpapíroknak és dividenda-papíroknak különböző adóláb szerinti adóztatása a forgalmi adózás terén talán inkább javasolható az emissio- és ehhez hasonló adóknál. Ezen adókat a Német-Birodalomban bevett szokás szerint szintén a tőzsdeadóhoz szokták számítani, habár nem egész helyesen, mert szorosán véve tőzsdeadó alatt csak azon forgalmi adók szerepelhetnének, melyek értékpapírok szerzését tárgyzó ügyletek után az ügyletek értékének bizonyos hányada (százaléka, ezred- v. tizezredrésze) szerint vettetnek ki. Miután ezen utóbbi adó azonban a Német-Birodalomban egyidejűleg hozatott be az előbb említett emissio-, vagy transmissionalis adókkal; a tőzsdeadó elnevezés ezekre is ráragadt. Ha tehát a meggyökeresedett szokásnak annyiban hódolnunk is kell, hogy ezen utóbbi adókat tagabb értelemben vett tőzsdeadóknak nevezzük szemben a szoros értelemben vett tőzsdeadóval, ezen adókat tulajdonképen az értékpapír tárgyi adójának tekinthetjük, mely az értékpapír után jár, mint valamely forgalomba hozható érték képviselője. Többféle formában szokott jelentkezni. Így előfordul, mint az értékpapír creálása után járó adó, előfordul, mint a forgalombahozás engedélyezéseért fizetett adó, ezen utóbbi forma különösen a külföldi értékpapírokkal szemben szokásos és rendesen a cotirozási eljárással van összekötve, midőn t. i. a külföldi értékpapír a külföldi tőzsdéken hivatalos árjegyzésre bocsátatik. Végre előfordul mint átruházási adó azon esetekben, midőn az értékpapír tulajdona átirandó az új tulajdonos nevére. Minthogy ez csak névreszóló papíroknál lehetséges, ezen adó oly kapcsolatba van hozva az emissio-adóval, hogy ez utóbbi rendesen alacsonyabb a névre-

szóló papiroknál mint a bemutatóra szólóknál. Látható, hogy ezen transmissionalis adó természeténél fogva legközelebb áll már a szoros értelemben vett tőzsdeadóhoz, azonban ez utóbbit azért nem pótolhatja, mert az ügyletek túlnyomó része nem bonyolítatik le az értékpapír átírásával.

A különbség a két adónemnél abban is nyilvánul, hogy a transmissio (átírás) nem mindig folyománya egy az értékpapír beszerzésére szánt terhes ügyletnek, hanem származhatik egyoldalú lucratív ügyletből is, pl. ajándékozásból, vagy pedig örökösödésből, tehát olyan szerzési tényekből, melyekre a tőzsdeadó szorosabb értelemben ki nem terjed.

Mindezen adók együttesen, vagy csak egyes fajai többé-kevésbé kifejtve és rendszerbe hozva majdnem minden államban fordulnak elő mégpedig igen változatos formákban és módzatok mellett. A midőn az egyes államokban érvényben levő tőzsdeadókat tárgyaljuk, kiterjeszkedünk ezen adónemekre is.

Financziális jellegük szintén a lehető legkülönbözőbb, majd illetékek, a mennyiben az állam azon concessiójával szemben, hogy az értékpapír forgalomba hozását és hivatalos jegyzését megengedi, ellenszolgáltatást képeznek; majd szintén forgalmiadók, a mennyiben az értékpapír első megszerzőjének tőkegyűjtési erejét érintik (lásd fent), vagy pedig a papír átírásánál az ingatlan átírásával analog gazdasági tényt ragadnak meg, néha pusztán retorsionalis intézkedések a külföld hason eljárása miatt, a midőn a külföldi értékpapír azért vettetik bélyeg- vagy forgalmiadó alá, mert a külföldi törvényhozás már előbb hasonló bánásmódban részesítette a bel-földi értékpapirokat; igen sokszor a fiscalitas kinövései minden jogos alap nélkül, vagy pedig kettős adóztatást jelentenek, hacsak jogos alapnak nem vesszük azt, hogy hosszabb idő óta való létezésük és megszokottságuk képezi jogezimüket. Minthogy kezelésük és beszedésük a lehető legegyszerűbb, könnyen ellenőrizhető, mert okvetlenül nyilvánosságra kerülő cselekményhez simul, minthogy végre ezen adók egyszerre nagy összegekben és a lehető legkisebb költséggel felynek be, kedveltségük a gyakorlati pénzügyi politikában természetes. Különösen jó szolgáltatokat végeznek oly országokban, a hol az értékpapírforgalom nagy mérveket öltött.

Az ezen adók kezelésénél mutatkozó könnyűség, melyhez még az is járul, hogy az adó mindig a névérték, vagy darabszám szerint szabható ki, lehetővé teszi most már azt is, hogy az adó-

láb magasságában az egyes értékpapírnemek minősége könnyen, mégpedig nagy értékpapírtömegeknél egyszerre méltattassék. Ha nem is akarjuk vizsgálni, hogy ezen minősítés mindenkor helyes elvek szerint eszközöltetett-e, ha egyszerűen azon ténynél maradunk, hogy ezen minősítés iránti hajlam tényleg meg van, úgy ezen minősítés itt csakugyan minden nagyobb nehézség nélkül viheto keresztül.

Ha tehát az államhitelek érdekében ezen adó alóli mentesség az államrentéknek, vagy egyéb államadóssági címleteknek megadatik, ha rente-, vagy fixjövedelmet hozó papiroknál ezen adók kisebb mértékben szabotnak ki mint a részvénytapiroknál, vagy általában belföldi papiroknál alacsonyabban, mint külföldi papiroknál, úgy ezen czélszerűségi, méltányossági okok, melyeknek ugyan helyes adózási elveken nyugvó alapja néha nem is lesz meg, itten könnyen érvényesülhetnek. Más kérdés marad természetesen az, hogy maguk a czélszerűségi és méltányossági okok az egyes adott esetekben helyesek-e, vagy nem. Az irány, mely némely államban utóbbi időben lábra kapott, hogy t. i. a külföldi papír súlyosabban adóztassék meg, mint a belföldi, úgy általánosságban helyesnek épen nem tűnhet fel, különösen oly államok részéről, melyek mint világpiacok birtokában levők, saját érdekük ellen cselekednek, midőn ez által az internationalis pénz és egyéb gazdasági forgalomban saját helyzetüket rosszabbítják; a védvámrendszernek átültetése ez a pénzpiacra, a nélkül, hogy a belföldi papírnak adózási előnyösítésének a külföldi papírral szemben helyes adózási alapja volna.

Ezen adópolitikát csak azon veszteségek magyarázhatják meg némikép, melyeket az európai piacok a pénzbüség és alacsony kamatláb idejében contrahált exotikus külföldi kölesönökben szenvedtek.

B) *Az árutózsdei forgalom, mint a dózsdeadó köre.*

Mindazon okok, melyek a mellett szólnak, hogy a tózsdeadó alá az összes értékpapírforgalmat vonjuk és kivételeket csak ott engedjünk, a hol igen nyomós czélszerűségi okok szólnak a kedvezmény mellett, az árutózsdei és ezzel rokon forgalomnál már gyengébb mértékben alkalmazhatók. A helyzet itten nagyon

előtű. Habár igen sokan, pl. Stein is (Münchner Allgemeine Zeitung 1885-ik évfolyamában megjelent cikkében) azon nézetben vannak, hogy nincsenek okértéktőzsde és árutőzsde ügyletei között a tőzsdeadó tekintetében különbséget tenni, kétségre nem vonható, hogy ha a tőzsdeadónak tulajdonított functiókból indulunk ki, a tőzsdeadónak gyakorlatilag itt sokkal kisebb tere van. Vegyük sorba a tőzsdeadónak tulajdonított functiókat. A tőkegyűjtési erő utólagos adóztatása az áruforgalomban évenséggel nem fordulhat elő, mert az, hogy valaki megtakarított tőkéjét gabona, szesz, cukor stb. ilyenmő tömeges beszerzésére fogja felhasználni, alig képzelhető. Gyakrabban, sőt pl. nálunk Magyarországon igen sokszor fog játékügylet az árutőzsdei ügyletekben lappangani; azonban kétségtelen, hogy a játék mégis szívesebben és hasonlíthatatlanul többször és nagyobb mértékben keresi fel az értéktőzsdét mint az árutőzsdét, mely utóbbinál az árúk és az ügyleti szokások ismerete mégis szükségesebb. Ugyanezen utolsó ok működik közre abban is, hogy a hivatásszerű kereseten kívül álló rendkívüli kereset a működési tért inkább az értéktőzsdei üzletkörben fogja feltalálni. Azon számos műveletek, melyek az úgynevezett vagyonkezelés, administratio körében keletkeznek és igen gyakran rendkívüli nyereséggel járnak, majdnem kizárólag az értéktőzsdével vannak kapcsolatban; a különböző kamatozó papiroknak egymással való becserélése igen gyakori eset, míg a termelőt és kereskedőt kivéve vagyont senki sem fog tartani gabonában, szeszben, cukorban stb. és még kevésbé fog ezekben csereüzletet kötni. Az áruforgalomban ugyan a hivatásszerű keresetnek elválasztása a hivatáson kívül állótól sok esetben igen könnyű, de másrészt a termelőnél pl. a mezőgazdánál, az iparosnál a határvonalat ismét nehezebb megszabni, mert egyes tőzsdei ügylet talán éppen hivatásszerű foglalkozásához fog tartozni.

Ha végre a tőzsdeadót, mint az iparosok és kereskedők pótdóóját tekintjük, úgy ezen hivatásának itt is kisebb tere lesz, mert bár az áruforgalomban is mindinkább azon irány van emelkedőben, hogy az árú «in specie» helyébe az árú «in genere» lép és hogy a materialis «árút» az «érték» váltja fel, ezen fejlődésment a gazdasági életben nincsen annyira előrehaladva, hogy a materialis árukkal való forgalom még mindig nagy szerepet ne játszszen. A speculationalis műveletek terjedése dacára az egyes kereskedőnek materialis árukban folytatott üzlete még

mindig oly kiterjedt, hogy az egyenesadók kivetése, mely ezen érzékieleg jobban szembetűnő forgalmat veszi alapul, sokkal teljesebb és megfelelőbb lesz a külső objectív ismérvek nagyobb számánál fogva a kereskedés és ipar ezen ágánál, mint az értékpapirkereskedőknél. Mint iparpótadóra az áruforgalomban a tőzsdeadóra tehát nincsen olyan szükség, mint az értékpapirforgalomban.

Tekintetbe veendő különben még az is, hogy az árukereskedés, áruforgalom egyes államokban még úgynevezett szállítási adókkal, vagy szállítási okmányok bélyegadóival van sújtva, mi szintén hozzájárul ahhoz, hogy az egyenes iparadóban való hiány némiképp kiegészítve legyen.

Mindezekből az következhető, hogy egy általános áruforgalmiadó nem javasolható, mert ez egy általános üzleti adó volna, hasonló a számlabélyeg-adóhoz és már az árúk rendkívüli nagy száma miatt továbbá az üzleti szokásoknak, különösen az ármegállapításra vonatkozó nagy változatossága mellett, mint százalékos adó gyakorlatilag rendkívüli nehézségekbe ütköznék. Mint szoros értelemben vett árútőzsdei adó ellen kifogás nem emelhető, mert ezen árútőzsdei ügyleteknél jelentkezik az, hogy az árú «in specie» helyébe az árú «in genere» lép. Minthogy azonban az árútőzsdén a materialis árúkkal való üzérkedés még mindig igen kiterjedt, ajánlatos lesz a tőzsdeadót oly árúban kötött ügyletekre szorítani, melyeknél az árúban «in genere» való forgalom túlnyomóvá vált. Ezen árúk, melyekben amugyis tömegesen fognak ügyletek kötöttni, önmaguk jelölik ki magukat az adóztatásra az által, hogy náluk a határidő-ügyletek kötése túlsúlyra vergődött, hogy ezen kötések feltételei tőzsdei szokások által megállapítottak és hogy ezen árúk iránt szabályosan és hivatalosan comptant és különösen határidőárak jegyeztetnek és tétetnek közzé.

Kitűnik ebből, hogy a tőzsdeadónak kiterjesztése az árútőzsdei ügyletekre azon concret körülményektől fog függni, hogy az egyes árúban az üzlet csakugyan ennyire fejlődött-e már?

Az eredmény pedig az, hogy itt az egyes állam speciális viszonyai szerint kell dönten. Ott, a hol az árútőzsdei forgalom nagyobb arányokat öltött, a kereskedés inkább speculativ irányt vett, az egyenes adózás többé-kevésbbé hiányosabb, helyén lesz tehát az imént jelzett árúban kötött ügyletekre a tőzsdeadót kiterjeszteni. Ha pedig ezen okok fenn nem forognak, czélszerű lesz a tőzsdeadót egyelőre az értékpapirforgalomra szorítani, mert

az adóztatás hiányossága az áruforgalomban még nem lehet igen nagy.

Igen gyakran halljuk azon érvet is, hogy az árutőzsdeadó káros, mert kiszámíthatatlan befolyással van a termelési viszonyokra és hogy az árutőzsdének, mint fontos fogyasztási cikkeknek forgalmát közvetítő és elősegítő intézetnek már az általa nyújtott közgazdasági előny miatt is adómentesnek kell maradnia. Ezen érvet nem tarthatom helyesnek, különösen, ha ezen érvel az árutőzsde javára akarnak harcolni szemben az értéktőzsdével, mert az értéktőzsdei forgalom megadóztatása szintén kihat a termelési viszonyokra és az általa nyújtott közgazdasági előny sem lesz kétségbe vonható. Az államhitel, az egyéni hitel, a reálhitel (jelzáloglevelek forgalma folytán) és a közgazdaság általában az értéktőzsde közreműködése nélkül távolról sem vehetett volna olyan rendkívüli fejlődést, mint a milyent tényleg elért. Ha tehát az árutőzsde közgazdasági hasznából és a termelési viszonyokra való befolyásából érvet meritünk az árutőzsde adómentessége javára, úgy ezen érv ép olyan jogosan szólhatna az értéktőzsde adómentessége mellett is. Ezen érv tehát tulajdonképpen a tőzsdeadó általános mellőzésére vezetne.

Annak elbirálása tehát, hogy az adó az áruforgalomra, árutőzsdére alkalmaztassék, azonban nem ilyen általánosan tartott, közgazdasági tekintetek szerint történhetik, hanem tisztán helyes adózási elvek alapul vétele mellett. Ha azon meggyőződésre jutunk, hogy az áruforgalom a tőzsdeadóra érett, úgy annak alkalmazását az árutőzsdének közgazdasági haszna, melyet kétségbevonni egyáltalában nem akarunk, nem akadályozhatja. ¹

8. *A tőzsdeadó szerkezete.*

A tőzsdeadó körének megállapításával ki vannak jelölve általánosságban azon forgalmi ügyletek, melyek adóval érintetnének. A további kérdés immár az, hogy ezen ügyletek mi módon kerüljenek adóztatás alá? A célszerűség szempontja itten tán

¹ Épen olyan kevésbé nyugszik helyes adózási elveken azon kíváncsi, hogy az árutőzsdét azért kell megadóztatni, mert a határidőüzlet a gabonaárak hanyatlását elősegíti. Az adó ezen kíváncsi teljesítésével quasi büntetés jellegét venné fel, mégpedig az árutőzsdének olyan hatása miatt, melynek valósága épen nincs bebizonyítva, sőt egyáltalában be sem bizonyítható.

még jobban fog előtérbe lépni, mint előbb, azonban bizonyos elvek tekintetbe vétele itt sem lesz mellőzhető. Így különösen fontos lesz azon szabály betartása, hogy az adónak figyelembe kell venni azon ügyleti formákat, melyek a piacon már hosszabb idő óta meghonosodtak; kerülni kell tehát minden oly adóztatási módot, mely az ügyleteket eddigi formáikból kiterelni, vagy a könnyebb ellenőrzés céljából bizonyos formába erőszakolni kívánja. Megsínlené ezt úgy a forgalom, mint az állampénztár.

Ha közelebb fogjuk a tőzsdeadó szerkezetének kérdését úgy a következő részletekre akadunk:

Ki legyen az adó alanya? mi legyen legszorosabb értelemben véve az adó tárgya? és az ügylet melyik stadiumában ragadja meg az adó tárgyat?

1. Adóalany alatt értjük azon személyt, kire az adókötelezettséget rójuk, kit első sorban teszünk felelőssé az adófizetés pontos teljesítéseért. E személy nem lesz okvetlenül az, a kit tulajdonképen az adóval terhelni akarunk, nem lesz közvetlenül a rendkívüli keresetre szert tett, a tőkét gyűjtött, a játékos stb., hanem az adó alanyának megállapításánál tekintettel leszünk arra, hogy oly személyt válasszunk, kinél az ellenőrzés legkönnyebb és ki már minőségénél fogva legjobb biztosítékot nyújt arra nézve, hogy az adótörvény szabályai betartassanak, és hogy az adó tényleg lerovassék. Természetesen számítunk aztán arra, hogy az adóalany képes is lesz az adóterhet áthárítani azon személyre, kit tulajdonképen terhelni akartunk. Míg tehát a materialis adóterhet az ügyfelekre, vagy az ügyfelek egyikére szántuk róni, az adóalany a törvény szerint nagyon váltokozó lehet. Adóalanyná tehetjük az ügyfelek közti közvetítőt (rendesen a hites alkuszt), vagy ha ily félhivatalos jellegű személy nem járt közben, magukat az ügyfeleket. Ezen utóbbi esetben ismét többféle módozat állhat be. Adóalanyná tehetjük vagy mindkét felet, és pedig mindegyiket az adó felére; adóalanyná tehetjük az egyik felet, pl. az eladót, vagy a vevőt és a másik félre subsidiaris felelősséget róhatunk; adóalanyná tehetjük, tekintet nélkül arra, hogy eladó, vagy vevő-e, azon ügyfelet, kinek rendes foglalkozásából kifolyólag különös minősítése van, pl. a bankárt, a bizománynost, a bejegyzett kereskedőt stb.

Ezen személyek általában az ügylet adózásával járó formai kötelezettségeknek, az okirat kiállításának, kellő bélyegzésének

nagyobb jártasságuknál fogva általában jobban és könnyebben felelhetnek meg, mint egy nem kereskedő ügyfél, ki esetleg csak elvétele egyszer, vagy máskor köt adóköteles ügyletet. Ha az ügyfelek mindegyike volna ilyen qualificált személy, úgy vagy mindkét fél közösen, illetve az ügyletnek felére, vagy pedig bizonyos sorrendben tehető adóalanynyá. Tehát vagy az eladó első sorban és a vevő másodsorban, vagy megfordítva. Hasonlólag a bizományos választható első sorban alanynyá szemben a megbízóval, annál is inkább, mert a bizományos mindig kereskedői minőséggel fog birni és így az adókötelességnek jobban felelhet meg.

2. Az adó tárgya természetesen az ügylet. Minthogy azonban minden egyes ügyletnek külön-külön adóztatás végetti bejelentése physikailag lehetetlen, szükséges, hogy az egyes ügylet bizonyos okiratban tárgyilagossítsák. Az ügylet helyébe ily módon az ügylet lényeges tartalmát felölelő okirat lép. Míg tehát tagasb értelemben adótárgy mindig az ügylet, szoros értelemben vett adótárgygyá ezen okirat lesz, melynek kiállítása a törvény által előírandó alakban és tartalommal az adóalany kötelességévé tétetnék. Ezen okirat lehet a kötjegy, de lehet a számla is, vagy jegyzék, vagy pedig a tőzsdei leszámolásnál alkalmazott és szokásos bejelentési ív. Az egyes tőzsdék szokásaitól fog függni, hogy melyik okirat választassék ki, mint legalkalmasabb. Itt fordítandó azonban különös gond arra, hogy oly okirat jelöltessék ki, melynek kiállítása már eddig is a szokás által meghonosodott. Ha a szokás az ügyletek egyes categoriája szerint külön-külön okiratformákkal barátkozott meg, úgy az adóköteles ügyletek külön nemei szerint különböző okiratok is teendők adótárgyakká. Az adó mintegy szentesítse az eddigi szokást és ne forgassa fel azt. Ha pedig egy és ugyanazon ügyletnemnél több okirat együttes használatra szokásos, úgy ezen okiratok közül egyik jelöltessék ki szabatosan, mint olyan, a melyet az adózás szempontjából kötelezőleg kell kiállítani. Azonban az, hogy az adó tárgya szorosabb értelemben véve az okirat, még nem teszi a tőzsdeadót okiratadóvá, mert az utóbbinak lényege abból áll, hogy adókötelesség csak ott keletkezik, a hol okirat készült. Itten tehát a felek tetszésétől függ, vajjon az általuk kötött ügylet adóköteles, vagy adómentes legyen-e? Okiratadó pl. nálunk az ingók felett kötött írásbeli szerződések bélyegadója, míg a tőzsdeadónál lényeges az legyen, hogy már

maga az ügylet adóköteles, adó tehát minden esetben jár, csak-hogy az adókötelesség könnyebb teljesítése és e teljesítés szigorúbb ellenőrzése végett az ügylet adója az okirathoz fűződik és ezen okiratnak kiállítása oly módon tétetik kötelezővé, hogy már ezen okiratnak ki nem állítása is adóvétséget fog képezni.

3. Ezen kérdéssel összefüggésben van annak megállapítása is, hogy az ügyletnek melyik mozzanatában álljon be az adókötelesség? Itt kétféle mozzanat lesz főképp tekintetbe veendő, az egyik az ügylet megkötésének, a másik az ügylet teljesítésének mozzanata. Az előbbeni módozat előnye, hogy az ügyleteket sokkal egyöntetűbben lehet adóztatni, mert az ügyletek megkötésükben sokkal hasonlóbba, mint teljesítési formájukban, és ha sikerül ezen megkötési mozzanatot valamely alakiséghez, pl. a kötgjegy kötelező kiállításához fűzni, úgy az adóztatás egyformasága meglehetősen el lesz érve. Ezen módozatnak azonban vannak hátrányos oldalai is. Az ügylet megkötése oly momentum, mely külsőleg nem mutatkozik mindig oly világosan és egyszerűen, mint az az adózás tekintetéből kívánatos volna. Az ügylet meg van kötve, midőn a két ügylfél akarata összeegyeződik. Az időpont, midőn és a hely, a hol ezen akarategyezés beáll, nem fog azonban mindig a megkívántató határozottsággal megállapítható lenni és a jogász nagyon jól tudja, hogy az ügylet megkötésének kérdése igen sok vitára adhat okot, melyeket pedig az adóztatásnál lehetőleg kerülni kell. A megkötés mint a megadóztatás feltétele még egy másik nagy nehézséget okoz a feltételes ügyletek adókötelességénél is. Hogy ezen nehézségeken a gyakorlatban túlessünk, szükséges aztán, hogy adóztatás tekintetében a feltételes ügylet a feltétlennel egyenlő legyen és hogy megadóztatva maradjon akkor is, ha a feltétel meghiusultával az ügylet jogilag létre nem jöttek tekintendő. Igen gyakran beállhat azon eset is, hogy a felek a már megkötött ügylettől annak teljesítése előtt egészben, vagy részben, még pedig minden kárpótlás nélkül elállnak. Az adókötelesség pedig már az ügylet megkötésével állván be, sőt már az adófizetés is teljesítve lévén, a később beállott változás az adóztatásnál többé figyelembe nem vehető. Ez pedig hátrány annyiban, hogy adó alá kerülnek olyan ügyletek, melyek az ügylfelek kereseti viszonyaira befolyást nem is gyakoroltak.

Az ezzel ellentétes módozat volna az adózást az ügylet teljesítésének momentumába helyezni. Az épen felhozott okoknál

fogva a helyes adóztatás elveinek jobban felelhet meg ezen módozat, mert csak oly ügyleteket ragad meg, amelyek végkép és teljesen befejezték pályafutásukat. A gyakorlatban azonban azon nagy hátránya van, hogy az ügyletek egyszerű és egyöntetű adóztatása nehezebbé válik. A teljesítés módja az egyes ügyletek nemei szerint t. i. oly különböző, hogy egy közös ismérvet az ügylet teljesítésének mozzanatára nézve lehetetlen megállapítani.

A teljesítés mozzanata jogi vitákra ugyan kevésbé ad alkalmat, mint a megkötés mozzanata, de másrészt, minthogy a tőzsdei ügyletek nagy része compensatio vagy prolongatio útján teljesítettik, a teljesítés mozzanata nem lesz mindig külső quasi kézzelfogható tény, elhomályosodik, mi pedig az adótechnika szempontjából nem épen előnyös. Egy másik hátránya az adó ily módon való szerkezetének továbbá az, hogy bizonyos ügyletek, melyek a tőzsdén nagy számmal köttenek, az ugynevezett díj-ügyletek igen sok esetben az adózást teljesen kikerülik, — kikerülik pedig mindenkor, midőn a fél a díjat abandonálván, azon ügylet teljesítését megelőzi, melyre optio jogot gyakorolhatott volna. Az adózás teljes mellőzése ezen esetekben pedig nincsen mindig indokolva, mert ámbár a teljesítés be nem következett, a felek egyike kétségtelenül üzleti előnyben, tehát adóköteles nyereségben részesült. Egy nagy előny az adó ily módon való berendezésénél azonban a következő. A comptant üzleteknél a megkötés és teljesítés mozzanata különösen a tőzsdén kívüli ügyleteknél amugyis összeesik, vagy pedig egymáshoz időben igen közel áll az adóztatás tehát mindkét szerkezetnél különben is egyforma. A különbség tehát főképp csak a határidőüzletnél mutatkozik, ennek nagy részénél pedig épen az ügyletteljesítés tekintetében az eddigi tőzsdei szokások oly intézményt honosítottak meg, mely az adóztatásnál a legkitűnőbb szolgáltatokat végezheti. Ez a leszámolási eljárás, mely a tőzsdelátogatókat a legtöbb esetben és különösen oly papirokra nézve, melyekben üzletek leggyakrabban köttenek, arra kötelezi, hogy összes e nemű ügyleteiket, különbeni joghátrányok terhe alatt ezen leszámoláshoz bejelentsék, a hol azután ezeknek együttes és közös lebonyolítása igen egyszerű kezelés mellett tömegesen történhetik. Így tehát az ügyletek lebonyolítási, vagyis teljesítési stadiumában kedvező alkalom nyílik az ügyleteket tömegesen és egyszerre adóztatás alá fogni. Sőt a kezelés annyira egyszerűsíthető, hogy még a bejelentési ívnek,

mint okiratnak bélyegezése is kikerülhető és az adó nagyobb összegekben egyszerre készpénzben róható le. Ha a leszámolással megbízott közegek, minőségükönél fogva a pénzügyi hatóságnak garantiákat nyújthatnak arra nézve, hogy a bejelentés és leszámolás visszaélésekre nem használtatik fel, az adóztatás ezen módját igen előnyösnek kell tartani, úgy az állampénztár, mint az adózók szempontjából. A forgalom sem szenved szabad mozgásában, mert a leszámolásra való bejelentésre a felek amúgy is már a tőzsdei szabályok által lévén kötelezve, az adóztatás újabb alakíthatóságát reájuk nem ró. A tőzsdeadónak beillesztése a leszámolásnál majd nem csak arra szorítkozik, hogy az ügyletek bejelentésének elmulasztása, továbbá a leszámoláshoz tartozó ügyleteknek, az ezen eljárásen kívül eszközölt compensatiója adóvétségnek jelentetik ki, a mellett, hogy ezen cselekmények, illetve mulasztások, már különben is mint a tőzsdei szabályokba ütközők, egyéb joghátrányokkal fenyegetők.

Ha végre a leszámolást kezelő intézet, ezen működésért díjat kap, úgy a leszámolást végző közeg és az állampénztár anyagi érdekei is közöseké válnak, mi különösen az ellenőrzés tekintetében igen nagy előny. Egyéb részleteket itten bátran mellőzhetek, mert később alkalmam lesz a Német-Birodalom tőzsdeadójában az adó szerkezetének egyik, az osztrák tőzsdeadóban pedig annak másik mintáját ismertetni. A két adóztatási módozat mechanizmusát részletesen ott legjobban mutathatom be.

9. A tőzsdeadó magassága.

A tőzsdeadó, mint már említettem, nem egészen új adó és már régóta tettek az egyes államokban kísérleteket az ingó értékekben kötött ügyleteket és különösen a tőzsdén kötött ügyleteket is adó alá vonni. Ezen kísérletek azonban igen szerény keretben mozgtak; az adó vagy okirati bélyegadó, vagy számla-bélyegadó alakjában érvényesült és arra szorítkozott, hogy fix tételekben ragadta meg az okiratot. Itt-ott az okirat qualificatiója szerint többféle fixtételre akadunk, ami már némi haladásra mutat. Hogy azonban a tőzsdeadó hivatását az adórendszerben betöltse, szükséges, hogy a fixadóktól szabaduljunk és a százalékos adóztatás elvét hozzuk be, mert csak így kaphatunk meg némi arányt az adózási

képesség és az adóösszeg közt. Azonban a tőzsdeforgalom gyorsaságánál fogva igen sokáig lehetetlennek, vagy túlságosan nehéznek tartották ezen százalékos adót berendezni. E nézet volt egyik főoka, hogy még ott, ahol különben a tőzsdeadó egyéb nehézségekbe nem igen ütközött, a tőzsdeadó behozatala elodáztatott. A nehézség azonban távolról sem olyan nagy, mint a minőnek képzelték. Maga a tőzsde, illetve üzleti szokásai adták meg az útmutatást, hogy e kérdés miképen oldható meg. Az ügyleti díj (provisio), mely az alkusznak az ügyletérték bizonyos százaléka (ezrede) után járt, képezte a minta-képet a százalékos adóra nézve. Ami lehetséges a provisio kiszámításánál, az lehetséges az adó kiszámításánál is, sőt ezen alapon igen gyakran olyan adótervekkel is találkozunk, melyek az adót a díjfizetéssel szoros kapcsolatba kívánták hozni. A százalékos adóztatás iránt táplált aggodalmak így lassanként elenyésztek.

Ha azonban a százalékos elvet elfogadjuk is, ebből még nem következik, hogy ezen elvet a legtisztább módon alkalmazzuk és hogy ne engedjünk bizonyos eltéréseket, melyek a gyakorlatra nézve könnyítéseket jelentenek, különösen az adókezelés tekintetében.

Mi legyen a tőzsdeadónál az adóegység?

Az adóegység természetesen mindig bizonyos értékösszeg pl. 100, 1000 frt lesz s adólab ezen egységnek százaléka pl. 1‰, 1‰, 1‰ mindazon esetekben, midőn szigorúan a százalékos elvet alkalmazzuk. A gyakorlatban azonban természetesen nehézségek támadnak az adóösszeg kiszámításánál akkor, ha az ügyleti értékek nem képeznek úgynevezett kerek összegeket. Míg tehát elvileg a legmegfelelőbb eljárás volna, ha az adótárgyául a teljes ügyletérték vétetné és erre az adólab szigorúan alkalmaztatné, a gyakorlat kénytelen ezen eljárástól, mint túlnehézkéstől eltérni. Vegyünk csak pl. egy 5386 frtos ügyletértéket 1‰ adólabbal, úgy pontos adóban 5 frt 38‰ krt kapunk, hogyan rójunk le ilyféle összeget különösen bélyegadóformájában? Szükséges ennél fogva a százalékos elv szigoru alkalmasásától eltérni. Ezen eltérés azonban különféle módon történhetik. Megmaradhatunk az ügyletértéknél, mint az adószámítás alapjánál, hanem az értékekben fokozatokat állítunk fel és látszólagos fix tételeket alkalmazunk az egyes fokokra nézve. Pl. az ügyletérték 1000 frtig fizet 1 frt adót, 2000 frtig 2 frtot stb. Az adótélek 1 frt, 2 frt.

itt látszólag fixek, hanem mégis 1‰ adóztatást jelentenek általában az ügyletértékhez képest.

A fokokon túlmaradó törtek vagy teljesen számításon kívül maradhatnak, vagy pedig teljes foknak vehetők. E módozat különösen ajánlatos lesz az árutőzsdei ügyleteknél, de használható az értékpapírforgalomban is. Egy másik eltérés, mely azonban már csak az értékpapírforgalomban lehetséges, abban állhat, hogy nem az ügyletérték (vételár, ellenszolgáltatás), hanem az ügylet tárgyát képező értékpapir névértéke vétetik alapul. E módozat legnagyobb könnyűséget fog szerezni azon értékpapiroknál, melyeknél az ügyletkötés százalékokban történik pl. államrente-, jelzálogleveleknél; de már kevésbé alkalmas a számítás e módja ott, hol együttesen egy ügylet tárgyát különféle értékpapírok képezik. A névérték alapulvétele különben különösen nagy kedvezmény lenne a parin- vagy a parin felül levő papirokra nézve, szemben a parin alól álló papirokkal.

Ha azon szempontból indulunk ki, hogy a tőzsdejáték főleg a parin alóli papirokkal foglalkozik előszeretettel, ami azonban ily általánosságban nem felel meg a valóságnak, úgy ezen adóztatási módszer a játékügyletnek aránylag erősebb megadóztatását jelentené, ami éppen nem volna helytelen. Állhat végre az eltérés abból is, hogy sem az ügyletérték, sem a névérték képezi a kiindulási pontot, hanem adóegységül a tőzsdei kötés van elfogadva és a tőzsdei kötésre az adótétel fixtételként kivetve. A tőzsdei szokásokban gyakran meg van állapítva azon érték-minimum, melyre egy tőzsdei ügyletnek terjednie kell; ezen minimumot nevezik tőzsdei kötésnek. Ez lehet vagy valamely kerek összeg pl. 2500 frt névérték, vagy az értékpapírok bizonyos darabszáma pl. 25 részvény vagy sorsjegy. A százalékos elv itt oly módon jut érvényre, hogy az adótétel, annyiszor fizettetik, ahány kötés, tehát ahány adóegység foglaltatik valamely concret ügyletben. A concret ügyletben a kötések összege felett maradó tört, vagy teljes kötés számba mehet, vagy pedig adómentesen hagyható. Ha pl. 25 részvény képez egy kötést és az ügylet 80 részvényre terjedt, úgy 3 egész kötés és tört marad. Ha az adó 25 részvény után pl. 1 frt, úgy az ügylet után jár adóban 3 frt, ha a tört nem számít, 4 frt, ha a tört teljes kötésnek veendő.

Ezen módozat hátrányai abban állanak, hogy a százalékos elv már nagyon háttérbe szorul, hogy a számítás nehéz, vagy

lehetetlen, ha az ügylet tárgyát együttesen többféle értékpapir képezi továbbá hogy a kötések mindig nagyobb értékekre terjedvén ki, a tőzsdén kívüli kisebb ügylet aránytalanul nagyobb adót fizet, mint a tőzsdei kötésekben mozgó tőzsdei ügylet. Végre hátrány az is, hogy az adóegység nagysága nem tisztán a törvényhozás megállapításától függ, hanem részben az autonóm tőzsdehatóság által is van befolyásolva. Ezen hatóság a kötések iránt új szabályzatot alkothat és akkor a törvény, mely még a régi kötéset tartja fenn adóegységül, inconvenientiákra vezet. Az adóegység ily megállapításánál tehát szükségessé válik, vagy a tőzsdehatóságtól ezen autonóm jogot a jövőre nézve megvonni, vagy pedig a kormányt az adóegység esetleges megváltoztatására már, eleve felhatalmazni.

Ha mindezen módozatokat szem előtt tartjuk, úgy tán még leghelyesebbnek bizonyul azon számítási eljárás, mely az egész ügyletértéket veszi alapul és a százalékos elvtől csak abban tér el, hogy értékfokozatokat állít fel. Javítható ezen eljárás még azáltal, hogy bizonyos értékhatáron alól (pl. 1000 fíton alul) sűrűbb fokok állíttatnak fel, mert ily módon a százalékos elvtől való eltérés az ügyletek legnagyobb részére csak igen csekély módon fog hibásnak feltűnni. Ott, ahol a tőzsdeadó az értékpapirforgalmon kívül az árútőzsdére is ki van terjesztve, a számítás ezen utóbbi módozata végre azért is lesz célszerű, mert a két forgalom terhelése tekintetében egyforma eljárás lesz lehetséges.

A mi az adóláb magasságát illeti, általános elveken kívül igen bajos még különös szabályokat felállítani. A gyakorlati fináncpolitikának lesz a feladata kellő tapintattal megállapítani azon határt, melyet az adónak túllépnie nem szabad. Az összehasonlítás az ingatlanok utáni átirási adóval támpontokat az adóláb magasságának meghatározására nem igen fog szolgáltatni. A két forgalom, ingatlan és ingó, oly különböző egymástól, hogy az egyiknek adója nem lehet mérték a másiknak adójára nézve. Az ingatlan forgalom lassúsága folytán igen magas adóláb még mindig viszonylag sokkal alacsonyabb adóláb lehet, mint egy absolute véve sokkal kisebb adóláb az ingó vagy tőzsdei forgalomban, a hol egy bizonyos érték rövid idő alatt számtalanszor változtatja urát és mindannyiszor kerül adó alá.

Itten csak ismételhetjük tehát röviden azt, a mit a tőzsdeadó magasságáról már általában véve mondtunk; az adónak nem szabad oly magasnak lenni, hogy ennek folytán az ügylet-

kötés élénksége, gyorsasága, mozgékonyasága csorbát szenvedjen. Ha a tőzsdeadóval nem akarunk gazdaság-rendőri rendszabályt életbeléptetni és már kifejtettük, hogy a tőzsdeadó, mint ilyen rendszabály, czéltévesztett volna, úgy okvetlenül mellőznünk és kerülnünk kell oly magas adólabat, mely a forgalom csökkentését vonná maga után.

Különben kiemeltük már azt is, hogy a tőzsdeadó, mint forgalmi adó, nem ment a gyakorlatban bizonyos érdességektől, melyeket csupán alacsonyabban tartott adólabbal enyhíthetünk. A megengedett határon belül azonban a tőzsdeadó annál magasabb lehet, minél hiányosabb az egyenes adóknak rendszere, melyet pótolni és kiegészíteni van hivatva. Ott, hol a kereseti adók enyhék, akár a törvény, akár a törvénynek bevett és szokásos kezelése folytán, a hol különösen a részvénytársaságok adója alacsony, magasabb tőzsdeadó helyén lesz. E mellett még figyelembe veendő, mint már egyszer említettük, a szomszéd államok törvényhozása a tőzsdeadó kérdésében, mert azon veszély nincsen kizárva, hogy az érzékeny tőzsdeforgalom aránylag magasabb adó által a külföldre terelhető. Ugyanezen okból különös gond fordítandó, nemcsak az adólab tekintetében, hanem egyáltalában a külfölddel kötött ügyletek adókötelességének szabályozására. Helytelen szabályozás ezen ügyleteknél, melyeknél az egyik ügyfél a belföldön, a másik pedig a külföldön van és melyeknél az ügyletkötés levél, sürgöny, telefon, egyszóval correspondentia útján történik, könnyen eredményezheti azt, hogy a forgalom kerüli a belföldet és felkeresi a külföldet, kedvez a belföldinek külföldön folytatott speculationalis ügyleteinek és hátrányára van a külföldinek belföldön folytatott üzletére. Ily féle anomaliák itt ugyan teljesen nem lesznek kikerülhetők, mert lehetetlen, hogy bármely adó-szerkezeti módnál egyes visszasságok be ne álljanak, hanem alacsony adólab mellett az abból folyó baj kétségtelenül nem lesz nagy.

Az adólab magasságával összefügg azon kérdés is, hogy vajjon az egyes ügyletek fajai szerint ne alkalmaztassék-e különböző magasságu adólab. Nagy előny volna mindenesetre, ha az ügyletek egyes fajaiban nyilvánuló kisebb-nagyobb adózási képesség szerint az adólab is kisebb-nagyobb mértékben szabadték ki. A gyakorlati kísérletek, melyek ez irányban tétettek, azonban nem vezettek helyes eredményre, mert az ügyleteknek minősítése

általános ismérvek szerint nem volt keresztülvihető. Sem a játék-ügyletnek ez úton való súlyosabb adóztatása sem a report, vagy az arbitrage-ügyletnek ezen úton való enyhébb terhelése az adóláb ily módon való szabályozásával kielégítő módon nem sikerült, míg ellenben a különböző adóláb alkalmazása az egyes ügyletek fajai szerint az adókezelést bonyolultabbá, az ellenőrzést nehezebbé tette. Igen gyakran a különböző üzletfajoknak kvalifikált adóláb szerinti adóztatása még a törvényhozás szándékának ellenére ütött ki. Minden törvényhozás súlyt fektet arra, hogy az internationalis arbitrage ügyletek enyhéb adóztatás alá kerüljenek mint a többi ügyletek; még azok is, kik különben a tőzsdei speculatiókat nem jó szemmel nézik, elismerik, hogy az internationalis arbitrage a nemzetközi pénz- és hitelforgalomban a legüdvösebb és leghasznosabb szolgáltatokat teljesíti és e forgalomnak nélkülözhetetlen eszköze. És ezen nézetek daczára azt találjuk, hogy ugyanazon törvény, mely az arbitrage-ügyletnek, pl. a meta-operatióknál kedvez, másrészt a külföldi értékpapirokban kötött ügyletek kettős, vagy többszörös magasságu adólábjában közvetve az átlagtól eltérő súlyosabb adóval terheli ezen műveleteket. Pedig az arbitrage az annyira elismert jótékony működését főképp külföldi papirokban folytatott műveleteiben végezheti. A már megadott kedvezményt tehát lerontja más oldalról egy súlyosabb adó és az eredmény végre az, hogy az arbitrage legjobb esetben az átlagos adót viseli, mintha semmiféle minősítés sem történt volna és a mellett a kezelés még bonyolultabbá vált, a mi szintén nem volt előnyös. Hogy a külföldi értékpapirokban kötött ügyleteknek magasabb adó alá vétele különben sem nyugszik helyes adózási elveken, már előbb volt alkalmam kifejteni. Ezen súlyosabb adózás tehát egyáltalában alaptalan; az arbitrage-ügyletre való tekintettel pedig éppen igazságtalan vagy legalább is méltánytalan.

10. A tőzsdeadó lerovása és a lerovás biztosítékai (ellenőrzés és adóbüntetések).

A tőzsdeadó lerovása a lehető egyszerű módon történhetik; a bélyeg itt is a legjobb eszköz lesz. Előnyei technikai szempontból általánosan ismertek. A fél maga szabja ki külön kivetési eljárás mellőzésével az adót, lefizeti mindjárt külön behajtási el-

járás nélkül és végül maga teszi a bélyeget ismételt használatra alkalmatlanná. A tőzsdeadó tehát mint bélyegadó általában véve azon szabályok alá fog esni, melyek az egyes államokban a bélyegzési eljárás tekintetében már régen meghonosodtak. Egy folytonosan javuló technika e téren a szabályok gyakori változását idézi elő, melyek a tőzsdeadó lerovásánál is alkalmaztatni fognak. Bélyegzés alá kerül természetesen a kötjegy, a jegyzék, a számla, a bejelentési ív, vagy egyéb okirat, mely az adó szerkezetének megfelelőleg az ügyletnek constatálására okvetlenül kiállítandó. A bélyegzésre és az azzal járó szabályoknak felelősség melletti pontos betartására első sorban az adóköteles alany lesz kötelezve, a másik ügyfélre pedig esetleg subsidiaris felelősség róható. Egyszerűsíthető ezen adólerovás, illetve a bélyegzés mellőzhető még ott, a hol az ügyletek teljesítése (lebonyolítása) bizonyos központosított helyen pl. a leszámolási irodában történik, vagy a hol az ügyletek kötése tömegesen történik, pl. nagy bankintézetekben, váltóüzletekben, vagy végre ott, a hol adóalanyul pusztán bejegyzésre kötelezett fél (cég) van téve. Mindezen esetekben vagy ezen központi iroda, bankintézet, vagy ezen váltóüzlet, bejegyzett cég kötelezhető, vagy jogosítható arra, hogy bizonyos ellenőrzési szabályok betartása mellett az egyes okirat bélyegzése helyett az összes ügyletek után járó adóösszeget időközben kimutassa és közvetlenül az állampénztárba beszolgáltassa. A nagyközönség ily módon még a bélyegzéssel járó nem éppen túlterhes munkától is megszabadul.

Az ellenőrzés ismét ezen adónem legkényesebb részletkérdései közé tartozik. Alacsony adóláb magában véve is már erős garantiának látszik, hogy az adófizetés speciális ellenőrzés nélkül is teljesíttetni fog, mert ezen teljesítés elmulasztásából származható csekély előny nem lesz elegendő inger az adótörvény áthágására; ezen általános quasi lélektani biztosíték mindazonáltal a gyakorlati finacpolitikát alig fogja kielégíthetni, és különös garancia talán már azért is fog szükségesnek bizonyulni, mert éppen a tőzsdei forgalom az, melyben az okirat legritkábban kerül akár a pénzügyi hatóság, akár más az ellenőrzésre kötelezett állami hatóság vagy közeg szeméi elé. Sokkal ritkább azon eset, hogy tőzsdei ügyletből kifolyólag jogi viták merülhessenek fel és így ritkább is az alkalom, hogy a hatóság mellékesen ellenőrizhesse, miszerint a vitás ügyletnél az adótörvények pontosan betartatnak-e?

A comptant ügyletnél, melynél a megkötés és teljesítés összeesik, vitás kérdés úgyszólván ki van zárva és egyéb ügyleteknél is a jogsegély ritkán vétetik igénybe, mert éppen a tőzsdei ügyleteknél a kölcsönös bizalomnak kijátszása, a bona fides megsértése csak elvétve fordul elő. Részben az üzleti morál emelkedése, részben azon körülmény, hogy a bizalommal visszaélő fél kereseti forrásától fosztja meg önmagát, okai e jelenségeknek.

Azon eshetőség tehát, hogy az adótörvény betartása az ügyletből felmerülhető viták folytán kerülhet ellenőrzés alá, a feleket éppen ezen forgalomban nem ösztönözhetné az adó pontos lerovására. Szükséges lesz tehát speciális ellenőrzési eszközökről gondoskodni. Már az adó szerkezeténél lehet erre gondot fordítani az által, hogy adóalanyokul lehetőleg oly személyek jelöltesse ki, kik már félhivatalos jellegüknél fogva adóeltitkolástól őrizkedni fognak. Az adóellenőrzést könnyíteni fogja továbbá az is, hogy az adókötelesség teljesítése bizonyos intézeteknél központosíttatik. Ezeknél az adóeltitkolásokra való hajlam és inger nem igen lesz meg, továbbá nyilvános működésüknél fogva amugy is nyilvános számadásra lévén kötelezve, az sem kelthet aggályt, hogy a pénzügyi hatóság feljogosíttatik, miszerint ezen intézetek üzletkezelését az adózás szempontjából átvizsgálhassa.

Az ellenőrzés kérdése azonban legnehezebben oldható meg ott, a hol az adókötelesség teljesítése, az adó lerovása nem nyilvános számadásra kötelezett intézetek, leszámolási irodák, hites alkuszok részéről történik, hanem vagy magánfeleket, vagy egyéni és társasceégeket illet meg. Míg különösen a nem nyilvános számadásra kötelezett kereskedői cégek érdeke megkívánja, hogy üzletkörükről, annak terjedelméről és egyéb körülményeiről a titok fátyola le ne hulljon, addig másrészt erélyes ellenőrzés alig képzelhető másképpen, minthogy a pénzügyi hatóságnak itt is megadatik a jog, hogy az üzletkezelést átvizsgálhassa és az adókötelesség pontos teljesítéséről magának meggyőződést szerezzen.

Az, hogy ezen jog e hatóságnak megadandó-e és ha igen, milyen mértékben? absolute el nem dönthető; a kérdés megoldása mindig attól fog függni, hogy egyes államokban az adóztatási eljárás miképpen van berendezve és tán attól is, hogy az adómorál mennyire van kifejlődve. Az egyik államban már az adózó közönség szokva lesz ahhoz, hogy az államhatalom magánügyeibe mélyebben betekint, egy másik államban pedig a nép-

képviselőt sokkal féltékenyebb lesz az államkormányval szemben, semhogy ily messzemenő jogot adjon kezeibe. Míg tehát az utóbbi meg fogja tagadni a jogot a szigorúbb ellenőrzés kivitelére, a másik egyéb praecedensekből kiindulva, e jogot könnyebben fogja megadni. Részletes szabályok a jogot szigoríthatják, vagy enyhíthetik, de kétségtelen, hogy e jognak szigorú gyakorlata nagy terhet ró az illető adózó felekre. A kötelesség esetleg nemcsak arra fog kiterjedni, hogy az illetők az adóköteles okiratokat megőrizni és felmutatni lesznek kényszerülve, hanem még arra is, hogy összes adóköteles ügyleteiket az ellenőrzés könnyebb és összefoglalható módon való keresztülvitelére egy külön üzleti könyvbe bevezessék. E kötelességgel jár aztán ezen üzleti könyvnek (register, repertoire stb.) szabályszerű és pontos vezetése és a kényszer ezen könyvet a pénzügyi hatóságnak kívánalmára felmutatni.

Az ellenőrzés kérdésének nehézsége, különösen pedig azon körülmény, hogy az ellenőrzés keresztülvitele, szemben a magánczégekkel, nagy szigor kifejtését tenné szükségessé, több adópolitikust arra indított, hogy a tőzsdeadót, fenntartva annak elvi helyességét, átlagos egyenes pótdadó alakjában léptesse hatályba. Így különösen egy német író, Cohn Gusztáv, ki különben nagy barátja a tőzsdeadónak és a tőzsdei ügyletek pótdadóztatását a bennük rejlő rendkívüli kereset miatt szükségesnek tartja, ellentétet lát abban, hogy míg az egyenes adók kezelésénél túlenyhe eljárás divatos, a tőzsdeadó ellenőrzésénél drákói szigor léptetessék életbe. «Ein Wort zur Börsensteuer» című cikkében, (Conrad Jahrbücher. Neue Folge, X. kötet) és Finanzwissenschaft cz. munkájában, (1889. I. 598. old. s folyt.) ezen szigor ellen lép fel s azt javasolja, hogy az autonom tőzsdehatóság a tőzsdelátogatókra átlagos évi keresetük arányában egyenes tőzsdepótdadót vessen ki. A tőzsdeadó előbb egy főösszegben megállapítandó (contingentálandó) és azután az egyes tőzsdelátogatók közt keresetük arányában felosztandó (repartírozás). E repartírozás szerinte könnyebb volna, mert a tőzsdehatóság igen jól bírálhatja meg az egyes tőzsdelátogatók nyereségét és üzleti helyzetét.

A tőzsdeadó, mint egyenes pótdadó ily módon hasonlítana a cégek mostani kamarai illetékéhez, tőzsdei illeték volna, mely azonban nem képezné az egyenes főadónak bizonyos százalékát, hanem külön becslési eljárás után lenne egyénenként megállapítva a tőzsdei hatóság utján s kivetve és beszedve a pénzügyi hatóság által.

E terv tetszetősnek látszik, mert a tőzsdeadó ily alakban az okiratok bélyegzését mellőzné és a tőzsdei forgalmat annak összes stadiumaiban, semmiben és semmiképpen sem korlátozhatná. Az ellenvetés, hogy a tőzsdeadó a forgalom szabadságát gátolhatja, itt tehát végkép megszűnnék. De a tervnek egyes előnyei daczára mégis oly hátrányos oldalai is vannak, hogy elfogadása még sem ajánlható. Az adó contingentálására nézve hiányzik ugyanis minden előzetes adat, az adófőösszeg, tehát csak akkor volna megközelíthetőleg meghatározható, ha a tőzsdeadó, mint forgalmi adó már előbb életbe volt léptetve. Csak így lesz ismeretes azon adóösszeg, melynek előteremtésére, a forgalmi adó mellőzésével a contingentalt adó volna hivatva. De ez nem volna a főakadály, mert ha a főösszeg nem vétetik túl magasnak, a baj nem fog nagy lenni és a tőzsdetagok nem lesznek éppen képtelenek, különösen ha bizonyos főösszeg repartírozásáról van szó, ezen főösszegen belül az egyesekre eső adóösszeget megközelítőleg helyesen és arányosan megállapítani. Az akadály másutt fekszik. Először a continentalis tőzsdék berendezésénél fogva a tőzsdelátogatók köre nem szorosan meghatározott személykör. Vannak ugyan állandó tagok, de vannak olyanok is, kik elvétele látogatják a tőzsdét; ez már magában véve a contingentírozást és repartírozást kizárja mindaddig, míg a tőzsdelátogatók együttesen egy szorosan meghatározott autonom corporatiót nem képeznek, melybe a belépés és kilépés az adókötelességgel harmonicusan szabályoztatik. Nagyobb lesz a nehézség ott, ahol egy állam területén több tőzsde van, vagy a hol az értéktőzsdén kívül az árútőzsde is adó alá vonandó. De mindezekon kívül — és ez a főakadály, — a tőzsdeadó már elvileg ne legyen pusztán a tőzsdelátogatók adója, mely egyenesadó formájában ugyanolyan hiányosan és átlagosan vettetnék ki, mint egyéb becslés útján megállapított egyenes adó, hanem mindenkit érintsen, ki akár a tőzsdén, akár a tőzsdén kívül olyan ügyletet köt, mely rendkívüli még adóztatlan keresetre, vagy rendes, de nem teljesen adóztatott keresetre utal. A Cohn-féle terv mellett pedig a tőzsdén kívül kötött összes ügyletek a tőzsdeadótól érintetlenül maradnának. Ez nagy hiány, mert a tőzsdeadó hivatását igen sok esetben éppenséggel nem töltené be és pusztán, mint az egyenes rendes iparadónak pótagója működne és mint ilyen sem kielégítő módon.

Ha tehát szembe állítjuk a hátrányt, mely az ellenőrzés szigorából a forgalmi adóknál mutatkozik azon hátránynyal, hogy a Cohn-féle terv mellett a tőzsdeadó sajátképpen rendeltetését be nem töltheti, az előbbeni hátrányt kisebbnek fogjuk felismerni. A Cohn-féle tervezet készítésére különben a Német-Birodalomban uralkodó sajátságos viszonyok birtak befolyással, míg egyéb országokban a tőzsdeadóval járó ellenőrzési szigor távolról sem keltett oly erős aggályokat. Ha végre azt kérdezzük, hogy mi sértheti kevésbé a kereskedők önértetét; az, hogy egy általános föltételekhez szabott forgalmiadót fizetnek, melyet mindenki fizet, ha bizonyos ügyletet köt, vagy pedig az, hogy ők mint tőzsdelátogatók egy specialis adót fizetnek, melynek egyedül ők vannak alávetve, úgy bizonyosan az első alternativa lesz részükre a kellemesebb. Ezt különben csak melleleg akartam megjegyezni azon okból, mert az ellenőrzés szigorában a német kereskedő osztály elleni bizalmatlanságot láttak nyilvánulni. A fő érv a Cohn-féle tervezet ellen mindig csak az marad, hogy a tőzsdeadó hivatását az adórendszerben ily módon nem tölthetné be kellőképpen.

Hogy az ellenőrzést a tőzsdeadónál az egyes államok miképpen szervezték, a második részben fogom részletesen előadni.

Az adókötelesség teljesítésének egy másik fontos biztosítéka az adókihágások büntetésében rejlik. Alacsony adóláb, enyhe adó a biztosíték egyik oldalról, magas, szigorú büntetés a biztosíték a másik oldalról. A tőzsdeadónál a büntetési rendszer követni fogja általában a mintát, a melyet a legtöbb állam a kereskedelmi okiratoknál előforduló bélyegrövidítésekre meghonosított. A büntetési tételek a tőzsdeadónál még magasabbra szabhatók, mert az alacsony adólábnál fogva az egyes ügyletnél rendesen még kisebb adóösszegekről lesz szó, mint pl. a váltóbélyegnél. Az eltitkolt adóösszeg 50—150-szerese állapítható meg, mint büntetési tétel. Külön büntetési tételek, rendbüntetések alkalmazandók, azonkívül az ellenőrzési szabályok áthágására. Az adóbüntetési eljárás természetesen az egyéb adókihágásokra már megállapított büntetési eljárással fog összhangba hozatni, mert hiszen a tőzsdeadó sajátágos adótárgya daczára nem egyéb, mint a bélyegadók egyik, habár kiváló neme. A tőzsdeadónál azonban különösen figyelembe veendő azon körülmény is, hogy az adóvétségért igen sokszor oly személyek fognak felelősségre vonatni, kik a vétséget nem követték el személyesen, mert nagy üzletkörrel bíró egyéneknek kikerülhetetlen

lesz, hogy az üzletnek felelős főnöke az ügyleteknek bélyegkezelését és az ellenőrzési szabályok betartását személyzetére fogja bízni.

Az egyes állam egyéb adótörvényeitől függ az, hogy vajjon az adóbüntetések feletti ítélkezést és pénzügyi jogkérdések eldöntését administratív vagy pedig bírósági hatóságra bizza-e. De bármiképpen legyen ez szabályozva, czélszerű lesz a tőzsdeadóra nézve oly vitás kérdések eldöntésénél, melyben valamely tőzsdei ügylet jogi természete forog szóban, szakértők meghallgatását kötelezőleg előírni. A tőzsdei ügyletek jogi természete iránt még oly kevéssé megállapodottak a vélemények és nézetek, és a tőzsdei forgalom folytonos fejlődésével ezen ügyletformák oly gyorsan változnak, hogy a szakértők meghallgatása nélkül téves felfogások és ezekből folyólag téves határozatok nagyon könnyen támadhatnak mindazon esetekben, midőn valamely ügylet adókötelességéről van szó.

Egy sokat vitatott kérdés végre az, vajjon az adókötelesség teljesítésének biztosításaként ne állíttassék-e fel elvül, hogy az adóköteles ügylet jogilag perelhető csak akkor legyen, ha az ügylet tekintetében az adó pontosan és kellő módon lerovatott. A részleges teljesítés részleges érvényességet vonna maga után. Ismeretes, hogy az angol bélyegadó-törvényhozás következetesen ezen elvhez ragaszkodik, melynek mélyebben fekvő alapja az, hogy az adó ellenszolgáltatás az állam által nyújtott előnyökkel szemben. Az állam azt mondja: «Én nem részesítlek legbecsesebb jótéteményemben, a jogvédelemben mindaddig, míg ezen jótéteménynek általam megszabott árát le nem fizeted.» Bármily tévesnek, vagy inkább hiányosnak tartsuk is általában az adónak ilyen elméletét, a kérdés éppen a tőzsdeadónál tán mégis specialis megoldásra jogosíthatna, mert eltagadhatatlan tény, hogy a tőzsdei ügyletek jogi érvényessége és perelhetősége igen sokáig kétes volt, és még most sincs általánosan és minden kétséget kizáró módon elismerve. Közel fekvőnek látszik tehát az eszme ezen utóbbi kérdését a tőzsdeadó kérdésével összekapcsolni és ezen uton a jogi vitát tárgyalanná tenni. Ha tehát az adó megfizetetik, az ügylet érvényes, ha nem fizettetik, nem érvényes. Anglián kívül, hol ezen elv általánosan el van fogadva, Olaszország tőzsdeadó törvényében szintén ezen elvet követi.

A két kérdés ily összekapcsolása, mely különben egyéb álla-

mokban mellőzve is lett, éppenséggel nem tartható helyesnek. Elvtelenség volna csakugyan türelmi adó ellenében érvényesnek és perelhetőnek kimondani olyan ügyletet, mely a jognak elvei szerint benső okoknál fogva érvényesnek és ennél fogva jogvédelemre méltónak nem tartható; vagy viszont megvonni az érvényességet és megtagadni a jogvédelmet oly ügylettől, mely az általános jogrend szempontjából kifogás alá nem eshetnék, megvonni és megtagadni pedig pusztán azért, mert az általános jogrenddel különben teljesen összhangban levő ügylet után valamelyik ügyfél igen gyakran nem is rossz szándékból, hanem csak gondatlanságból, vagy véletlenségből, vagy tán az adótörvények nem ismeréséből a megfelelő adót a kellő módon és kellő alakban le nem róttá. Igen sok esetben ez egyenesen jutalmazása volna a rosszhiszeműségnek, büntetése a becsületességnek.

Ezen elvi okok természetesen erősebbek ott, ahol az illető állam a jogszolgáltatásnak és az adószolgáltatásnak ily nemű összekapcsolását egyéb adónemeknél nem ismeri és mindkét tért különállónak, saját elvei szerint szabályozandónak tekinti. Kivétel a tőzsdeadóra nézve ezen esetben azt jelentené, hogy az állam tulajdonképpen a tőzsdei ügyleteket jogosulatlanoknak, kártékonyak és ennél fogva jogvédelemre érdemesnek nem tartja, hanem jobb meggyőződésének ellenére az állampénztár bevételei érdekében a jogi és erkölcsi elveket háttérbe szorítja.

Mindezen elvi érvekhez járul még egy tiszta gyakorlati érv is. A comptant ügyleteknél a megkötés és teljesítés mozzanata ugyszólván egyidejű, ezen ügyletek tehát azonnal bonyolítottatván le, érvényességük és perelhetőségük gyakorlatilag szóba nem igen kerülhet. Az érvényesség és perelhetőség megvonása, mint az adó nem fizetés következménye itten tehát célját veszti, míg gyakorlati hordereje e megvonásnak csak a határidőbeli ügyleteknél volna, de ezeknél is pusztán oly adószervezetnél, a hol az adófizetési kötelesség az ügylet megkötésének momentumába helyeztetett. Ha azonban az adó szerkezeténél fogva az adófizetési kötelesség az ügylet teljesítéséhez van fűzve, az érvényességnek és perelhetőségnek megvonása már szintén céltévesztett lesz, mert az ügylet lebonyolítása után a felekre nézve az ügylet jogérvényessége és perelhetősége értékkel a legtöbb esetben többé nem fog birni.

Végre felmerülhetne azon kérdés is, hogy ott, ahol a hites alkusz a tőzsdeadó alanya, ne tétessék-e függővé az alkusznak

provisio (díj) iránti igénye attól, hogy ő az adót pontosan lefizette-e? Az általános jogelvek ezen rendszabálynak szintén ellenmondanak, mert a díj, mint a kifejtett munka jutalmazása, kétségtelenül jogos követelés, akár fizettetett az adó, akár nem. Elegendő biztosíték lehet az, hogy az adóvétséget elkövető alkusz büntetése már a törvényben magasabb tételekben lesz kiszabva és hogy az alkusznak különösen súlyos adóvétségei, vagy pedig ismételt áthágásai nemcsak adóbüntetési eljárás alá kerülnének, hanem egyszersmind fegyelmi vétségeknek is lennének minősítve, melyek még az alkusz hivatalvesztését is vonhatják maguk után.¹

II. A tőzsdeadó hatása.

Fejtegetésem kiindulási pontja az volt, hogy a tőzsdeadó behozatalát két különböző okból szokták sürgetni. Az egyik ok gazdasági, a másik pedig pénzügyi. Mindkét okra igen vegyes motívumokból hivatkoznak. Hogy a gazdasági motívumok közül azon ethikai eszme, mely a tőzsdeadóval akarja a kártékonyjátékot kiirtani, a legfontosabb, az iránt kétség nem lehet. A pénzügyi indokok közül pedig az ingatlan és ingó vagyon terhe közti egyensúly helyreállítása, továbbá az adórendszer, de különösen a kereseti adórendszer kiépítése nyomul előtérbe. Ezen indokok vegyesen és együttesen, habár nem is megállapítható arányban hatottak arra, hogy a tőzsdeadó behozassék és a remény, hogy a tőzsdeadó ezen indokokban rejlő céloknak megfelelően, okvetlenül eltöltötte azokat, kik közreműködtek arra, hogy a tőzsdeadó testet és életet nyerjen. Ha azonban ilyen reményt pár évtized előtt inkább elméleti okokra alapított meggyőződésből tápláltak, úgy most, midőn a tőzsdeadó már több államban van megvalósítva, sokkal realisabb eszközök állnak rendelkezésünkre, hogy ilyen remények jogosultsága felett határozottabb véleményt mondassunk.

¹ Éppen ezért helytelen az 1895-iki gazda-congressus azon kíváncsi, hogy 1-ször a határidőügylet csak kötlevel kiállításával mellett legyen érvényes. és hogy 2-szor a kötlevel ismét csak kellő bélyegzés esetében legyen perelhető. A tőzsdeadó ilyen szerkezete egészen az olasz tőzsdeadó mintáját követné, mely pedig igen rosznak bizonyult.

A hetvenes években még a higgadtabb és mérsékeltebb gondolkozásúak is, kiket egyoldalú, túlzott tőzsdeellenes érzelmekkel vádolni alig lehetett, azon nézetek voltak, hogy a tőzsdeadó a speculációt megszorítja és hogy ezen tán nem éppen mindig kívánatos eredménynek legalább azon jó hatása lesz, hogy vele egyuttal a tőzsdejáték is korlátoztatik. Az eddigi tapasztalatok után ilyféle nézetek kiigazításra szorulnak. Azok pedig, kik vagy túlzott optimismusban azt remélték, hogy a tőzsdeadó lesz azon csatorna, mely a tőzsdének millióit erős folyással az állampénztárba levezeti, ép úgy csalódhattak, mint azon pessimisták, kik a tőzsdeadóban a gazdasági fejlődés egyik veszedelmes gátját tekintették.

A tőzsdeadó a tőzsdének fejlődésére, a speculationalis tevékenység élénkségére, a tőzsdejáték korlátozására nagyobb hatást nem fejtett ki. Befolyása olyan csekély és olyan kevésbé észlelhető, hogy bátran mondhatjuk, miszerint közgazdaságilag eredménye jó és rossz értelemben egyaránt negatív. Eltekintve azon pillanatnyi zavaroktól, melyeket a tőzsdeadónak, mint új intézménynek szokatlansága, a vele együtt járó ellenőrzési szervezetnek berendezése okozott mélyebbre menő hatást, sehol sem látunk tán az egy Olaszországot kivéve, ahol a törvényhozás szemelől tévesztette, miszerint a tőzsdeadónak nem szabad az eddigi ügyletmegkötési módokban és alakokban radikális újításokat előírni.

A tőzsdeadónak gazdaságilag negatív eredménye különben jó jel arra nézve, hogy a tőzsdeadó törvényekben sikerült általában véve az adó berendezésénél, az adó magasság megállapításánál a helyes utat kiválasztani és a kellő mértéket betartani. Azon netán felmerülhet ellenvetés pedig, hogy ezen eredmény annak tulajdonítható, miszerint a tőzsde tulon kiméltetett, elveszti erejét, ha látjuk, hogy igen fontos és széles üzletkörökben az adó már is érzékeny terhet képez.

De mindamellett nem titkolhatjuk el, hogy azon aggály, miszerint a tőzsdeadónak eddigi gazdaságilag negatív eredményei könnyen ingerelhetnek ezen adó emelésére, nagyon jogosult. Azon irány ugyan, hogy a tőzsdeadót mindaddig kell emelni, míg a tőzsdejátékot megszüntetni nem képes, már ugyan nem volna erős ezen emelés kivívására, mert e tekintetben a nézetek tisztultak, hanem a veszély inkább abból származhatik, hogy látva

az adó eddigi kártékonytalanságát, kevesebb elővigyázat fog uralkodni az emelés elfogadásánál, mint uralkodott a tőzsdeadó első behozatalánál. Előbb, habár nem egészen helyes elvi okok, de még inkább a berendezéssel járó technikai nehézségek küzdöttek az adó ellen, most azonban ezen ellensúlyok majdnem egészen elvesztették erejüket és különösen könnyűnek látszik a már egyszer életbeléptetett, meghonosodott, megszokott adót egyszerűen mechanice emelni.

Azon veszély tehát, hogy a kezdet nehézségeinek legyőzése után a tőzsdeadó emelésével visszaélés történhetik, kétségtelenül meg van. Azonban a tőzsdeadó ebben nem igen különbözik a többi adónemek nagy részétől. Egy előrelátó, okos fináncpolitika feladata lesz minden ilyenmű kísértésnek ellenállni és az emelés ellen a kellő határt megvonni; neki kell vigyázni arra, hogy meg ne ingattassék azon alap, melyből az állam kívánja bevételeit szedni; neki kell örködni a felett, hogy ne döntessék le a fa, melynek nemcsak egyszer, hanem gyakran akarjuk még a gyümölcseit élvezni. De vizsgáljuk továbbá azt is, hogy az adópolitika céljai mennyiben lettek a tőzsdeadó által megvalósítva. Az első különben nem nagyon meglepő tapasztalat az, hogy ezen adó bevételeiben híven tükröződik vissza az egyes államok gazdasági fejlődésének foka. Ha tekintetbe is vesszük, hogy a tőzsdeadó nincsen mindenütt egyforma széles ügyletkörre kiterjesztve, azt látjuk, hogy az adóból folyó jövedelem elenyésző csekély Olaszországban, közepes Ausztriában, kielégítőbb a Német-Birodalomban és meglehetősen nagy Franciaországban. Hosszabb időről való tapasztalatok ugyancsak a Német-Birodalomban állnak rendelkezésünkre, de ennek dacára a jövő fejleményei sem fogják ezen tapasztalatot megezáfolni. A Német-Birodalomban azonkívül meglepő világossággal tükröződik vissza a tőzsdeadó jövedelmeiben a közgazdasági viszonyoknak változatos állapota, különösen azon években, midőn az emelkedésre és az adó jövedelmére az adótörvények módosítása befolyással nem lehetett.

E tapasztalat az adópolitikára nézve annyiban becses, mert bizonyítéka annak, hogy a tőzsdeadó a kereseti viszonyokkal helyes összefüggésben áll. Emelkedik az adójövedelem, midőn a kereset emelkedett és hanyatlik, midőn a kereseti viszonyok rosszabbodtak. Ujabb érv a mellett, hogy az adó a keresetnek

és nem a játéknak adója és hogy az ügyletek túlnyomó része a keresetnek és nem a játéknak nyilvánulása. De az adópolitika ezen tapasztalatokból még azon következtetést is vonhatja le, hogy a tőzsdeadó nagyon helyesen egészíti ki a kereseti adók rendszerét. Az egyenes kereseti adók az állandóbb, kevésbé mozgékony keretet képezik, melyeknek periodicus kivetésében csak igen lassan és kevésbé megbízhatóan nyerhet kifejezést a keresetnek időközi emelkedése vagy hanyatlása. E hiányt kiegészítheti a tőzsdeadó. Rendkívüli mozgékonyásával a gyorsan emelkedő keresetet, mely akár a hivatáson belül, akár azon kívül egyes ügyletekben és ezen ügyletek emelkedő értékében és tömegében mutatkozik, gyorsan és biztosan ragadja meg, a kereset emelkedésével arányosan gyorsan bevételi többleteket is eredményez, míg viszont a kereset hanyatlását, mely az ügyletkötés élénkségének alábbszállásával párhuzamos, csökkenő bevételekben juttatja kifejezésre. A tőzsdeadó ezen természeténél fogva némikép hasonlít a fogyasztási adókhoz, melyek hasonló ingadozásokat tüntetnek fel és így mindkét adónem mintegy barometruma a közgazdasági állapotoknak.

Sokan hajlandók lesznek a tőzsdeadó ezen tulajdonságát hiánynak tekinteni, mely az állambudgetben igen zavarólag képes hatni, azonban alig hiszem, hogy ez elegendő ok lehetne a tőzsdeadó kedvezőtlen megítélésére. Az adórendszer teljében annál jobb és megfelelőbb, minél vegyesebbek benne a különböző természetű adózási elemek, emellett még az állambudget érdeke is legjobban lesz kielégíthető. Különben a tőzsdeadó ezen tulajdonsága az állambudgetre nézve rendkívüli befolyással már azért sem lehet, mert abban igen szerény helyet foglal el. Még ott, ahol a tőzsdeadó aránylag a legtöbb jövedelmet hajtja, szerepe a budgetben igen jelentéktelen és ezen helyzeten még az sem változtatna nagyot, ha az eddigi tőzsdeadó jövedelmet az adótételek emelése folytán kétszer akkorának vesszük, mint ez pl. a Német-Birodalomban történt éppen az 1894-ik év folyamán. 20 millió márkát adna ez a Német-Birodalomra nézve, mely 13 nagyobb tőzsde és ezek közt 3 világtőzsde felett rendelkezik és az egész árutőzsdei forgalmat is adó alá vette; és mintegy 20 millió frankot a dúsgazdag Franciaországra nézve, mely ugyan csak az értékpapirforgalom adóztatására szorítkozik, de melynek értékpapir birtoka és forgalma oly nagy, hogy e tekintetben első

és legrosszabb esetben is a második helyen áll a világ összes államai közt. Szemben ezen államok egyéb adó-bevételeivel, ezek igen szerény összegek; Németországra nézve az összehasonlítás ugyan nehéz, mert a birodalmi budget nem teljes állami budget, hanem pl. Franciaországban a 3000 millió franc évi bevétel mellett, mely majdnem kizárólag adókból folyik be, az eddigi 10 millió az összes bevételeknek $\frac{3}{10}$ százalékát képezi és megkészszerzése mellett is csak kevéssel haladná meg a félszázalékot. Végre Olaszországnak milliárdos budgetjében a 200,000 fcs, és Ausztriának mintegy 5—600 millió fírtos budgetjében a 600,000 fírt tőzsdeadó jövedelem majdnem eltűnik.

Ezen számok eléggé illusztrálják azt, hogy azok, kik a tőzsdeadóból a budgetre nézve nagy hatást várnak, alaposan tévednek. De tévednek azok is, kik a tőzsdeadót főleg azért követelték, hogy az az ingatlan és ingó vagyon terhei közti aránytalanságot eltüntesse. Hiszen igaz, hogy a tőzsdeadó főképp az ingó vagyon terhe és hogy ennél fogva ott, ahol aránytalanság létezett, ennek megszüntetéséhez hozzájárult. De mint látjuk, ezen hozzájárulás homoeopátikus adagokban történhetik és éppen ott hat leginkább, ahol ezen socialpolitikai irány érvényesülése a legkevésbé volna sürgős, mert a nagy mobilis tőke, az értékpapírbirtokot élvező milliomos ezen adó által alig érintetik és a teher ugyan igazságosan, hanem egészben véve azokon marad, kik keresetük emelésére tőzsdeadó alá tartozó ügyleteket akár ritkábban, akár gyakrabban kötnek. A tőzsdeadó tehát mindig csak a kereseti adózás kiegészítése marad, de távolról sem azon nagy kiegyenlítő adó, mely az ingó és ingatlan terhei közt az arányosságot helyre állíthatja.

MÁSODIK RÉSZ.

A tőzsdeadó a Német-Birodalomban.

A külföldön érvényben levő tőzsdeadó-törvények közt az ismertetés sorrendjére nézve az elsőbbség minden tekintetben a Német-Birodalom törvényét illeti meg. Először mindazon erők és tényezők, melyek a tőzsdeadó behozatalát mindenütt sürgették és előmozdították, sehol sem fejtettek ki oly élénk és intenzív mozgalmat ez irányban, mint éppen a Német-Birodalomban, de másodszor azért, mert az egy olaszországi, de különben teljesen balsikerű kísérletet kivéve, a százalékos tőzsdeadó a Németbirodalomban lett először berendezve. Hozzájárul ehhez, hogy a német tőzsdeadó-törvény az első e tárgyú rendszerezesebb törvényhozási munka, mely a tőzsdeadó részlet kérdéseit is megoldja, vagy megoldani megkísérli, hogy végre a német törvény nem pusztán az értékpapírforgalmat, hanem az áruforgalmat is belevonja a tőzsdeadó körébe és hogy ennélfogva valamennyi külföldi törvény közt a legszélesebb tartalommal bír.

A német tőzsdeadótörvény, úgy a mint az jelenleg érvényben van, azonban nem *egy* törvényhozási actus eredménye, hanem 13 év alatt kétszer lett lényegesen módosítva. Az első törvényhozási munka az 1881. július 1-jéről kelt birodalmi törvény volt. E törvény, melynek kiegészítő részét egy bélyegtariffa képezte, első sorban belföldi és külföldi értékpapírok bélyegadóját hozta be. E bélyegadó részben egy emissioadónak, részben egy transmissionalis adónak jellegét viselte (a tariffának 1., 2., 3. számában). Az ügyleteknek külön forgalmi adója (a szorosabb értelemben vett tőzsdeadó) a tariffa 4-ik számában lett felvéve és egy fix okirati élyegadó határát még túl nem lépte.

A második törvényhozási munka az 1885. május 29-ikéről kelt birodalmi törvény. Az értékpapírok bélyegadóit ugyan változtatlanul meghagyta, azonban az ügyleti adónál azon igen lényeges és fontos módosítást léptette életbe, hogy az eddigi fix-ok

irati bélyegadóból *valóságos ügyleti százalékos adót* teremtett. Az tehát, a mit tulajdonképpen tőzsdeadó alatt értünk, itten ezen 1885-iki törvényben lett megvalósítva.

A harmadik törvényhozási munkálat legújabb keletű. Ez az 1894. április 27-ikéről kelt törvény. Tartalma nem annyira elvi, mint finanziaális jelentőségű. Az értékpapiroknak 1881. óta változatlanul meghagyott bélyegadóit tetemesen felemelte, továbbá az ügyleti adónál az adólábat magasabbra szabta és az adószámítás módozatait szigorította.

A törvényekben a «tőzsdeadó» (Börsensteuer) név nem fordul elő egyetlen egyszer sem. Hivatalos nevük «Reichsstempelgesetz». A «tőzsdeadó» tehát nem hivatalos és pusztán a publicistika által meghonosított elnevezés, mely általánosságban nem csak a tariffa 4-ik számában tárgyalt ügyleti adókra, hanem az értékpapírok egyéb ügyletadóira is (tariffa 1., 2., 3. számában) reáragadt.

Az 1885-iki és 1894-iki törvények alakilag ugyan, mint az 1881. alaptörvény novellaris módosításai jelentkeznek, minthogy azonban a birodalmi kancellár mindkét novellának megalkotásakor egyúttal törvényileg felhatalmazást nyert, arra nézve, hogy az egész törvényszöveget és a tariffát az új törvény által behozott módosítások tekintetbe vételével teljesen átdolgozva újonnan tegye közzé, a «Reichsstempelgesetz» 1894. április 27-iki kelet alatt nemcsak mint novellaris törvény jelent meg, hanem ezen felhatalmazás alapján mint jelenleg érvényben levő teljes törvényszöveg lett kibocsátva. (A birodalmi kancellárnak 2166. sz. közzétételi rendelete folytán.) A régiebb szövegek használása ennél fogva megszűnt és helyükbe az új szöveg lépett, a szakaszoknak részben elütő számozásával. Ha tehát ismertetésem fonalán egyszerűen a törvény szövegére, vagy szakaszának valamely számára hivatkoznám, úgy ez az 1894. ápr. 27-iki teljes törvényszövegre vonatkozik.

Miután a német tőzsdeadó-törvényhozás fejlődésének főbb phasisait kiemeltem, szükségesnek tartom, hogy ezen fejlődésnek részletesebb mozzanatait is ismertessem, már azon okból is, mert az érvényben levő törvény megértése keletkezése történetének ismerete nélkül alig lesz lehetséges. Ezen történet különben még azért sem lesz teljesen értéknélküli, mert a német tőzsdeadó tárgyában megindult élénk mozgalom a többi európai államokra is volt hatással.

A forgalmi adók rendszerének fejlesztése iránti hajlam Németországban csak a német-egység kivívásával kezdett ébredni. Az országnak politikailag önálló területekre való szakadozottsága különben sem volt kedvező momentum a forgalmiadók kifejlesztésére, melyek nagy, azonos joggal szabályozott forgalommal bíró államterületet tételeznek fel. Hogy Németországban mindig nagyobb előszeretettel viseltettek az egyenesadók iránt, és hogy a jövedelmi adónak tulajdonképpeni hazája Németország, a területnek kis államokra való feldaraboltságára vezethető vissza. A politikai viszonyok változásával azonban az adórendszernek is át kellett módosulnia. A birodalom, mint az egyes államoktól megkülönböztetett politikai szervezet nem érezhette magát jól egy oly finansziális rendszernél, mely számára az egyes államok járulékait jelölte ki, mint szükségleteinek fedezésére szolgáló eszközöket. A birodalom helyzete szükségleteinek és kiadásainak emelkedésével tehát nem csak pénzügyi, hanem politikai szempontból is mindinkább kényelmetlenné vált. Különösen a német egység politikai barátjai törekedtek tehát arra, hogy a birodalom számára önálló bevételeket teremtsenek. Ilyenekül ajánlkoztak első sorban a nagy fogyasztási adók, a vámterületet egységénél fogva, és a forgalmi-, különösen a kereskedelmi forgalom körére szánt adók a kereskedelmi és váltójog közösségénél fogva.

Ez volt egyik alapoka annak, hogy a tőzsdeadó behozatala iránt a mozgalom a német területen hamarabb indult meg, mint a többi államokban. Még az éjszaknémet-szövetség idejében, 1869-ben foglalkoztak egy kormányjavaslattal, mely értékpapírokra és árúkra vonatkozó kötgjegyeket egy alacsony fixbélyeggel, külföldi és belföldi értékpapírokat pedig egy mérsékelt százalékos adóval kívánta érinteni. E kísérlet eredménytelen maradt, épúgy mint két következő kísérlet 1875-ben és 1878-ban, tehát már a Német-Birodalom megalakulása után. A javaslatok visszautasítása inkább politikai okokra vezethető vissza, de emellett átlátszott azon aggodalom is, hogy ilyféle adók a forgalom csökkentésére vezethetnének. Kedvezőbb sorsban részesült már a szövetségi tanácsnak egy hasontárgyú, 1880-ban előterjesztett javaslata. Először ugyan még visszautasított, 1881. tavaszán azonban ismét a napirendre került. E javaslat képezi alapkövét a német tőzsdeadó-törvénynek. Ezen javaslat indokolásában egy újabb érveléssel találkozunk; az ingó forgalom terhelése azért szükséges, hogy az

ingatlan vagyon aránytalanul nagyobb adósúlya kiegyenlítsessék. Nemcsak értékpapírbélyegadót, tőzsdeadót, hanem sorsjegy-, check-, giro-, lombardügylet-, nyugta-bélyegadókat is kívánt e czélból. E javaslat indokolását a II. fejezetben, hol a tőzsdeadót, mint az adóigazság követelményét fejtegettem, már egyszer ismertettem; láttuk ott, hogy ezen érvelés tenorja az, miszerint az ingó vagyon forgalmának emelkedésével nem tartott arányt annak adóterhe, és hogy a forgalmi adók vannak hivatva ezen aránytalanságot enyhíteni.

Ezen indokolás ismételtetett minden későbbi javaslatnál is; továbbá ezen 1880/881-iki javaslat tárgyalásánál jön először előtérbe azon tőzsdeellenes mozgalom is, mely a tőzsdeadóval a speculatiót kívánta fékezni és büntetni. Azon tényezőket tehát, melyek a tőzsdeadó behozatalát előmozdították, már ezen javaslatnál teljes erővel és együttesen látjuk közreműködni.

A javaslat tartalma különben lényegében a következő volt. Az értékpapírbélyegadó bel- és külföldi papiroknál egyaránt a névérték $\frac{1}{2}$ százalékában vettetik ki, az értékpapir- és árutőzsdei ügyleteknél pedig a 300 márkán alól esők adómentesek,

300 márkától	1000 markig	10 fillér,
1000 » »	5000 » »	25 »

5000 márkán felül pedig állandóan 50 fillér az adó.

Ha az ügylet tárgya külföldi értékpapir, úgy ezen adótételek megkétszerezetnek, tehát 20, 50, 100 fillérre rúgnak. Az adó tehát szerény mértékben százalékos, 5000 márkás ügyleten túl fixadó. A külföldi értékpapirokban kötött ügyletek súlyosabb adójával különösen érinteni kívánták a külföldi papirokból működő speculatiót, mely nem forgat effectív, tehát tényleg már értékpapírbélyegadóval ellátott külföldi darabokat.

A javaslat feletti általános vita (az u. n. első olvasás) 1881. márczius 28. és 29-ikén tartatott meg a birodalmi gyűlés teljes ülésén. Hévesen lett megtámadva, úgy azok által, kik a tőzsdeadót egyáltalában elleneztek, vagy a külföldi papirokból kötött ügyletek súlyosabb adóztatását kifogásolták, mint azok által is, kik a javaslatban nem a tőzsdének rendszabályozását, hanem a nagy közönségnek új terhelését látták megvalósítva.

Egy külön bizottság, melyhez a javaslat részletesebb megvitatás végett utasított, lényeges módosításokat indítványozott.

Az értékpapíradónál az egységes $\frac{1}{2}$ százalékos tétel helyett három tételt javasolt: egy 5 pro mille, 2 pro mille, és 1 pro mille tételt a papírok különféle minősége szerint. Az ügyleti adónál a külföldi papírokban kötött ügyletek qualificált adóztatását elejtván, új minősítést kívánt a szerint, amint az ügylet comptant, vagy határidőügylet. Azon irány tehát, a mely a tőzsdeadóban a speculatiót akarta sújtani, a bizottságban túlsúlyra vergődött és miután a comptant ügyletnél csak 10 filléres fixadó, a határidőügyletnél pedig $\frac{1}{10}$ pro mille adólab mellett százalékos adó indítványoztatott, a speculatio elleni ellenszenv meglehetősen erős mértékben nyilvánult.

A birodalmi gyűlésen 1881. május 27. és 28-ikán tárgyalták másodszor a javaslatot és vele együtt a bizottság indítványait. A vita gyúpontját a százalékos adóztatásnak elve képezte. A kérdés eldöntése nem volt könnyű, mert ha az olasz kísérletezéstől eltekintünk, a százalékos adóztatásnak az ügyleti adónál való alkalmazására gyakorlati támpont és példa egyáltalában hiányzott. A speculatio elleni animositás azonban már oly hévvel küzdött, hogy képes volt a százalékos adó alkalmazását a határidőügyleteknél, habár csak kis többséggel győzelemre juttatni. E győzelem nem volt végleges, mert június 13-án a javaslatnak még harmadszori tárgyalás alá kellett kerülni. Időközben a berlini tőzsdetanács egy kérvényben oly éles színekben festette ki a százalékos adó alkalmazásának veszélyeit és oly aggályosnak jelentette azt ki a pénz- és hitelforgalomra, és általában az egész közgazdaságra nézve, hogy a birodalmi gyűlés kételkedni kezdett előbbeni határozatának helyességében. Ezen határozat június 13-án csakugyan meg is lett változtatva oly módon, hogy a százalékos adóelv elejtése mellett a comptant ügyletre 20 fillér, a határidőügyletre 1 márkás fixadó lett kiszabva.

Tehát értékpapíradó 3 minősítési nem szerint $5\frac{0}{100}$, $2\frac{0}{100}$, $1\frac{0}{100}$, és ügyleti adó két tételben 20 fillér és 1 márka; ezek képezik az 1881. július 1-éről kelt törvénynek bennünket érdeklő lényeges tartalmát.

E törvény a közvéleményt nem elégítette ki, és különösen a százalékos elvnek bukása keserítette el mindazokat, kik hosszabb küzdelem után a százalékos elv rövid győzelmi idejében már teljesítve látták régóta táplált kívánságukat. A két fixtételben, különösen a határidőügyletnek ötszörte magasabb tételében ugyan maradt némi

nyoma azon kívánságnak, hogy a spekuláció nagyobb adóval sújtandó, de ezen rendszabályt elegendőnek nem látták és azért ujult erővel indult meg a mozgalom, mely czélul az 1881-iki törvény módosítását tűzte ki. Ezen mozgalom a törvény egyéb hiányai által is lett előmozdítva. A törvény az ügyleti adónál nem az ügyletet magát, hanem az ügyletről kiállított okiratot, rendszerint a kötjegyet mondotta adókötelesnek; egyuttal azonban az okirat kiállítását nem jelentette ki kötelezőnek. Az adó egyszóval okirattétele volt és így a felek önkényétől függött, vajjon az adót fizetik-e, vagy sem. Miután éppen a tőzsdei forgalomban az ügyfeleknek kölcsönös bizalma nagy, okirat a legtöbb esetben tényleg nem is állítottatott ki és így éppen azon forgalom maradt nagy részt adómentes, melyet leginkább sújtani volt a törvényhozás szándékában. Más esetekben is ezek éppen a tőzsdén kívüli forgalomban voltak gyakoriak, ugyanazon ügyletről több okirat állítottatott ki, kötjegy, számla, értesítés, jegyzék stb.; minthogy pedig a törvény szorosan elő nem szabta, hogy melyik okirat tételező, a pénzügyi hatóság valamennyi okirat tételezését követelte. Egy ügylet után tehát többszörösen fizették az adót.

Nagy bonyodalmat okozott a törvény az áruügylet-forgalomban is. A szándék az volt az ügyleti adót, illetve a kötjegyadót olyan ügyletekre szorítani, melyeknek tárgyát az árutőzsdei forgalom szokásos, tömeg-árúi képezik. Ezen áruknak szabatos megjelölése némi nehézséggel járt, és a megoldást abban vélték fellelteni, hogy az adókötelességet olyan ügyletekre állapították meg, melyeknek tárgyát a forgalomba súly, mérték, számszerint kerülő áruk képezik. Ezen szövegezés igen szerencsétlennek bizonyult, mert ezzel nem az árutőzsde tömegárúinak, hanem általában a helyettesíthető (fungibilis) dolgok fogalma volt adva. A következmény a gyakorlatban az lett, az hogy adókötelességet sokkal nagyobb üzletkörre terjesztették ki, mint az a törvényhozó szándékában volt.

Már 1882-ben lépett fel Wedell-Malchow képviselő, egy módosítási javaslattal, melyben a határidőügyletnek százalékos adóztatását $\frac{2}{10}$ pro mille adólab szerint kívánta. A határidőügyletnél, továbbá az okirati tételező formája mellőztetett és helyébe az adólerovás és ellenőrzésnek egy új módszere lépett volna, mely szerint mindenki, a ki határidőügyletet köt, köteles lenne ezen ügyletben egy külön e célra berendezendő üzleti könyvbe (Register)

bevezetni, melynek egyik rovata a bélyegfelragasztásra volt szánva. A pénzügyi hatóságnak megadatnék a jog a Register felmutatását bármikor követelhetni. A megbotránkozás vihara sodorta el ezen indítványokat. A német kereskedelmi világ becsületét látta e javaslatban megtámadva, tiltakozott az ellenőrzés szigora ellen, mely nemcsak az üzlettitkok feltárására vezetne, hanem azt bizonyítaná, hogy a kereskedő másodrangú polgár, ki az állam iránti kötelességét semmibe sem veszi és ki ellen az államhatalom kiméletlenül a legkivételesebb rendszabályakkal és eszközökkel léphet fel. A határidőügylet súlyosabb adóztatásának oka iránt is élénk vita fejlődött ki. Sok oldalról adóelvek alapján egyáltalában nem tartották jogosnak ezen súlyosabb adót és utaltak arra, hogy a speculatio kinövései ellen nem a tőzsdeadóval, hanem a tőzsde-reformmal kell védekezni.

Nem jobb sors ért egy másik javaslatot is, mely Hatzfeld képviselő által kezdeményezve, a százalékos tőzsdeadó technikai nehézségeinek elkerülése czéljából, egy contingentalt és repartirozott átlagos és a tőzsdelátogatókra kivetendő egyenes tőzsdeadót kívánt. (L. fent az Első Részben Cohn Gusztáv hason tartalmú javaslatát.)

1884-ben már maga a szövetségi tanács (Bundesrath) lépett fel reformtervekkel. Ezek szerint azok, kik értékpapir-, vagy árúügyletekkel iparszerűleg foglalkoznak, kötelesek lennének összes e nemű ügyleteiket egy külön könyvbe bizonyos szabályok szerint bevezetni és az ügyleteknek megfelelő adóösszegeket havonként készpénzben az államkincstárhoz beszolgáltatni.

Minden ügyletnél az ügylet-ellenfél neve kiteendő, ha ez hasonlólag adókönyv vezetésére kötelezett egyén; a magánügylet neve elmaradhat. Ezzel azt kívánták elérni, hogy az ellenőrzés szigora daczára a pénzügyi hatóság ne nyerhessen áttekintést az adózók teljes üzletkörére nézve. Az adó comptant és határidőügyletnél egyaránt százalékos, még pedig $\frac{2}{10}$ pro mille adóláb mellett. Értékpapirügylet 300 márkán alul, árúügylet 1000 márkán alul adómentes. (A terv technikai részéhez nagyon hasonlít a francia tőzsdeadó.)

E javaslat ellen azon kifogást emelték és jogosan, hogy az nem tőzsdeadó többé, hanem általános üzleti adó (Geschäftssteuer) és a kereskedő osztálynak éppen azon részét érintené súlyosan, mely az egyenesadóknál amúgy is legjobban van sújtva. A kor-

mány eleinte egyes módosításokkal kívánta a kifogásoknak elejét venni, az adómentesség határát feljebb emelte stb., azonban belátva végre azt, hogy az adó még ily módosított alakban is a német kereskedelmi osztályra nagy terhet róna, és annak fejlődésére kártékonyan hatna, a javaslatot visszavonta.

Az 1885-iki ülésszakban ismét Wedell-Malchow nevével találkozunk. Új javaslatot terjeszt elő, mely lényegében azonos a most említett visszavont kormányjavaslattal; tehát $\frac{2}{10}$ pro mille adó comptant- és határidőügyletnél egyaránt adókönyv vezetésének kötelezettsége mellett.

Ellenben Arnsperger képviselő támaszkodva a kereskedőknek a register ellen hangosan nyilvánult ellenszenvére, kötgéjkényszert indítványozott, a százalékos elv mérsékelt alkalmazása mellett, úgy, hogy az adó fokokban emelkedik 20 fillértől 3 márkáig; 3 márkán túl az adó pedig fixadóvá válik.

A birodalmi gyűlés elvben elismervén az 1881-iki törvény módosításának szükségességét, e két javaslatot behatóbb tárgyalásuk céljából egy külön bizottsághoz utasította, mely a két javaslatnak compilatiojából egy harmadik új javaslatot készített. Arnspergtől átvette a kötgéjkényszernek, Wedelltől a százalékos adónak elvét. Ezen javaslat került azután 1885. május 4-ikén és még a következő két napon a birodalmi teljes gyűlés elé, mely e javaslatot némi módosításokkal elfogadta. A szövetségi tanács e határozatokhoz május 29-ikén hozzájárulván, e javaslatból vált az 1885. május 29-iki törvény, mely 1885. október 1-étől egészen 1894. május 1-éig maradt változatlanul hatályban.

E törvény alkotásánál az ingadozás a fix- és százalékos adó közt már megszűnt. Ha még 1881-ben a berlini tőzsde-tanács képes volt a százalékos adó czélszerűsége ellen a mérsékelt gondolkodásuaknál kételyeket ébreszteni és a százalékos elv győzelmét megakadályozni, a százalékos adó gyakorlati alkalmazhatóságának lehetősége iránt többé kételyek nem emelkedhettek. A főzsdei szokások gyakorlata adta meg az útmutatást, hogy a nehézséget miképpen kell leküzdeni. A bankárok, bizományosok, ügynökök, ugyanis az 1881. törvény uralma alatt nem a tényleg kifizetett adót számították fel kiadásként ügyfeleiknek, hanem egy autonom szabályzat útján megállapított értékcála szerint az ügyletérték bizonyos százalékát helyezték számadásaikba adó czimén. A számításnak ezen módozata némely bankárnak, bizományosnak

igen szép külön hasznót hajtott ugyan, azonban a számítás ezen módjának elfogadásánál nem a kereskedők haszna, hanem az volt irányadó, hogy ez által az ügykezelés és ügyletlebonyolítás egyszerűsítették. A százalékos számítási mód tehát az üzletre nézve nemcsak hogy terhesnek nem, de sőt még kedvezőbbnek bizonyult. Miután pedig az üzlet technika szempontjából közömbös volt, hogy vajjon ezen számítási mód a költségeknél, vagy az adónál alkalmaztatik, a százalékos adó elvét most már csak az ellenezhette, ki a tőzsdeadót egyáltalában nem akarta.

A százalékos adó elvének általános alkalmazása az 1885-iki törvénynek fővímánya volt; az eredeti javaslattól azonban annyiban történt eltérés, hogy az értékpapirügyleteknél az adóláb $\frac{1}{10}$ pro milleben, az árügyleteknél pedig $\frac{2}{10}$ pro milleben lett elfogadva. Az árügyletben, melynél különben az adóköteles ügyletek most már sokkal szabatosabban lettek meghatározva, mint az 1881-iki törvényben, a magasabb adóláb engedmény volt az agrarius-conservatív párt javára, mely az árutőzsdei speculationban látva egyik főokát az alacsony gabonaáraknak, e speculatio nyereségét minősítettebben, azaz súlyosabb adóval kívánta érinteni.

A törvény másik vívmánya volt az, hogy az eddigi okirati adóból tulajdonképeni ügyleti adót alkotott, magát az ügyletet jelentve ki adókötelesnek. Ennek folyománya volt azután a kötjegy-kényszer.

A törvény megalkotásával az eddig igen élénk tőzsdeellenes mozgalom kissé lecsendesült. A százalékos adó a közvéleményt egyelőre kielégítette és minthogy a következő években a tőzsdeadó folyton emelkedő bevételeket szolgáltatott, a törvény módosításának szüksége éppenséggel nem látszott fennforogni. Különben azon nézet, hogy a tőzsdeadóval a speculatiót fékezni lehetne, mindinkább helytelennek lett elismerve, míg így egyrészt a tőzsdeadó megbirálásánál az adópolitikai szempont lépett előtérbe, másrészt elismerték, hogy azon bajokat, melyeket a speculationnak kinövései okoznak, nem a tőzsdeadóval, hanem a tőzsde-organisatio reformjával lehet orvosolni. Ha tehát még igen sokan sürgették az államhatalom beavatkozását a tőzsde ügyeibe, úgy ezek is elismerték, hogy azon mód, melylyel ezen beavatkozás történjék, csak a viszonyok alapos ismerete, a bajok kútforrásainak szigorú s pártatlan vizsgálata után állapítható meg. Eme még folyton tartó mozgalom kifolyása volt azon tőzsde-enquête kiküldése,

mely munkálatainak összefoglaló eredményét egy, az 1883. év november 11-ikéről kelt jelentésében bocsátotta közzé. (E jelentésnek véleményét a tőzsdeadó gazdasági jelentőségéről l. fent az I. fejezetben).

Az 1885-iki tőzsdeadó-törvény legújabb módosítását azonban mégis két különös körülmény idézte elő. A 90-es évek elején a német pénzpiacz nagy veszteségeket szenvedett külföldi értékpapirokban, különösen külföldi állampapirokban (Argentina, Mexico, Portugalia, Görögország stb.). E veszteségben a német piacon kívül ugyan egyéb nagy pénzpiacok, a francia és angol is osztoztak, azonban a német piacz, mely erősebb társai között aránylag a leggyöngébb volt, legérzékenyebbnek is bizonyult. A hajlam az értékpapir-bélyegadót, melyet az 1885-iki törvény különben is teljesen változatlanul vett át az 1881-iki törvényből, különösen a külföldi értékpapirokra nézve felemelni, ennél fogva igen erélyesen és élénken nyilvánult. A magasabb adóban prohibitív, vagy védvámot kívántak felállítani ezen exoticus papirok ellenében. Egy másik körülmény ismét a Német-Birodalom pénzügyi helyzetében feküdt. A hadügyi kiadási budget nagy emelkedése újabb jövedelmi források feltárását tette szükségessé. Ama sokféle pénzügyi tervek közt, melyek a birodalmi bevételek szaporítását célozták, 1893. nyara óta a tőzsdeadónak felemelése is szerepelt. Egy adóterv sem volt oly népszerű, mint ez, habár a nagy szükséglettel szemben a tőzsdeadó emelése, helyesebben a «Reichstempelgesetz» módosítása aránylag csak szerényebb deficit-összeget volt alkalmas fedezni.

Az adóterv népszerűsége feloldotta az 1893. november havában a birodalmi gyűlés elé terjesztett javaslat szerzőit, Miquelt és Posadowszkyt az alól, hogy a «salus reipublicae»-n kívül az adóemelésre nézve egyéb alapos indokokra támaszkodjanak. A tőzsdei üzletnek az utóbbi években beállott hanyatlása már eleve is ellene szólott volna olyan érvelésnek, mely a magasabb adót az adózási képesség időközi emelkedésére alapította volna. Ha végre az emelés indokolására hivatkozás történt is a külföldi törvényhozásra, ez *licentia poetica*-nak bizonyult, mert a számok világosan kimutatták, hogy a német adó még az emelés előtt sem volt alacsonyabb egyéb államok hasonló adójánál. A javaslat, mely az 1885. törvény szövegében is indítványozott egyes és ha nem is lényegtelen, de az adószerkezetet egészben véve érintetlenül hagyó

módosításokat, főkép a törvényhez mellékelt tariffa tételeiben tartalmazott adótételemeléseket. Az értékpapír-adónál, az eddigi adónál kétszeres, egyes értékpapíroknál (a külföldieknél) háromszoros nagyságú összeget kívánt. Az ügyleti adónál (a szorosabb értelemben vett tőzsdeadónál) az adóláb szintén kétszeres nagyságban indítványoztatott, $\frac{2}{10}\%$ az értékpapír-forgalomban, $\frac{4}{10}\%$ az áruforgalomban.

1893. december havában a birodalmi gyűlés az 1885-iki törvény revisiojának szükségességét elvben elfogadván, a javaslatot egy bizottság elé utasította. E bizottsági tárgyalások rendkívül sok időt vettek igénybe, mert ámbár a javaslat indokolása kiemelte, hogy majdnem lehetetlen az üzleteket adóztatási szempontból oly módon minősíteni, hogy ezen minősítés különböző adólábban nyerjen kifejezést, ilyen minősítési indítványok egész özönével kellett a bizottságnak megküzdenie. Majd a részvények iránt kötött ügyleteket akarták súlyosabban adóztatni, majd ismét az arbitrage-ügyletet, vagy más szempontból megint a comptant-ügyletet óhajtották volna enyhébben érinteni. Mások ismét az áruforgalom-ügyleteinél az adókötelesség kiterjesztését tervezték, ezen belül pedig a határidőügylet súlyosabb adóztatását. A bizottság ezen indítványok hosszas tárgyalása folytán a javaslatnak kis terjedelme daczára csak 23 ülés után, három hó múlva, 1894. márczius 13-ikán mutathatta be jelentését (Bericht der IX. Commission Nro 52. der Drucksachen. Előadó: Dr. Gamp). E jelentésben mindezen módosítási indítványok bőven ismertetnek, de értékkel nem igen bírnak, mert csak minimális részben lettek a bizottság által elfogadva és még csekélyebb arányban kerültek be a törvénybe. E hosszadalmas eljárás majdnem veszélyeztette az új törvény megalkotását, azonban végre mégis 1894. április 7-ikén második és április 19-ikén harmadik olvasás alá kerülhetett a javaslat. Noha e két napon a plenum előtt újabb kísérletek merültek fel a fent jelzett irányban, egyes súlyosításokat és egyes enyhítéseket a törvényjavaslatba belehozni, az eredmény mégis csak az lett, hogy még a bizottság javaslatai sem lettek teljesen figyelembe véve, hanem a kormány eredeti javaslata lett egyes csekély módosításokkal elfogadva. Az előadó azon bevezető kijelentése, hogy itten pénzügyi törvény megalkotásáról és nem gazdasági tendenciák érvényre emeléséről van szó, a nagy többségre nem maradt hatás nélkül.

A törvény életbeléptetésére egy igen közeli határnap, 1894. május 1-eje lett kitűzve, mi a tőzsdén némi zavart okozott az által, hogy a már folyamatban levő ügyletekre nézve az adó-emelésből beállott tehertöbbletnek a felek közt való felosztása iránt előzetes megállapodás nem jöhetett létre. Minthogy végre ezen adójavaslat tárgyalása alkalmával a tőzsdeintézménynek hiányai és kinövései újból szóba kerültek, a birodalmi gyűlés egy resolutio megszavazását tartotta czélszerűnek, melyben a szövet ségi tanácsot egy birodalmi tőzsdetörvényjavaslat előterjesztésére hívta föl.

A szövetségi tanács az április 19-ikén megszavazott javas-lathoz hozzájárulván, az mint 1894. áprl 27-iki törvény és mint már említettem, nemcsak mint az előbbeni törvények novellája, hanem mint teljes szövegű új törvény lett közzétéve. Időközben az 1885. szept. 25-ikéről kelt végrehajtási rendelet átdolgozva és kiegészítve, mint a szövetségi tanácsnak újabb végrehajtási ren-delete a birodalom hivatalos lapjának 1894. április 25-iki számá-ban szintén közétetett.

A tőzsdeadó jelenlegi szabályozása tehát az 1894. április 27. törvényben és ezen utóbbi rendeletben foglaltatik.

Ezen törvényben három különböző adónemről van szó.

Az *egyik* adó az értékpapiradó, mely a törvényhez csatolt tariffának 1., 2., 3. számaiban nyer kifejezést.

A *másik* az ügyleti adó, a mi tulajdonképpeni, szoros érte-lemben vett tőzsdeadónk, mely a tariffa 4. száma alatt található.

A *harmadik* a tariffa 5. száma alatt felsorolt sorsjátékadó (lotteria), mely fejtegetésünk körén kívül esik. A kormány által javasolt check-, giro-, nyugta-, fuvarlevél-bélyegadó a birodalmi gyűlés által mellőztetett.

A törvénynek 1—6-ig terjedő szakaszai az első adónemre (a tariffa 1., 2., 3. számaira); a 7—21-ig terjedő szakaszai a másik adónemre (a tariffa 4. számára); 22—30-ig terjedő szakaszai a sorsjegyadóra vonatkoznak. A végső 31—46-ig terjedő szakaszok általános, közös határozatokat tartalmaznak.

Mi természetesen csak az első és második adónemmel fog-lalkozunk, rövidebben tárgyalva az elsőt, az értékpapiradót, mely a tőzsdeadóval összefüggésben áll, bővebben a másodikat, az ügyleti adót, a mi fejtegetésünk tulajdonképpeni tárgyát — a *tőzsdeadót*.

A) *Az értékpapíradó.*

A tariffa 1., 2. és 3-ik száma alatt szereplő értékpapíradó a forgalmi adónak egy sajátos neme, mely részben az emissio-adó, részben egy transmissionális adó jellegével bír. Minden belföldi, azaz német eredetű papír, legyen az részvény, adóssági levél, vagy bármi néven nevezendő közforgalmú papír, a később említendő belföldi papírok kivételével, már kibocsátásának tényénél fogva ezen adónak alá van vetve. Ezen adó tehát az emissio-adó jellegével bír (1. a törvény 4-ik szakaszát), azonban egyszersmind transmissionális adó is, mert a belföldi papírnak minden átruházása, még a névre szóló papírnak átírása esetében is ezen adó által fedve van, tehát újabb, vagy más birodalmi adó alá többé nem esik (törv. 5-ik §-a).

A külföldi értékpapír, még pedig kivétel nélkül, szintén ezen adónak van alávetve, azonban csak azon esetben, ha ezen értékpapír konkrét ügyet tárgyát képezvén, a német területre került. Ez történhet úgy, hogy külföldön kötött ügyet folytán belföldi személy szerzett külföldi értékpapírokat, melyek neki a belföldön kézbesítetnek, vagy úgy, hogy külföldi papírok a belföldön kibocsátatnak, vagy itten rájuk befizetés történik, vagy hogy a belföldön egyéb élők közti ügyet tárgyai (törv. 3. §). Oly ügyet azonban, mely elidegenítéssel nem jár, nem vonja maga után az értékpapíradót. Ha tehát a papír pusztán megőrzés végett, mint letét, szoros értelemben, kerül a német területre, nem lesz adóköteles. Ha pedig külföldi hozna be értékpapírt anélkül, hogy ezt elidegenítené, úgy a papír adómentes marad, mert megelőző ügyet nem létezett, mely a papírnak belföldre való forgalmát előidézte volna. Az adónak jellege tehát ezen papíroknál is vegyes, részben emissio-adó, részben transmissionális adó.

Ezen adó, mely az értékpapírok bélyegzése útján rovatik le, csak *egyszer* jár. Az egyszer már bélyegzett darab tehát a jövőben szabadon kerülhet forgalomba, a német terület határait túllépheti, ismét visszakerülhet, a nélkül, hogy e czímen újból volna adóztatás alá vonható, akárhányszor képezze is újabb meg újabb ügyletek tárgyát.

Az adó magassága az értékpapírok különböző nemei szerint szintén különböző. A tariffa 1. száma szerint adóznak a *részvények*.

a) a belföldnek (illetve belföldi társaságok) részvényei 1%.

b) külföldi társaságok részvényei az adókötelezettségnek fent megjelölt eseteiben (törv. 3-ik szak.) $1\frac{1}{2}\%$ -kal adóznak.

Az 1%, illetve $1\frac{1}{2}\%$ -os adó kiszámításánál alapul vétetik a papír névértéke oly módon, hogy a névérték minden 100 márkája vagy 100 márkának töredéke után 1, illetve $1\frac{1}{2}$ márka esik adó fejében. A külföldi pénznemben kifejezett érték átszámíttatik márka-értékre egy a szövetségi tanács által közzétett kulcs szerint.

A részvénytynyel egyenlő tekintet alá esik az ideiglenes részvény; azonban az ideiglenes részvényre befizetett adó beszámíttatik a végleges részvény adójába.

Adómentesek bizonyos közhasznú, a szövetség-tanács által megjelölt társaságok részvényei, de csakis azon esetben, ha e társaságok alapszabályszerűleg 4%-nál magasabb osztalékot nem fizethetnek és feloszlásuk esetében a részvényeseknek a részvényeknek névértékénél magasabb összeget nem biztosítanak vagy az ezen névértéket meghaladó összeget közhasznú célra szánják és végre a kevésbé vagyonos osztályok érdekeinek előmozdítására működnek.

Ezen adómentességet az 1894 ápril 27-iki törvény engedélyezte és vele főkép munkáslakásokat építő, vagy analog irányú társaságok előmozdítását czélozta.

A tariffa 2. száma szerint adóznak közforgalmú járadék- és egyéb adóssági levelek, még pedig

a) belföldiek, a mennyiben nem esnek a tariffa 3-ik száma alá, a névérték 4 pro millejével;

b) külföldi államok, testületek, részvénytársaságok és egyéb ipari vállalatok járadék- és adósságlevelei az adókötelezettségnek fent leirt (törv. 3-ik §-a) eseteiben a névérték 6 pro millejével adóznak.

A névérték minden 100 márkája, illetve 100 márkának töredéke után tehát 40, illetve 60 fillér adó jár.

Az ideiglenes értékpapírok tekintetében és a külföldi pénzürtéknek átszámításánál itt is ugyanazon szabályok állanak fenn, mint a részvényeknél. Ha a névérték nincsen kitéve, úgy a járadék 25-szöröse helyettesíti a névértéket (4% kamatozás van alapul véve).

Ezen adó alól azonban mentesek a német birodalom, vagy a német szövetséges államok bármelyike által kibocsátott adósság-

levelek, továbbá bemutatóra szóló külföldi sorsjegyek, melyek az 1871 jun. 8-iki törvény] értelmében külön adó alá vonattak.

A tariffa 3. száma szerint végre csupán bizonyos belföldi papírok adóznak, melyek természetüknél fogva enyhébb elbánásban részesülnek, még pedig:

a) belföldi bemutatóra szóló és állami jóváhagyással kibocsátott községi járadék- és egyéb adóssági leveleknél az adó a névérték 1 pro milleje;

b) belföldi mezei és városi birtokosok testületei, jelzálog- és földhitel-bankok, szállítási vállalatok által állami jóváhagyás mellett kibocsátott és bemutatóra szóló járadék- és adósságlevelek után az adó a névérték 2 pro milleje.

A névérték minden 100 márkája és 100 márkának minden töredéke után az adó tehát 10 fillér illetve 20 fillér.

Végre előbbeni adómentességüket elvesztették az úgynevezett élvezeti jegyek (Genussscheine). A mennyiben részvény, vagy adósságlevél-jellegük meg nem állapítható, külön adótétel alá esnek, mely 50 fillér, ha az élvezeti jegy amortizált részvény helyébe lépett. 3 márka egyéb belföldi és 5 márka egy külföldi élvezeti jegynél.

Ezen értékpapíradó 1894 május 1-seje előtt ugyan szintén megfelelve a tariffa 1., 2. és 3-ik számának, három adótételben volt megállapítva, azonban az egyes számokon belül nem voltak külön minősítések. Az 1881 július 1-én kelt törvény óta ugyanis változatlanul egészen 1894 május 1-éig részvények után 5‰, járadék- és adósságlevelek után általában 2‰ és a 3. szám alatt felvett községi és egyéb privilegiált belföldi értékpapírok után 1‰ adót fizettek.

Mint hogy a törvény 6-ik szakasza az életbeléptetése előtt kibocsátott és egyszersmind már német birodalmi bélyeggel ellátott külföldi értékpapírokra nézve az adókötelességet az 1881 jul. 1-én kelt törvény szerint mondja elbírálandónak; ennek közelebbi magyarázatául a következőket tartom szükségesnek kiemelni:

Belföldi papírok, melyek az 1881 jul. 1-én kelt törvény életbeléptetése előtt, tehát 1881 október 1-seje előtt lettek kibocsátva, egyáltalában adómentesek. Belföldi papírok után, melyek 1881

október 1-seje és 1894 május 1-seje közt lettek kibocsátva, ha részvények 5‰ , ha adósságlevelek 2‰ , ha privilegiált községitb. adósságlevelek 1‰ adó alá esnek.

Külföldi papírok, melyek 1882 január 1-ig lettek német bélyeggel ellátva, kedvezményes adótétel alá estek és részvények darabonként 50 fillérrel, adósság- vagy járadéklevelek 10 fillérrel adóztak.

Külföldi részvények, melyek 1882 jan. 1-étől 1894 máj. 1-ig lettek bélyegzés végett bemutatva 5‰ , egyéb külföldi papírok 2‰ adóval lettek terhelve.

Külföldi értékpapírok, melyek bár 1894 május 1-seje előtt lettek kibocsátva, azonban 1894 november 1-éig lesznek még bélyegzés végett felmutatva, ha részvények 5‰ , ha egyéb papírok 2‰ adónak lesznek kivételképpen alávetve.

Külföldi értékpapírok után, melyek bár 1894 május 1-seje előtt lettek kibocsátva, azonban a német birodalmi bélyegadónak csak 1894 nov. 1-seje után lesznek alávetve, és pedig részvények után 1‰ , egyéb értékpapírok után 4‰ adót kell a birtokosnak fizetnie.

Minden értékpapírdarab csak egyszer vétetik adó alá és habár kisebb adótétel alá került, pótlásnak az újabb és magasabb tétel erejéig helye nincsen. Sőt ha a régebbi értékpapír bevonásával helyébe az eredeti jogviszony változása nélkül új értékpapír adatik ki, az új papír adómentes, ha a régibb értékpapír a fenti szabályok szerint és a bélyegzés idejének megfelelőleg egyszer már bélyegadónak alá volt vetve (törv. 6. szak. végpontja).

Az értékpapíradó, mely 13 éven át változatlanul hagyatott meg, a legújabb emelések folytán oly magasságra szűkött fel, hogy e tekintetben most már a Német-Bírodalom valamennyi államot felülmúlja. Még a magas forgalmi adókban bővelkedő Franciaország sem ismer a külföldi állampapíroknál $1\frac{1}{2}\text{‰}$ -osnál magasabb értékpapíradót. A Német-Bírodalomban jelenleg a megfelelő adó 6‰ -es, tehát négyszer oly nagy. Nagyon valószínű, hogy ezen túlságos magas tétel nem marad kártékony hatás nélkül. Maga a kormány kénytelen volt bevallani, hogy a javaslat a külföldi járadékok és adósságlevelek adóztatásában a legvégső határokig ment és hogy ezen határon túl — pedig voltak olyan képviselők is, kik még a javaslat tételeit is keveselték, — komoly aggályok támadhatnak, úgy a forgalom általános érdeké-

nek, mint a német piac emissio tevékenységének és végre az adóbevételeknek szempontjából. Németországnak tagadhatlanul érdekében áll, hogy jó mindenkor eladható nagy külföldi értékpapir-birtoka legyen, hogy válságok idejében ezt használja fel fizetéseinek teljesítésére (l. a fent idézett bizottsági jelentés 5. és 6. lapján).

Hozzájárul ehhez, hogy nagy következtelenség rejlik abban is, hogy míg egyrészt az arbitrage-ügyletet, mint a nemzetközi fizetési mérleg kiegyenlítésének egyik fontos eszközét kimélni kívánják és ennek a törvényben máshelyütt kifejezést is adnak, másrészt itten a külföldi értékpapírok adójánál aránytalanul súlyosabb terhet rónak rá. E súlyos teher pedig a hasznosnak elismert üzletnek működését egyenesen megbénítani képes, mert az arbitrage-ügyletek tárgyait az internationalis papírok képezik, tehát a belföld szempontjából külföldi papírok, melyek az arbitrage-ügylet lebonyolításánál kerülnek a külföldről a belföldre. Ha ezen forgalom a magas adó miatt nehézségekbe ütközik, úgy megszűnik az ezen forgalmat előidéző ügylet lehetősége is, mely amúgy is minimális nyereség mellett köttetvén, az adóterhet nem képes elviselni.

Az új adó még csak rövid idő óta lévén hatályban és az átmeneti időben kisebb adótétel lévén engedélyezve, a magas tétel hatása még tisztán ki nem vehető.¹ Azonban már most is sző fér ahhoz, hogy a külföldi papírokban szenvedett veszteség nem szült-e tulságos félelmet és hogy nincs-e átlépve már a mostani tételekben is azon határ, melyet betartani éppen a német piac érdeke követelte volna.

Végre még nem hagyhatom említés nélkül, hogy az adószámításnál alapul vett névérték különben is kedvez a magasabb, vagyis parinfelüli árfolyamú, tehát valószínűleg solidabb értékpapir-forgalomnak, mi magában véve az adótételnek alacsonyabb mértékben való megállapítása mellett érvül szolgálhatott volna.

B) *Az ügyleti (tőzsde) adó.*

Ezen adó fejlődési történetét már ismertettem, a következőkben annak berendezésére és egyéb részleteire térek át.

¹ Lásd különben az adóbevételek legújabb statisztikáját a 188-ik oldalon.

1. Az adó köre és tárgya.

A tőzsdeadó kiterjed az egész értékpapír-forgalomra és azon kívül az áruforgalom egy tekintélyes részére. A német tőzsdeadó e tekintetben a legszélesebb alaphól indul ki, mert úgy a francia mint az osztrák tőzsdeadó csupán az értékpapír-forgalomra szorítkozik.

Foglalkozzunk előbb az értékpapír-forgalom ügyleteivel. Az adókötelesség, ha azt a tárgyi szempontból tekintjük, két feltételtől ítélendő meg. Melyek azon tárgyak, melyekkel az adóköteles ügylet foglalkozik? és ha ezen tárgyakat megállapítottuk, milyen ügyletek adókötelesek?

Az ügyletek tárgyát az értékpapír-forgalomnak felemlítésével ugyan már általánosságban megjelöltük, szükséges azonban, hogy ezen megjelölés szabatosabban történjék. E tárgyak: az értékpapírok, külföldi bankjegyek, külföldi papírpénzek és külföldi pénznemek.

Az értékpapírok fogalma elvileg nincsen megállapítva, de felsoroltatnak ilyenekül (tariffa 4 a) 2. sz. alatt) azon papírok, melyek az értékpapíradó alá esnek, vagy ezen adó alól a tariffa 1., 2., 3. száma által expressis verbis felmentettek. Értékpapírok a tőzsdeadó tekintetében ennél fogva a bel- és külföldi részvények, adóssági levelek és járadékok és egyéb ott felemlített közforgalmú czimletek, beleértve a különben adómentes belföldi állampapírokat is. Lényegtelen az, hogy az értékpapír a tőzsdén hivatalosan jegyeztetik-e, vagy sem. Ellenben sem váltók, sem a közforgalmú papírok szelvényei, vagy osztalékjegyei ide nem tartoznak.

A külföldi papírpénz, külföldi bankjegy, külföldi egyéb pénznem fogalma magyarázatot nem igényel.

A tárgyi adókötelesség másik feltétele, hogy az ezen éppen említett értékpapírok stb. iránt kötött ügylet *adás-vevési*, vagy más *beszerzési ügylet* (Anschaffungsgeschäft) legyen. Tehát csak ilyen ügylet adóköteles, és nem elég, hogy az ügylet egyáltalában forgalmat idézett elő. Mit értsünk beszerzési ügylet alatt? (Anschaffungsgeschäft) A «beszerzés» név a jogi terminológiában eddig ismeretlen gazdasági fogalom és oly ügyletet jelent, mely ingó értéknek tulajdonul való megszerzését terhes ellenszolgáltatás ellenében tárgyalja. A beszerzési ügylet legkiválóbb faja az adásvevési ügylet, melyet fontosságánál fogva a német törvény külön emel ki; de ezen általános összefoglaló név alá tartoznak mindazon kétoldalu terhes ügyletek is, melyek a fent említett

tárgyakat (értékpapírokat stb.) egyik személy vagyoni köréből egy másik, tőle *jogilag* különböző személy vagyoni körébe viszik át.

A német törvény az ilyféle ügyletek taxativ, vagy exemplificativ felsorolását mellőzi, azonban a szövetségtanács egy külön utasításban e hiányt némileg pótolta. A kérdés fontosságánál fogva nem lesz felesleges egyes, különösen gyakori ügyleteket az adókötelesség szempontjából taglalni:

a) A csereügylet; melynél az ellenszolgáltatás nem pénzben, hanem egy másik dologban áll, mindenesetre adóköteles ügylet. A cserét a szoros jogi értelemben kell venni, mert ha a cserével, mint köznévvel, nem szorosan csereügyletet, hanem tulajdonképpen két egyidejű vételi-ügyletet jelölünk meg, ezen műveletekben két adóköteles ügyletet kaptunk.

Törvényesen adómentesnek van nyilvánítva azon ügylet, melynél ugyanazon nemű papírok, habár különböző appointekben, vagy különböző szelvénylejárattal minden további ráfizetés nélkül cseréltetnek be. (Törv. 13. szak. 1. bekezd.)

b) A tiszta letéti, továbbá a zálogügylet nem adóköteles ügylet, mert nem tárgyalnak ingó tulajdon megszerzését és ennél fogva a tiszta lombardügylet sem adóköteles. Ellenben a nem tiszta letéti, zálog-lombardügylet, melynél a zálogvevő jogosítva van az átvett értékek helyett hasonminőségű értékpapírokat visszaszolgáltatni, adóköteles ügylet. Megjegyzendő, hogy a tőzsdeadón kívül a kormányjavaslat egy külön lombardügylet-adót tartalmazott, mely azonban a birodalmi gyűlés által nem lett elfogadva.

A haszonkölcson (commodatum) csak akkor volna adóköteles, ha a papírok átvevője jogosítva lenne ezek helyett hasonnemű papírokat visszaszolgáltatni. Kivételesen azonban ezen ügyletek is adómentesek, ha a papírok visszaadásának határideje legfőlebb egy hétre van szabva és ha ezen ügyletek bárminemű ellenszolgáltatás kikötése nélkül kötettek. (Törv. 13-ik szakaszának 2-ik bekezdése.)

c) A fizetésül való elfogadás (datio in solutum), melynél a hitelező a kötelezett pénzösszeg helyett értékpapírokat fogad el teljesítésül, adóköteles ügylet.

d) A tőzsdei leszámolásnál a résztvevő fél számára a compensatio megejtése után történt értékpapírátvétel nem új adóköteles ügylet, hanem egy régibb már adóköteles ügyletnek teljesítése.

e) Az emissio-ügylet, noha a részvény- vagy adósságlevél átvevője tulajdonképpen csak egy társasági vagy hitelezői viszonyba

lép, mégis adóköteles ügylet, mert egyszersmind ellenszolgáltatás mellett értékpapírt szeretetett be tulajdonul. Ha a kibocsátásnál az emittáló és aláíró közt bankár lép közbe, ki jogilag véve nem pusztán megbízottja az emittáló félnek, úgy két adóköteles ügylet származott. Ha az alapítók önmaguk tartják meg a papirokat, az ügylet mégis adóköteles. Az előbbeni törvény alatt e köteleesség vitás volt, míg a birodalmi törvényszék az adóköteleesség ellen döntött, azonban a jelenlegi törvény az alapítók ezen adóköteleességét világosan kimondotta (l. a tariffa 4. számánál).

Az aláírás (*subscriptio*), mely jogilag csak egyoldalú ajánlat még nem adóköteles; adókötelessé válik az ügylet csupán az aláírások alapján eszközölt felosztással, mert ekkor már az ajánlat elfogadása folytán a kétoldalú terhes ügylet létrejött.

f) Ideiglenes elismervényeknek becserélése végleges értékpapírok ellenében nem adóköteles ügylet. Kisorolt értékpapíroknak beváltása, továbbá amortizált értékpapírok helyett másodlatok kiállítása, illetve átvétele szintén nem adóköteles. A *conversio* esetében az új papír átvétele adóköteles ügylet, mert értékpapír tulajdonul való beszerzését tárgyalja; ellenben a régi papír visszavétele a *convertaló* részéről nem adóköteles, mert a régi jogviszony befejezését jelenti.

g) Oly megállapodás, melylyel egy már előbb kötött adóköteles ügyletnél a teljesítés módozatai megváltoztatnak, vagy a teljesítés ideje ellenszolgáltatás (díj, kamat) kikötése mellett egy későbbi időpontra helyeztetik, új adóköteles ügylet. (Törv. 8-ik szak. 2. bekezdés.) A *prolongatio* ennél fogva rendesen adóköteles lesz.

h) A *prolongatio*val jogilag nem azonos, hanem gazdasági tekintetben rokon a *report*ügylet («kostügylet» l. később az osztrák tőzsdeadónál.) Sajátságos jellegénél fogva, mely egy közös akarat-elhatározáson nyugvó kettős műveletnek tünteti fel, az adóztatás terén nehézségeket okozott. Ámbár adókötelessége nem kétes, kérdéses, hogy vajjon közös elhatározáson való nyugvása folytán egy, vagy pedig kettős természeténél fogva (*comptant* és *határidő*-ügylet egyszerre) két adóköteles ügyletnek vételessék-e? A német *judicatura* befolyása alatt a kettős adóztatás honosodott meg a német kereskedők nagy elégedetlenségére. Hogy végre a kereskedők ezen panasza, mely alaptalannak nem volt mondható, megszűnjék, a törvény 12-ik szakaszának végpontjában a kérdést az egyszeres adó javára döntötte el.

i) A bizományi ügylet normalis formájában két adóköteles ügyletet képez: az egyik ügylet a bizományos és megbízó, a másik a bizományos és a 3-ik személy közt. A bizományi ügylet ennél fogva aránylag súlyosan van adóztatva (törv. 8. szakaszának harmadik bekezdése), mi a gyakorlatban is eléggé érzékenyen nyilvánult különösen a vidéki bankárok kárára, kik ügyfeleiknek megbízását rendesen csak egy a fővárosban székelő bankár- vagy tőzsdeczéggel kötött újabb bizományi ügylet útján hajthatják végre. Oly művelet után, mely gazdaságilag *egy* ügyletet képvisel, ilyformán többszörös adó járt. A vidéki bankárok iránti tekintetből azért már az 1885-iki törvényben adatott meg azon kedvezmény, hogy a vidéki bankár és ügyfele közti lebonyolítási ügylet adómentes, ha a vidéki bankár neki a tőzsde helyén levő bankár által megküldött bélyegzett kötjegyet, mely a megbízás folytán kötött ügylet után lett kiállítva, saját ügyfelének szintén átadja.

Ezen kedvezményi módozat azonban nem mutatkozott helyesnek, mert a vidéki bankár, nehogy a kötjegy felmutatásával saját ügyfelének elárulja, hogy a központon, a tőzsdén, kivel áll üzleti összeköttetésben és így saját ügyfelét ne ösztönözze arra, hogy azon központi czéggel közvetlen érintkezésbe lépjen, inkább lemondott a kedvezmény használatáról, mintsem hogy cliensének elvesztését kockáztassa. Ennél fogva most már a törvény 12-ik szakaszának második bekezdése szerint a vidéki bankár ügyfelének a fővárosi bankár- vagy tőzsdeczég kötjegyét felmutatni és kiadni nem köteles, hanem saját adómentes kötjegyén tartozik megjelyezni, hogy a fővárosi kötjegy birtokában van.

k) Minden átutalás, melylyel az átvételre, vagy átadásra kötelezett fél, az átvételre, vagy átadás eszközzésére jogilag tőle különböző személyt jelöl ki, új adóköteles ügylet. Ha azonban az átutalás (Aufgabe) az alapügyletnél kikötöttet és a harmadik személy megjelölése legkésőbb a kötést követő köznapon eszközöltetik, az átutalás kivételesen adómentes ügylet. (Törv. 1. szak. végpont.) Hogy az átutalás, mely a tőzsdén a közös leszámolási iroda részéről a megejtett compensatio után történik, adókötelesség szempontjából máskép bírálendő el, már előbb említettem (l. a d) pontot).

Az ügyletek adókötelességének elbírálásánál tehát mindig csak a jogi momentum a döntő. Oly ügyletek, melyek jogilag

ellenszolgáltatással nem járnak, ajándékozások, közös vagyonnak felosztásai ennél fogva nem adókötelesek; de ott, ahol az ügyletben az ellenszolgáltatás momentuma meg van, az adókötelesség meg lesz állapítandó tekintet nélkül arra, hogy az ügylet gazdasági, vagy üzleti célja milyen volt, közömbös tehát az, vajjon az ügylet célja *speculatio*, vagy *játék* stb.

Az ügylet gazdasági célja csak kevés, különös esetben érinti az adókötelességet. Ha bemutatóra szóló jelzáloglevelek megszerzője hitelt kereső földbirtokos, és az eladó a jelzálogbank, melynél a földbirtokos kölcsönt akar kieszközölni, röviden tehát, ha a jelzáloglevelek eladása jelzálogkölcsön folyósítása céljából történik, e művelet adómentes (I. tariffa 4. szám, *Befreiungen* 3. pont). Oly ügyletek, melyek papírok kisorsolásából beállható veszteségek elleni biztosítására, tehát szintén gazdasági célból köttenek, adómentesek (I. tariffa 4. sz. *Befreiungen* 5. pontja). Egy másik eset az arbitrage ügylet; az arbitrage szintén nem jogi, hanem gazdasági megjelölés. Ha ügyletek arbitrage céljából köttenek, úgy bizonyos ellenőrzési szabályok betartása mellett ezen ügyletek nem lesznek ugyan adómentesekké, hanem részbeli adóelengedésben részesülnek (I. tariffa 4. sz. «*Ermässigung*» alatt).

Összegezve a tárgyi adókötelesség feltételeit, ezeket a felsorolt ügyletekben látjuk, ha tárgyukat értékpapír stb. képezi. Ha ilyen ügylet létre jött, úgy azon további körülmény, hogy az ügylet a tőzsdén, vagy tőzsdén kívül kötött, továbbá azon körülmény, hogy az ügyletet kötő személyek kereskedők-e vagy nem kereskedők, az adó szempontjából már teljesen közömbös. Az értékpapírforgalom ügyleteinek adókötelessége tehát lehetőleg széles alapra van fektetve. Ezen tárgyi kötelesség alól a fent felsorolt eseteken kívül pusztán egy kivétel van és ez az, hogy *comptant* ügyletek, melyeknek tárgyai külföldi bankjegyek, külföldi papírpénzek, külföldi pénznemek, vagy veretlen arany és ezüst, adómenteseknek vannak kijelentve; a *comptant* ügylet fogalma azonban meg van itt szorítva azon esetre, hogy e tárgyak szállítása az ügylet megkötésének napján eszközözlendő (I. tariffa 4. sz., «*Befreiungen*» 4. pontja alatt). Ezen kedvezmény még az 1885-iki törvény alkotása idejéből és Bismark herczeg kezdeményezéséből származott; és indoka a nemzetközi fizetések könnyítése volt. Hogy azonban ezen kedvezmény ilyen restringált alakban nem helyes, már az általános részben mutattam ki.

Az áruforgalom ügyleti (tőzsde) adója.

A törvény fejlődési történetéből kitűnt, hogy ámbár a német törvényhozás szándéka állandóan az áruforgalom egy részének megadóztatására volt irányozva, ezen adóköteles résznek kijelölése igen nagy nehézségekbe ütközött, mert az adókötelesség kijelölt köre majd tágnak, majd szűknek bizonyult. Noha az 1894-iki törvény tárgyalásánál újra tétettek kísérletek az áruforgalom adóköteles részének nagyobbítására, végre mégis csak olyan kiterjedésben lett az adókötelesség fentartva, mint azt az 1885-iki törvény az előbbeni rossz tapasztalatok után meglehetősen szerencsésen és helyes adópolitikai elveknek megfelelőleg állapította meg. Ennek alapján az adókötelesség általában véve az áruügyletek azon részére lett kijelölve, mely tőzsdei szokások alapul vétele mellett kerül a forgalomba.

Az adókötelesség feltétele az áruforgalomban kettős. Az egyik az, hogy az ügylet adásvétel, vagy beszerzési ügylet, melynek fogalmát előbb az értékpapiroknál tárgyaltam, a másik pedig az, hogy ezen ügylet a tőzsdei szokások (usanceok) alapul vétele mellett oly árúk iránt köttessék, melyek tőzsdei kereskedés tárgyát képezik.

A súlypont tehát először abban fekszik, hogy az ügyletnél «tőzsdei szokás» vétetett alapul. Ez nem jelenti azt, hogy szükséges, miszerint az ügylet az árutőzsdén kötöttség legyen, sőt az, hogy az ügylet az árutőzsde helyén és idejében lett megkötve, vagy sem, teljesen közömbös, hanem lényeges, miszerint az ügylet megkötésénél valamely tőzsdének szokásai (üzleti feltételei, usanceai) lebegtek az ügyfelek szemei előtt. Nem szükséges, hogy azon tőzsde, melynek szokásai voltak alapul véve, épen német (belföldi) legyen, lehet külföldi tőzsde is, de szükséges, hogy az ügylet feltételei ne csak véletlenül, hanem tudatosan lettek ezen tőzsde szokásai szerint megállapítva. A feleknek ezen szándéka, ezen tudata külsőleg kifejezésre fog jutni magából az ügylet tárgyából, a kikötött lebonyolítás módjából, de leginkább az ügylet kötésének formájából. Ha az ügylet loco-határidő, fix-, díj-, stelageügylet formájában lép fel, tehát olyan formában, mely valamely tőzsde üzleti feltételeiben és szokásaiban meg van határozva, úgy nem fog az iránt kétség fenforogni, hogy az ügylet tőzsdei szokások alapul vétele mellett kötöttség.

A súlypont másodszor azon is fekszik, hogy az ügylet tárgyát a tőzsdei kereskedés szokásos árúi képezzék. Ezen árúk a német törvény értelmében olyanok, melyeknél azon tőzsdén, a melynek szokásai szolgáltak az ügylet alapjául, «terminarak» (azaz árak határidőre) jegyeztetnek.

Itt talán azon kifogást lehetne emelni, hogy ily módon a tőzsdétől függ az adókötelesség feltétele, mert ha az autonom tőzsdehatóság bizonyos árúra nézve a terminárjegyzést beszünteti, az ezen árúban az ő szokásai szerint kötött ügyleteket adómentesekké teheti. A kifogás nem alaptalan ugyan, hanem a törvény intézkedéseiből folyó veszély nem nagy. «Terminarak» rendszeren ott fognak jegyeztetni, a hol igen élénk üzlet fejlődött és viszont ezen élénkség a «terminarak» jegyzésétől van feltételezve. Ennek megszüntetése tönkre tenné az illető árúban az üzletet és ezért már a tőzsdének érdekében lesz a jegyzést fenntartani. Ha a tőzsde a jegyzést megszünteti, ez csak annak a jele lesz, hogy az üzlet a kérdéses az árúban nem jelentékeny, és minthogy a tőzsdeadó hivatása különben is az, hogy az árúforgalom azon részét érintse, mely kiváltképen tömegárúban való ügyletekben mutatkozik, a «terminarak» jegyzése, mint az adókötelesség feltétele sem gyakorlati, sem elvi aggályokra okot nem szolgáltatathat.

Különben kiemelem, hogy a terminárjegyzés csak feltétele az ügylet adókötelességének, azonban e mellett a comptantügylet is adóköteles, ha oly tőzsdei árú felett köttetett, melyre nézve terminarak jegyeztetnek. (Tariffa 4. sz. b) pont.)

Az adókötelesség tekintetében nem lényeges általában az, hogy az ügyletet kereskedő, vagy nem kereskedő kötötte, csupán akkor lesz a különben adóköteles árúügylet adómentessé, ha az ügyletek egyike őstermelő, vagy iparos, ki az ügylet tárgyát képező concret árút belföldön termelte, vagy átdolgozta. E kivétel indoka könnyen fogható fel. Kedvezmény ez a belföldi termelésre általában, mely azonban az árú azonosságának megállapítási nehézségeinél fogva adóeltitkolásokra igen kényelmes módot szolgáltatathat. (L. Tariffa 4. sz., Befreiungen 2. pontja alatt.)

¹ Adóköteles volna tehát nálunk pl. a búzában kötött comptantügylet is, mert a búzánál határidőárak jegyeztetnek, míg pl. az árpa-comptantügylet nem volna adóköteles, mert árpánál határidőre árak nem jegyeztetnek.

2. Az ügyleti adó szerkezete.

A német adó szerkezetét egy szóval jellemezhetjük, a *kötjegykenyszerrel*. Lényege abban áll, hogy minden adóköteles ügyletről kötelezőleg egy kötjegy állítandó ki, ebben nyilvánul különösen az, hogy az adó nem okirati adó, hanem ügyleti adó. Az ügylet ezen kötjegyben nyeri képviselőjét és az ügylet tárgyi adókötelessége ezen kötjegyre száll át, mely az adókötelesség hordozója és az adószerkezet központjává válik.

Egy másik kérdés azonban az, hogy az ügylet melyik mozzanatban lesz adókötelessé, közvetve tehát az is, hogy mikor áll be a kötjegykenyszer? Az ügyletnél két lényeges mozzanatot kell megkülönböztetni: az ügylet megkötését (elejét) és teljesítését (végét). A német törvény az első mozzanathoz, a megkötéshez fűzi az adókötelesség keletkezését. A jognak az ügyletek megkötésére nézve megállapított szabályai tehát mérvadók lesznek az adókötelesség beálltára nézve is; ha a jog szabályai szerint az ügylet megkötöttnek mondható, az adókötelesség is beállt. Az adóztatásnál azonban ennek folytán egyes nehézségek támadhatnak. A felfüggesztő feltétel alatt kötött ügyleteket a feltétel meghiusultával a jog meg nem kötötteknek tekinti. E nehézség mellőzése céljából a német törvény 8-ik szakaszában (első bekezdés) a feltétes ügyletet a tőzsdeadó szempontjából a feltétlenel egyenlősíti. A feltétes ügylet megkötésével adóköteles lesz és adóköteles marad tekintet nélkül arra, hogy a feltétel meghiusult-e, vagy sem. Ezzel kapcsolatban a díjügyletek adókötelességéről is intézkedik. A díjügyletnél a díjfizető optionalis jogot szerez egy ügylet későbbi megkötésére; daczára annak, hogy ezen optio által biztosított azonban még bizonytalan ügylet megkötése csak a díjfizető későbbi nyilatkozatától van feltételezve, az adókötelesség beáll feltétlenül és kiterjed ezen még tényleg meg nem kötött ügyletre is már a díjügylet megkötésének időpontjában.

Az ügylet megkötésével beáll tehát a kötjegykenyszer, a következő kérdés lesz az, hogy ki van ezen kötjegykenyszernek alávetve, röviden — ki az adó alanya? melyek az adóköteles személyek? A német tőzsdeadónál ezen subjectiv kötelezettség fokozatosan van megállapítva és részben attól is feltételezve, hogy az ügylet belföldön, vagy külföldön kötött-e. Az adózási kötelesség különben nincsen tisztán a territorialitás elvére fektetve.

Igaz ugyan, hogy ezen elv egyrészt alapul van véve a 7-ik szakasz első bekezdésében, mely azt mondja, hogy a belföldön kötött valamennyi ügylet (az előbb tárgyalt feltételek alatt) adóköteles azonban ezért még több kétely marad elosztatlanul, mert hiányzik biztos criteriuma annak, hogy mikor tekintsük az ügyletet belföldön kötöttnek? Ezen kételyek elosztatása végett a német törvény kimondja, hogy külföldön kötöttnek tekintendő minden ügylet, mely akár levél, akár sürgöny útján a belföld és külföld egy-egy helye közt jött létre (7. szak. utolsó bekezdés). Lényegtelen tehát, hogy a feleknek a megkötéshez szükséges akarata hol egyesült, ezen egyesülést létrehozó utolsó nyilatkozat hol adatott, hanem elegendő, hogy ezen említett külső criterium forogjon fenn, mert ez az ügylettől már megvonja azon jelleget, hogy az belföldön kötöttként kezeltessek. Ezen «külföldön» kötött ügyleteknél azonban a territorialitás elve már mellőzve van és a személy lakhelye lép előtérbe. Ha mindkét fél belföldi lakhellyel bír, az ügylet teljesen adóköteles; ha csak egyik fél bír belföldi lakhellyel, az adókötelesség nem teljes, hanem felére szállíttatik le. Kiemelendő, hogy a lakhely (kereskedőknél pedig az üzlet helye, a telep helye) a döntő, nem pedig a tartózkodási hely és ennél fogva pl. két berlini kereskedőnek Párisban, vagy Bécsben tartózkodásuk idejében e helyen kötött ügylete a német tőzsdeadónak lesz alávetve.

Ennek előrebocsátásával a személyi adókötelesség a következő fokokban van megállapítva:

a) ha az ügyletnél, belföldön lakó közvetítő járt közben, ez az *adóalany*;

b) ha ilyen minőségű közvetítő nem járt közben, ismét az ügyletek az *adóalanyok*, még pedig:

α) ha csak az egyik fél bír belföldi lakhellyel, úgy ezen fél kizárólag az *alany*,

β) ha mindkét fél bír belföldön lakhellyel, úgy ezek közül az lesz az *alany*, ki egyúttal még bejegyzésre kötelezett kereskedő is,

γ) a bizományi ügyletnél a bizományos,

δ) és minden egyéb esetekben az eladó. Oly kétoldalú ügyleteknél, a hol nem világos, hogy melyik fél az eladó, pl. díjügyleteknél, — az lesz döntő, hogy az ügylet első részletének megvalósításánál melyik fél került az eladó (elidegenítő) helyzetébe.

A «külföldön» kötött ügyleteknél csak fél adó járván, az adóalany kötelessége pusztán a féladóra terjed.

Látható tehát, hogy a német tőzsdeadónál a személyi kötelesség szabályozásánál (a 9-ik szakaszban) a kiindulási pont az volt, hogy adóalanynyá, első sorban felelőssé lehetőleg olyan személy tétessék ki az adó teljesítéseért a legtöbb garantiát nyújtja. Az adóalany különben csak az első sorban felelős személy és a többi fél, még az esetleges közvetítő is, egyetemlegesen felel az adó teljesítéseért. Ezen intézkedések természetesen nem akadályozzák azt, hogy a felek és közvetítők az adóval járó anyagi terhet maguk közt tetszésük szerint oszthassák fel. Tényleg ezen teher felosztása iránt a tőzsdei és bankári forgalomban specialis szabályzatok léptek életbe, melyeknek a magánfelek is rendszeren alávetik magukat. Az áthárítás lehetősége tehát mindig meg van, sőt a közvetítőnek már a törvényben is meg van adva a jog, hogy adóalany minősége daczára a kifizetett adóösszeget az ügyfelektől ismét beszedhesse, illetve ezeknek üzletköltség czímén felszámíthassa. (9. szak. végpont.)

Az adókötelesség teljesítésének módja természetesen ismét a kötgjegyhez van fűzve oly módon, hogy az adóalany, vagyis az első sorban adóköteles és felelős fél az ügylet megkötésével egyidejűleg egy kötgjegyet tartozik kiállítani és e kötgjegen az adóösszeget bélyeggel leróni. Az adóteljesítésnek módja a német tőzsdeadónál egyöntetű: kötgjegy és ennek bélyegzése; egyes jelentéktelen kivételektől eltekintve, az adólerovásnak más módja pl. közvetlen fizetés, Register, adókönyv, repertoire vezetése mellett egyenesen ki van zárva.

A kötgjegy kiállítására tehát első sorban az adóalany köteles. E kötelesség elmulasztása az ügylet magánjogi elbírálásánál tekintetbe nem jön, és e mulasztástól az ügylet érvényessége nincsen feltételezve, ellenben a mulasztás, adóvétség, mely a később kifejtendő hátrányokkal jár.

A kötgjegy tartalmának lényeges részei: az ügyfelek nevei, és ha közvetítő járt közben, annak neve is, továbbá ugyanezen személyek lakhelyei, az ügylet tárgya és feltételei, a vételár, illetve ellenszolgáltatás összege és értéke, az ügylet teljesítésének határideje. Ellenben a kiállító aláírása nem lényeges kellék. A kötgjegy alaki kellékei tekintetében megjegyezzük, hogy az középen ketté választható lapból áll, mindegyik lap a kötgjegy lényeges

tartalmával azonosan legyen kiállítva. Az adóalany az ily módon kiállított és kellően felbélyegzett körtjegyet legkésőbbben az ügylet megkötésétől számított 3-ik napon köteles a többi félnek megküldeni. Ha mint közvetítő volt adóalany, úgy a körtjegy egy-egy részét mindkét ügyfélnek elküldi és az elküldést és a felszámolt bélyegösszeget saját könyvében feljegyzi; ha maga az ügyfél volt adóalany, úgy az egyik részt megtartja, a másikat ellenfelének kézbesítetteti. (Törv. 10-ik szakasza.)

A körtjegyekre szükséges űrlapok készítése és elárúsítása, úgyszintén a bélyegzés részletes módozatai iránt a törvény 31. szak. értelmében a szövetségi tanácsnak 1894 április 25-ikén megjelent rendelete intézkedik. A rendelet 12., 16., 17. és 27-ik cikkei e tárggyal foglalkoznak. Ha a bélyegzés nem történik szabályosan, a körtjegy úgy tekintetik, mintha egyáltalában és egészen bélyegtelen volna. (Törv. 32-ik szakasz.)

A körtjegy kiállításának, elküldésének általános szabályaitól vannak azonban egyes kivételek.

a) A «külföldön» kötött ügyleteknél, a melyeknél az adó fele jár, a belföldi adóköteles fél nem tartozik a körtjegy felét a külföldi félnek megküldeni.

b) Oly ügyleteknél, melyeknél az adóösszeg kiszámítása az ügylet megkötésénél még lehetetlen, mert a vételár, vagy ellenszolgáltatás értékösszege még egyelőre bizonytalan, a körtjegy ideiglenesen bélyegtelenül állítandó ki, és az akadály fenforgása azon feltüntetendő, egyszersmind a körtjegy másolata a pénzügyi hatóságnak megküldendő. A számítás akadályának megszüntétől számított 3 nap alatt a bélyegtelen körtjegyre való hivatkozással szabályszerű bélyeges körtjegy állítandó ki (törv. 16. szak.). E kivételes esetek leginkább az árutózsdei ügyleteknél szoktak előfordulni.

c) Ha a két ügyfél ugyan belföldön, hanem különböző helységben lakik, a körtjegy elküldése nem 3, hanem 10 nap alatt történhetik.

d) Ha az ügyletet, közvetítő közbenjárása nélkül, két oly ügyfél köti, kik közül egyik sem bír kereskedői minőséggel, a körtjegy kiállítása mellőzhető, ha a felek közösen egyéb okiratot (szerződést) vettek fel és ezt a pénzügyi hatóságnál 14 nap alatt bélyegzés végett felmutatják. (Törv. 15. szak.) E kivételes intézkedés, mint az általános körtjegykenyszertől való eltérés azzal van indo-

kolva, hogy a felek, mint nem kereskedők, esetleg nem bírnak a kötjegy kiállításához szükséges jártassággal.

A kötjegy kiállítása, bélyegzése és kellő időben való elküldése az adóalany (a törvény terminológiája szerint: az első sorban kötelezett) köteleossége. Ennek elmulasztása reá nézve a törvényes következményekkel jár, azonban intézkedve van arról is, hogy az adóalany ezen mulasztása esetében a kötjegy kiállítását pótlólag más személy teljesítse. Azon fél ugyanis, kinek a kötjegy-része elküldendő volt, tartozik azon esetben, ha a kötjegyet kellő időben meg nem kapta, vagy ha megkapta, de nem teljesen bélyegezve kapta, az ügylet megkötésétől számított 14 nap, illetve ha az ellenfél nem lakik ugyanazon községben, 3 hét alatt a kötjegyet szabályszerűleg kiállítani és elküldeni, vagy a hiányzó bélyeget a kötjegyen pótolni. Ezen másodsorban adóköteles fél azonban nincsen kötelezve arra, hogy az első sorban kötelezett fél mulasztásait ellenőrizze, ő csak arra ügyeljen, hogy a törvényes időben kapott-e kellően bélyegzett kötjegyet? Ha ez meg nem történt, úgy minden további utánjárás és vizsgálat nélkül tartozik a törvényben előírt módon eljárni. Ha utóbb kitünnék, hogy a főkötelezett helyesen járt el, de a kötjegy bármi okoknál fogva a pótkötelezettnek be nem érkezett, a másodszor fizetett adó visszatérítettik. (Törv. 11. szakasza.)

Ezen kivételes intézkedések daczára a német tőzsdeadó teljesítési módozatát igen egyszerűnek és egyöntetűnek kell elismerni. Már maga azon körülmény, hogy az adó kivétel nélkül bélyeg formájában rovatik le, még pedig egyetlen csekély jelentőségű esetet kivéve, mindig a kötjegyen a legátlátszóbbá teszi a német tőzsdeadó lerovását. E tekintetben a német tőzsdeadó előnyösen tűnik ki a többi államok tőzsdeadói közül. Ezen egyszerűség persze csak azon áron volt elérhető, hogy valamennyi ügyletre, tekintet nélkül az ügyletek különböző természetére a kötjegy kényszert hozták be. Igaz ugyan, hogy ezen kötjegy már előbb is volt az értékpapírforgalomban meghonosodva, de tagadhatatlan, hogy mind e mellett ez igen sok nehézséget okoz még most is az áruforgalomban, a hol az ügylet megkötésénél még igen sokszor hiányoznak azon adatok, melyek a kötjegy kitöltéséhez és az adóösszeg kiszámításához szükségesek volnának.

El nem hallgathatjuk végre még a kötjeggyel járó azon nagy előnyt is, hogy a kötjegy különösen meghatározott jelleggel bíró

okirat lévén, nagyon alkalmas képviselője és hordozója az adó-kötelezettségnek, minek folytán az ügyletnél kiállított egyéb okiratok, nyugták, elismervények, számlák, jegyzékek bélyegadómentesen hagyhatók. A kötjeggyel járó teher tehát némileg ellensúlyozva van ezen okiratok bélyegmentessége által. Ezt a német tőzsdeadó törvény világosan ki is mondja (törv. 18-ik szakasz). Sőt a kötjegy másolatai is bélyegadómentesek; nehogy azonban e mentesség az eredeti kötjegy ellenőrzését megnehezítse, az eredeti kötjegy kiállítójának tilos bélyegtelen másolatokat vagy másolatokat kiállítani és kiadni. (Törv. 10-ik szakasz.)

3. Az adó magassága.

(Adóláb).

A törvény történetében láttuk az adó magasságának folytonos fejlődését. Fix adótételekből kiindulva, 1885-ben az adó százalékosá lett, még pedig $\frac{1}{10}$ pro mille-lel az értékpapír-, és $\frac{2}{10}$ pro mille-lel az árügyletekben. 1894 május 1-seje óta az előbbieneknél az adóláb $\frac{2}{10} \text{ ‰}$, az utóbbiaknál $\frac{4}{10} \text{ ‰}$. Az adó tehát most általában kétszer oly magas, mint volt az előtt, sőt tényleg még magasabb a számítás módozatainak szigorítása folytán. A százalékos adóláb daczára ugyanis az adó nem volt tisztán százalékos, hanem fokokban emelkedett. E fokok az 1885-iki törvényben 10,000 márka értéken alul 2000 márkások, 10,000 márkán felül 10,000 márkások voltak. A nem teljes fok nem létezőnek vétetett, csupán a kétezer márkán aluli érték, ha a 600 márkát meghaladta, ment teljes fokszámban.

Az adó tehát 600 márkától egész 3999 márkáig 20 fillér,

4000—5999-ig = 40 fillér

6000—7999-ig = 60 „

8000—9999-ig = 80 „

10,000—19,999-ig = 1 márka,

20,000—29,999-ig = 2 „

volt s így tovább, a nem teljes fokot képező érték számításán kívül hagyása és a fokok szélessége az adóterhet rendkívüli módon enyhítette és kiváltképpen a nagyobb ügyleteknek kedvezett.

Az árútőzsdénél az adóláb $\frac{2}{10}$ pro mille, azaz kétszer oly

magas lévén, a fent kiírt adóösszegek kétszer oly magasra rugtak, azaz 40, 80, 120, 160, 200, 400 fillért tettek ki.

Az adó kiszámítása technikailag különben könnyű volt, mert a nem teljes fokok elesése folytán a legkevesbé kerek összeg-nél is azonnal meg volt az adóösszeg állapítható, ha az utolsó négy számjegy elhagyatott. Pl. egy 32456 márkás ügylet 3 márkával adózott az értéktőzsdén és 6 márkával az árutőzsdén.

A jelenleg érvényben levő törvényben, illetve annak tariffájában az adóláb kettőzése mellett a fokok is összebb húztak. A fokok most már mindvégig, a legnagyobb összegig is csak 1000 márkásak és 1000 márkának törtje is teljes foknak vétetik. Az adó tehát e tekintetben is sokkal súlyosabbá vált.

600—1000-ig = 20 fillér,

1001—2000-ig = 40 „

2001—3000-ig = 60 fillér,

s így tovább; az árügyleteknél ismét ezen adó kétszerese jár.

Egy 19,999 márkás ügylet után pl. fizettek az értékpapir-ügyleteknél azelőtt 1 márkát, most 4 márkát, az árügyleteknél pedig előbb 2, most 8 márkát. Igen sok esetben tehát az adó nem kétszer, hanem négyszer oly nagygyá lett, mint előbb volt.

Alapul vétetik a vételár, illetve az ellenszolgáltatás érték-összege a megkötés idejének árai szerint. Az érték megállapításánál tekinteten kívül marad az értékpapir folyó kamatának és szelvényének értéke, épúgy a provisio, courtage és ehhez hasonló ügyletköltség. A díjüzleteknél a díj abandonálása esetében nemcsak a díj összege, hanem még mindazon ügyletek értéke is vétetik számításba, melyre az optio-jog biztosítva volt. (Törv. 8-ik szakasza.) A reportügyletnél pedig, mely most egyszeres adót fizet, a benne rejlő két művelet közül a magasabb értékű művelet értéke szolgál alapul (l. törv. 12. szak. végpontját).

Az adóteher enyhítéséhez hozzájárul általában a német tőzsdéken bevett szokás, hogy a leszámolás havonként egyszer történik, mert a tőzsdei ügyletek nagy része adóköteles prolongációkból állván, az adóteher annál nagyobb, illetve annál kisebb, minél többször, illetve minél ritkábban kell a tőzsdei szokás szerint az ügyletet prolongálni (halasztani). Vannak azonban ezenkívül még egyéb különös enyhítő intézkedések is. Először minden ügylet, mely 600 márka értéken alul marad, adómentes. A veszély e mellett természetesen nagy, hogy nagyobb értékű ügyletnek több

részre való felosztása által mesterséges módon adóköteles ügyletekből adómentes ügyletek gyártatnak. Ennek megelőzésére nincsen megadva az adómentesség még a 600 márkán alóli ügyletekre nézve sem, ha ugyanazon ügyfelek közt ugyanazon napon, egyenlő ügyleti feltételek mellett, hasonló tárgyakra iránt, akár közvetítő nélkül, vagy ugyanazon közvetítő közbenjárása mellett több ügylet kötött, bár ezen ügyletek egyike, másika vagy mindegyike a 600 márkát meg nem haladja. (Tariffa 4. szám «Befreiungen» 1. pontja).

Egy másik enyhítés, habár kisebb mértékben, az hogy több adóköteles ügylet, mely ugyanazon napon, ugyanazon ügyfelek közt jött létre, egy kötjegyen összesíthető, az adó pedig az ügyletek összértéke után számítható. Ezen összeszámitás feltétele azonban, hogy az ügyfél minden egyes ügyletben egyenlő ügyfélminőségben, pl. mindig mint vevő szerepelt, és hogy az adólab valamennyi ügyletre egyenlő. Ezen utóbbi feltétel tehát csak azt zárja ki, hogy egy kötjegyen értékpapirügylet és áruügylet össze-síttessék. (Törv. 12-ik szak. első pontja).

Enyhítve van továbbá az adóteher a nemzetközi arbitrage-ügyletnél. Az enyhítés feltétele azonban, hogy a belföldi műveletet követő külföldi művelet legkésőbb a következő tőzsdei napon hajtassék végre. Kiterjed az enyhítés az ügylet egyszeri prolongatiójára is, ha ez az alapügyletet követő 14 napon belül vétetik igénybe. Az enyhítés azonkívül különös ellenőrzési szabályok betartásához van kötve. Az arbitrageur köteles egyelőre a teljes adót fizetni és csak az enyhítés feltételeinek kimutatása után kap adóvisszatérítést, mely a teljes adónak egy negyedéből áll. (Tariffa 4. sz. Ermässigung.)

Ugyancsak az arbitrage érdekében intézkedett a szövetségi tanács egy körrendelete, mely szerint az ugynevezett a meta operatióknál, midőn t. i. két különböző helyen lakó fél a költségek csökkentése végett arbitrage ügyleteket közös számlára köt, a két fél közti lebonyolítási ügyletek adómentesek.

A kis tőkés érdekében, vagy tán inkább ezen kis tőkésnek belföldi papirokban való befektetéseinek ösztönzésére az új törvényben még egy végső enyhítés foglaltatik. Oly ügyleteknél, melyek vagy német állampapírok, vagy állami jóváhagyással kibocsátott német községi, vagy törvényhatóságok közforgalmú adósságoklevelei iránt kötöttek, az adó kiszámításánál a papírok név-

értékét meghaladó valóságos érték tekinteten kívül marad, ha az ügylet tárgyát képező papírok névértéke az 5000 márkát meg nem haladja (l. tarifa 4. számát). Ezen kedvezmény különben nagy értékkel nem igen bírhat, mert csak azon papiroknál alkalmazható, melyek a pari árfolyamot már túlhaladták. Ezek a conversióra pedig amúgy is nagyon érettek lesznek.

Megjegyezdő végre, hogy az itt felsorolt tárgyi adómentességeken kívül a német tőzsdeadónál általános személyes adómentesség nem létezik, csupán a birodalmi közpénztárak adómentesek, az állami pénztárak már ezen mentességben nem részesülnek (törv. 43. szak.).

Ha az arbitrage ügyletnek adott adókedvezménytől eltekintünk, mely különben sem qualificált adólábban, hanem a teljesen lefizetett adó egy részének utólagos megtérítéséből áll a német tőzsdeadónál, a $\frac{2}{10}$ és $\frac{4}{10}$ pro mille adólábon kívül külön minősített adólábakra nem akadunk. Ez az adó technika tekintetében igen nagy előny. Ezen előnyt pedig biztosítani épen nem volt könnyű dolog, mert, mint láttuk, nem hiányoztak indítványok, melyek a dividenda papírokban, külföldi papírokban kötött ügyletekre és általában a határidő ügyletre is súlyosabb adólábat kívántak.

4. Az adó teljesítésének biztosítékai:

az ellenőrzés és büntetések.

A német tőzsdeadó berendezésénél a leghiányosabban van az ellenőrzés kérdése megoldva. Ez nagy részt az adó szerkezetének következménye. Az ellenőrzés annál hatályosabb lehet, minél összpontosítottabban történik az adókötelesség teljesítése. Ezen összpontosítás pedig a német tőzsdeadónál egészen hiányzik. Miután az adókötelesség az ügylet megkötésével áll be és ezen momentum egyes okiratokban külön-külön tárgyilagossáttatik, míg ellenben az összpontosítás adónaplók, jegyzékek vezetése útján egészen mellőztetett, az adókötelesség teljesítése teljesen szétforgácsoltatott. Természetes, hogy ennél fogva az ellenőrzés is hiányos, mert számára nincsen más eszköz, minthogy a kötjegyeket egyenként vizsgálja. A közhatóságokra, közjegyzőkre stb. rótt azon kötelesség, hogy hivatásuk körében a hozzájuk került okiratok, itt tehát a kötjegy kellő bélyegzését vizsgálni és

netáni hiányokat a pénzügyi hatóságnak feljelenteni tartoznak, röviden a hivatalok leletezési kötelessége, tekintve, hogy ezen ügyletekből kifolyólag csak ritkán fog bíróságok, vagy más közhatóságok segélye igénybe vétetni, nagy értékkel nem igen bírhat (törvény 40-ik szakasza). Nem sokkal hatályosabb egy másik ellenőrzési eszköz és ez az ügyfeleknek azon kötelessége, hogy a kötjegyeket időrendben sorszámozva megőrizni tartoznak; még pedig nyilvános számadásra kötelezett társulatok (különösen részvény-társaságok) és adóköteles ügyleteket iparszerűleg üző egyének 5 évig, ellenben egyéb személyek csak 1 évig (törv. 14. szak.). Ezen eszköz különösen azért sem lesz hatályos, mert a pénzügyi hatóságnak csakis a nyilvános számadásra kötelezett társulatok ellenében van azon jog megadva, hogy magasabb állású hivatalnokok által ezen társulatok ügykezelését a tőzsdeadó pontos teljesítése tekintetében átvizsgálhassa. Pedig éppen ezeknél lesz legcsekélyebb az adóeltitkolás veszélye. Valamivel értékesebb a hatóságnak azon joga, hogy a tőzsdék liquidationalis intézeteinél is hason ellenőrzési vizsgálatokat indíthasson meg, habár itt is tekintetbe veendő, hogy ezen intézetekhez az ügyletek nem a kötés, hanem a lebonyolítás momentumában kerülnek.

A hatóságnak azon joga, hogy egyéb személyektől csupán áthágás gyanúja esetében bizonyos egyénileg meghatározott kötjegy felmutatását kívánhatja, éppenséggel értéktelen ellenőrzési eszköz, ha nincsen megadva a mellett azon jog is, hogy az üzletkezelést vizsgálhassa (törv. 39. szak.). A kormánynak minden erőlködése, hogy ezen szemle-jogot legalább a bejegyzett kereskedőkre nézve nyerje meg, a képviselők ellenzésén hajótörést szenvedett. A kereskedő osztály azon ellenvetését, hogy ily ellenőrzési jog az ő becsületét sérti és hogy egy elrendelt vizsgálat az általa érintett kereskedőt a közvélemény előtt pellengére állítja, úgy látszik a német államférfiak nagy része a német viszonyok szerint alaposnak találta.

E kell ismerni különben, hogy mindeddig nagyobb mérvű adóeltitkolások csakugyan nem fordultak elő, lehetséges, hogy az adómorál a német birodalomban magasabb niveaun áll, de e mellett kétségtelenül az is volt befolyással, hogy az adó nem volt magas. Miután azonban 1894. május 1-eje óta az adó sokkal magasabb, a jövő fogja csak bizonyíthatni, hogy az eddigi kedvező eredmények melyik tényezőnek tulajdoníthatók, továbbá, hogy a

magasabbadó nem lesz-e nagyobb inger az adóeltitkolásokra és hogy végre nem lesz-e szükséges mégis erősebb ellenőrzési eszközökről gondoskodni.

Az adókötelesség teljesítésének egy másik fontos biztosítéka a kötelességet megszegőknek büntetése. E kötelességek megszegésénél kétféle cselekményeket különböztetnek meg, először adó eltitkolási vétségeket, melyekre szigorubb büntetések vannak szabva és másodszor olyan áthágásokat, melyek bár objective az első nemű cselekményekkel azonosak, az eltitkolási szándék hiányában bírják sajátos jellegüket, vagy pedig csak az ellenőrzési szabályok megsértései. Ezeknek büntetése enyhébb.

Az első nemű vétségek:

a) ha az adóalany a kötjegyet ki nem állítja (törv. 10-ik szakasza);

b) ha a kötjegyet az ellenfélnek nem küldi el (törv. 10. §);

c) ha a kötjegyet egyáltalában, vagy kellőképpen nem bélyegzi (törv. 10. §);

d) ha a kötjegy helyett alternative engedélyezett okirat a pénzügyi hatóságnak nem mutattatik be (törv. 15. §);

e) ha a másodszorban adóköteles fél a kötjegy kiállítására, bélyegzésére és elküldésére nézve megállapított pótkötelességét megszegi (törv. 11. §);

f) ha valaki a törvényben adott mentességek és kedvezmények elnyerésére valótlan adatokat használ, vagy valótlan nyilatkozatokat tesz (a törv. 12. és 13-ik szak.);

Ezen vétségek büntetése az eltitkolt adóösszeg 50-szerese, legalább azonban 20 márka. Ha az eltitkolt adóösszeg meg nem állapítható, úgy a büntetés az eset körülményei szerint 20 márkától 5000 márkáig szabható ki (törv. 19. szak.).

A ki ilyen vétséget ismételve követ el, tehát visszaesés esetében, a főbüntésen kívül egy külön mellékbüntetéssel sújtatik. E mellékbüntetés 150—5000 márkáig terjedhető pénzbüntetésből áll.

E mellékbüntetés feltétele azonban, hogy a vétkes ilyen vétség miatt már büntetve volt és hogy ezen előző büntetés elszenvedése óta 5 évnél hosszabb idő még le nem folyt. Ha a mellékbüntetés feltételei megvannak, úgy ez okvetlenül kiszabandó s a bíróság által nem mellőzhető (törv. 20-ik szakasza).

A másodszorban említett kevésbé súlyos áthágások:

a) ha a közvetítő elmulasztja könyveiben a kötjegy elküldését és az arra fordított bélyegösszeget feljegyezni (10-ik szak. 3-ik bekezdés);

b) ha valaki a kötjegyet a törvényes időn át meg nem őrzi (czégek 5 évig, egyéb személyek 1 évig, — törv. 14-ik szak.).

Ezen áthágások [a) és b)] büntetése 3—5000 márka pénzbüntetés (törv. 21. §);

c) végre az 1894. ápril 25-iki törvény és az 1894. ápril 25-iki szövetségi tanács-rendelet szabályainak minden megsértése, hacsak külön büntetéssel fenyegetve nincsen. Ezen áthágások 150 márkáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtatnak (törv. 34. szak.). Megjegyzendő különben, hogy ezen enyhébb categoriához fognak tartozni és ennél fogva ezeknek enyhébb pénzbüntetési tételei alá kerülni azon cselekmények is, melyeket előbb súlyosabb adóvétségeknek jelöltünk meg, ha ezen vétségek elkövetésénél adóeltitkolás nem forgott fenn vagy ilyen adóeltitkolás szándéka sem létezett. Ha ilyen vétség ezen körülményeknél fogva bíróilag a törv. 34-ik szakasza szerint kihágásnak fog minősítettetni, a visszaesés mellékbüntetése is elesik, még ha ezen utóbbinak egyéb feltételei meg is volnának.

A pénzbüntetés, mely a tőzsdeadótörvény alapján szabatik ki, behajthatlanság esetében szabadságvesztésre át nem változtatható; ha továbbá a pénzbüntetéssel sújtott egyén német állampolgár, a pénzbüntetés behajtására folytatott végrehajtási eljárás az ő beleegyezése nélkül ingatlan elárverezésére ki nem terjedhet (törv. 37. szak.).

Részvénytársaságoknál az igazgatóság tagjai, egyéb kereskedelmi társaságoknál a beltágok egyetemlegesen felelősek a pénzbüntetésért, azonban bár többen volnának együttesen vétkesek, a pénzbüntetés csak egy ellen vettetik ki. Ezen intézkedés indoka, hogy czégeknél igen sokszor oly személy vonatik áthágásért büntető eljárás alá, kinél nemcsak a dolus, de még a culpa is ki van zárva. Ez volt különben indoka annak is, hogy adóvétség dolus hiányában kihágássá minősítettetik. Nagy forgalmu üzleteknél a felelős főnök egyáltalában képtelen lesz személyzetét az adókötelesség teljesítésében pontosan ellenőrizni. A büntetést ezért ugyan ki nem kerüli, hanem annak szigorú kiszabása ilyen esetekben méltánytalan volna (törv. 35. szak.).

Az adóvétségek és kihágások büntethetősége és a kiszabott pénzbüntetés is 5 év alatt évül el.

Ha a büntetési eljárás során akár valamely ügylet adókötelességének megállapítása, akár más a kereskedelmi szakmába vágó előkérdés eldöntése szükséges, a kereskedelmi kamra, tőzsdehelyeken a tőzsdetanács szakvéleménye kikérendő. A szövetségi tanács már az 1885-iki törvény 39-ik szakasza alapján rendeletileg állapította meg azon eseteket, melyekben ezen vélemény kikérése kötelezőleg van előírva. Szükséges lesz ez különösen az árügyleteknél, melyeknek adókötelessége, mint láttuk, a tőzsdei szokások alapulvételétől van feltételezve.

Megjegyzendő különben, hogy a büntetési eljáráson kívül, az ügylet adókötelességének megállapítása az administratív utról a bíróra terelhető. Az érdekelt fél ezen joggal csak az adó végrehajtásától, illetve óvás melletti lefizetésétől számított 6 hó alatt élhet. Illetékes a kereskedelmi (társas) bíróság, illetve ott, ahol ilyen bíróság nincsen, a Landgericht (1-ső foku társas törvénytörvényszék) (törv. 33. §). Legfőbb forum a Reichsgericht, mely az ügyletek adókötelezettségének kérdésében tudományos becsű ítékezést fejtett ki.

5. A német tőzsdeadó eredménye.

Egy állam tőzsdeadójáról sem állnak oly bő statisztikai adatok rendelkezésünkre, mint a német tőzsdeadónál. Ez természetes is, mert a német tőzsdeadó már 14 éves és időközben módosításokon ment keresztül, melyeknek finanziaális hatását számokban észlelhetjük, míg a többi államokban a tőzsdeadó vagy igen fiatal, alig 2 éves, vagy oly jelentéktelen bevételt szolgáltatott, hogy a számoknak abszolút kis összegéből tanuságot nem igen merithetünk.

A német tőzsdeadó pénzügyi eredményeinek kimutatásai különben még azért is teljesebbek, mert ezen adó, mint láttuk, sokkal egyöntetűbb, továbbá mellette ugyanazon adózási tárgyakra kiható, régibb időkből fennálló bélyegadók nincsenek. A rendelkezésre álló adatok a tőzsdeadónak két phasisára terjednek ki, az egyik az 1881-iki törvény, a másik az 1885-iki törvény uralmának ideje. A jelenleg érvényben álló 1894 ápril. 27-iki törvény sokkal fiatalabb, semhogy az adatok az ő uralmának idejére is kiterjedhetnének.

¹ Lásd különben az 1894/1895-ik év adóbevételeit a 188-ik lapon.

A német tőzsdeadónál, mint láttuk, két külön adónemet kellett megkülönböztetni: az egyik az értékpapiradó volt (tariffa 1., 2., 3. száma), a másik az ügyleti adó, szoros értelemben vett tőzsdeadó (tariffa 4. száma).

Az értékpapiradó, mely különben 13 éven át változatlanul állott fenn és csak az új törvénnyel lett módosítva, a következő jövedelmeket hajtotta:

1881 október 1-től 1882. márcz. végéig	3·2	millió	márkát.
1882—1883-ban	3·29	»	»
1883—1884-ben	4·85	»	»
1884—1885-ben	5·41	»	»
1885—1886-ban	3·99	»	»
1886—1887-ben	4·85	»	»
1887 - 1888-ban	4·70	»	»
1888—1889-ben	7·75	»	»
1889—1890-ben	9·52	»	»
1890—1891-ben	5·22	»	»
1891—1892-ben	4·49	»	»
1892—1893-ban	3·57	»	»
1893—1894-ben	4·16	»	»

Megjegyzendő, hogy a Német-Birodalom budget évei ápril. 1-én kezdődnek és hogy a kimutatásban a két évszám közül a vonal előtti kilencz hónappal (ápril. 1-étől december végéig), a a vonal utáni 3 hónappal (jan. 1-étől márcz. végéig) szerepel.

Az adatok a Német-Birodalom statisztikai évkönyvéből (Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich), továbbá az 1893-iki tőzsdeadójavaslat indokolásából vannak merítve. A két forrás számai nem teljesen egybevágók, azonban mégis csak jelentéktelen mértékben térnek el egymástól (a számoknál a kisebb töredékeket a végén elhagytam). Az utolsó 93—94-ik évnél bevételét a napi sajtó közléseiből (Börsen Courier) kaptam meg.

Míthogy az adótétel ezen időn át teljesen változatlanul maradt, a közölt bevételi számok híven tükrözik vissza a megfelelő időszak emissio tevékenységének élénkségi fokát. Az adó-jövedelem hullámzik egészen 1888-ig. Ezen évben rendkívüli szaporulat áll be és 1889-ben a maximum lesz elérve közel 10 millió márkával. Azóta gyors a hanyatlás, és 1892- és 1893-ban az az értékpapiradó leszál a 10 év előtti számokhoz. A legutolsó évnél kissé emelkedő, mintegy $1\frac{1}{2}$ millióval magasabb jövedelme

annak köszönhető, hogy az 1894. évi első 3 hónapjában sok külföldi értékpapírt mutattak be bélyegzés végett, mert az adónak emelését tartalmazó törvényjavaslat elfogadása bizonyosnak látszott. Ezen többletet az 1894-iki törvény első idejében beállott hanyatlás némileg ellensúlyozta.

Egy szóval tehát az adó jövedelmére mégis csak az általános gazdasági viszonyok birtak döntő befolyással. A német pénzpiacznak fénykora az 1888—1890-iki évekre esik, ugyanezen évek a nagy adójövedelem évei is.

A tőzsdeadó (ügyleti adó a tariffa 4. száma szerint) a következő bevételeket szolgáltatotta:

1881 okt. 1-étől 1882 márcz. végéig	1·55	millió	márkát
1882—1883 ban	2·34	»	»
1883—1884-ben	2·37	»	»
1884—1885-ben	2·36	»	»

Ezek a fixbélyegadók korszakának bevételei voltak, az adó 1885-ben százalékosná változván, egyszerre emelkedő bevételeket szolgáltatott, még pedig:

1885—1886-ban	5·03	millió	márkát
1886—1887-ben	7·93	»	»
1887—1888-ban	7·39	»	»
1888—1889-ben	14·45	»	»
1889—1890-ben	15·14	»	»
1890—1891-ben	13·18	»	»
1891—1892-ben	10·80	»	»
1892—1893-ban	9·13	»	»
1893—1894-ben	8·16	»	»

Az 1885-iki reform az adóbevételt egyszerre megkettőztette. A bevétel ezután is folyton emelkedett. 1889-ben eléri tetőpontját és ezen évtől kezdve apad, a nélkül azonban, hogy az 1887-iki évek és ezt megelőző éveknek bevételi számaira csökkennék. A legutolsó 1893-iki évben különben kerek millióval volt kisebb a bevétel, mint az 1892-ik évben. A számok hullámlása 1885-től kezdve teljesen analog irányban történik, mint az értékpapíradónál. Látjuk tehát, hogy mindkettőnél ugyanazon tényezők, ugyanazon irányban működtek közre.

Midőn a szövetségi kormány 1893-ban módosítási javaslatát beterjesztette és mindkét adónál a tétel, illetve a láb emelését indítványozta, a bevételnek jövő emelkedését a következő módon

irányozta elő. Az értékpapiradónál az eddigi láb szerint az 1890, 1891, 1892. évek eredményei után átlag évi 443 millió márka bevétel mutatkozott. A javasolt adóemelések mellett, melyek csekély módosításokkal később csakugyan elfogadtattak az átlagos évi bevételi többletet 44 millió márkára becsülte a kormány azon alapon, hogy az adóláb átlag kétszer akkora, mint volt előbb.

A tőzsdeadónál a javaslat az eddigi évi átlagot 11 millióra számítván, az adóláb kettőzése és a számítási módzat szigorítása folytán, mely utólag nagyon lényegtelen módosításokkal szintén elfogadtatott, az évi bevételi átlagtöbbletet ugyancsak 11 millió márkával irányozta elő.

A két adó tehát az eddigi 15 $\frac{1}{2}$ millió évi átlag helyett 31 millió átlaggal van előirányozva. Szó fér hozzá, hogy a kormány ezen reménye csakugyan beteljesedik-e? Az utolsó években mutatkozó folytonos bevételi apadás az eddigi évi átlagszámokat nagyon problematicus természetű alapnak tünteti fel. Kérdéses továbbá az is, hogy az adóláb emelése nem bizonyul-e túlzottan súlyosnak. Az eddigi adó mellett azon tapasztalatot szerezhették ugyan, hogy az nem lehetett túl magas, mert minden jel arra mutat, hogy az ügyletek élénkségét nem akadályozta meg, vagy, hogy ezen élénkségre csak nagyon kevés befolyást gyakorolhatott. Láttuk is, hogy kedvező gazdasági viszonyok továbbá a pénzpiacz virágzása és nagy emissio tevékenysége mellett az adó maga is rohamosan emelkedő bevételeket adott. De most, midőn az adó legjobb esetben 2-szer akkora, igen gyakran még 4-szer akkora, mint volt ezelőtt, alig fog ezen teher többé közönyös, befolyás nélküli üzletelem maradhatni, és ezért nem is igen valószínűtlen, hogy az adóemelésből kiszámított bevételi többletet igen sokszor ellensúlyozni fogja, az üzleti tevékenység oly hanyatlása, mely nem csupán a gazdasági viszonyoknak, hanem az adóterhernek kifolyása lesz.¹

¹ Az 1895 márczius hó végéig megjelent ideiglenes kimutatások szerint az adó-bevételek 1894 május hó 1-seje óta tetemesen emelkedtek 1894 ápril. 1-től 1895 ápril. 1-ig, tehát egy év alatt, melyből 11 hó esik a magasabb adó idejére, az emissioadónál (tariffa 1., 2., 3. száma) a bevétel 9 millió volt szemben az előbbeni 12 hó 41 milliójával, és a tőzsdeadónál (tariffa 4. száma) 165 millió az előbbeni 12 hó 81 millió márkájával.

Kedvező befolyással volt az is, hogy az 1893 évnek üzleti depressziója után az 1894-ik év második felében különösen az értéktőzsdén az üzletélet tetemesen élénkült. Ez magyarázza meg kiváltképp az emissio-adó magas bevételeit; ellenben a tőzsdeadó bevételi többletei daczára nem érte el a kormányjavaslat előirányzatát

Kivánatos volna az adó eddigi eredményét nemcsak az állambudget szempontjából szemügyre venni, hanem egyúttal, különösen azt is vizsgálni, hogy az egyes ügyletfajok mily arányban járultak az adó jövedelmeihez. Az állami hivatalos kimutatások azonban ily irányú fejtegetésekhez nem adják meg a kellő támpontokat. Az adó berendezése és szerkezete, melyet előbb ecsegettem, a minősített adólabak hiánya, a lerovás egyenlő formájú bélyegeken, mindannyi okok arra nézve, hogy ezen támpontok hiányozzanak. Az általam már többször említett tőzsde-enquête e hiányt érezvén, önálló kutatást indított meg ez irányban, de úgy látszik, nem sok sikerrel. Az enquête egyik tagja közzétette e kutatások eredményét; közleményének (l. Eschenbach: «Erträge der Börsensteuer in Deutschland» czimű cikkét a Conrad: Jahrbücher VI. kötetének III. folge 879. és következő lapjain) érdekesebb adataiból a következőkre hívnám fel a figyelmet.

A tőzsdeadó eredménye 1893-tól visszafelé 11 évben lett vizsgálat alá véve. Ezen 11 év alatt az értékpapíradó és ügyleti adó (tőzsdeadó) együtt kereken 151 millió márkát hajtott. Alapul véve 50 millió lakost ez 11 évre együtt véve 3 márka adót jelent fejenként; egy évre tehát 27 fillért. Északnémetország, különösen a porosz királyság átlagos részesedése ezen teherben nagyobb, mint a délnémet államoké, habár lehetséges, hogy a két nagy tőzsde, Berlin és Hamburg, adóáthárítás útján képes volt terhének egy részét a délnémet clientelára áttolni.

Összehasonlítás végett kiszámítottam a francia és osztrák tőzsdeadónál a tehernek fejenkénti eloszlását, amiből e két államban az adóbevétel csak egy évről ismeretes.

Ausztriában 23 millió lakos és 600,000 frt tőzsdeadó-bevétel mellett egy fejre kereken 3 krajczár (6—7 fillér) esik.

Franciaországban 38 millió lakos és 12 millió franc bevétel mellett egy főre 32 centimes (25—26 fillér) esik.

Megjegyzendő azonban, hogy úgy Ausztriában, mint Franciaországban az áruforgalmat a tőzsdeadó nem érinti, továbbá az, hogy ugyanezen két államban a német értékpapíradónak (tariffa 1., 2., 3. sz.) megfelelő adó más név alatt szerepelvén, ezen adó

és a két adó együttvéve valószínűleg csak 26 millió márka bevételt eredményezett az előirányzott 31 millió márka helyett. A «Reichs anzeiger» hivatalos kimutatása az 1894—1895. évről ezen számadatokat utólag megerősíti. Az eredmény az egyik adónál 9 millió a másiknál 16·4 millió összesen tehát 25·4 millió márka.

a tehernél figyelembe véve nincsen. *Ausztriában a teher tehát tulajdonképen nagyobb, mint a minőnek látszik, mert ezen értékpapíradónak megfelelő adóösszeget kellene fejenként még számításba venni.

Hogy végre a francia tőzsdeadó a legszorosabban véve fejenként mégis 25—26 fillért szolgáltat, eclatansan mutatja a francia piac fölényét és gazdagságát a némettel szemben.

A német értékpapíradó ezen 151 millióhoz $61\frac{1}{2}$ milliót szolgáltatott, ezen $61\frac{1}{2}$ millióhoz pedig $50\frac{1}{2}$ millióval 19 tőzsdehely járult hozzá, ezek közt Berlin áll első helyen 28 millióval, Frankfurt 8 millióval a második és végre Hamburg 4 millióval a harmadik helyen; tehát e három város együtt az összes értékpapír adó $\frac{2}{3}$ -át fizette.

Az ügyleti adó (tőzsdeadó) a 151 millióhoz $90\frac{1}{2}$ millió márkával járult. A 19 tőzsdehely ebből 85 milliót szolgáltatott, köztük Berlin 62 milliót, Frankfurt $8\frac{1}{2}$, Hamburg 8 millió márkát. A tőzsdeadónál már Berlin egyedül fizette az adótehernek több mint $\frac{2}{3}$ -át, mi ismét megerősíti azon tapasztalatot, hogy a német tőzsdei üzlet az utolsó évtizedben Berlinben van központosítva.

Eschenbach természetesen megerősíti azon különben kézzel fogható eredményt, hogy az 1888- és 1889-iki évek voltak az adóbevételekre a legkedvezőbbek; az azóta beállott csökkenés aránylag még nagyobb volt Berlinben és Frankfurtban, a két főhelyen, mint a birodalom egyéb helyein, mert e két helyen 40 százalék apadás tüntethető ki. Kevésbé megbízhatók az adatok azon arányszámokra nézve, melyekben az ügyletfajok szerepeltek a tőzsdeadónál. Eschenbach számításai szerint:

A tőzsdeadó $90\frac{1}{2}$ millió összbevételéből csak 25% esik az árúügyletekre, míg 75% az értékpapírügyletek járuléka.

Az árúügyletekből allítólag csak 3% volna comptant és 97% határidőügylet. Eschenbach ebből az illegitim speculationalis tevékenység túltengésére következtetett. Én azt hiszem, hogy a határidőüzlet magas arányszáma tán az ellenkező okoskodásra jogosítana, mert új érv a határidőügylet nélkülözhetetlensége mellett és újabb bizonyíték arra nézve, hogy ezen ügyleti forma nem jelentheti a játékot; különben ezen jelenség részben az árú-tőzsdei forgalomra vonatkozó tőzsde adórendszabályok tartalmából is következhetik (l. fent a 171. oldalon).

Az értékpapírügyleteknél a comptant arányszáma már kedvezőbb, t. i. 25%, míg a határidőügylet 75% -ra rug. Minthogy a játék, mint a tapasztalatok mindenütt bizonyították, inkább az

értéktőzsdét keresi fel, ez is érv a mellett, hogy a határidőügyletnek az árútőzsdén való praedominálásából az illegitim ügyletek túltengésére következtetni nem volna helyes.

Az értékpapir határidőügyletek közül ismét állítólag 80%-ot tettek ki azon ügyletek, melyeknek tárgyát részvények képezik. Az ebből vont következtetés, hogy az illegitim speculatio e téren igen nagy lehet, már helyesebb alapon áll, mert habár a részvény még magában nem jelent kevésbé solid értékpapírt, mint más fix jövedelmű járadéklevél (állampapir stb.), gondoljunk csak az argentinai, portugál, görög stb. rentére és viszont igen sok elsőrangú és biztos részvényre, úgy mégis tagadhatlan tény, hogy általában véve a részvényeknek és különösen az iparvállalati részvényeknek gyors és nagy árhullámozása inger a játékosra. Ha tehát a határidőüzlet csakugyan $\frac{8}{10}$ részben részvényekkel foglalkozott, úgy a játékosoknak nagy mérvű közreműködésére kell következtetni még akkor is, ha a jegyzett és nem jegyzett részvények összértéke nagyobb is volna mint az egyéb papíroké, mert az összértékből semmi esetre sem 80% a részvények és 20% az egyéb papírok aránya.

Bár Eschenbach elismeri, hogy ezen adatok a tőzsdeadó szerkezete folytán, melyek, mint már mondtam, ilyenmő kutatásokat megnehezítenek, nem kifogástalanok, azon észleletét, hogy a tőzsdeadó bevételeinél nem a legitim, hanem az illegitim üzlet élénksége a döntő, egy másik statisztikai kísérlettel kívánja megerősíteni. A 19 német tőzsde-helyet a tőzsdeadóból folyó bevételek szerint sorozván, azt véli felfedezni, hogy a sorrend nem felel meg az illető hely kereskedői jelentőségének. A német városok kereskedői jelentőség szerinti sorrendje ugyan nem lesz teljesen megbízhatóan összeállítható; de ha a tőzsdeadó bevételei szerint a sorrendben egyik, vagy másik élénk kereskedelmi város hátrább áll, mint egy másik kevésbé élénk árukereskedésnek, azonban nagy értékpapírforgalomnak, vagy birtoknak örvendő hely, pl. Hamburg 3-ik, míg Frankfurt 2-ikon; Magdeburg csak 11-iken, míg Drezda az 5-iken, úgy ennek okát tán inkább abban kell keresni, hogy a tőzsdeadónál az értékpapírforgalom sokkal szélesebb alapon van adóztatva, mint az áruforgalom. Az előbbeni forgalmat különben is kétféle adó sújtja, míg az áruforgalmat csak egy adó. Azt hiszem tehát, hogy a Eschenbachnak ezen specialis munkálata tendentiosus kifestéstől nem egészen ment.

Források.

a szövegben idézett munkakon kívül:

1. Az 1880-iki törvényjavaslat indokolása.
2. A birodalmi gyűlésnek 1881. márczius 28-ik és 29-én tartott teljes üléseinek jegyzőkönyvei.
3. A 21-es bizottságnak 1881. május 20-án beterjesztett jelentése.
4. A birodalmi gyűlésnek 1881. május 27., 28. és jun. 13-iki üléseinek jegyzőkönyvei.
5. Dr. Grimm előadó jelentése (1885. márcz. 25-ikétől keltezve) az 1885-iki tőzsdeadójavaslatok tárgyában.
6. A birodalmi gyűlés 1885. május 4., 5., 6. és 8-án tartott üléseinek jegyzőkönyvei.
7. Az 1893-iki kormány-törvényjavaslat szövege és indokolása (benyújtva a LX. törvényhozási periodus 2-ik sessiojában).
8. Dr. Gamp, mint a 9-ik bizottság előadójának jelentése e javaslat felett (1894. márczius 13-áról keltezve.)
9. A birodalmi gyűlésnek 1894. április 7. és 19-ikén tartott üléseiről szóló részlettudósítások.
10. *Dr. Grimm*: Das Börsensteuergesetz (Schanz: Finanzarchiv II. Jahrgang 2. Band 527 oldal s folyt.
11. *Friedberg*: Das Börsensteuergesetz, (Conrad: Jahrbücher. Neue Folge XI. Band, 33. old, s folyt.).
12. *Neumann*: Das Börsensteuergesetz, 3. kiadás 1885.
13. *Puls*: Die Börsensteuer 3. kiadás 1892.
14. *Hönighaus*: Das Börsensteuergesetz v. 1885. Kiad. 1885.
15. *Severin*: Die Reichsstempelabgaben, kiadva 1890-ben.
16. *Hecht*: Die Geschäftssteuer auf Grundlage des Schlussnotenzwanges, 4-ik kiadás 1885.
17. *Dr. Alexander*: Das Reportgeschäft. 1892.

A tőzsdeadó Ausztriában.

Ausztriában a tőzsdeadó csak az 1892-iki évben lett behozva. A törvény megalkotását egy igen hosszadalmas, éveken át tartó küzdelem előzte meg, befolyásolva azon hasoneczélu mozgalom által, mely a tőzsdeadót a Német-Birodalomban sürgette. Agrarius, socialpolitikai jelszavak, tőzsdeellenes szónoklatok Ausztriában sem hiányoztak; azonban a mozgalom Ausztriában távolról sem volt olyan élénk, széles alapon nyugvó, mint a Német-Birodalomban. Az ingó vagyonnak kisebb ereje, az adótehernek meg lehetős kiterjesztése a vagyonnak és keresetnek minden ágára, már előre is gyengítette ezen jelszavaknak erejét; hozzájárult még ehhez, hogy Ausztriában éppen a 70-es és 80-as években a tőzsde a megelőző pénzügyi nagy krízis folytán rendkívül gyengének mutatkozott. Nagy bevételekkel kecsegtető megadóztatása tehát eleve kizártnak látszott. Mindezen körülmények okozták, hogy Ausztriában ezen törvényhozási munka kisebb erélylyel folyt és csak igen hosszadalmas tárgyalások után vezetett eredményhez.

Minthogy a tőzsdeadó a forgalmi adók keretében volt elhelyezendő, lényeges befolyással birt a régebbeni forgalmi adózási törvények által előállott adózási állapot is. Ausztria, mely régi idóktól fogva államháztartási zavarokkal küzdött, egyenes adói mellett forgalmi adóit is igen nagy mértékben fejlesztette már a tőzsdeadó behozata előtt is. Az 1850-iki osztrák bélyegpatens a forgalmi-adórendszert majdnem a francziához tette hasonlóvá. Későbbeni póttörvények, nevezetesen az 1862-iki, 1864., és 1876-iki években az időközben mutatkozott hiányokat még kiegészítették és így Ausztria fiscalitási szempontból tekintve, egészben véve tökéletes forgalmi adórendszerrel birt; pusztán csekélyebb gazdagságán és forgalmán. nem pedig az adótörvényeken mult, hogy aránylag oly nagy adójövedelmeket nem tudott felmutatni, mint Franciaország.

Az osztrák forgalmi adórendszernek részletesebb ismertetése azonban feleslegesnek látszik, mert az nemcsak fővonásaiban, hanem még részleteiben is nagyon hasonlít, a mi forgalmi adórendszerünkhez. Hiszen ismeretes, hogy a mi forgalmi adórendszerünk alapja szintén az osztrák 1850-iki bélyegpatens és habár az 1868: 23. törvénycikkünk óta sok változáson és módosításon ment keresztül, a hasonlatosság a magyar és osztrák adórend-

szer közt még mindig fenn áll. Az eltérések inkább a részletekre, mint az alapelvekre vonatkoznak.

Főbb vonásaiban ezen forgalmi adórendszer, mely hivatalosan «bélyeg és illetékek» név alatt szerepel, azon nyugszik, hogy míg az ingatlanokra vonatkozó összes ügyletek tekintet nélkül arra, hogy ezen ügyletekhez okirat van-e fűzve, vagy nincs, adóköteleseknek vannak kijelentve, addig az ingókra vonatkozó ügyleteknél az adókötelesség általában véve okirat kiállításához van kapcsolva. Az okirat tehát nemcsak képviselője az adókötelezettségnek, hanem feltétele is.

Ezen utóbbi szabálytól azonban vannak egyes eltérések és már ezek is mutatják, hogy az ingóknak kedvezőbb adóztatása nem azon célzattal történt, hogy az ingóforgalom előnyben részesíttessék, vagy kiméltessék, hanem inkább technikai okokon nyugodott. A technikai okok részben abból állottak, hogy a forgalomba kerülő ingók csekély értéke az adózással járó nehézségeket meg nem tűri, vagy pedig abból, hogy az ingóértékek változatos és az adózási formákat kerülő természete, magát az adózást csak ott tette keresztülvihetővé, ahol ezen értékforgalom okirat kiállításával párosult.

Mindezek daczára az illetékadózás, mint már említettem, meglehetősen fejlődést vett. Az ingatlan nemcsak az élők közti terhes és előnyös ügyleteknél, hanem az örökösödési esetekben is súlyos százaléki illetékadót viselt és visel, mely nagy mértékben gyakran 2—3-szor mulja felül a német-birodalmi illetékadótételeket és igen sok esetben megközelíti a francia illetékadó általában túlságos magasnak elismert tételeit.

Az ingók forgalmánál fix és százalékos tételek vegyesen fordulnak elő. Feladatom körét túlhaladná, ha ezen tételeket egyenként sorolnám fel, hiszen az illetéktarifában ezen tételeket annál könnyebben találhatjuk meg, mert ezen tarifa már beosztásánál fogva is, és műszavait tekintve is, csaknem azonos ami illetéktarifáinkkal. Itten tehát bátran azon tételek kiemelésére szorítkozhatom, melyek a tőzsdeadóval szorosabban függnek össze és melyeknek felsorolása már a német tőzsdeadóval való összehasonlítás végett is, kíváncsnak mutatkozik.

Belföldi részvények kibocsátásuk előtt, ha névre szólnak, az úgynevezett II. scala szerinti, ha bemutatóra szólnak a III. scala szerinti illetékadónak vannak alávetve. A adó százalékos,

fokozatokban vették ki, és az adótételek a II. scala-ban $\frac{5}{16}\%$, a III. scala-ban $\frac{5}{8}\%$ adónak felelnek meg, melynek alapjául a részvények névértéke szolgál. Ugyancsak a névreszoló, vagy pedig bemutatóra szóló, azonban 10 évnél nem hosszabb lejáratú adósságlevelek a II-ik és egyéb mutatóra szóló közforgalmú papírok a III. scala szerint adóznak. A Magyarországon kibocsátott részvények, vagy adósságlevelek Ausztriában újabb adózás alá nem kerülnek. 1893-ig pedig a külföldi értékpapírok ezen adónemnek tényleg alávetve nem voltak. Itt tehát kétségtelenül hézag létezett, melynek betöltése csak azért nem mutatkozott sürgősnek, mert a külföldi értékpapírok forgalmát Ausztriában nem tartották jelentékenynek.

Részben a külföldi államok azon eljárása, hogy a külföldi értékpapírokat ilyen kibocsátási adóknak alávetették, részben a külföldi értékpapírokban emelkedő forgalom arra vezetett, hogy ezen hézag pótlásáról is gondoskodás történjék.

Egyidejűleg az ausztriai tőzsdeadóval tehát egy másik törvényben, melynek részleteit később közöljük, a külföldi értékpapírok megadóztatása szintén be lett hozva.

A német tőzsdeadótörvény tarifájának 1., 2. és 3. tételében foglalt bélyegadóval az analogia ily módon teljessé vált; sőt még az adótétel magasságában sincs nagy eltérés, mert az $\frac{5}{16}\%$, 3 pro milles az $\frac{5}{8}\%$, 6 pro milles tételeket jelentene; Ausztriában azonban ezen tételekhez még a szelvények bélyegadója jár (II-ik scala a beváltandó szelvények összesített értéke után).

Nagyobb az eltérés a német illetékadóktól az ingó forgalom egyéb eseteiben, mert az osztrák törvény nemcsak a váltót, hanem a nyugtát és kereskedelmi számlát és könyveket veszi részben fix, részben százalékos adó alá, hanem már régóta kiterjesztette volt az adókötelezettséget úgy a tőzsdei ügynökök kötleveleire, mint a tőzsdei zálogüzletre («kost»- vagy halasztási üzletre) is. Sőt nem téve különböztetést a tiszta lombard- és kost-üzlet között, mind a kettőt még pedig százalékos adónak vetette alá oly módon, hogy ezen adót az ezen ügyletekkel iparszerűleg foglalkozó bankintézetektől, vagy bankároktól közvetlenül szedte be tekintet nélkül arra, hogy ezen ügyletekről okirat állítatott-e ki, vagy nem. Itt tehát mindjárt egy igen fontos esetben először látunk eltérést azon elvtől, hogy az ingó forgalom megadóztatása okirathoz van fűzve, — másodsor, példát arra, hogy már régóta

a tőzsdei ügyletek egy igen jelentékeny neménél százalékos adózás volt behozva még pedig szigorú ellenőrzési rendszabályokkal, mert az illető bankintézetek és bankárok az ügyletekről pontos jegyzéket tartoztak vezetni.

Nagyobb volt azonban a hézag egyéb tőzsdei ügyleteknél. A tőzsdei alkuszok kötlevelei ugyan már régóta bélyegkötelesek valának, azonban az ügyletek nagy része ezen kötlevélbélyegét, mely különben is alacsony fix-bélyeg volt, kikerülte, mert az 1875-iki tőzsdetörvény, mely az osztrák tőzsdék organisatióját reformálta a régebbeni 1854-iki törvénynek azon intézkedését, hogy tőzsdei ügylet csak akkor érvényes, ha hites tőzsdei ügynök járt közben, hatályon kívül helyezte. Gyakorlatilag ez által a tőzsdei forgalom nagy része adó alá nem került, ha csak lebonyolítása számla átadásával nem járt. A számla adója pedig amugy is fix tétel volt, 5 kr. minden 50 fírtot meghaladó érték után; tehát számot tevő adóterhet nem is igen képezett. Ugyancsak ezen alacsony számlabélyegadó járt azt összes tőzsdén kívüli forgalmi ügyletek után, melyeknek gazdasági jelentősége Ausztriában a vagyonosodás emelkedésével mindig nagyobbá és nagyobbá vált.

Az összeredményt tehát már tisztán látjuk. A tőzsdeadózás elvileg Ausztriában már meg volt, hanem igen antiquált formában, mely egyrészt az ügyletek nagy részét jelentékenységiükhöz mért arányban nem érintette, míg másrészt az adózás már régóta teljesebb és szigorubb volt, mint a Német-Birodalomban még a tőzsdeadó megszavazása után is.

Ezen hiányok pótlására már régóta volt gondja a különben sem igen fényes financialis állapotnak örvendő és állandó deficittel küzdő kormánynak. Azonban a kormányjavaslatok meglehetősen igénytelen formában és mint a bélyegtörvények revisioi kerültek napirendre. Többek közt úgy 1879-ben, mint 2 évvel később tőzsdeügyleteknél az eddigi fix számla-bélyegadók helyébe fokozatos adótételeknek kellett volna lépniök.

A kötjegyek fix bélyegkötelezettsége pedig kiterjesztetett volna azon esetre is, ha azokat nem hites alkuszok, hanem a felek maguk állították volna ki. Javaslatba került továbbá az érték-tőzsde látogatásra jogosító belépti jegyet illetékadó alá vetni, mely 12—24 frtra rugott volna egy-egy évre.

Sokkal tendentiosusabb volt már azon indítvány, melyet Obresa képviselő intézett 1881-ben az ausztriai képviselőházhoz.

Ezen indítványt tekinthetjük az osztrák tőzsdeadó mozgalom kezdetének. Obresa maga elismerte, hogy indítványának megtételében a Német-Birodalom példája vezette és érvelésében is csakugyan egészen a német javaslat indokolásához tartotta magát. Indítványa lényegében azonban sokkal tovább ment és tőzsdeellenes éle is sokkal erősebbnek nyilvánult; mert ő az adót pusztán a *tiszta* értéktőzsdebeli ügyletekre kívánta szorítani, azonban eltérőleg a német 1881-iki javaslattól és törvénytől kötjegykenyszert, magas százaléki adózást kívánt (1 frtot minden kötésért, melynek értéke az 5000 frtot meg nem haladja) magánjogi hátrányokkal a kötjegy ki nem állíttatása esetében, vegyesen 100-szoros pénzbüntetésekkel.

A fenti kormányjavaslatnak és Obresa indítványának bizottsági tárgyalása évekig húzódott és végre csak 1885-ben, tehát 4 évvel később került ismét a képviselőház elé. A bizottság részben a kormányjavaslat, részben Obresa indítványa nyomán egy oly operatumot javasolt, mely lényegében a tőzsdei ügyleteket enyhe fix adóval vagy pontosabban 5 kros tétellel sújtotta volna minden 5000 fritos ügyletérték után. A plenumot ez oly kevésbé elégítette ki, hogy a javaslat mellőztetett és a tőzsdei ügyleteknek külön novellaris úton való erélyesebb megadóztatásának szükségessége határozati javaslatban kimondatott. Mindennek daczára a mozgalom elposványodik, ha ismét az 1885-iki német tőzsdeadójavaslat példája követésre nem buzdított volna.

Ennek behatása alatt több képviselő indítványára 1886-ban egy külön tőzsdeadó-bizottság lett kiküldve, azon feladattal, hogy egy törvényjavaslatot készítsen és terjesztszen a ház elé. E bizottság ismét hosszasan tárgyalta a kérdést és hogy munkálatát alaposan végezze, 1887-ben még egy tőzsde-szakenquêtet is tartott, melynek célja az volt, hogy az osztrák tőzsdék ügymenetét alaposan megismerje és az adót ezen ügymenet lehető megkimélésével alkalmazza.

A bizottság ezen eljárása némikép megnyugtatta a tőzsdeköröket, melyek merev oppositójukat a tőzsdeadó ellen enyhíteni kezdték, sőt egyes indítványok megtételével a bizottság munkálatait megkönnyítették.¹

¹ Ilyen indítvány volt különösen Leoné, a bécsi kereskedelmi kamara képviselője, ki először utalt azon előnyökre, melyeket a tőzsdei leszámolási eljárás nyújthat a tőzsdeadó kivetésénél és beszédénél.

Az enquête megtartása után, a parlamentaris bizottság egyik tagja, Bilinski (lásd fent az általános részben), dolgozott ki egy részletes javaslatot, melyben mellőzve az eddig felmerült túlenyhe és túlszigoru indítványokat, tárgyilagosan kívánta a kérdést megoldani. Bilinski terve 1888-ban a képviselőház plenuma elé került ugyan, azonban sorsa felett érdemleges határozat nem lett hozva. Mindennek daczára úgy ezen javaslat, mint részletes indokolása az osztrák tőzsdeadó történetében a legfontosabb mozzanat marad, mert a későbbi törvény nemcsak lényegében, hanem egyes módosításoktól eltekintve egészében majdnem azonos ezen Bilinski-féle javaslattal. De éppen ezen okból ezen javaslat ismertetése, miután a törvény ismertetése amugyis feladatom, itten, feleslegesnek mutatkozik.

Évekig tartott azonban, míg ezen törvényhozási munkálat ismét előre haladt, és minthogy a kormány egész passiv viselte magát e kérdésben, újabban szintén a képviselői körökből kellett a mozgalomnak kiindulnia.

1891-ben Bilinski előbbeni 1888-iki javaslatát felelevenítette. E javaslat újabb bizottsági tárgyalás elé került és egyes módosítások megtétele után az 1892-ik év elején jutott a ház plenuma elé, mely 2 napi vita után a javaslatot elfogadta. A felsőház hozzájárulása után a javaslatból az 1892 szeptember 18-iki törvény lett (közölve a birodalmi törvénylap szept. 30-iki számában 172. szám alatt). Életbe lépett 1893 január hó 1-én. Időközben 1892 november 10-ikén lett kibocsátva az osztrák pénzügyminiszterium rendelete, mely a törvénynek nemcsak végrehajtását könnyítette, hanem sok tekintetben kiegészítését is képezte, mert a törvény meglehetősen bonyolult szerkezeténél fogva igen gyakran nemcsak magyarázatra, hanem pótrendelkezésekre is szorult.

Mielőtt e törvénynek és e rendeletnek tartalmát ismertetném, hosszú vajudási történetéből két mozzanatot kell kiemelnem. Az egyik mozzanat az, hogy e törvény alkotásánál a kormány mindvégig passiv magatartást tanúsított. Ezen magatartás nagyon feltűnő egy financialis törvénynél, mely parlamentaris szokások szerint rendesen a kormány kezdeményezését tételezi fel és csak azáltal magyarázható meg, hogy a kormány a törvény megalkotását kísérő agitationál fogva nem akarta activ fellépésével még látszatát sem idézni elő, mintha ezen tőzsdeadó-törvényben tőzsde ellenes rendszabályt akarna életbe léptetni.

A kormány ezen nézetét nyíltan fejeztette ki Steinbach pénzügyminiszter által, ki a képviselőházi vita folyamán odanyilatkozott, hogy ezen adót nem szabad sem a tőzsde ellen mért büntetésnek, sem bizalmatlansági votumnak tekinteni. Kiemelte egyúttal a tőzsdeintézménynek fontosságát és jótékony hatását úgy általában a közgazdaságra, mint különösen az államhitelre nézve melyet jelen kifejezett és az államra nézve, oly kedvező alakjában a tőzsde nélkül elképzelni nem is lehetne. A tőzsdeadót a kormány tehát tisztán adópolitikai és fiscalitási szempontból tekinti; nem ellenzi ugyan, mert a népképviselőt óhajával ellenkezni nem akar, hanem a törvény tartalmáért, annak jó vagy rossz hatása iránt a felelősséget el nem vállalja.

A másik mozzanat pedig az osztrák tőzsdeadónak kapcsolata a magyar adózási viszonyokkal. Az osztrák parlamentnek tétovázása a kérdésben nagyrészt azon körülmény által volt előidézve, hogy hiányzott a bátorság az adót Ausztriára nézve megszavazni, akkor, midőn ilyen adó Magyarországon nem létezik.

Az aggály, hogy ezáltal az osztrák piacok hátrányára a forgalom a magyar piacot fogja felkeresni, oly erősnek mutatkozott, hogy igen sokáig a tőzsdeadó behozatalát egyáltalában azon időre kívánták elhalasztani, midőn hasonló törvénynek megalkotása Magyarországra nézve is bizonyosodni fog. Az 1888-iki javaslat ezen aggályt egy formalis pót-resolutio alakjában is fejezte ki. Ezen aggály később enyhült és már az 1891-iki javaslatnál a resolutio el lett ejtve, mert feltételeztetett, hogy a kormány amúgy sem járulna hozzá a törvényhez, ha az osztrák piacok egyoldalú terhelésében ezekre nézve veszélyt látna. Steinbach miniszternek azon nyilatkozata, hogy a magyar kormány kész egy hasonló tartalmú törvényjavaslatot a magyar parlament előtt indítványozni, ha bizonyos előfeltételek, melyek ilyen tőzsdeadótörvény behozatalánál kívánatosak és szükségesek, Magyarországon megalkotva lesznek és ha a tőzsdeadó Ausztriában már meg lesz szavazva és honosítva, nagyban járult hozzá, hogy a törvény küzdelem nélkül megszavaztassék.

A törvény csakugyan mint érettgyümölcs hullott le fájáról és úgyszólván egyhangulag lett elfogadva. Sokan bár súlyosabb adót kívántak volna, elfogadták, mert ilyen törvény behozatalában elveik diadalát látták; mások ismét, bár elleneztek

annak tendentiosus élet, elfogadták, mert azt remélték, hogy a tőzsdeellenes hangulat enyhítésére jótékonyan hathat egy olyan áldozat, melyet a tőzsde önként vesz magára; és végre azok száma sem volt csekély, kik a kormányval együtt ebben egy-szerű finansziális rendszabályt láttak, mely az adórendszer eddigi hiányait alkalmasan pótolhatja.

Így tehát a törvény egy nagy compromisum, melybe valamennyi pártárgyalat beleegyezett, kétségtelenül befolyásolva a közvéleménytől, mely a tőzsdeadót a német példa után szívesen fogadta. De jóllehet, hogy a németbirodalmi mozgalom kihatott ezen törvény megalkotására is, az osztrák tőzsdeadótörvényt általában önálló törvényhozási műnek kell elismernünk, mely számba véve az osztrák viszonyokat, nemcsak az adó körére, hanem szerkezetére nézve is, egészen új irányt követett. Az adó szerkezetére nézve e törvény a németbirodalmi törvénynek, mondhatni, ellenlábasa és reánk nézve annyiban bir nagy jelentőséggel, hogy egy oly szomszéd terület szabályzata, mely részben a két szomszéd államot összefűző gazdasági kapocsnál részben az üzleti viszonyok és formák hasonlatosságánál fogva nem pusztán tudományos értékkel bir, hanem azon esetre, hogy mi is egy tőzsdeadó behozatalát terveznök, kiváló gyakorlati fontosságú is leszen.

1. Az adó köre.

Az adózás körét az osztrák törvény sokkal szűkebbre fogja, mint a németbirodalmi törvény. Utóbbi az értékpapírforgalmon kívül az árutőzsdei forgalmat is belevonta; az osztrák törvény ellenben az egész áruforgalmat a tőzsdeadó alól felmenti. Ezen felmentés azonban csak azt jelenti, hogy az új törvény nem foglalkozott ezen forgalommal, de nem jelenti azt, hogy a régebbi adótörvények (bélyeg- és illetéktörvényeket beleértve), a mennyiben már az áruforgalmat érintették hatályon kívül helyeztetnek. Az áruforgalmat érintő régebbi adók tehát teljes érvényben maradtak.

Az áruforgalomnak ezen kivételes és minthogy az új adó a régebbi adóknál terhesebb, egyuttal kedvezőbb adóztatása azzal lett indokolva, hogy a tőzsdeadó hatásáról, különösen az áruforgalommal kapcsolatban álló termelésre nézve a tapasztalatok sokkal cseké-

lyebbek, semhogy a tőzsdeadó minden aggály nélkül az árúforgalomra kiterjeszthető volna. Ezen indok oly kevéssé volt meggyőző a képviselőháza, hogy az árúforgalomnak a tőzsdeadó alá vonását már a közel jövőnek tartotta fenn. Valószínűleg azon érv volt inkább nyomatékos, hogy szemben az erősebb magyar, különösen a budapesti árútőzsdével a gyenge és még alig kifejlett bécsi piacot újabb adóval sújtani nem tartották czélszerűnek.

Az árúforgalom mellőzése után az adó köréül tehát az értékpapirforgalom lett kijelölve. Általános szempontul szolgált, hogy az egész értékpapirforgalom elvileg az adózás köre, mert a törvény megalkotásánál azon gondolat volt a kiindulási pont, hogy ezen adó nemcsak a keresetet, hanem a Schäffle-féle elmélet szerint a tőkegyűjtési erőt is kívánja érinteni. Ezen elv következménye pedig az, hogy nemcsak a tiszta tőzsdeügyletek, hanem a tőzsdén kívüli értékpapirügyletek, melyekben a tőkegyűjtési erő leginkább mutatkozik, szintén az adózás körébe tartoznak.

Hogy ezen elv és szándék necsak a törvény tartalmából hanem nevéből is tűnjék ki, a törvény nem a tőzsdeadótörvénynek (Börsensteuergesetz), hanem értékpapirforgalmi adótörvénynek (Effektenumsatzsteuergesetz) lett elnevezve.

Igaz, hogy ezen elv következetesen nincsen keresztülvive és gyakorlati okokból vannak egyes kivételek, melyek főképp az ellenőrzés nehézsége és az ügyfelek esetleges járatlansága miatt lettek megengedve, azonban ezen kivételek daczára a törvény világosan súlyt fektet nemcsak a tőzsdei ügyletekre, hanem a tőzsdén kívül kötött ügyletekre is, és ezen kiterjesztést nem pusztán azzal indokolja, hogy tart attól, miszerint a tőzsdének egyoldalú megadóztatásával eltereli a forgalmat a tőzsdétől a szabad vásárra, hanem azzal is, hogy a tőzsdén kívüli forgalmat nagy részben adózóképebbnek tartja a tőzsdei forgalomnál.

A tőzsdén kívül álló személy értékpapírvételei megtakarított tőkék befektetése levén, itt a már megelőző tőkegyűjtésnél fogva nagyobb adózási képesség rejlik, mint a tőzsdespeculans számtalan apró ügyleteiben, melyek nagy névleges tőkék forgatása után és nagy risico mellett csak csekély nyereséget juttatnak az ügyfélnek.

Ezen elvi okokhoz még azon tisztán pénzügyi szempont is járult, hogy az adó mint legszűkebb értelemben vett tőzsdeadó csak kis jövedelmet hajtott volna. Ausztriának csak egy számba vehető tőzsdéje van, a bécsi, a mellett már a prágai és trieszti csak kis

jelentőségű. A nagy apparatású adó tehát csak igen kis bevételt eredményezett volna, míg a tapasztalat már régóta azt mutatta, hogy Ausztriában az értékpapírforgalom jelentékeny része az úgynevezett váltóházakban (Wechselstube) mutatkozik. Az adónak kiterjesztése ezen forgalomra tehát nemcsak elvileg, hanem gyakorlatilag is szükségesnek találtatott.

Kivétettek ezen adó alól azonban az összes ügyletek, melyeknek tárgyai belföldi váltók, vagy kereskedelmi utalványok, vert, vagy ki nem vert nemes fémek, külföldi váltók (devisek) és egyéb külföldi fizetési eszközök. (Törv. 1. § 3-ik bekezdés.)

Ezen kivételes intézkedés a nemzetközi kereskedés igényeire és a valutaviszonyokra vezethető vissza.

A fizetési eszközökben való fedezési művelet oly lényeges alkateleme minden beviteli vagy kiviteli ügyletnek, hogy ezen kivétel teljesen indokoltnak látszik, még ha ezáltal adómentes maradna is egyes speculatio, mely fedezési műveletnek nem volna tekinthető. Ezen kivételnek minden megszorítás nélkül való engedélyezése határozottan helyesebb, mint a Német-Bírodalomnak hasonló célú kedvezménye, mely azonban elég félszegül csupán a comptant-valuta ügyletnek lett megadva.

II. Az adó tárgya.

Míg a németbírodalmi törvélynél az adó tárgya maga az ügylet, illetve annak megkötése és ennél fogva ezen törvény a súlypontot a kötjegybe és a kötjegykényszerbe helyezte, addig az osztrák törvény egészen más úton halad. Minthogy az osztrák üzleti viszonyok szerint az ügyletnek megkötésénél a kötjegy nem igen volt használatban, az osztrák törvény a kötjegykényszerszerűen elejtette és az ügyleteknek megadóztatásánál oly ismérveket keresett, melyeket a forgalom formái önként nyújtottak bevett szokások folytán. Azon tapasztalat, hogy a forgalom különösen az ügylet teljesítésénél és lebonyolításánál alkalmaz állandóan bizonyos okiratokat, arra indította a törvényhozót, hogy ezen szokásokat felhasználva, ezen formáknak alkalmazását kötelezőknek mondja ki a jövőre nézve. Így tehát az adózás oly módját fogadták el, mely egyes kivételektől eltekintve az adókötelesség beálltát a lebonyolítás stadiumába helyezi, nem pedig az ügylet megkötésébe.

Míg az osztrák törvény ezen constructiója azon nagy előnnyel járt, hogy az adóval egyidejűleg nem volt kénytelen a forgalom eddigi formáin változtatni, addig kétségtelenül azon hátrány állott elő, hogy szemben a német törvény egyszerűségével az osztrák törvény rendkívül bonyolultnak tűnik fel, mert az egyes ügyleteket lebonyolításuk módja szerint külön-külön adózási formában kénytelen érinteni.

Ezen alapelvekből kiindulva, adótárgy nem az egyes ügylet, a mint a német törvény mondja, különösen a vétel és minden megszerzési (Anschaffungsgeschäft), hanem azon forgalom, melyet az ügylet előidéz. (Törv. 1. § 1-ső bekezdés.)

Hogy tehát adókötelezettség beálljon, szükséges két kellék: az egyik, hogy forgalom létesüljön, a másik, hogy oly ügylet létezzék, mely ezen forgalmat előidézzé. A forgalom fogalmából folyik, hogy jogilag két személy létezzék, az egyik, mely érték-papírokat elidegenít, a másik, mely érték-papírokat szerez.

Az ügyletnek pedig olyannak kell lennie, hogy az érték-papírnak átmenetét egyik személy vagyoni spherájából a másikéba még pedig ellenszolgáltatás mellett előidézhesse.

Adótárgy tehát az ügylet és forgalom együttvéve. Ennek bővebb magyarázatához fel kell említenem, hogy forgalom nemcsak akkor keletkezik, ha az érték-papírok materialis átadása forog fenn, hanem először akkor is, ha valamely jogügylet folytán az egyik ügyfélre nézve előáll a jogi kötelesség a másik ügyfélnek érték-papírokat ellenszolgáltatás ellenében szállítani; másodszor pedig akkor is, ha a tényleges szállítást olyan nyilatkozat helyettesíti, mely a felek akarata szerint a tényleges átadást pótolja. Ilyen nyilatkozatok a constitutum possessorium, a brevi manu traditio, a prolongatio, a compensatio eseteiben nagyon gyakoriak, sőt a forgalom mai fejlettsége mellett tulnyomóak.

Az adó tárgyának ilyen bővebb magyarázata annál szükségesebb, mert az osztrák törvény szövegezése nem fejezi ki tökéletesen azon alapgondolatot, mely az egész törvény szelleméből folyik, t. i. hogy forgalom és forgalmat előidéző ügylet együttesen kelléke az adózási kötelezettségnek. Az első szakasz második bekezdése már ismét látszólagos ellentétben az első bekezdéssel, a német törvény mintájára magát az ügyletet mondja adókötelesnek, pedig a fentiektől világosan következik, hogy ez csak azon megszorítással áll, hogy ezen ügyletek forgalmat idéznek elő.

Az ügyleteknek felsorolása ezen 2-ik bekezdésben, mely különben nem taxativ, hanem exemplificativ jellegű, tán azért mutatkozott szükségesnek, mert az adókötelesség teljesítése különböző az egyes ügyletek neme szerint. Egy habár nem teljes, azonban megközelítőleg kimerítő és a leggyakoribb eseteket felölelő felsorolás a gyakorlatnak alkalmas utmutatást képes adni.

Az előzmények után alig szükséges előrebocsátanunk, hogy az ügyleteknek tárgyát *értékpapírnak* kell képeznie. Az értékpapír fogalmát nem a törvény, hanem az 1892 nov. 10-iki rendelet 2-ik szakasza adja azon definitióval, hogy ezek olyan papírok, melyek természetüknél fogva tőzsdei forgalomra alkalmasak.

Ezen definitio ugyan nem teljesen kielégítő, mert egyes papír tekintetében kétséget hagy fenn aziránt, hogy értékpapírnak tekintendő-e, vagy sem; azonban gyakorlatilag az esetek túlnyomó részében mégis be fog válni. Fontosabb az, hogy a rendelet ugyancsak idézett szakaszában lejárt, illetve esedékessé vált szelvények, takaréktári könyvek, pénztári jegyek, kincstári jegyek, sóbányajegyek iránt kötött ügyleteket kiveszi az adóköteles ügyletek sorából, habár ezen papírok némelyikét határozottan értékpapírnak kell tekintenünk.

A midőn a törvény 1. §-nak 2-ik bekezdésében felsorolja az adóköteles ügyleteket, e sorrendben azokat már is osztályozza s ebben egyszerre különféle alapból indul ki még pedig majd az ügylet tárgyát, majd a megkötés helyét, majd a teljesítés idejét és módját veszi alapul.

Adókötelesek, de mindig a forgalomelőidőzés feltétele alatt:

a) a tőzsdén, vagy a tőzsdén kívül kötött ügyletek, legyenek bár alap-, vagy meghosszabbítási (prolongationalis) ügyletek;

b) tőzsdei ügyletek kivétel nélkül, kötéssenek bár készpénzfizetésre, egy pár napi szállításra, vagy határidőre, vagy pedig hogy lebonyolításuk módja szerint directe a felek közt, vagy a leszámolási iroda útján rendeztetnek;

c) az ügyletek lehetnek továbbá vételek, díj- vagy költségletek, utóbbiaknál különbség nélkül vajjon egyes személyek, vagy pedig banküzletek által kötettek, hosszabb, vagy rövidebb időre;

d) a tőzsdén kívül kötött ügyletek tekintet nélkül arra, vajjon tőzsdei usance alapul vétele mellett lettek megkötve, vagy sem, vajjon vételi, szállítási, vagy költségletek.

A törvénynek ezen kissé rendszertelen felsorolása az áttekintést megnehezíti, mert igen különböző szempontokból categorisálja az ügyleteket. Mellőzve egyelőre azon különböztetéseket, melyek az adókötelesség teljesítésének módjára nézve fontosak, keressük ki ezen felsorolásból azon ügyleteket, melyek jogi természetüknél fogva adóköteles fogalmat idéznek elő.

Az osztrák törvény ilyenekül a vételt-, a szállítási-, a díjügyleteket, a kost- (a budapesti tőzsdeszokások terminológiája szerint *halasztási*) ügyleteket jelöli ki.

A vétel, mint már a német törvény ismertetésénél mondtuk, a forgalmi ügyletek legfontosabbika, természete azonban oly szorosan meghatározott, hogy felismerése nehézségekbe ütközni nem fog.

Hasonlókép nem okoz nehézségeket a szállítási ügylet sem.

Kissé másként áll ez a díjügyleteknél. Ezeket kétféleképpen lehet felfogni, vagy úgy, hogy a vevő (eladó) megköti az ügyletet, azonban fenntartja magának a díj fizetése ellenében a jogot, hogy az ügylettől elállhasson; vagy pedig úgy, hogy a díjlefizetője optionalis jogot szerez magának arra nézve, hogy később egy ügyletet köthessen. Az első felfogás mellett a vételi ügylet azonnal létesült, a visszalépés pedig accessorius momentum. Az adózás tekintetében tehát a díjügylet megkötése máris adóköteles ügyletet képez. Ezen állásponton van a német törvény, mely ugyan a díjügyletet a feltétes ügyletek közé veszi fel de minthogy a feltétlennel adózás tekintetében azonosítja, a díjügyleteknek általános adókötelezettségére jut.

A másik felfogás szerint a díjügylet még nem adóköteles ügylet, azzá lesz akkor, midőn a díjt adó választási jogát oly módon gyakorolja, hogy a vételi (eladási) művelet mellett optál.

Legyen bár most a díjügylet egyszerű, vagy kettősdíjügylet, vagy «Noch»-ügylet, (a budapesti értéktőzsde szokásai «még annyi» ügyletnek nevezi) az adókötelesség csak akkor fog beállani, ha az optio az ügylet megkötésére irányult, illetve ha a díj nem lett abandonálva. Ez az osztrák törvény álláspontja, melynek gyakorlati keresztülvitele megkönnyítették azáltal, hogy az osztrák törvény az adózást általában az ügylet teljesítésének momentumába helyezi. E szerint tehát, ha a díj abandonálva lett, adóköteles ügylet nem keletkezett, ha azonban a díjügylet vétel, vagy eladás melletti optiora vezetett, adóköteles ügylet származik.

A díjugyletek egy neménél, a «stellage»-ügyletnél az adókötelesség azonban mindig be fog állani, mert a «stellage»-ügylet természeténél fogva a stellage vevője nemcsak jogosítva, hanem kötelezve is van vagy a vételt, vagy az eladást választani. Itt tehát a forgalmat előidéző ügylet megkötése mindenestre bizonyos lévén, a «stellage»-ügylet okvetlenül az ügylet teljesítéséhez, tehát az adózáshoz vezet.

Az adóköteles ügyletek közt kiváló szerepet játszik a költséglet is; de fontossága daczára jogi természete iránt nem uralkodik a teljes megállapodottság. A költséglet felfogása iránti zavart az okozta, hogy annak elméleti, de még inkább gyakorlati megkülönböztetése a lombard-ügylettől nem igen könnyű, és hogy azonkívül a költséglet, már ha ezen megkülönböztetés szerencsésen keresztül volna is vive, ismét összezavartatik valamely alapügylet egyszerű halasztásával.

A különbséget költséglet és lombardüzlet közt az osztrák gyakorlat már azért sem tehette meg igen tisztán, mert a német felfogástól eltérőleg a költségletben nem kettős vételi ügyletet, hanem zálogszerű ügyletet látott.

Bár a tudat, hogy költséglet és lombard közt különbség van, fennállott, a gyakorlatban erre annál kevésbé helyeztetett súly, mert a két ügylet egyformán adózott a díjjegyzék 36-ik tétele szerint, mint kölcsön, még pedig az értékskala I., esetleg II. foka szerint. (Ez áll még a mostani magyar bélyegtvörvények szerint is.) Miután azonban az új osztrák törvény 10-ik szakaszában a lombardüzletet az eddigi bélyegtvörvény alatt meghagyja, ellenben a költségletet a lombardtól elválasztva, az új tőzsdeadónak veti alá; a kettő közti megkülönböztetés gyakorlatilag is szükségessé vált.¹

De minden elméleti megkülönböztetés daczára, mely a lombardüzlet lényegét egy kölcsönben látja, melynek biztosítékaul értékpapírok adatnak kézizálogul, míg a költségletben nem a kölcsön, hanem az értékpapírok átadása és visszavétele az ügylet lényege, a gyakorlati megkülönböztetés nehéz marad. Támpontokat nyújthat az, hogy a költséglet mindig az értékpapír-speculatio segédügylete és alkalmaztatik, ha a vevő, ki a vett papírt nem akarja végleg átvenni, a vételár fizetésére szükséges pénzt, vagy pedig az eladó, ki az eladott értékpapírokat nem akarja

¹ A lombardügylet illetéke nagyobb, mint a költséglet adója.

végleg szállítani, a papirokat szerzi meg megfelelő díj (report, deport) fizetése mellett.

Támpontot nyújt azonkívül, hogy a költségletnél a személyes hitel nagyobb szerepet játszik, hogy az átadott értékpapírok ellenében rendszerint nagyobb pénzösszeg lett kiszolgáltatva, hogy az értékpapírok ellenében adott pénz után csekélyebb és váltakozóbb díj (report) fiztetetik, hogy e report gyakran teljesen hiányzik és az értékpapírok átvevője az értékpapírok folyó kamataival elégszik meg, hogy néha nemcsak a pénz, hanem az értékpapír használatáért fiztetetik díj (deport) és végre magának az értékpapír átadójának speculans jellege, illetve hogy értékpapírokkal való speculációval állandóan és iparszerűleg foglalkozik.

Habár a törvény 10-ik szakasza szerint a költséglet adókötelezettségét nem módosítja az, hogy az értékpapírok átvevője az értékpapírok felett rendelkezni jogosítva van-e vagy nincsen, a rendelkezési jog mégis a költséglet egyik ismervét fogja rendszeren képezhetni, mert a költséglet egy alapmomentuma az, hogy az értékpapír átvevője az értékpapír felett tulajdon jogot szerez azon kötelezettséggel, hogy annak idején az illető papírokat «in genere» visszaszolgáltatja.

Ezen visszaadást az osztrák törvény felfogása a költséglet oly lényeges elementumának tartja, hogy a visszaszolgáltatást az eredetileg megállapított határidőben minden félreértés kikerülése végett világosan adómentesnek mondja. (L. minist. rendelet 22-ik szakasz 4. bekezdését.)

Láttuk, hogy az 1885-iki német törvény ellenkezőleg a költségletben kettős vételt látván, arra az adó kétszeresét szabta és hogy ezen kettős adóztatást csupán az 1894-iki törvény szüntette meg.

Egy másik irányban a költséglet tiszta megítélését megnehezíti azon körülmény, hogy összezavartatik alapügyletek prolongatiojával (halasztásával). Ezen zavar arra vezethető vissza, hogy a költséglet gazdasági jelentősége abban áll, hogy az illető ügyfél speculationalis positióját folytatja, illetve e positionak lebonyolítását «elhalasztja».

A költséglet ennél fogva gyakran prolongationalis ügylet név alatt is szerepel, pl. a budapesti érték- és árutőzsdének 1894. márczius 1-én életbe lépett «szokásaiban» a költséglet «halasztási ügylet» elnevezés alatt fordul elő, míg a régebbeni szabályokban «tőzsdei zálogügylet» alatt volt felsorolva, tehát

az osztrák felfogásnak megfelelőleg zálogügyletnek volt feltüntetve.

A haussier a «report» fizetésével, a baissier a «deport» fizetésével, tehát kosztület segítségével marad meg az előbbeni spekulationalis iránynál, ha azt reményli, hogy a vett papirokat később még drágábban adhatja el, illetve az eladott papirokat szállításukkor még olcsóbban szerezheti be.

A «halasztás» lévén tehát az alapmomentum, könnyű volt az összezavarás az egyszerű prolongatióval, halasztással, mely hasonló gazdasági okokból indulván ki, formailag nem áll másból, mint az alapügylet lejáratának a felek közös akaratával való elhalasztásából. Az összezavarás «kost» és prolongatio közt azonban az adózási gyakorlatban nagyobb complicatiókra nem igen vezethet, mert az ügyleteknek prolongatiója is *új* adóköteles ügyletnek tekintetik (törv. 1. szakasz.).

Maga a kosztügylet, mint alapügylet természetesen szintén prolongálható és itt is minden prolongatio új adóköteles ügyletként fog adó alá kerülni. Tehát a feleknek minden megállapodása, mely szerint az eredeti szerződéses teljesítési határidőtől eltérőleg új határidőt tűznek ki, történjék az az eredeti vagy módosított árfolyam és kamatláb mellett, új adóköteles ügyletet fog képezni. Kivételesen bizonyos kosztügyletek alapján az eredetileg átadott értékpapirok felcserélése más értékpapirokkal nem lesz új adóköteles művelet, ha ezen kicserélés az eredeti határidőn belül és minden pótfizetés teljesítése nélkül történt. (Rendelet 22-ik szakasz utolsó bekezdés.)

A vételi, díj, kost, szállítási és prolongationalis ügyleteket az osztrák törvény névleg említi fel, de azért nem lehet kétség aziránt, hogy ezeken kívül adóköteles lesz mind oly ügylet is, mely az értékpapiroknak forgalmát oly módon idézi elő, hogy azoknak tulajdona egyik személyről átszáll a másokra ellenszolgáltatás teljesítése mellett. Egyoldalú lucratív szerzések ezen adó alá természetesen nem esnek, habár ajándékozás, öröklés czimén más külön adó alá tartozhatnak.

Egyes szokásosabb ügyletformákat említés nélkül nem hagyhatok:

a) a bizományi ügylet adókötelessége iránt kétség nem lehet; vitás csak az vajjon kettős adóköteles ügylet forog-e fenn? Egyik a megbízó és a bizományos, a másik a bizományos és a

harmadik szerződő fél között. Az osztrák gyakorlat támaszkodva egy újabb pénzügyministeri rendeletre (1893 jan. 19-én) a kettős adóztatás mellett döntött. Ott, ahol a bizományos maga lép be az ügyletbe mint eladó, vagy vevő, a kettős adóztatásról természetesen szólni nem lehet;

b) *emissio*k általában adóköteles ügyletek; azonban az adózás mérve módosulni fog aszerint, a mint az emissionál közbenjáró bankár, mint közvetítő, bizományos, vagy mint ügyfél működött a papir kibocsátója és a nagy közönség közt.

Kibocsátóknál szokásos aláírások nem képeznek még adóköteles ügyleteket, mert az aláírások pusztán ajánlatok olyan ügyletekre, melyek csak a tényleges kiosztás által válnak perfectté. Az aláírt részvények tényleges kiosztása, illetve kiadása tehát adóköteles ügylet;

c) *conversio*knál az új alacsonyabb kamatú papírok kibocsátása adóköteles ügylet, míg a régibb magasabb kamatú papírok átvétele nem képez adókötes ügyletet;

d) a *tiszta* depotügylet, minthogy csak a papírok megőrzésére szorítkozik, nem lesz adóköteles ügylet; ha ellenben a depot-átvevő az értékpapírok felett a szerződés értelmében szabadon rendelkezhetik és csupán az értékpapíroknak «in genere» való visszaadására van kötelezve, úgy a depotügylet adóköteles lesz. Hogy a tiszta zálogügylet nem esik ezen adó alá, már fentebb a lombardüzletnél említettem;

e) a *cseré* az osztrák felfogás szerint két vételre bontandó fel és ennél fogva kétszeresen esik adó alá (lásd rendelet 2-ik szakaszt).

Itten azonban a «cseré» szorosan a jogi értelemben veendő és pl. ideiglenes részvények becserélése a végleges részvényekkel, megsérült, megcsonkított részvényeknek kicserélése tiszta, teljes darabokkal, nagyobb és kisebb appointek kölcsönös becserélése adóköteles ügyletet egyáltalában nem képez;

f) értékpapíroknak fizetesképpen való átadása (*datio in solutum*) adóköteles ügylet. Ha azonban az értékpapír már ki van sorsolva, vagy egyébképpen kifizetésre individualiter ki van jelölve, úgy átadása, még akkor is, ha harmadik személynek fizetesképpen lett átszolgáltatva (ugynevezett értékpapírok *escompte*ja), adóköteles ügyletet nem képez;

g) a *compensatio*, a mennyiben a fizetést pótolja, szintén

adóköteles ügylet, habár az értékpapír láthatólag forgalomba nem kerül és gazdát nem cserél.

h) értékpapiroknak átutalása harmadik személyre mindig adóköteles ügylet lesz ;

i) az «à meta» operatiókat a német birodalmi gyakorlat mintájára és az arbitrage-ügylet kedvezményezése végett azon forgalomra nézve, mely a metatársak közt áll fenn, egy utólagos p. ü. min. rendelet (1892. december 30.) szintén adómenteseknek nyilvánította ki.

III. Az adó szerkezete és az adókötelezettség teljesítésének módja.

Az osztrák törvénynek, mint önálló alkotásnak jellege főképp itt tűnik fel. Teljesen eltérve a német törvénytől, mely az ügylet megkötésének pillanatába helyezte az adókötelezettséget, az osztrák törvény azt általában az ügylet teljesítéséhez fűzte. E szerkezet módjának kiválasztása, mint már említettem, arra vezethető vissza, hogy az osztrák forgalom a kötjegy általános használatát nem ismerte. Nem kívánták tehát az új adóval egyidejűleg új formákra kényszeríteni a forgalmat.

A következménye ezen elvnek most már az, hogy azon okiratokat, melyekre a forgalom az egyes ügyleteknél megszoktatott, a törvény kötelezőknek mondotta ki.

A kötjegykényszerzert tehát ezen különféle okiratok kényszere pótolja.

A német törvény egyszerűsége mellett, mely kevés szabállyal az egész anyagot rendezte és ott, a hol pl. a feltételes ügyletekre nézve nehézségek támadtak, azokat egy csapással megoldhatta, az osztrák törvény bonyolult szabályaival nem képez ugyan kedvező ellentétet; de másrészt az osztrák törvény nagy előnye, hogy kikerülte bizonyos nehéz controversiáknak erőszakos megoldását, melyek a jogi téren az ügyletek megkötési momentuma körül fennállanak, hogy mellőzhette továbbá a comptant és határidő ügyletek közti különbséget, mely a német törvényben még mindig kísért, mert az ügylet teljesítésénél már ezen különböztetés tárgynélküli.

Az osztrák törvény ezen berendezése mindenek előtt szükségessé teszi, hogy az ügyleteket most már nem, mint eddig tettük, belső természetük, illetve általános adókötelezettségük, hanem külső ismérvek szerint osztályozzuk.

Első sorban kétféle adóköteles ügyleteket kell különböztetnünk:

A) A tőzsdén kötött ügyleteket.

B) A tőzsdén kívül kötött ügyleteket.

A) Tőzsdei ügyletek mindazok, melyek a tőzsdei rendszabályok szerint az értéktőzsde hivatalos helyiségében és idejében kötöttek. E tőzsdei ügyletek ismét két nagy categoriára oszlanak;

a) olyan ügyletekre, melyek leszámolás (arrangement) útján bonyolítottatnak le és

b) leszámolás alá nem kerülő ügyletekre, melyeket röviden direct tőzsdei ügyleteknek nevez az osztrák törvény. (Ezen felosztás egyezik a mi budapesti értéktőzsdei szabályainkban foglalt osztályozással.)

Lássuk előbb az *a)* alatti ügyleteket.

A bécsi tőzsdén dívó szokások szerint bizonyos értékpapírokban kötött összes vételi, kost- és prolongationalis ügyletek lebonyolítása egy közös iroda által történik, mely irodát évek hosszú során át a «Giro és Cassenverein» részvénytársaság bizonyos díjak mellett kezeli. Minden tőzsdelátogató köteles joghátrányok terhe mellett ezen leszámolási eljárásban részt venni, illetve leszámolás alá tartozó ügyleteit kellő időben ezen irodának bejelenteni.

Ezen leszámolás alá tartozó ügyletekre nézve az adó szerkezete, illetve a teljesítés módja az, hogy minden fél tartozik bejelentési ívéen összes ebbeli ügyleteit felsorolni és így ezen bejelentési íven, mint kötelező okmányon önmaga mutatja ki adóköteles ügyleteit. A bejelentés elmulasztása, annak nem teljes kitöltése most már nemcsak a tőzsdei szabályokba, hanem az adótörvénybe is ütközik. El van tiltva különösen az ügyletek közti olyan compensatio, mely leszámolásba való bejelentés nélkül eszközöltetnék.

Az adó teljesítése pedig oly módon történik, hogy minden fél bejelentési ívéen az abban előforduló ügyleteknek megfelelő törvényes adóösszeg felét bélyegjegyekben rója le. Minthogy minden bejelentésnek megfelel egy másik félnek szintén bélyegzendő

bejelentése, az egész adóteljesítés biztosítva van. Ha a compensatio megejtése után fennmaradnak tényleges átadások, illetve átvételek, úgy ezek természetesen további adó alá nem esnek, mert hiszen ezek már megadóztatott ügyletek folyományai; de ha az, ki átadásra (átvételle) jogosítva van, maga helyett egy harmadik és jogilag tőle különböző személyt jelöl ki az átadás (átvétel) eszközzésére is, úgy ezen megjelölés, mint átutalás, új adóköteles ügyletet fog képezni, melynél az adó az átutalási jegyzék, illetve számla bélyegzése útján fog teljesíttetni.

Minthogy a bécsi tőzsdén az ügyletek jelentékeny része ezen leszámolási eljárás alá esik, úgy az adó teljesítésének ezen hozzáfűzése a lebonyolításnak bevett formájához csakugyan rendkívül jó megoldásnak mutatkozik. Ezen kedvező véleményt megerősíteni képes még azon kedvezmény, hogy az említett «Giro és Cassenverein» intézet az osztrák pénzügyministeriumnak 1892 nov. 26-iki rendeletével fel lett jogosítva az egyes ügyfelekre eső adóösszeget, amint az a bejelentési ívekből kitűnik, készpénzben a felektől beszedni és közvetlenül az állampénztárba beszolgáltatni. A felek tehát még az iverk bélyegzése alól is fel vannak oldva és kötelességük pusztán a bejelentési iverk pontos és helyes kitöltésére szorítkozik. Ez pedig már amugy is a tőzsdereend által előírt kötelesség lévén, az új adó új formai terhet az adózóra nem is ró. Maga a «Giro és Cassenverein» pedig oly megbízható közbenjáró közeg, mely az ellenőrzési munkát az államhatóságra nézve is rendkívül módon megkönnyíti.

Az adónak a leszámolás alkalmazásával való szedése, mint már említettem legelőször Friedberg német író által ajánlatott egy 1882-ben megjelent monografiában, melynek czíme: «Vorschläge zur technischen Durchführung einer prozentuellen Börsensteuer».

A tervet a német törvéynél azonban azért nem lehetett alkalmazni, mert ez utóbbi az ügylet megkötésénél állítja be az adókötelességét, míg a terv a lebonyolítást, a teljesítést tartván szem előtt, az osztrák törvény keretében igen szerencsésen valószínűsíthető meg. (Törv. 4. és 6. szakasza. Rendelet 17., 18., 19., 20. §-ai.)

A leszámolási iroda saját felelőssége alatt felügyel az adó pontos teljesítésére és tartozik a feleknek az adóra vonatkozó mulasztásait 30 nap alatt a pénzügyi hatóságnak bejelenteni.

Az ezen felügyelettel járó költségek megtérítését (törv. 5. §) a kormánytól kapja.

b) A leszámolási eljárás alá nem tartozó ugynevezett *direct tőzsde*-ügyletek. Meghatározásuk negatív, amennyiben minden bel-földi tőzsdén kötött ügylet tartozik e kategóriába, ha a leszámolás alá kötelezőleg nem kerül. Nem tesz tehát különbséget, vajjon az ügylet vétel, vagy költséglet, eredeti alapügylet, vagy prolongatio; alkusz közbenjárása mellett van-e kötve, vagy anélkül.

Az adózási kötelesség az értékpapír átadása, illetve a prolongatio megkötése alkalmával áll be. Az adót az értékpapírok átadója, illetve a prolongatiót igénybevevő köteles teljesíteni, még pedig bélyeg alakjában egy számlán, mely az értékpapírok nemét, számát, a keletet és a számlakiállító nevét tünteti fel. Ezen számla minden prolongationál újból állítandó ki és bélyegzendő.

Az adó pusztán ezen számlán róható le és más okirat e számlát nem pótolhatja. Egyéb okirat, mely ezen ügyletre vonatkozik pl. kötjegy, melyet esetleg ezen ügyletről az alkusz állított ki, bélyegmentes, daczára annak, hogy ezen kötjegy az előbbeni törvények szerint szintén bélyegköteles volt. (Törv. 7. és 8. §-ok; rendelet 21. és 24. szakaszok.)

Ezzel a tőzsdén kötött összes ügyletek ki vannak merítve és látható, hogy az adózás alól egyetlen tőzsdei ügylet sincs felmentve, tartozzék bár leszámolás alá, vagy sem. A különbség pusztán az adóteljesítésnek formájára vonatkozik.

B) A tőzsdén kívül kötött ügyletek.

Ezeknek osztályozásánál sokkal nagyobb tarkaság uralkodik.

a) Mindenekelőtt külön szempont alá esik a *tőzsdén kívüli költséglet* (törv. 10. és 11-ik §-a). A költséglet specialis természeténél fogva, mely a költségletet, mint a speculatio par excellence segédügyletét tünteti fel, tekintet nélkül arra, hogy az ügyfél, kereskedő, nem kereskedő, bankár vagy nem bankár stb., mindig adóköteles lesz, mert a törvény abból indul ki, hogy a tőzsdén kívül kötött költségletek a tőzsdei ügyletekhez legközelebb állanak és már azért is, mert rendszeren nagyobb összegekről szólnak, nagyobb adózási képességet tüntetnek fel.

Az adó szerkezeténél, illetve teljesítése módjánál irányadó volt az ezen ügyleteknél divó szokás, mely szerint vagy a kostbado adja át számla mellett az értékpapírokat a kostbavevőnek, vagy pedig a kostbavevő ad elismervényt az értékpapírok átvéte-

léről. A törvény tehát megengedi, hogy a felek tetszésük szerint vagy a kostbaadó számláján, vagy pedig a kostbavevő elismervényén róják le bélyegben az adót.

Az okiratok egyike azonban okvetlenül kiállítandó és bélyegzendő, a felelősség az adóért első sorban a kostbavevőt terheli.

Minden prolongatiónál az elismervény, illetve számla újból kiállítandó és bélyegzendő.

b) *A tőzsdén kívül kötött egyéb ügyletek* az épp tárgyalt kostügyletek és prolongatiók kivételével.

Már előbb láttuk, hogy ezek között a vételek, szállítások díjügyletek fognak főképp szerepelni.

Mindezek ismét kétféle osztályozásuak:

α) ha kereskedelmi ügynök által lettek közvetítve,

β) ha kereskedő ügynök megkötésüknél közbe nem járt.

Az α) alatti ügyleteknek jellegét tehát a kereskedelmi ügynök közbenjárása adja. A tőzsdei hites alkusz ilyen közvetítéseket a tőzsdén kívül szintén gyakorolhat; közbenjárása tehát azonos hatása. Minthogy mindezen ügynökök az osztrák törvények által amúgy is kötelezvék az ügylet megkötése után azonnal kötjegyet kiállítani és annak egy-egy példányát a két ügyfélnek megküldeni; a tőzsdeadótörvény 12. szakasza az ügynököt kötelezi arra, hogy az ügylet utáni adót a kötjegy elküldött példányain bélyegformában lerója.

Ezen intézkedés teljesen anormal és tulajdonképpen nem igen illik be a tőzsdeadó törvény általános rendszerébe, mert az adókötelességet kivételesen nem az ügylet teljesítéséhez, hanem megkötéséhez fűzi; másodszor adóköteles féllé nem az ügyfelet, hanem a közvetítőt teszi. Ezen anomalia éppen csak azon szempontból magyarázható meg, hogy félhivatalos személy jár közbe, ki alkalmas az adóért a garantiát elvállalni és kinek, noha a törvény vagy a rendelet ezt ki nem mondja, módjában lesz a felektől az adót díjaival együtt üzletköltség czímén beszedni.

Az alkusz közbenjárásával kötött ezen vételi stb. ügyletek kivétel nélkül adókötelesek.

β) *A tőzsdén kívül kötött vétel- stb. ügyletek*, melyeknél alkusz nem járt közbe.

E categoriába tartozik a tőzsdén kívül kötött ügyletek túlnyomó része. A bankároknak, a váltóháztulajdonosoknak a tőzsdén kívüli értékpapírforgalmát leginkább eme ügyletek képezik.

Adókötelességük helyes megoldásától függ az adótörvény nagy részének kellő hatása.

Az osztrák parlament ezekre nézve sokáig ingadozott. Azok, kik az adóval pusztán csak a tőzsdét kívánták sújtani, ezen ügyletek megadóztatását egyáltalában ellenezték és habár ezen álláspont a már előbb említett okokból helytelennek lett elismerve, úgy elvi, mint gyakorlati okokból az adókötelesség meghatározása iránt nem volt teljes az egyetértés; némelyek kivételt egyáltalában nem akartak engedni; mások ismét azon ügyletekre nézve kívánták az adókötelességet szorítani, melyeknél legalább egyik fél bejegyzett bankárczég.

Azon tapasztalati tény azonban, hogy Ausztria számos vidékein úgynevezett vegyeskereskedők, kik néha bejegyezve sincsenek, igen élénk értékpapirkereskedést űznek, végre arra indította a törvényhozást, hogy a bankárnak, mint ügyfélnek szereplését ne tegye az adózás feltételül, hanem szélesebb alapra helyezkedve mondja ki, hogy adóköteles minden oly tőzsdén-kivüli vétel stb. ügylet, melyben legalább is a felek egyike kereskedő, ki iparszerűleg értékpapirokkal kereskedik.

A súly tehát nem a kereskedő bejegyzett minőségére, hanem arra van fektetve, hogy az értékpapirkereskedést iparszerűleg űző, legyen az ügyfelek egyike. Ezen elvből most már az folyik, hogy mindazon esetekben, midőn két ügyfél áll egymással szemben, kik vagy nem kereskedők, vagy ha kereskedők is, de értékpapirokkal iparszerűleg nem üzérkednek, az ügylet adóköteles nem lesz.

A törvényhozás tehát lemondott arról, hogy adót szedjen ott, a hol tisztán nem kereskedők, vagy nem értékpapirokkal kereskedők állanak szemben. Részből ezen ügyleteknek ritkasága, részben az ügyfelek járatlansága, részben az ellenőrzési eszközök hiánya volt az indító ok és nem helytelenül, mert, a mit az állam ezen elszigetelten előforduló ügyleteknél adóban veszít, bőven pótolhatja az által, hogy nagyobb szigorral fogja meg az ügyleteket ott, hol azok tömegesen fordulnak elő.

Az elvnek másik következménye pedig az, hogy mindig adóköteles lesz az ügylet, ha legalább a felek egyike értékpapirkereskedő. Az adókötelezettség pedig úgy alakul, hogy azon esetben, ha az ügyfelek közül az egyik értékpapirkereskedő, a másik fél pedig nem kereskedő, vagy pedig kereskedő ugyan, de nem

értékpapirokban, az adókötelezettség egészben az értékpapirkereskedőt fogja érni; ha pedig mindkét ügyfél értékpapirkereskedő, úgy az adókötelesség egészben az értékpapir átadóját terheli.

Az értékpapirkereskedő, mint *eladó* tehát mindig teljesen adóköteles lesz; mint vevő vizsgálni tartozik, hogy ellentügyfele értékpapirkereskedő-e vagy sem. Első esetben ő maga nem lesz adóköteles, utóbbi esetben azonban vevő minősége daczára ő maga lesz adóköteles.

Ezen elvek szemmeltartása mellett az adóteljesítés módja különböző lesz ismét aszerint, hogy az értékpapirkereskedő bejegyzett cég vagy nem. Ha a fentemlített szabályok szerint be nem jegyzett értékpapirkereskedőt éri az adókötelezettség, tartozik az ügylet teljesítésekor, tehát az értékpapirok átadásánál, illetve átvételénél egy számlát kiállítani és azon a megfelelő adóösszeget bélyeg formájában leróni. Ezzel adókötelességének teljesen eleget tett. A bejegyzett értékpapirkereskedő, ha az adókötelesség őt a fenti elvek szerint éri, az ügyletről szintén köteles számlát kiállítani, de ezen számlán kívül tartozik egy a törvény által előírt és rendelkezéseinek megfelelőleg vezetett könyvbe összes e nemű adóköteles ügyleteit bevezetni, a mely könyvet az osztrák törvény «Register» névvel jelöli meg.

Szüükségesnek tartom, hogy ezen «Register»-rel kissé bővebben foglalkozzam már azért is, mert kétségtelen, hogy a tőzsdén-kivüli értékpapirforgalom legjelentékenyebb és legfontosabb része éppen a bejegyzett értékpapirkereskedőknél fog összpontosulni. E forgalom adóztatásának formája tehát gyakorlati szempontból is leglényegesebb. A német törvény keletkezési történetében láttuk, hogy a német közönség, de különösen az érdekelt kereskedői körök oly ellentállást fejtettek ki azon javaslat ellen, mely adózási célokból szoros formában vezetendő kereskedői könyvet szabott elébük, hogy a német birodalmi gyűlés kénytelen volt ezen javaslatot elejteni és egy sokkal enyhébb ellenőrzési formával megelégedni. Láttuk, hogy ezen tervben a német kereskedők becsületüket látták megtámadva, mert ezen terv feltételezte, hogy szigorú ellenőrzés nélkül állampolgári kötelességüknek nem felelnének meg. Ilyféle ellentállást az osztrák kereskedelmi világ nem támasztott, mert hasonló ellenőrzési könyvek vezetéséhez amúgy is hozzá volt szokva, pl. a kost- és lombard-ügyleteknek előbbeni adójánál.

Kifogást pusztán a könyveknek tervezett formája ellen emelt. Miután a könyvek (registreerek) olymódu berendezése lett később elfogadva, melyet az érdekelt kereskedői körök maguk javasoltak, a registervezetési kötelezettség is minden nehézség nélkül lett elfogadva. Pedig el kell ismerni, hogy e kötelesség nem enyhe és nem ment minden aggálytól.

Minden bejegyzett értékpapirkereskedő (bankintézetek, bankárok, váltóházak lesznek ezek legtöbb esetben) tartozik egy könyvet vezetni, melynek lapjai folyó számokkal látandók el. Nagyobb forgalmú üzletek iránti tekintetből meg van engedve, hogy comptant és határidőüzletekre, vételekre és eladásokra külön könyvek vezethetők.

E könyvek mindegyike használat előtt a pénzügyi hatóság által hitelesítendő. Minden registerkönyv a következő rovatokkal látandó el:

- a) a bejegyzett ügylet folyó száma,
- b) a bejegyzés kelte,
- c) a bejegyzett ügylet teljesítésének ideje,
- d) a bejegyzéssel egyidejűleg kiállított számla kelte,
- e) az ügylet tárgyát képező értékpapírok neve, száma, névértéke,
- f) a vételár, esetleg a kamatok összege,
- g) az ügyletben foglalt adóegységek (kötések) száma,
- h) hely a bélyeglerovás számára.

Minden bejegyzett értékpapirkereskedő tartozik most már az előbb említett adóköteles ügyleteit ezen registerbe sorrendbe bevezetni és a törvény által előirt időben bevezetni.

A bevezetés folyószámával látandó el azon számla is, melyet a bejegyzett értékpapirkereskedő ügyletellenfelének átadni tartozik. Az adó oly módon teljesítendő, hogy annak fele a számlán, másik fele pedig a registerben az illető tételnél és a megfelelő rovaton bélyegalakjában rovatik le.

A számla comptant-ügyletnél a jelenlevő félnek azonnal átadatik, távollevő félnek 24 óra alatt küldendő el, határidőüzletnél pedig a teljesítés utáni 3 nap alatt kézbesítendő az ellenfélnek.

A teljesítésnek ezen módja kétségtelenül igen complicált és nagy ügyforgalmu üzletekben, még ha több könyv vezetése volna is engedélyezve, rendkívül nagy teher. A pénzügyminiszterium ezért fentartotta magának a jogot, hogy nagy forgalmu

üzleteknek engedélyt adjon arra, hogy a register és számla bélyegzése helyett a megfelelő adóösszegeket készpénzben szolgáltatassák be. De minthogy a registert mégis kell vezetniök, a teher csak kevéssé enyhül és emeli e terhet mindenesetre az, hogy ezen bejegyzett kereskedők egyéb üzleti könyveiket is tartoznak akként berendezni, hogy azoknak a registerrel való összehasonlításából a valamennyi ügyletnek megfelelő adó teljesítése pontosan constatálható legyen. (Törv. 17. §-a.)

Természetes, hogy ezen registerkötelesség az adó ellenőrzése céljából van szigoruan szabályozva. Ugyancsak az ellenőrzés céljából a registerköteles fél a megelőző 2 naptári év registereit megőrizni köteles. Ily módon a pénzügyi hatóság, mely jogosítva van ezen 2 évnél továbbá a folyó évnél registereibe és az ezekkel összhangban vezetett egyéb üzleti könyvekbe betekintetni, azokat átvizsgálni, — azon helyzetben van, hogy a bejegyzett értékpapirkereskedő üzletmenetének, legalább annak tekintélyes részének ismeretét szerezhesse meg; információt kaphat ügyszorgalmának nagyságáról, ügyfeleinek körülményeiről és egyéb üzleti viszonyairól.

Majdnem jogosult a kérdés, hogy helyes-e az államközegeknek ilyen messzemenő hatalmat adni, habár csak egy specialis adónál is, ha az eszköz súlya nem látszik teljes arányban az előrendő céllal?

Az, hogy ezen ellenőrzési szigor az állampolgárok csak csekély részénél alkalmaztatik, tán még kevésbé mentheti az eljárást. Ezen aggályoktól, úgy látszik, különben az osztrák törvényhozás sem volt ment, mert jónak látta a törvény 18-ik szakaszába felvenni azon rendelkezést, hogy a pénzügyi közegek adókihágás esetét kivéve a vizsgálat alatt tapasztalt adatokra nézve titoktartásra köteleztetnek és hogy a vizsgálatok alkalmával szerzett tapasztalataikat és adataikat az illető kereskedők és ügyfeleik kereseti vagy jövedelmi adóinak kivetésénél nem használhatják és használtathatják.

Kétséges marad azonban, hogy a kereskedőknek adott ezen garantiák birnak-e értékkel? Nehéz feltenni, hogy a pénzügyi hatóság, mely alapos adatok tudomására jutott, ezen adatokat alkalmas időben fel ne használja és a tudatlant játsza ott, a hol sokat tud, még ha a registert átvizsgáló közeg más is, mint az egyenes adót kivető közeg.

Nem tévedünk, ha ezen ellenmondó intézkedésnek kútforrását azon visszás helyzetben keressük, hogy nem a kormány, hanem a parlament javasolta e törvényt, és hogy ezen intézkedésekben compromissumot kívánt létesíteni.

Összegezve most már mindazt, a mit az adó szerkezetéről mondtam, az ellentét a német és osztrák törvény rendszere közt teljes mértékben nyilvánul. Ott csakugyan egyszerűség, itt rendkívüli változatosság, melytől azonban azon előnyt megvonni nem lehet, hogy sikerült neki az eddigi igen változatos formában nyilvánuló ügyforgalmat teljesen érintetlenül hagyni. Szabatosan jelöli meg mindazon okiratokat, melyeken az adó teljesítését eszközölni kell, úgy, hogy az iránt kétséget nem igen hagy. A «regis-ter»-t kivéve új okirati kényszert nem ír elő és így minden szövénységére daczára általában sikerült törvényhozási munkának mondható. Megjegyzendő különben, hogy a pénzügyminiszter által engedélyezhető azon jog, hogy az illető adóköteles fél, ki érték-papírjainak kezelését bankintézetre bizza, adókötelességét szintén ezen bankintézetre ruházhatja, még azon további előnnyel jár, hogy az adó teljesítése egyes helyeken concentráltatik, mi egyrészt magánfeleket felelősséggel járó kezelés alól felold, másrészt az adó teljes és pontos befolyását biztosítja és az ellenőrzést egyes bankintézetekre szorítja, melyek amúgy is nyilvánosság mellett működven, működésük hatósági ellenőrzésében szokatlan beavatkozást, zaklatást nem igen fognak érezni.

Az osztrák törvénynek ez határozott fölénye a német ellenében, mely az adó teljesítését sehol sem concentrálhatja és gyenge ellenőrzési apparátusa mellett teljesen az adózó közönség adómoráljában kénytelen megnyugodni és megbízni.

IV. Adóegység adóláb.

(Törvény 2-ik szakasza.)

A tendentia lehetőleg a forgalom eddigi formáihoz és szokásaihoz simulni nyilvánul az osztrák törvény azon intézkedéseiben is, melyek az adóegységre vonatkoznak. Mert bár egyszerűbb és könnyebb és így ajánlatosabb lett volna a német példa mintája szerint bizonyos összeget, pl. 5000 frtot, vagy 10,000 frtot, vagy ennél kisebb összegeket, pl. 1000 vagy 2000 frtot venni egységül

és ennek bizonyos százalékában, vagy ezredében az adótételt kiszabni, a törvény felhasználva különösen a bécsi tőzsde üzleti feltételeit (szokásait), rendszerinti egységül az úgynevezett egyszerű tőzsdei kötést vette.

Tőzsdei kötés alatt értendő az értékpapirnak azon minimuma, melyre a tőzsdeszabályok szerint egy tőzsdei ügyletnek ki kell terjednie, pl. osztrák hitelintézeti részvényeknél 25 darab, százalékokban kötött ügyleteknél (4%, vagy 4½% államrentéknél) ismét 5000 frt névérték stb.

Az adóegység megállapítása ennél fogva nem pusztán a törvénytől, hanem tőzsdei szokásoktól is függ, a mi kétségtelenül inconvenientiákkal járhat. Ennek megelőzése végett adatott meg a törvényben a kormánynak azon jog, hogy ezen tőzsdei szabályok módosítása esetében a törvényen a kellő változtatásokat rendeleti úton tehesse meg. (Törv. 2. §. 4-ik bekezd.)

A tőzsdei kötés azonban nem minden ügyletnél az adóegység, hanem ezen adóegység ismét különböző és váltakozó az ügyletek különböző nemei szerint. És ez annál nagyobb baj, mert mi sem nehezíti meg egy adótörvény alkalmazását, mint a fizetendő adóösszeg kiszámításában való bizonytalanság, vagy ha nem is bizonytalanság, de az egyszerűség és a könnyű kezelhetőség hiánya.

A) Tőzsdén kötött valamennyi ügyleteknél, továbbá a tőzsdén kívül kötött adásvételi és szállítási ügyletnél, de csak azon esetben, ha az ügylet tárgyát kizárólag az értékpapírok egy neme képezi és az értékpapir-tőzsdén jegyzett értékpapir

a) százalékban számított értékpapiroknál 5000 frt névérték; b) részvényeknél 25 darab; c) ott, a hol osztrák tőzsdén nem jegyzett értékpapirokról van szó, 5000 frtnyi névérték az adóegység.

B) Ha az értékpapírok különböző neme képezi az ügylet tárgyát, úgy valamennyi tőzsdei ügyletnél és a tőzsdén kívüli vételi és szállítási ügyleteknél, az értékpapírok ellenében adott pénzérték az irányadó és adóegység 5000 frt.

C) A tőzsdén kívül kötött ügyletnél tekintet nélkül arra, hogy az ügylet tárgya egyféle, vagy többféle értékpapir volt, mindenkor az eszközölt pénzforgalom irányadó és 5000 frt képezi az egységet. A kamatok a pénzforgalom nagyságának kiszámításánál szintén hozzáveendőek, de a courtage és provisio számításán kívül marad.

Ugy az *A*), mint a *B*) és *C*) alatti esetekben e kerek adóegységen alul vagy felül mutatkozó törtrészek egy egész egységnek veendő. Tehát egy 1000 frtos ügylet ugyanazon adót fizeti, mint egy 5000 frtos ügylet; egy 5001 frtos ügylet ugyanannyi adót fizet, mint egy 10,000 frtos ügylet.

Az egység e szerint nagyon változó, majd egy tőzsdei kötés majd 5000 frt névérték, majd ismét 5000 frt pénzforgalom, ami a gyakorlati alkalmazást nagyon megnehezíti.

Az adótétel minden adóegység szerint, ha az ügylet tárgyát kizárólag belföldi papírok képezték, 10 kr., ha kizárólag külföldi papírok képezték, 20 kr., ha pedig egy és ugyanazon ügyletben az ügylet tárgyát belföldi és külföldi papírok együttesen képezték, az adóegység kiszámításánál a külföldi papírok értéke kettős értékben veendő.

Az osztrák törvény tehát nem alkalmaz tiszta százalékos tételt és a százalékos elvet még homályosabban juttatja érvényre, mint a német törvény. A százalékos elv csak úgy érvényesül, hogy annyszor alkalmaztatik az adótétel, a hány egység, vagy egység törtje foglaltatik az ügyletben. Ha pl. az ügyletben 3 adóegység fordul elő, háromszoros adótétel fog fizettetni.

Miután sok esetben 5000 frt érték képezi az egységet, 5000 frthoz mérve a 10 kr. adótételt, százalékokban kifejezve $\frac{1}{50}$ pro mille adólábát kapunk. A német adótörvényben $\frac{1}{10}$ pro mille az adóláb az értékpapír ügyleteknél, úgy hogy a német adó 5-ször magasabbnak látszik, mint az osztrák adó. (Itten csak az 1885. német törvényt vettük alapul, a jelen munka írása alatt megszavazott és 1894. május 1-én hatályba lépett német törvény szerint az adóláb $\frac{2}{10}$ pro mille. A német adó tehát most már 10-szer nagyobb.)

5000 frt Ausztriában 10 krt, a Német Birodalomban (az agio elhagyásával) 50 kr. adót fizet. (Illetve most már 1 frtot.)

Az adóláb alacsonyysága az osztrák parlamentben különben igen élénk vita tárgyát képezte és egyike volt azon pontoknak, melyek iránt a nézetek leginkább elágaztak. Volt pl. oly indítvány is, mely 5000 frt után 2 frt 50 krt kívánt adóként szabni, sőt több adóegység találkozásánál progressiv tételt óhajtott volna.* Végre a 10 kros tétel győzött, mely csakugyan oly mér-

* Schönerer indítványa.

sékelt, hogy az adónak hatását jó és rossz irányban egyaránt nagyon képes gyengíteni. Ezen alacsonyysága daczára elvi tekintetben több gáncs fér az osztrák adólab és egység megállapításához. Határozott hiba pl., hogy a legkisebb egységül körülbelül 5000 frtot vévén, a legkisebb értékpapírvásárlás ugyanazon adó alá esik, mint egy 5000 frtos tőzsdekötés. Tehát az, aki egy vöröskereszt-sorsjegyet vásárol, akkora adót fizet, mint az, aki 25 drb hitelrészvényt szerez be, vagyis közel 10,000 frt értékű értékpapírt.

Az osztrák törvénynek ezen hibája annál szembeötlőbb, mert eltérőleg a némettől, adómentes ügyleteket nem ismer és nem engedi szabadon a kis ügyleteket analog a német törvényhez, mely a 600 márkán alóli ügyleteket adómentesnek hagyja. Igaz, hogy a kis ügyletek iránti tekintetből kivételesen osztrák vagy magyar kamatozó állampapírokban kötött vételi ügyletet, ha a papírok névértéke az 500 frtot meg nem haladja, csupán a fél adóval érinti, vagyis 5 krral; ezen kedvezmény azonban nem azon irányzattal adatott, hogy a kisebb adózási képességhez mértén kisebb adó szabassék, hanem oda czéloz, hogy a kisebb tőkéseknek kedvét belföldi kamatozó állampapírokba való befektetésekre terelje.

Ez tehát az egyedüli inkább gazdasági, mint adópolitikai okokra fektetett kedvezménye a kis tőkének; de nagyon alapos a kétely, hogy ezen kis kedvezés a tőkebefektetési választást befolyásolhassa, míg másrészt igaz marad, hogy egyenlőtlenség rejlik abban, miszerint pár forint értékű ügylet oly adót fizessen, mint egy majdnem 10,000 frt értékű ügylet.

Szintén kifogás alá esik az, hogy oly ügyleteknél, melyeknek tárgya külföldi értékpapír, az adótétel kétszeres, vagy pedig, hogy a külföldi értékpapírok értéke az adótétel alkalmazásánál kettős értékben véssék.

Az ügylet, ha tárgyát külföldi értékpapír képezi, még nem árul el nagyobb adózási képességet, mint oly ügylet, mely belföldi értékpapírt tárgyz. Az osztrák törvénynél pedig beáll azon anomalia, hogy pl. 1 szerbsorsjegy vétele 40 frt értékben 20 krt fizet adóban, míg 25 darab hitelrészvény vétele, mely körülbelül 10,000 frt értékösszeget képvisel, csak 10 krral adózik.

E magasabb adótételben nem láthatunk tehát egyebet, mint védvámot külföldi értékpapírokkal való kereskedés ellen, ez

pedig, tekintve az osztrák viszonyokat, egyenesen ferde dolog, mert az osztrák papírok, különösen állampapírok jelentékeny része maga szorulván a külföldi pénzpiacra, ilyen rendszabály könnyen vezethet retorsiókra. Érthetőbb még, ha a külföldi értékpapírok emissió adójánál létezik különbség a bélyegadó nagyságára nézve, mint ez az 1892. szeptember 18-iki törvényben a külföldi értékpapírok bélyegkötelezettségére nézve kimondatott, mert ezzel a belföldi és külföldi értékpapírok adózási helyzete egyenlősítettik, de ha ezen egyenlősítés egyszer megtörtént, éppenséggel nincs ok a két papírt az ügyletek forgalmi adójánál ismét különböző mértékkel mérni.

A számítás az osztrák adótételeknél már amúgy is sokkal complicáltabb, semhogy új qualificáló tényező tekintetbe vételét igen eltűrné. De azonkívül ezen kettős tételnek végre gyakorlati jelentősége sincsen. Ausztriában éppen nem volt ok a külföldi értékpapírokban való ügyleteket ellensúlyozni, mert ezekben az ügylet vagy igen csekély, vagy pedig éppen politikai vagy gazdasági okokból nagyon kívánatos. Igaz ugyan, hogy egy legújabb hivatalos statistika (1892. szept. 18-án kelt 171-iki törvény végrehajtása alkalmából) 200 millió forintra teszi a külföldi értékekben való birtokot. De ennek nagy része oly külföldi értékpapírokból áll, mely állandó birtokot képvisel, nem forog; ilyen az angol, francia, amerikai papírokban való birtok, mely fix kezekben van és ügylettárgyát nem is képezi. Erre tehát a kettős adótétel úgyszólván csak elméleti jelentőséggel bír. A kettős adó pedig a trieszti piac olasz papírzületeitől eltekintve, majdnem kizárólag azon ügyletekre szorítkozik, melyeknek tárgyát az úgynevezett balkán államok papirjai képezik.

Tán helyesebb politika volna ezen papírok forgalmát meg nem nehezíteni, mert ha az Osztrák-Magyar Monarchia egyik fontos missiója a keteten végzendő, úgy ezen eszmével éppen nem volna összhangban egy oly rendszabály, mely az osztrák-magyar tőkének ezen keleti államok papírjaiban való elhelyezését nehezítené. A kettős adótétel tehát hiba, habár szívesen concedálható, hogy ezen hiba inkább elvi, mint gyakorlati, mert az adótételek abszolút alacsonyosságuk folytán is nagyobb bajt okozni alig képesek. 10 kr., de még 20 kr. is ott, hol állandóbb tőke-befektetésről van szó és ahol a papír birtokosa azt hosszabb ideig megtartani szándékozik, számba alig jöhet. Az adólábnak

alacsonyysága azonban inkább a tőzsdénkívüli ügyletekre nézve áll, mint a tőzsdei ügyletekre, mert annál, ki befektetésre vesz papírt és ebből áll a tőzsdénkívül kötött ügyletek jelentékeny része, $\frac{1}{50}$ pro mille adó elenyésző csekély összeg. Másként áll ez azonban a tőzsdei ügyletek azon részénél, melyet a tőzsdespeculansok kötnek.

Ezek igen nagy összegeket sokszor és gyorsan forgatnak csekély nyereséggel és az adót minden egyes forgalmi ügyletnél kötelesek fizetni. Minthogy minden prolongatió új ügyletszámba megy, az adó annál súlyosabb, minél többször kénytelen a speculans a tőzsdei szokás szerint az ügyletet prolongálni. A bécsi tőzsde szokásai szerint a leszámolás hetenként kétszer, tehát egy hónapban 8-szor történik. A speculansnak pedig minden leszámolásnál ügyleteit újból prolongálni kell, ha csak azokat végkép lebonyolítani, vagyis positióját feladni nem akarja. Ennélfogva egy és ugyanazon speculatióra egy hónapban 8-szor lesz kénytelen az adót megfizetni. Egy speculatio után tehát, mely 5000 frtos ügylet iránt folyik, egy hónapban 8-szor 10 krt, vagyis 80 krt fog adóban fizetni. Az osztrák speculatióra nézve ennél fogva az adó, daczára, hogy csak $\frac{1}{50}$ pro mille, mégis súlyosabb, mint a német speculatióra a német adó, mert egy hónapban csak egyszer történik a leszámolás s az $\frac{1}{10}$ pro mille adó 5000 frt után egy hónapban csak 50 krra rug. (1894. május 1-eje óta a német adó már 1 firtra rug 5000 frt után s így az osztrák prolongatió-nális szokásból előálló teher ellensúlyozva van már a német adó 10-szeres magasságával.)

Látszólagos alacsonyysága daczára az osztrák tétel a tőke és hitelszegény tőzsdespeculatiókra, az u. n. coulissere, meglehetősen erős adóztatást jelent és bizonyos tekintetben kielégítheti azokat, akik a tőzsdeadóban egyik eszközét keresik a tőzsdespeculatio megszorításának.

Mindezek után az osztrák törvény, daczára azon intentiójának, hogy a tőzsdénkívüli adózóképes értékpapir-forgalmat kívánta erősen érinteni, azon hatással van, hogy éppen ezen adózóképes forgalmat nem érinti kellőképpen; mert a tőzsdénkívüli forgalomban aránylag nagyobb a teher a kis tőkeforgalomnál, mely egyes sorsjegyek beszerzését czélozza, mint a nagy tőkékben dolgozó forgalomnál, mely ezekben ad és vesz.

Ellenben a tőzsdei forgalmat erélyesebben sújtotta, mint

az szándékában volt, sőt ezen erély elegendő súlylyal lép fel szemben a tőke- és hitelszegény speculációval, mely a látszólagos alacsony adóláb daczára aránylag mégis nehéz adóterhet fog viselni, ha csak a tőzsdeszokások módosítása által ezen terhe közvetve nem enyhül.

A tőzsdeadó-törvénynek módosítása azonban első sorban különösen a tőzsdén kívüli nagyobb ügyleteknél kívánatos, az adóláb emelésének első sorban itt kell történnie.

V. Adóalany.

A törvénynek ezen hatása felveti azon kérdést is, hogy ki tulajdonképpen ezen tőzsdeadónak *alanya*? A felelet erre nem lehet egyszerű, mert az ügyleteknek különfélesége szerint az adó alanya is változik. De midőn az ügyletek adókötelességéről részletesebben beszéltünk, az adóalanyra vonatkozólag a feleletet igen sokszor már meg is adtuk. Foglalkozzunk ezen kérdéssel most már rendszeresebben.

A tőzsdén kötött direct ügyleteknél az értékpapir átadóját, a tőzsdei arrangementbeli ügyleteknél pedig mindkét felet együttesen ismerhettük fel adóalanyokul.

A tőzsdén kívüli kostügyletnél a kostba vevő lesz az adóalany, míg a tőzsdén kívül kötött egyéb ügyleteknél vagy a hites alkusz, ki az ügyletet közvetítette, vagy az értékpapir átadója, ha mindkét fél értékpapirkereskedő volt, vagy végre az értékpapirkereskedő lesz az adóalany, ha ellenfele nem értékpapirkereskedő.

Némileg módosul a helyzet, ha az ügyletben az adómentességet élvező osztrák-magyar bank, vagy az osztrák kincstár vett részt. Ezeknek ügyfélként való szereplése némely ügyleteknél ugyanis azt eredményezi, hogy az ügylet felerésze adómentes marad, míg más ügyleteknél a különben ezen bankot, vagy kincstárt terhelő adókötelezettség a másik félre száll át és ezen fél az adó alanya még ott is, ahol a törvény által contemplalt helyzetnél fogva ezen fél különben nem volna adóköteles. Az osztrák-magyar bank és az osztrák kincstár közt kötött ügyletek ellenben mindig és feltétlenül tőzsdeadómentesek. (Törv. 20. és 21. §§.)

Habár az adóalanya az adókötelezettség teljesítéseért első

sorban felelős, ezen felelősségéből természetesen nem következik még, hogy az adóval járó anyagi terhet csakugyan ő is viseli. Az áthárítás itten is fog érvényesülni, sőt a törvény által czélba is van véve, mert az adó alanyának kiválasztásánál nem az adóteher anyagi súlyának viselése, mint inkább a könnyebb behajthatóság és ellenőrzés az irányadó szempont. Az adóáthárítás tüneménye tehát itt is okvetlenül be fog állani, sőt ezen adó természeténél fogva ezen áthárítás sok esetben kívánatos és szükséges lesz. Az arrangement (leszámlolás)-beli ügyleteknél valószínű, hogy minden résztvevő a terhére eső adót maga fogja nemcsak fizetni, illetve előlegezni, hanem egyszersmind viselni is. A tőzsdén kívüli ügyletek nagy részénél ismét valószínű, hogy a bank- és váltóház-üzletek az általuk előlegezett adót a velük érintkező ügyfelektől fogják maguknak megtéríttetni, hacsak a bankok egymásközi concurrentiája nem fog ezen megtérítés ellen akadályul szolgálni. Hasonló lesz az eset a hiteles alkuszoknál, ezek az előlegezett adót az ügyfelektől minden valószínűség szerint képesek lesznek beszedni. Az ügyletek többi neménél, mindig az fog dönteni, hogy az ügyletben melyik fél gazdasági positiója erősebb. Ha a vevőnél a vételkedv erősebb, mint az eladónál az eladási hajlam, az ügyletnél bizonyosan a vevő fogja az adót fizetni, illetve megtéríteni, bárki legyen is törvény szerint az adó alanya. Ha pedig megfordítva állna a kedv és hajlam mérve, az adó az eladót fogja terhelni.

VI. Az ellenőrzés és az adóbüntetések.

Az osztrák törvény azzal, hogy adóalanynyá majd mindkét felet, majd az ügyfelek egyikét, vagy másikat jelentette ki, az az adó anyagi hatására csak kevéssé folyhat be, hanem inkább csak azt érte el, hogy az adó bevétele az állampénztár javára, a meny-nyire lehetséges volt, jobban biztosította, mert a felelősséggel azt ruházta fel, kit a fiscus keze jobban érhet. Ez természetesen összefügg az *adóellenőrzésének* és az *adóbüntetéseknek* kérdésével. Az ellenőrzésnek egyik erélyes neméről már bővebben beszéltem és kimutattam, hogy az ellenőrzési intézkedések mily messzemenők, a bejegyzett értékpapirkereskedőknél: regisztervezési kötelesség, továbbá a kötelesség a többi üzleti könyveket

ezzel összhangzatosan vezetni, hogy ezekből valamennyi ügyletnek adóztatása constatálható legyen; a hatóságnak joga ezen üzletmenetbe betekinteni és azt vizsgálat tárgyává tenni, az ellenőrzési szigor nagy tökélyének mondható.

Rendbüntetések, még pedig 25—250 frt erejéig a «register» incorrect vezetése esetében, 100—1000 frt erejéig, ha a két megelőző év registere meg nem őriztetik, e szigort még fokozzák. Természetesen nem marad el az adóbüntetés sem bebizonyított vétségek, vagy kihágások esetében. (Törv. 18. 19. §§-ok.)

Hasonló szigorú felügyelet alatt áll az úgynevezett leszámolási (arrangement) iroda is, mely mint már említettem, a bécsi tőzsdénél működik a «Giro- és Cassenverein» társaság kezelése alatt. Noha ezen társaság anyagi érdeke szintén kívánja az ügyleteknek teljes bejelentését és így az adó behajtó érdekelve van az adókötelesség teljesítésénél, ami természetesen megbízhatóságát fokozza, a pénzügyi hatóság mégis jogosítva van az egész leszámolási kezelést szigorúan ellenőrizni. Az egyes ívekbe betekinthez és a kezelésnél tapasztalt rendellenességek esetében, eltekintve az adóbüntetéstől, magára az intézetre külön 100—500 forintig terjedhető rendbüntetést szabhat. Kétségtelen az is, hogy az ívekbe való betekinthezés által a pénzügyi hatóság a leszámolásban résztvevők üzletköréről magát informálhatja, de az áttekintés itt már nem oly teljes, mint a registernél, mert a felek aláírását csupán kihágás gyanúja esetében nézheti meg. (Törvény 6-ik §-a.) Ugy látszik, hogy azért nem is tartották szükségesnek a titoktartásra való köteleiséget itt szintén kimondani.

Az arrangementbeli és registerköteles ügyleteknél az ellenőrzés tehát rendkívül erős, kevésbé az a többi ügyleteknél. Sőt szemben az előbb említett ügyletekkel, a törvény enyhésege emezeknél majdnem feltűnő, mert még a számla megőrzésének kötelessége sincs kimondva. Az ellenőrzés itt majdnem teljesen elesik és az adóeltitkolások csupán a véletlen, vagy feljelentés folytán kerülhetnek a hatóság tudomására. Tisztán tehát alacsony adótételek, melyek az adóeltitkolással járó nyereségre nem ösztönöznek, másrészt szigorú büntetések lesznek az egyedi ellenszerek. Mindkét garancia különben meg van az osztrák törvényben, mert az adótétel alacsony és viszonyítva hozzá az adóbüntetés súlyos.

Az adóteljesítésnek normális formája, mint láthattuk, a bélyeg használata. Csak ott, ahol külön kedvezmény adatott a közvetlen lefizetésre és ez mindig csak nagyobb forgalmú, megbízható intézeteknek járó kedvezés, van kivétel a bélyeglerovás alól. A bélyegzésnek részletes szabályait a törvény 24. és a rendelet 14., 15., 16., 21., 25., 26., 39., 40. és 41-ik szakaszai tartalmazzák; kiemelendőnek tartom csak azt, hogy a bélyeg külön formája alkalmaztatik ezen adónál, hogy a belőle származó jövedelem statisztikailag könnyen meghatározható legyen.

Előre bocsátva azt, hogy helytelenül alkalmazott bélyeg nem létezőnek vétetik, úgy az eltitkolás, mint a nem teljesítés büntetése az adóalanynra, tehát azon személyre nézve, ki az adóteljesítéseért, illetve az azok teljesítése érdekében előszabott okirat kiállításáért első sorban felelős, az eltitkolt vagy nem teljesített adó 150-szerese. Ezen büntetés áll különösen azon esetekre:

1. ha a leszámolásnál a fél az ivet nem bélyegezte, illetve, ha az arrangementbeli ügyleteknél az adó közvetlenül fiztetetik (tényleg ilyen a gyakorlat), ügyleteit a leszámolási iven be nem jelentette (Törv. 6-ik §-a);

2. ha a direct tőzsdeügyleteknél az értékpapírok átadója a számlát ki nem állította, vagy ha kiállította, éppen nem, vagy nem tökéletesen bélyegezte; ezen adóalanynál a visszaesés esetében a büntetés kivételesen az eltitkolt adó 300-szorosa, mert az ellenőrzés itt amúgy is a legnehezebb (Törv. 8. §-a);

3. ha a tőzsdénkívüli kostügyleteknél, a kostbaadó az ügylet megkötésénél és egyes meghosszabbításainál kellően bélyegzett számlát, vagy a kostbavevő ugyanily elismervényt nem ad (Törv. 11-ik szakasza);

4. ha a hites alkusz kellőleg bélyegzett kötjegyeket ki nem szolgáltat (12. §);

5. ha az értékpapirkereskedő a tőzsdénkívüli adásvételi és szállítási ügyleteknél kellően bélyegzett számlát nem ad, vagy ha registerköteles ügyleteit a registerbe be nem vezette, vagy ha bevezette, az illető tételt kellően fel nem bélyegezte (törv. 19-ik szakasz). E rendes büntetéseken felül szabandók ki a register incorrect vezetésével járó rendbüntetések, melyekről már előbb emlékeztem meg.

Ezen büntetés teljesen elengedtetik, ha az adóköteles a

mulasztástól számított 3 nap alatt, önmagát jelenti fel, feltéve azonban, hogy ezen önfeljelentést megelőzve a mulasztásról, illetve áthágásról más személy részéről feljelentés be nem érkezett. Ugyanezen feltétel alatt a büntetés felére szállíttatik le, ha az önfeljelentés 3 napon túl történik. A büntetés ezen elengedésének illetve rendkívüli enyhítésének indoka az, hogy a mulasztások rendszeren nem személyesen az üzletfőnökök által követtetvén el, személyzetük hibájáért módjukban legyen utólag felismert mulasztások esetében enyhébb elbánást igénybe venni. (Törv. 27. szakasza, illetve az 1876-iki bélyegtörvény 21-ik szakasza.)

Az adóért azonban nemcsak az adóalany felel, hanem másodszorban az ellenüggyfél is azon esetben ha ezen felelőssége a törvényben határozottan ki van mondva. Történik ez pedig mindazon esetekben, midőn ezen ellenüggyfél számla, vagy jegyzék átvételére van az adó szerkezeténél fogva hivatva. Az tehát, a ki a törvény szerint a számlát, vagy jegyzéket kapná, subsidialiter felelőssé válik, ha a törvényes időben számlát egyáltalában nem kap, vagy ha oly számlát kap, mely kellően bélyegezve nincsen. Köteles ezen subsidiaris felelősségénél fogva az adóalany mulasztását követő 30 nap alatt vagy a számlát pótlólag kiállítani és ezt sajátjából kellőleg felbélyegezni, vagy pedig ezen 30 nap alatt az adóalany mulasztását a hatóságnál feljelenteni. Ha ezen köteletségének meg nem felel, az adó 50-szeresének büntetésével sújtatik. (Törv. 26-ik §-a.)

A pénzügyi hatóságnak utólagos adókimutatási joga épp úgy, mint maga a büntetés 5 év alatt évül el. A büntető eljárás kizárólag a pénzügyi hatóságnak van fenntartva, mely jogosítva van, de nincs kötelezve, egyes kétes esetek elbírálásánál, különösen, ha a kereskedelmi ügyletformák jönnek kérdés alá, szakértőket meghallgatni. Ha az adminisztratív forumok végdöntése ellen a bécsi cs. k. közigazgatósági bíróság előtt emelhető csak panasz, egyébként sem az adóköteleesség, sem ezen adóköteleesség mérve felett rendes birói eljárásnak nincs helye.

A törvénynek tárgyalása folyamán szóba került, hogy az adógarantiák közé ne vétessék-e az is fel, hogy az adó nem, vagy nem kellő teljesítéséhez sanctióként az ügylet magánjogi érvénytelensége, illetve perelhetőségének megvonása is fűzessék. Ez iránt formális indítvány is tétetett, mely azonban, ámbár az angol és olasz példára hivatkozhatott, mellőzve lett, mert az osztrák

általános bélyegtörvény analog intézkedést nem ismer és fiscalitási érdekből a magánjogi védelmet soha sem vonja meg. Hozzájárult még azon ok is, hogy a tőzsdeadó elfogadott szerkezete mellett, mely a legtöbb esetben az adókötelességet az ügylet teljesítésének, lebonyolításának stadiumába helyezi, a perelhetőség megvonása egyáltalában gyakorlati értékkel nem igen birt volna.

VII. Az osztrák tőzsdeadó és az internationalis tőzsdei ügylet.

Az értékforgalom internationalis jellegénél fogva, igen gyakran fordul elő, hogy belföldiek ügyleteket kötnek külföldön tartózkodókkal. Láttuk a német törvény ismertetésénél, hogy az ilyenmű ügyletek adókötelezettségének megállapításával alaposan foglalkozik és a szabályok egész rendszerét állította fel, melyeknek lényege az, hogy a territorialitas elve mellőztetik, hogy a külfölddel kötött ügyletek fogalma viták elkerülése végett szorosan megállapíttatik, és hogy eredménykép ezen ügyleteknél az adó fele jár, a miben ismét az arbitrage-üzlet kedvezését kellett felismernünk. Az osztrák törvény a tárgy fontossága daczára e kérdést hallgatással mellőzi és pusztán a végrehajtási rendelet 3-ik szakaszában van e kérdés részben megoldva. Az eredmény, mely e szakasznak a tőzsdeadó egész rendszerével való összevetéséből előáll, a következő. Közömbös az ügyletek adókötelességének megállapításánál, hogy az ügylet megkötése, vagy teljesítése belföldön, vagy külföldön történt-e, hanem lényeges pusztán az, hogy az ügyletnél résztvett személyek közül az, ki a belföldön tartózkodik, olyan személy-e, kit a törvény rendelkezése a kérdéses ügyletre nézve adóalanynak jelöl ki.

A gyakorlatban a kérdés megoldása ezek szerint úgy alakul, hogy

1. tőzsdei ügyleteknél, melyeknek alapfogalma mindkét félnek belföldi értéktőzsdén való jelenlétét feltételezi, e szakasz alkalmazásba nem is jöhet, vagyis a külfölddel kötött tőzsdei ügyletek az osztrák törvény szerint fogalmilag lehetetlenek;

2. hogy a tőzsdén kívül kötött ügyleteknél, ha az egyik fél a belföldön, a másik külföldön tartózkodik, nem azt nézzük, hogy az ügylet hol jött tényleg létre, vagy hogy az ügylet hol

teljesítendő, hanem vizsgáljuk, hogy ki lenne azon esetben adóköteles, ha az ügylet tisztán belföldi volna. Ha pedig az ügylet ilyen állásánál a törvény szerint adóköteles volna azon fél, aki belföldön tartózkodik, úgy ez csakugyan az egész adót fizetni tartozik, ha azonban adóalany a külföldi, úgy ennek adókötelessége elesik és az ügylet teljesen adómentes marad.

Míg tehát a német törvélynél ezen «külföldi» ügyletek rendszert az adó felét fizetik, addig az osztrák törvélynél majd egész adómentesek, majd egész adókötelesekké válnak; sőt tekintve azt, hogy az osztrák törvény a tőzsdén kívüli ügyleteknél, — és mint láttuk, csak ezek jöhetnek kérdés alá, — az adókötelességet vagy az átadás tényéhez, vagy pedig egyik félnek értékpapirkereskedő minőségéhez fűzte, az eredmény az, hogy a külfölddel kötött ügyleteknél a belföldi értékpapirkereskedő helyzete rosszabbá válik, mint a külföldié, és hogy a belföldi nem kereskedőnek külföldön eszközölt papírvételei előnyösítve vannak a belföldi vételekkel szemben. Érdekes ez különösen szemben Magyarországgal. A magyar értékpapírok az osztrák tőzsdén nem tekintetnek ugyan külföldi papiroknak és ennél fogva nem is esnek a kettős adótétel alá, sőt élvezik a kamatozó osztrák állampapíroknak nyújtott kedvezményeket is, mindennek daczára Magyarország az osztrák tőzsdeadótörvény értelmében mégis külföld. A rendelet 3-ik szakasza ennél fogva azon ügyletekre nézve is áll, melyek két oly személy közt jöttek létre, kik közül az egyik Ausztriában, a másik Magyarországon tartózkodik. Ennek következménye pedig az, hogy az osztrák bankár, ha magyarországi bankárnak ad el papirokat, adót fizet; ha Magyarországon levő bankártól vesz, adómentes ügyletet köt, melynél a magyarországi bankárnak sem kell az osztrák adót fizetnie. Ha ellenben osztrák bankár magyarországi nem kereskedőnek ad el értékpapírokat, vagy ezen nem kereskedőtől vesz értékpapírokat, úgy mindkét esetben ő, az osztrák bankár fizeti az adót, a magyarországi fél pedig mindkét esetben adómentes marad. Ezen intézkedés tehát kedvez a külföldinek, kedvez a belföldi egyén külföldi speculatioinak, pedig ez alig lehetett az osztrák törvényhozás intenciója. Ezen intézkedés, ha egyéb ellensúlyozó okoktól eltekintünk, tulajdonképpen arra vezethetne, hogy az értékpapirforgalmat Ausztriából a külföldre, illetve Magyarországra terelje, pedig említettem már, hogy a tőzsdeadó megszavazása előtt sokat

foglalkoztak azon kérdéssel, hogy vajjon ezen adó nem lesz-e káros hatású az osztrák értékpapirforgalomra azon esetben, ha Magyarországon hason tartalmú és irányú törvény nem lesz megalkotva. Annál feltűnőbb a végrehajtási rendeletnek ezen intézkedése.

VIII. Az 1892. szept. 18-iki törvény a külföldi értékpapírok bélyegkötelességéről.

Míg a német tőzsdeadó-törvény egy teljes törvényhozási munka, mely az értékpapirforgalom megadóztatását teljében felöleli, az osztrák törvény — értve itten az 1892. szept. 18-iki törvényt («Effektenumsatzsteuergesetz» hivatalos néven) — csak rész munka, mely a német törvény tariffájának 4-ik pontjában érintett ügyletek párhuzamos adóztatásával foglalkozik. Ezen anyagot azonban annyiban tárgyalja kimerítően, hogy ezen forgalmon belül netán kiállított okiratokat, számlákat, jegyzéket, ha ezeket az új törvény nem jelöli meg specialiter újabban bélyegköteleseknek, felold minden adóteher alól még azon esetben is, ha előbbeni törvények ezeket bélyegköteleseknek ismerték. Áll ez különösen kereskedői számlákról, vagy az alkuszok kötjegyeiről, ha ezek a törvény által már tőzsdeadóval érintett ügyletre vonatkoznak.

A német törvénynek, illetve tariffájának 1., 2., 3. pontja az összes értékpapírok bélyegkötelességét tárgyalja; ezzel párhuzamosan belföldi értékpapírokat az osztrák törvényhozás már régebben adóztatott, és már említettem, hogy ezen belföldi értékpapírok részben a II., részben a III. értékfokozat szerint adóztak, illetve tehát mintegy 3 és 6 pro mille adólábnak voltak alávetve. A belföldi állampapírok általános és bizonyos belföldi papírok specialis adómentessége ezen bélyegkötelezettségen némi réseket ütött.

A belföldi papírok ezen általános bélyegkötelezettsége mellett azonban hézag volt a külföldi értékpapírok bélyegkötelezettségénél és csak ezeknek szabályozásával lett volna a párhuzam a német törvény tariffájának 1., 2. és 3-ik pontjaival teljesen helyreállítva.

A külföldi értékpapírok Ausztriában ugyanis tényleges adómentességben részesültek. Foglaltatik ugyan az osztrák általános bélyegtörvényben egy intézkedés, mely a külföldi okiratoknak belföldön való illetékezését előírja azon esetben, ha e külföldi

okirat belföldön érvényesítették, ezen intézkedés azonban külföldi részvényekre, és egyéb közforgalmú értékpapírokra nem alkalmaztatott, főkép azon okból, mert az illetékezési eljárásra vonatkozó szabatos szabályok hiányoztak. E hiány előbbeni évtizedekben Ausztria nagy tökeszegénységénél fogva nem igen volt érezhető, de az utóbbi években már két okból kellett azt pótolni először, mert Ausztriában a külföldi értékpapírokban való forgalom és birtok a vagyonosodás emelkedésével az utóbbi időben nagyobb jelentőségre vergődött; másodsor, mert a külföldi törvényhozás, úgy a német, mint francia, angol, sőt a hollandi is hason megadóztatással példát adott és a viszonyosság hason bélyegadó behozatalát megkívánta.

Már előbbeni években hozatott ilyen adó-javaslatba, azonban a kérdés megoldását szintén csak a tőzsdeadóval egyidejűleg 1892-ben nyerte egy ugyancsak 1892 szept. 18-ikáról kelt külön törvénnyel, melynek czíme: «Külföldi részvények, járadékok és adósságlevelek bélyegilletéki elbánásáról»; közölve a birodalmi törvénylapban (Reichgesetzblatt) 171. szám alatt.

E törvény a külföldi értékpapírok háromféle adóztatását hozza be:

1. Külföldi részvények, részvényelismervények, külföldi államok, testületek, részvénytársaságok, iparvállalatok járadékai és adóslevelei, továbbá

egyéb külföldi értékpapírok, vagy ideiglenes elismervények külföldi értékpapírokra való befizetésekről, bélyegadó alá esnek, ha Ausztriában átruháztatnak, elidegeníttetnek, vételre kínálatnak, elzálogosíttatnak, reájuk fizetések teljesíttetnek, vagy ha reájuk vonatkozólag jogkötelező cselekmények végeztetnek. Az adó a névérték alapul vétele mellett a III. értékskala szerint vetetik ki, tehát körülbelül a névérték 6 pro millejének felel meg s az értékpapíron bélyegben rovandó le azon személy által, aki ezen értékpapírokra vonatkozó jogkötelező cselekményt Ausztriában először végzi. A hites alkusz, ki ily értékpapírok felett kötött ügyleteknél közreműködött, felelős azért, hogy a külföldi értékpapír után ezen bélyegadó lerovatott-e. Ezen bélyegadó különben csak *egyszer* jár és a már *egyszer* bélyegzett külföldi értékpapír újabb bélyegadó alól fel van mentve. Olyan külföldi papírok, melyek 1893 január 1-seje előtt lettek kibocsátva és 1893 márczius hó végéig bélyegzésre bemutatva, kivételes

kedvezményként ezen III. foku illeték alól szabadultak, ha darabonként 25 kros fixbélyeggel láttattak el. Ezen papiroknál a fix 25 kros bélyeg pótolja mindenkorra a III. foku illetékadót.

2. Külföldi részvénytársaságok vagy külföldi betétirészvénytársaságok, melyek Ausztriában állandó üzlet vezetésére feljogosítatnak, az Ausztriában folytatandó üzletben alkalmazott tőkéjük után II. fok szerinti illetéket tartoznak fizetni. Ezen illeték még az üzlet megkezdése előtt fizetendő; oly társaságok pedig, melyek ezen adó behozatalakor már törvényesen működtek, ezen illetéket 30 nap alatt tartoznak pótolni.

3. Külföldi társaságok, testületek, vagy magánszemélyek, kik a részvényeiket, vagy adóssági leveleiket valamely osztrák tőzsdén hivatalosan jegyeztetni szándékozzák, részvénytőkéjük, vagy adóssági leveleik azon része után, melyet az osztrák forgalomra szántak, egy II. fok szerinti illetéket közvetlenül tartoznak fizetni. Ezen illeték alól fel vannak mentve azon külföldi részvénytársaságok, melyek Ausztriában az üzlet folytatására az előbbeni 2. pont értelmében külön fel lettek jogosítva. Ha pedig ezen jogosítványt akkor kapták, midőn a hivatalos jegyzéssel járó II. foku illetéket már lefizették, úgy ezen már fizetett illeték beszámítandó az üzlet folytatásánál kirovandó illetékadóba.

Ezen két illetékadó tehát egymással össze van kapcsolva, míg az 1. pont alatt említett III. foku illeték önálló és a másik két adónemre való tekintet nélkül okvetlenül fizetendő.

Azon tőke nagyságát, melyet a külföldi társaság osztrák üzletében alkalmazni kíván, vagy melyet a tőzsdei hivatalos jegyzésnél az osztrák forgalomra szán, a pénzügyminiszter a körülmények tekintetbe vételével szabja meg az adókimetés szempontjából és a külföldi társaságnak, vagy magánfélnek belföldi képviselője személyesen, illetve, ha a belföldi képviselőség több személyből áll, ezek egyetemlegesen felelősek az 1. és 3. pontban érintett illetékek pontos teljesítéseért.

Magyar értékpapírok nem tekintetnek külföldi értékpapíroknak és nem esnek e törvény rendelkezése alá, eddigi illetékmentességük tehát érintetlenül maradt.

A külföldi értékpapírok ezen megadóztatásával az osztrák törvényhozás az egyenlősítést a külföldi törvényhozás hasonló tárgyú szabályaival teljesen keresztül vitte, sőt azon intézkedésében, hogy az ügyleti adónál az adótételt magasabbra szabta, azon

esetben ha az ügylet tárgya külföldi értékpapír, tulajdonképen még messzebb ment, mint pl. a német törvényhozás, mely az ügyleti adónál ilyen különbséget nem tesz.

Említettem már azon érdekes adatot, hogy az ezen törvény szerint megejtett utólagos adóztatásnál kitünt, miszerint Ausztriának külföldi papirokban való birtoka körülbelül 200 millió forintot tett ki; Ausztriának magyar papirokban való birtoka ezen összegben természetesen nem foglaltatik (Tabellen zur Währungsstatistik 1893. kiadva az osztrák pénzügyminiszterium által.)

IX. Végeredmény.

Összegezve már most az összes értékpapírforgalomra vonatkozó és a jelenleg érvényben levő osztrák adótörvényeket, úgy találjuk, hogy a belföldi értékpapírok már ezen század közepe óta vannak illetékadónak alávetve. 1893. január 1-seje óta hasonlót adó a külföldi értékpapírokra (a magyar értékpapírok kivételével) szintén ki van terjesztve, sőt a külföldi értékpapírokra még egy ugynevezett cotirozási adó is van behozva azon esetben, ha Ausztriában hivatalos tőzsdei jegyzésben akarnak részesülni, vagy pedig ha a papír kibocsátója Ausztriában állandó üzlettelepet akar tartani.

A tőzsdei vagy ahhoz hasonló ügyletekre nézve már 1850 óta csekélyebb jelentőségű bélyegadók léteznek, melyek póttintézkedések daczára sem voltak kellő arányban az értékforgalom emelkedésével. Ezen régiebb bélyegadók közül csupán a lombardüzletre és az úgynevezett valuta és devise üzletre vonatkozó bélyegadók maradtak érvényben, míg 1893. január 1-seje óta egy új általános özsdeadó, értékpapír-forgalmi adó czime alatt lépett hatályba.

Ezen utóbbi adó nem érinti az áruügyleteket, legyenek ezek tőzsdeiek, vagy tőzsdén kívül kötöttek, nem érinti a valuta és devise ügyleteket, sem a lombardügyletet; kiterjed azonban az egész értékpapírforgalomra, oly módon, hogy adó alá vonja a tőzsdén kötött összes ügyleteket és a tőzsdén kívül kötött ügyletekből mentesen hagyja pusztán azon adásvételi és szállítási köteleket, melyeknél közvetítőként hites alkusz nem szerepelt, vagy melyeknél egyik ügyfél sem volt értékpapírkereskedő. Az adómentesen hagyott ügyleteknek köre a gyakorlatban nem

nagy és tisztán az ellenőrzési eszközök hiányossága miatt van engedélyezve. Legnagyobb súly van fektetve a leszámolás útján lebonyolítandó ügyletekre, melyeknél ezen tőzsdei intézmény adóbeszedési intézménynyé van felhasználva, a tőzsdén kívüli ügyleteknél pedig azon értékpapírforgalomra, mely a bank- és váltóüzletekben mutatkozik. Ezen üzleteknél a registerkötelezettség súlyos teher, mely pusztán a nagyobb üzleteknél könnyebbül azon kivételes jogosítvány folytán, hogy a register és bélyegzés helyett adónapló és közvetlen befizetés az adóellenőrzési eszköz és lefizetési módozat.

Már eleve bizonyos volt tehát, hogy az adóbevétel két forrásból fog folyni: az arrangementből és a bank- és váltóüzletek forgalmából. Különböző ezen bevételek összege iránt az osztrák törvényhozás vérmes reményeket nem igen táplált. Megbízható statisztikai adatok a becslésre rendelkezésre nem állottak és így a becslések csak problematikus értékűek lehettek; pessimisták 300,000 frt, optimisták körülbelül 1.000.000 frt évi bevételre számítottak. A tényleges eredmény következőkép alakult. Már az első hónapok kimutatása szerint az első évi bevételül körülbelül $\frac{1}{2}$ millió frt volt várható.

Az 1894-iki költségvetés ennél fogva 600,000 frttal irányozta elő a bevételt. Itt azonban csupán az értékpapír-forgalmi adóról (Effektenumsatzsteuer) van szó, tehát tisztán az ügyleti adóról, melynek pontos statistikájáról az által van gondoskodva, hogy a közvetlen befizetésektől eltekintve, a bélyeglerovás csak külön alakú bélyegek segítségével történhetik.¹

Pár hónapi tapasztalat után is kitűnt már, hogy a bevételeket majdnem kizárólag a bécsi tőzsde és a bécsi bank- és váltóház-üzlet szolgáltatja. A bevételek $\frac{9}{10}$ része Bécsre esik.

A mi a törvény egyéb hatását illeti, úgy eltekintve a kezdet nehézségeitől, melyek különösen a törvény complicált szerkezetéből következtek, és számos magyarázó pótrendelethez szolgáltatott okot, az adó a forgalomban zavarokat nem idézett elő és arra bénítólag nem hatott. Mérsékelt adótételeit, még a gyenge bécsi coulisse, melyre pedig az új adó főképp neheztelt, úgy látszik, aránylag még könnyen viseli el. Így áll a helyzet ma, midőn a tőzsdeadó» behozatalánál inkább socialpolitikai inten-

¹ A tényleges eredmény megfelelt az előirányzatnak.

tiókból erkölcsi hatásra számítottak és nagy financialis eredmény elérése nem volt a czél.

Alig lehet azonban kétségbe vonni, hogy a tőzsdeadó eddigi általában mérsékelt tételei nem lesznek állandók. Az első nagyobb államháztartási szükségletnél vagy e nélkül is, a figyelem ezen tételek emelésére fog fordulni, mert a főnehézség a gyakorlatban, mint láttuk, az adó berendezésében áll. Ha ezen nehézség egyszer túl van haladva, mi sem könnyebb, mint a tételek emelése, különösen egy specialis adónál, mely a nagy tömeg előtt népszerű. A német birodalmi példa ezt világosan kimutatta; nincs kétség a felett, hogy hasonló események bekövetkeztével Ausztriában a tőzsdeadóval is ugyanaz fog történni.¹ Az osztrák tőzsdeadónak a német fölött ekkor azonban az a nagy előnye lesz, hogy a tőzsdei és tőzsdénkívüli ügyletek széjjeltartása folytán az osztrák tőzsdeadó keretében az arányos adóztatás mégis jobban fog érvényesülhetni, mint ez a Német-Birodalomban történhetett, miután a német törvény egyszerűbb szerkezete folytán qualificaló adótételeket éppen nem, vagy csak nagy nehézségekkel és kétes értékű eredménnyel alkalmazhatott.

Források az osztrák tőzsdeadóhoz:

Bericht des Börsensteuerausschusses stb. (586. Der Beilagen zu den Protocollen des Abgeordnetenhauses X. Session).

Bericht des Gebührenausschusses über den Gesetzentwurf des Abg. Bilinski und Gen. (356 der Beilagen XI. Session.) 1892.

Sitzungs-Protocolle des öst. Abgeordnetenhauses vom 3. und 4. Feber 1892.

¹) Ezen prognosism ügylátszik, megvalósul. Ámbár az osztrák képviselőház a személyes jövedelmi adót éppen most tárgyalja (1895. május havában) a tőzsdeadó emelésének eszméjével szintén komolyan foglalkozik. Még 1895 ápril havában Steinwender képviselő módosítási indítványt terjeszt elő, melyben azt kívánja, hogy a tőzsdeadónál ne a tőzsdei kötés, hanem 1000 frt ügyletérték képezze az adóegységet, és hogy ezen egység után 10 krajczár adó járjon. Pár héttel később, május hó 9-ikén, Plener pénzügyminiszter a budget bizottságban oda nyilatkozott, hogy a tőzsdeadó felemelését tervezi. Minthogy az adó emelésével egyidejűleg a törvény intézkedése in módosításokat kíván eszközölni, a concret javaslat előterjesztését csak az 1895-ik év őszére helyezi kilátásba. A később beállott miniszterválság a terv kivétel talán egy ideig elodázhhatja, de minden valószínűség szerint meg nem húsítja.

Weishut : Der Effektenumsatz und dessen Besteuerung, 1893.

Hammerschlag : Das Gesetz über die Effektenumsatzsteuer, 1893.

Dr. Korn : Die öst. Gebührengesetznovelle und der deutsche Geschäftssteuergesetzentw. I. Schanz : Finanzarch. 1. Jahrg. (1884) 2. füz. 41. old. s. folyt.¹

A francia tőzsdeadó.

A százalékos tőzsdeadó Franciaországban még igen új adó. Csupán az 1893. ápr. 28-iki törvénnyel lett megszavazva és kiegészítve egy, az államtanács által szerkesztett és 1893 május hó 20-án kibocsátott rendelettel 1893 június hó 1-én lépett hatályba, tehát nem igen régen ünnepelhette második évfordulóját. Némikép feltűnő, hogy Franciaország, mely adórendszerében a bélyeg- és illetékszerű adóknak mindig igen tág helyet engedett a százalékos tőzsdeadóval oly sokáig késett; csupán azon körülmény, hogy a francia tőzsdék organisatiójában feküdt a nehézség oka, magyarázza meg ezen késedelmet. Ezen organisatio gátolta sokáig a kérdés törvényhozási megoldását és mint látni fogjuk, a megoldási mód és a tőzsdék organisatiójának fenntartott alakja között, még mindig éles ellentét áll fenn, melynek kiegyenlítése egy későbbi nehezebb törvényhozási munkának, az általános tőzsdereformnak lett fenntartva.

A bélyeg- és illetékszerű adók (*droits d'enregistrement et de timbre*), mint mondtuk, az állambevételek jelentékeny részét képezik már régóta és a forgalom és vagyonosság emelkedésével ezen bevételi nemek jelentősége is arányosan öregbedett. Leroy-Beaulieu szerint (l. idézett munkájának 503. oldalán) ezen bevételek 1881-ben, mely igen kedvező év volt, 726 millió francra rugtak. Ez az összes francia állambevételek, és pedig nemcsak az adószerű bevételeknek, körülbelül egy negyedét képezte. A beállott nagy krízis folytán e bevételforrás később kissé gyengébben

¹ Az 1895-ik évfolyamán megjelent még a következő munka :

Dr. Victor Korn : Die Rechtsgeschäfte des Effectenverkehrs und die österreichische Effectenumsatz-Steuer 1895. Bővebben tárgyalja az ügyletek jogi természetét, tekintettel adókötelezettségeikre ; a mellett az osztrák tőzsdeadótörvény rendszeres ismertetésével foglalkozik, kiváló figyelmet fordítva az eddig hozott fontosabb határozatokra és döntvényekre.

bugyogott. Leroy-Beaulieu szerint 1890-ben 702 millió francot tett ki. Ez összeg nagysága szembetűnő, ha azt a szintén nagyon gazdag és nagy forgalmú Nagy-Britannia rokonnemű bevételeivel hasonlítjuk össze. E czímen ugyancsak az 1890-iki évben itt 13 millió font (325 millió franc) folyt be; különben 1892—93-ban a bevétel szintén meghaladta már a 15 millió fontot (l. az angol tőzsdeadó fejezetét). Leroy-Beaulieu nem közöl a francia forgalmi adókról részletszámokat és ennél fogva nehéz az összehasonlítás a következő számadatokkal, melyek ugyan kisebb, de azért mégis abszolút nagy bevételekről tesznek tanúságot. Stourm (*Systèmes généraux d'impôts* című munkájában) az 1894-iki budget-előirányzatból (1893. július 26-iki törvény) a következő bevételi tételeket említi fel mint e czímből folyókat:

ingatlanok adás-vétele után	---	---	---	148	millió,
ingatlanok ajándékozása után	---	---	---	10 ^{1/2}	«
örökösödési illeték ingatlanok után	---	---	---	90	«
bérleti szerződések után	---	---	---	8	«
jelzálog kölcsönök után	---	---	---	6	«
illetékegyenérték után	---	---	---	6 ^{3/4}	«
ingók adás-vételi szerződései után	---	---	---	18	«
ingók ajándékozásai után	---	---	---	10	«
ingó örökségek után	---	---	---	103	«
részvények és egyéb közforgalmu papirok					
átruházási illetéke	---	---	---	42	«
fuvarlevelek, varrantok és egyéb kereske-					
delmi papirok bélyegei	---	---	---	15	«
részvények, közforgalmú kötelezvények					
külföldi értékpapirok illetéke	---	---	---	23	«
nyugta, cheque bélyege	---	---	---	21	«

Ez összesen több mint --- 500 millió franc.

Úgy látszik, hogy Leroy-Beaulieu és Stourm különböző módon ítélték meg az egyes adókat, midőn azokat ezen categoriába sorolták; feltűnő Stourmnál különösen a tiszta illetékeknek hiánya. Maradjunk azonban mégis Stourm számadatainál, melyek újabb keletűek és melyek már azért is érdemelnek nagyobb figyelmet, mert részletesebbek, különösen a forgalmi adókra nézve.

E felsorolásból kitűnik, hogy a francia forgalmi adórend-szer majdnem teljes és hogy az új tőzsdeadó a legutolsó hiányt

is megszüntette, továbbá hogy az ingatlan vagyon terhe csak csekély mértékben haladja túl az ingó vagyon terhét.

Foglalkozzunk azonban csak az értékpapír-forgalom adóival. Az értékpapír — az új tőzsdeadótól eltekintve — kétféle adóval van terhelve, az egyik magát az értékpapírt mint okiratot érinti (a fenti sorban 23 millióval szerepel), a másik az értékpapír átruházására vonatkozik (a fenti sorban 42 millió fr. bevétellel van előirányozva).

Az első nemű adó (*droit sur les titres*) az 1850. június 5-iki törvényen alapszik. Ezen törvény mintegy kiindulási pontja az értékpapír-forgalom megadóztatásának, melyet a francia törvényhozás a 48-iki forradalom után következetesen megragadott és időről-időre fejlesztett. Már ezen alaptörvény szerint belföldi részvények, továbbá belföldi departementok, községek és testületeknek közforgalmu kötelezvényei után 1% adó jár, alapul véve a papír névértékét. Az adó a papír kibocsátásakor a kibocsátó társulat, község stb. által fizetendő, még pedig csak egyszer. (Ha a társulatnak tartama 10 évnél kisebb, az adó csak $\frac{1}{2}\%$.)

Ezen adót az 1870-iki háború után 20%-kal emelték fel. A társulat, község stb. az egész adónak egyszerre való fizetése helyett az adófizetést évenkénti részletekben teljesítheti és pedig úgy, hogy minden 100 franc névérték után 5 ctmes adó jár, ha ilyen részletfizetésekre a pénzügyi hatóság engedélyt adott. Az adótéljesítés e nemét «abonnement»-nak nevezik. Az 1857. június 23-iki törvény óta külföldi részvénytársaságok részvényei és kötvényei, 1872. március 30-ika óta pedig a külföldi municipalitások, corporatiók kötvényei ugyanezen adónak vannak alávetve.

Külföldi államok járadék- és egyéb kölcsönczímletei 1863-tól kezdve hason adónak vannak alávetve, melynek tételei kezdetben a névérték $\frac{1}{2}\%$ -át, 1864-ben már egy egész százalékát képezték. Azonban 1872. május 25-ike óta ezen külföldi állam-papírok adóját $1\frac{1}{2}$ pro millére mérsékeltek.

Külföldi értékpapíroknak hivatalos árjegyzése, adás-vevése, forgalomba hozása, szerződésnek fő vagy melléktárgyává való tétele nincs megengedve mindaddig, míg ezen adónak lefizetése vagy egyéb módon való biztosítása a francia állampénztár javára meg nem történt.

A második adó az úgynevezett átruházási adó (*droit sur*

les transmissions de titres etc.) az első adó mellett jár, még pedig valamennyi bel- és külföldi értékpapir után a francia és az összes külföldi állampapírok kivételével. Az átruházási adó az 1857. június 23-iki törvényen alapszik és különböző magasságu a papírok külön nevei szerint:

a) névreszóló papiroknál a névérték $1\frac{1}{2}\%$ -a jár, mely mindenkor az új tulajdonosra való átirásnál fizetendő;

b) bemutatóra szóló papiroknál $\frac{1}{5}\%$ (illetve 20 centimes minden 100 francs névérték után) jár adó fejében. Ezen adó azonban minden évben újból egyszer fizetendő még pedig az illető kibocsátó társulat (község stb.) által, tekintet nélkül arra, hogy történt-e egyáltalában átruházás és ha igen, hányszor történt.

Mindkét adónem vagy bélyegeken, vagy pedig a legtöbb esetben, közvetlen lefizetés útján rovatik le az illető társulatok által.

Külföldi értékpapiroknál, melyeknél az emissio csak egy hányada van a francia piacokra szánva, a francia pénzügy-miniszter szakértők meghallgatása után állapítja meg azon hányadot, mely után az adó fizetendő. E hányad külföldi részvényeknél az összes kibocsátott részvények $\frac{1}{10}$ részénél, külföldi kötvényeknél pedig $\frac{2}{10}$ részénél csekélyebb nem lehet. Ezen külföldi papiroknál az adózási kötelesség főkép a cotirozásnál, azaz a hivatalos árjegyzésre való bocsátásnál lesz ellenőrizve, mert hivatalos árjegyzésre oly külföldi papir nem bocsátatik és nem bocsátható, melynél az adónak lefizetése, vagy biztosítása ki nincs mutatva. Az értékpapírok tehát a francia államrentét kivéve érzékeny adóterhet viselnek, különösen, ha tekintetbe veszünk még azt is, hogy a részvénytársaságok magas iparadóval vannak terhelve és hogy azonkívül valamennyi Franciaországban fizetendő szelvény, legyen bár részvény- vagy kötvényszelvény után az 1870-iki háború óta 3% -os szelvényadó jár, mely 1890. óta 4% -ra lett felemelve. Megjegyzendő azonban, hogy ezen 4% -os szelvényadó alól nemcsak a francia állampapírok, hanem még a külföldi állampapírok szelvényei is fel vannak mentve.

Mindezen adók azonban csak az értékpapírt, vagy annak tényleges átadását terhelik, de nem érintik a különböző ügyleteket, melyek az értékpapirforgalomnak mozgató erői. Különben ezen ügyletek kötése sem volt teljesen adómentes. Már 1850 óta bélyegadónak voltak alávetve az agents de change-ok (hites alkuszok) által kiállított kötjegyek, melyeket ők az ügylet kötése-

nek és tartalmának igazolásául a feleknek kézbesítettek. 1862 óta ezen kötgjegyek (bordereau) bélyegadója két fix-tételből állott; 50 centimes tétel volt azon vételi ügyleteknél, melyeknél a vételár 10,000 franc alul maradt, 1 fr. 50 ctmes azoknál, melyeknél a vételár a 10,000 francot meghaladta. Az 1870-iki háború után e tételek 20%-al lettek felemelve, tehát 60 centimesre, illetve 1 fr. 80 centimesre rugtak.

Az ügyleteknek ezen adóztatási módja és mérve a forgalom élénkülésével, nagyon is elégtelennek bizonyult. Eredetileg 2 millió francsra becsülték e bordereau-bélyegadó jövedelmét. A tényleges eredmény ezen becslést azonban meghazudtolta, mert annak folytán, hogy a bordereauk kiállítása nem volt kötelezőleg előírva, részben azon okból is, hogy a bordereauk helyett aláírás nélküli jegyzékek váltattak, részben ismét azért, mert *egy* bordereau kumulálva több különböző ügylet lett együttesen felvéve, — ezen adó nem jövedelmezhetett megfelelő módon. Daczára a francia tőzsdék és különösen a párisi tőzsde óriási fejlődésének, a bevétel még a legutóbbi években is csak 6—700,000 fr. között mozgott. Valóban rendkívül szerény összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy egyedül a párisi értéktőzsdének évi ügylforgalmát 120 milliard francsra becsülik.

Az ügyletkötés adójának ezen elégtelensége azonban nem pusztán a bordereau-adó helytelen kezelésében, illetve kijátszásában feködt, hanem abban is, hogy az ügyletek nagy részét a törvények szerint nem is kellett az agent de change közbenjárásával kötni. Ezen ügyleteknél tehát az adókötelezettségről és annak kijátszásáról nem is lehetett szó. Nem volt ennélfogva elegendő reform a bordereau-adó hibáinak kijavítása, hanem egy szélesebb alapu adóra volt szükség, mely különösen a mindinkább nagyobb jelentőségre emelkedő speculatio ügyleteit is kellő adóztatás alá vonja. Ilyen körülmények közt egy százalékos tőzsdeadó eszméje napirendre került és lassanként hiveket hódított magának.

A tőzsdeadó terve azonban nem tudott gyorsan népszerűsége szert tenni; azon ellenérv ugyanis, hogy a tőzsdeadó a tőzsdei forgalom szabadságával nem egyeztethető össze, nagyon sokáig volt képes a közvéleményt azon hitben tartani, hogy a tőzsdeadó csupán a pénzpiacz nagy károsításával honosítható meg. A parlamentben a tőzsdeadót sürgető resolutiók ennélfogva nem találtka mindjárt oly élénk visszhangra, hogy a kormányt a gyakorlati nehézségek

leküzdésére buzdították volna és így a tőzsdeadó kérdése többször zátonyra jutott. Úgy látszik azonban, hogy a Német-Bírodalom példája Franciaországban sem tévesztette el hatását és a 80-as évek vége felé már részletes tőzsdeadó tervezetek is kerülnek felszínre. Ezek az adót a közvetítők provisiójához kívánták fűzni oly módon, hogy a közbenjáró rendszeren százalékokban fizetett provisiójának bizonyos hányada legyen az adó, vagy pedig oly megoldást javasoltak, hogy az alkuszok évi forgalmának megfelelőleg bizonyos átlagösszegben vettessék ki az adó az alkuszra, ki ezen adóösszeget az egyes ügyfelektől esetről-esetre apró részletekben beszedhetné.

E tervekkel egyelőre komolyan nem foglalkoztak és csak az 1892-ik év vége felé lett a százalékos tőzsdeadó kérdése gyakorlativá. A Panama-botrány alkalmából a tőzsde-speculatio, mely Franciaországban különben is jórészt idegenek kezében van, oly népszerűtlenné vált, hogy most már a tőzsdeadó mellett nemcsak financiaális érvek, hanem politikai indokok is szóltak. Általános helyesléssel találkozott, ennél fogva a kamarában tett azon indítvány, hogy az 1893-iki budget deficitjének részbeni fedezésére egy új tőzsdeadó szolgáljon. Ezen indítvány 1892. december havában tétetett és már egy hónap múlva terjesztett be a kormány egy tőzsdeadó tervezetet, melyből a pénzügy-miniszter számítása szerint 10—12 millió francs bevétel lett volna várható. E javaslat szerkesztésénél kitűnt azonban, hogy egy tőzsdeadó megalkotása rendkívüli nehézségekbe ütközik, még pedig a francia tőzsdék különös organisatiojánál fogva, melyet a francia törvények és rendeletek régóta állapítottak meg és újból a legutóbbi években erősítettek meg.

Úgy a javaslat, mint a végleges tőzsdeadó-törvény megértéséhez okvetlenül szükséges, hogy ezen organisatiónak és alakulási történetének főbb vonásait ismertessem. Már az ancien régime alatt rendeletileg szabályozták úgy az érték-, mint árú-tőzsdét. Azon kor szellemében a szabályozás abban állott, hogy kiváltságokkal ruházták fel az értéktőzsdénél az agent de change-ok, az árútőzsdénél a courtier-ok személyeit és testületeit, miután ezen közvetítőknél összpontosult azon kornak forgalma. A courtier intézményét 1866-ban végképpen eltörölték, vele tehát nem kell foglalkoznunk; ellenben az agent de change-ok officiuma még most is virágzik; az értéktőzsde organisatiójának még most is

gyúpontja és ennél fogva szükséges, hogy erre nagyobb figyelmet fordítsunk.

A francia forradalom idejében 1791. márczius 17-én az ancien regime által adott privilegiumokat eltörölték. Az agent de change-ok sem lettek megkímélve, ők is elvesztették privilegiumaikat, — de minthogy nem sokára kitünt, hogy az értékpapirforgalom nem nélkülözheti az ő közbenjárásukat, a köztársaság IV. évében, egy a Vendemiaire hónap 28-án kelt törvény a párisi értéktőzsdére ideiglenes 25 agent de change stallumot engedélyezett. A köztársaság IX-ik évében Ventôse 28-án az agent de change intézmény törvényileg ismét helyre lett állítva; sőt ezen közvetítők közreműködését az ügyletek kötésénél *kötelezővé* tették, úgy hogy egy francia tőzsdén sem lehetett nélkülök törvényes ügyletet kötni. Az agent de change kinevezését a kormánynak tartották fenn; végre a következő Xév Prairial havának 27-én egy rendelet jelent meg, mely büntetésekkel fenyegeti azon közvetítőket, kik a tőzsdéken hivatalos jogosítvány nélkül ügylködnek. Midőn I. Napoleon bukása után a Bourbon kormány alatt a közhivatalok új organisatiót kaptak az 1816. április 28-iki törvényben az agent de change állása és hivatalos minősége szintén nemcsak újból megerősítettett, hanem ezen állás vásárolható, átruházható hivatallá lett átalakítva azon intézkedés folytán, hogy az agent de change utódját kijelölhette. Az állás ily módon nagy értékű vagyont képviselt, melynek ára a forgalom emelkedésével folytonosan gyarapodott, azáltal is, hogy a stallumok száma szorosan meg volt állapítva. Párisra pl. 60 hely esett. Az agent cautiókötelessé tétetett. A cautió összege az egyes tőzsdék szerint különböző volt s 40,000—120,000 francs közt mozgott; később a párisi tőzsdére nézve $\frac{1}{4}$ millió frcra lett felemelve.

Mindezen törvények és a velük összefüggő rendeletek, különösen a fontos X. Prairial hó 27-iki rendelet, máig is teljes érvényben és hatályban állanak fenn, sőt egyéb törvények által még közvetett megerősítést is nyertek. Ilyen irányú intézkedés különösen a Code de commerce 76. §-a, mely így hangzik: «Les agents de change ont seuls le droit de faire les négociations des effets publics et autres susceptibles d'être cotés de faire pour les comptes d'autrui les négociations des lettres de change, des billets et de tous papiers commercables et d'en constater les cours...» E törvényben tehát világosan fenn van tartva az

agent de change azon kizárólagos joga, hogy az értékpapir-forgalomban közvetítsen és a hivatalos árjegyzést megállapítsa. Vitás lett e szakasz magyarázatánál csupán az, hogy ezen kizárólagos jogosítvány valamennyi értékpapírnemre terjed-e, vagy pedig csak azoknak bizonyos categoriájára szorítkozik-e? Az «effets publiques» és «autres susceptibles d'être cotés» értelmezése fölött hosszú vita folyt, mely csak 1885-ben ért véget a cour de cassation azon döntése folytán, hogy az agent de change-ok kizárólagos jogosítványa csupán azon értékpapírokra terjed, melyek cotirozva, azaz a francia tőzsdén hivatalos árjegyzésre bocsátattak. Majd később látjuk ezen döntvény fontosságát a tőzsdeadó kérdésére nézve.

Egy másik megerősítést nyert az agent de change-ok jogosítványa az 1885-iki általánosan ismert Naquet-törvény által, mely a határidő ügyletek jogi érvényességét alapította meg. Az agent de change jogosítványa természetesen csak jogérvényes ügyletre vonatkozhatván, addig, míg a határidő-ügylet jogi érvénye kétséges volt, ezen ügyletkör az agent-ra nézve nem birt jelentőséggel és az ő működési tere csupán a comptant piacra szorítkozott. De miután a határidőügylet érvényessége kimondatott, az ő jogosítványa most már ezen körre is kétségtelenül kiterjedhetett. Sőt a Naquet-törvény és az ezen törvényt kiegészítő 1890-iki államtanácsi rendelet ezen kiterjesztést annyiban szem előtt is tartotta, hogy az ezen határidőügyletekből esetleg az agent-ra háramló felelősséget részletesen szabályozta. Az agent de change-nak kizárólagos jogosítványa tehát nemcsak régi az ellenkező gyakorlat által tán derogált törvényeken alapszik, hanem újabb törvényekben is megállapítva és szabályozva lett; törvényesen kiterjed tehát azon comptant és határidőügyletekre, melyek hivatalosan cotirozott értékpapírokra vonatkoznak.

Ezen törvények daczára és a piacznak szorosan szabályozott organisatiója ellenében a francia nértéktőzsdéken lasanként és körülbelül félszázad óta a viszonyok tényleg különös módon alakultak és oly állapot fejlődött ki, mely a törvénnyel épen-séggel nem egyeztethető össze. A forgalom emelkedésével a hivatalos agent de changeokon kívül és azok mellett a nem autorisált ügynökök nagy tömege kezdette az ügyforgalmat a maga számára elhódítani. Ezen ügynökök a legkülönbélebb elnevezések alatt működnek és ma már a tőzsdeügyletek tulnyomó részét uralják. E fej-

lődés okát abban kell keresni, hogy a forgalom folyton több és több értékpapírnemre terjeszkedett ki, hogy idővel oly üzletágak keletkeztek, vagy lettek fontosakká, melyeknél az agent de change közbenjárásának nehezkesebb módja igénybe nem vétethetett, pl. az oly fontossá vált internationalis arbitrage ügyletnél. Végre az agent de change hivatalosan megállapított, de magas courtage-dijja sokakat elvont az agent de change clientelájából és megnyert a nem hivatalos ügynök számára, ki fél, sőt negyed courtage díjjal elégedett meg.

Ezek és még egyéb mellékes okok, melyeknek felsorolása feleslegesnek látszik, egy különös helyzetet teremtettek. Nagyobb lett a nem hivatalos, nem autorizált, sőt nagyrészt tilos piacz (marché libre, coulisse), mint a hivatalos autorisált piacz. Alljanak illusztratióul a következő számok:

A párisi tőzsdének 120 milliandra becsült évi ügyszorgalmából 110 esik cotirozott és csak 10 milliárd nem cotirozott értékpapírokra. A törvényszerint tehát agent de change-nak kellene közbejárni 110 milliárd frenyi szorgalmu ügyletnél, míg a többi ügynökre csak 10 milliárd eshetnék.

Ezzel ellenkezőleg a tényleges állapot az, hogy az agent de change közvetít 30—35 milliárdot felölölő ügyletnél, míg a többi 80—90 milliárd a nem autorisált ügynökök számára marad, úgy hogy ezekre az ügyleteknek körülbelül $\frac{3}{4}$ része esik. Nagyon természetes most már azon kérdés, hogy mikép türhette a kormány és az anyagilag is érdekelt agent de change testület a törvénynek ilyen megszegését, illetve a becses jogosítvány megsértését.

A következőkben tán sikerül ezen kérdésre a kellő felvilágosítást megadni, habár mégis csodálatos marad, hogy miképpen fejlődhetett ennyire a piacz állapota szemben világos, törvényes rendelkezésekkel.

Egyetlen egyszer 1859-ben lépett fel erélyesen a kormány a nem autorisált ügynökök ellen és egy pár ügynököt a X. prairial 27-iki rendelet áthágása czímén büntető bíróság elé állított. Azonban a közvélemény oly erősen fogta pártját az üldözött ügynököknek, hogy a kormány (III. Napoleon alatt) ezen erélyes eljárást ellenük beszüntette. A forgalom igényeinek kielégíthetése ily módon a törvényeket gyakorlatilag hatálytalanokká tette és csakugyan érdekes jelenség, hogy az évek hosszú során át alig lett valamely ügylet azon kifogással megtámadva, hogy az, mint nem autorizált közvetítő által kötött, érvénytelen. Különben az

agent de change-testületet tán az is csillapította, hogy a forgalom fejlődésével az ő üzletkörüik is nagy terjedelmet vett. Nem kapták meg valamennyi ügyletet, hanem kaptak igen sokat, melyeknek díja őket kielégíthette, mert 1816-ban, midőn privilegiu-muk átruházható tulajdonukká vált, a cotirozott papírnemek száma csak 16 volt, míg most már több százra rug.

E fejlődés pedig jórészt a nem autorizált piacnak volt köszönhető, mely így hozzájárult ahhoz, hogy az autorizált piac is élvezhette e nagyobbodott habár törvényellenes forgalom gyümölcseit. Másrészt a hivatalos piac még újabb kárpótlást nyert a francia államrentékben kifejtett nagy üzletkör által. A francia renték összegükben óriási mérvben gyarapodtak és e mellett még mindig fennállott azon szabály, hogy a nagy államadóssági könyvben átírás egyik névről a másikra csupán agent de change közbenjárásával történhetik. Minthogy a nem autorizált piacon a francia rentékben élénk üzlet fejlődött ki, mely véglebonyolításánál az agent-ok közbenjárására volt és van utalva, a nem autorizált rente-piacz forgalma szaporította az autorizált ügynökök jövedelmét. Ha meg-gondoljuk, hogy ma a francia rente-adósság már a 32 milliárdot elérte, úgy az agent de change-ok tétlensége a nem autorizált piacczal szemben már érthetővé válik.

A kormányok látva az első sorban érdekelt agent de change testület közönyös megtartását, nem voltak hajlandók a forgalmi élet fejlődési processusába erélyesen belenyulni. Különben rendelkezésükre nem is igen állott eszköz, hogy a nem autorizált piac üzletét megzavarhassák. A tőzsdének külső alakulata is meggátolta volna e beavatkozást. A tőzsdét hivatalosan a 60 agent és a minden agent-nak a törvény által megengedett 4—4 segéde képezte. Ezen maximaliter 300 személy a «parquet». Ezen «parquet» körül, mely csak bizonyos hivatalos órákban működik, egy nagy tömeg sürgölődik-forgolodik minden hivatalos vagy autonom organisatio nélkül. A mennyiben tőzsdeműveletekkel iparszerűleg foglalkozik, «coulisse» elnevezést kapott, mely azonban nem hivatalos név. Ezen «coulisse» minden felügyelet és ellenőrzés nélkül köti ügyleteit, azokról magánjegyzetekben, könyvecskékben feljegyzéseket tesz. A kormány pedig rendőri hatalmával teljesen a külsőrend fenntartására szorítkozik és ha ezen «coulisse»-nak gyűléseit a tőzsdei hivatalos órákon kívül meg is akadályozza, nincsen módjában a «coulisse» ügyleteit ellenőrizni,

mert a «coulisse» nem cotirozott papirokbán köthet nemcsak tényleg, hanem törvényesen is ügyleteket. A beavatkozásra az államhatalomnak tehát csak akkor nyílik alkalma, a törvény csak akkor hajtható végre, ha olyan concret eset forog fenn, melyben a törvénynek alkalmazását érdekelt fél feljelentése provocálta. Miután pedig ilyen feljelentés és panasz csak elvétve fordul elő, a kormány közegei és a bíróságok tétlenségre voltak kényszerítve.

A francia, — de különösen — a párisi pénzpiacz tehát tényleg két elemből állott; egy törvényes kisebb piaczból és egy tényleges, de törvényellenes nagyobb piaczból. E viszonyokkal a tőzsdeadó-javaslatnak számolnia kellett. A nagy adóbevételről, a speculatio adóztatásáról csak akkor lehetett szó, ha a parquet és a coulisse együttesen kerül adó alá, másrészt tekintetbe kellett vennie az eddigi törvényeket is, melyeket úgy melleleg egy adó-, vagy budgettörvényben nem lehetett hatályon kívül helyezni. De még ezen dilemma a törvény szerkesztésénél nehézségeket okozott, épp e nehézség a tőzsdén igen furesa módon a tőzsde-ellenes hangulatot tőzsdeadó-barátságossá változtatta át. A «parquet» egyrészt az új tőzsdeadó-törvénytől régi privilegiumának megerősítését várta, továbbá azt, hogy az új adóterhet bőven kárpótolja majd az új courtagejövédelmi többlet; másrészt a «coulisse» azt reményelte, hogy az új adótörvény folytán ügyletköre törvényesítettik vagy nyíltan, vagy legalább közvetett módon és ezért az új adóban szívesen fizette volna törvényesítésének árát.

Igy most a közvélemény, a kamara, a kormány és még a tőzsde is egyetértőleg kívánta a tőzsdeadót és a kérdés csak a körül forgott, hogy miképpen lesz az adó a pénzpiacz tényleges állapotával összeegyeztethető.

Tirard pénzügyminiszter nem sokáig habozott, 1893. január havában terjesztette be már javaslatát, melynek első szakaszában a kérdést a parquet javára döntötte el. Az ő megoldási módozata abban állott, hogy minden tőzsdeművelet után, melynek tárgya a code de commerce 76. §-ában említett értékpapír (cotirozott értékpapír), egy bordereau kötelező kiállítását követelte az agent de change-tól míg a többi értékpapírokra nézve, tehát a nem cotirozott értékpapírokra nézve, a nem autorizált, nem hivatalos ügynök lett volna köteles a bordereaut kiállítani.

A javaslat tehát az eddigi törvényekhez tartotta magát, a

cotirozott papirokban való ügyleteket a parquetnek, a nem cotirozott papirokban való ügyleteket pedig a coulissenak tartotta fenn; az adókötelességet és az ebből folyó egyéb intézkedéseket is ezen elvhez alkalmazta.

Tirard magatartását azzal indokolta, hogy ő mindennek előtt a törvények őre, és ezeknek szigorú betartásáért felelős. A javaslatnál tehát csak azt vehette kiindulási pontul, amit a fennálló törvények előszabnak. Elismeri, hogy ezen törvényekkel ellentétben tényleg egy nagy piac — a *marché libre* — keletkezett; elismeri, hogy e piac az üzlet szempontjából rendkívül fontos; belátja, hogy a pénzpiacz organisatiója reformra szorul és hajlandó is ezen reformot minél előbb tárgyalás alá venni; de minthogy egyrészt a budget elintézése sürgős, másrészt a pénzpiacz-reformja behatóbb előtanulmányt tesz szükségessé, minthogy végre a budget alkalmával ezen kérdés mellékesen meg nem oldható, nem volt egyéb mód a tőzsdeadó berendezésére nézve, mint az eddigi törvényekre támaszkodni. Ő különben nem tart attól, hogy a tőzsdeadó, daczára annak, hogy a javaslat nem a *marché libre* érdekeit, hanem a törvényt tartotta szem előtt, a pénzpiaczon komoly zavarokat fogna előidézni. Ha tán a coulisse eddigi, különben bitorlott üzletkörében akadályozva is lesz, ez nem lesz Franciaország, illetve a nagy közönség kárára. A forgalom egyrészt simulni fog azon formákhoz, melyeket az adótörvény előszab, másrészt ideje már, hogy a «coulisse» túlnagyra nőtt hatalma és befolyása csökkenjen. Ez szintén a nemzeti érdekek javára lenne, mert míg a «parquet» felelősség és kellő ellenőrzés mellett működő francia, nemzeti elemekből áll, addig a «coulisse» nagy részben cosmopolita egyénekből alakult, kik minden ellenőrzés és felelőség nélkül ragadták magukhoz az ügyleteket és éppenséggel nem nyújtanak semmi erkölcsi garantiát arra nézve, hogy működésük nem fogja-e tán valami váratlan válság idejében a francia pénzpiacot a külföld javára a legnagyobb veszélyeknek kitenni.

A kamarában a vélemények nagyon megoszoltak.

Voltak néhányan, kik a pénzpiacz és tőzsdeorganisatió kérdését fontosabbnak tartották a tőzsdeadó kérdésénél; tehát inkább ez utóbbinak mellőzését javasolták, utalva arra, hogy a deficitet egyelőre régibb adónemek emelésével is lehetne fedezni. Mások ismét a tőzsdeadónak azonnali tárgyalása mellett nyilatkoztak, azonban a kormány javaslatát oly értelemben kíván-

ták bővíteni, hogy az egyuttal az agent de change intézménynek 1816-iki privilegiumát szüntesse meg, nagyobb számú közvetítők kinevezését tegye lehetővé és hogy különösen a courtage-díj tetemes leszállítását tartalmazza, compensatiót adva a kisebb díjban az új adó ellenében. Még olyanok sem hiányoztak, kit a kormányjavaslattal azért nem voltak megelégedve, mert az pusztán az értéktőzsdét vette adó alá és nem terjeszkedett ki az árútőzsdékre is. De végre mégis csak legnagyobb súlylyal birt azon ellenzék, mely helyeselve a tőzsdeadót azon terjedelemben és magasságban, mint azt a kormány indítványozta, ezen adónak oly szerkezetét kívánta, mely mellőzve az agent de change-ok jogosítványának megerősítését és kiterjesztését, az értéktőzsde és pénzpiacz tényleges állapotát venné alapul.

Minthogy ezen legutóbb említett pártnézet lett uralkodó a törvény végleges szövegezésénél, érveinek ismerete talán nem látszik feleslegesnek. Az első érv természetesen az adó jövedelmezőségére való tekintet. Nem várható 8—12 millió frcs bevétel, ha nem vonatik az összes értékpapir-forgalom adó alá. Ha az adóláb a javasolt $\frac{1}{10}$ pro mille, úgy ez a kereken 120 milliárdra becsült összforgalom mellett, csak így adhatja meg az előirányzott összeget. Második érve az volt, hogy az adóztatásánál ne legyen az ügyletek magánjogi érvényessége, hanem adózási képessége az irányadó szempont. A pénzügyi hatóság ne törődjék azzal, hogy az ügylet érvényes-e a Code de commerce 76. §-a szerint, ne kutassa, hogy az ügyletkötés sértette-e harmadik személyek jogosítványát, — hanem vizsgálja azt, hogy az ügylet adóköteles-e, vagy sem? Ha az adóköteles ügyletek a tőzsdeadótörvényben szorosan megállapíttatnak, úgy a törvény végrehajtása könnyű lesz és az adóbevétel biztosítva van a nélkül, hogy a tőzsde és pénzpiacz reformját itt sebtében meg kellene oldani. Ezen utóbbi reformot ugyan mindenki kívánja, de megvalósítása nem olyan könnyű és mindenesetre még sokáig fog késni. Addig is pedig helyesebb a jelenlegi tényleges állapotot venni az adózás alapjául, mert a tényleges törvényellenes állapot nem keletkezett pusztán visszaélésekből, hanem az üzletélet valóságos szükségletéből. Az agent-intézmény a mai üzletélet fejlettsége mellett nem képes az üzlet szükségleteit kielégíteni, igen sok esetben egyáltalában nem tehet szolgáltatásokat, mert az agent az ügyletkötéstől el van tiltva és puszt-

tán csak a közvetítésre szorítkozhatnak, pedig ennek folytán igen fontos üzletágakban pl. az arbitrage-ügyletben hasznát venni lehetetlen. A tőzsdeforgalomnak továbbá gyorsnak és mozgékornak kell lennie, csak így válhatik hasznossá a közgazdaságra nézve: gyors és mozgékony pedig csak úgy lehet, ha vevők és eladók nagy tömege áll közvetlenül egymással szemben, úgy hogy az értékpapír bármikor talál azonnal vevőt vagy eladót. A vevők és eladók ezen nagy tömegét pedig éppen a «coulisse» képezi, melyben mindig lesz eladásra, vagy vételre kész ügyfél. Az internationalis értékpapír-forgalomban, mely már a fizetési mérleg tekintetében is oly fontos, a gyors lebonyolítás lehetősége kizárólag mérvadó; a coulisse közreműködése tehát éppenséggel mellőzhetetlen, míg az agent, ki a megbízást csak hosszabb idő után teljesítheti, mert az ügyletbeli «contre partie»-t magában a parquet-ben kell keresnie, mindezen ügyleteknél hasznos működést egyáltalában nem fejthet ki. Habár tehát az agent formalis felelősége nagyobb is mint egyéb ügynöké, ez a megbízó félre értékkel nem bír, mert a fél első sorban ügyletének gyors lebonyolításában látja érdekét biztosítva.

Ez okozta főkép a nem autorizált piac (marché libre) fejlődését és ezen üzleti érdekeket ignorálni nem is szabad. Ha még az érdekelt parquet is hallgatag türni volt kénytelen az eddigi állapotot, mint egy természetes módon előállott helyzetet, úgy az objectiv gondolkozású, pártatlan törvényhozás nem léphet fel ellenségesebben, mint a parquet, nem erősíthet meg régi privilegiumokat, melyek amúgy sincsenek összhangban a mostani jogfelfogással, de még kevésbé szabadna neki valóságos forradalmat és zavart előidézni a pénzpiaczon, pedig a kormányjavaslat szövegének elfogadásával és életbeléptetésével ezen veszély kétségtelenül bekövetkezik. Lehetetlenné tenné az ügyletek nagy részét, csökkentené ez által a párisi piacznak ügyforgalmát, csorbítaná e piac helyzetét az internationalis pénzforgalomban, jogosulatlan új terheket róna még a francia közönségre is az ügyletek azon részénél, mely az új törvény folytán, nem többé, mint eddig történt, a marché libre-en, hanem a parquet-ben köttetnék. E jogosulatlan teher nem csak abban állana, hogy a közönség az új adót fizetné, hanem abból is, hogy az agent de change-nak magasabb courtage-diját volna kénytelen juttatni. Ha számításba vétetnek azon ügyletek, melyek eddig a cotirozott papirokban a marché libre-t keresték fel és

melyek a javaslat folytán a parquet-ra volnának utalva, úgy ezen ügyletek adójául 6 millió frcs remélhető. Ugyanezen ügyletek után az agent-ok díjbevételi többlete 25 millióra rugna, ha a jelenleg érvényben levő díjtartiffa vétetik alapul. Az állam tehát 6 millió frcs új adót nyer, és hogy ezt elérje, a közönségre aránytalanul nagyobb költségterhet kénytelen kiróni.¹

Ezen érvek alapján nyilatkozott ezen ellenzék a kormány-javaslat szövege ellen, kijelentve azt is, hogy nem látná aggályosnak, ha a tőzsdeadó-törvény oly szöveget kap, melyben a coulisse-nak a cotirozott papirokban való ügködése hallgatag elismertetik. Végre abban sem lát veszélyt, hogy a coulisse-hoz idegen, nem francia elemek is tartoznak, mert hiszen internationalis piaczfeltételezi az idegen tőkének és tőkéseknek működését a belföldi piacon is.

Ha a miniszter a coulisse ellenőrzését hiányosnak tartja, úgy ez helyes lehet, de az ebből folyható veszedelem nem igényel sürgős intézkedést és a tőzsdeorganisatio reformjánál e körülmény kellő figyelembe vehető. A tőzsdeadónál azonban ez bátran tekinteten kívül maradhat sőt kerültessek egyáltalában minden, ami a pénzpiaczon káros zavart okozhatna és ezért gondolja meg a pénzügyminiszter, «hogy ő nemcsak a törvénynek, hanem a francia pénzpiacz érdekeinek is öre».

Tirard ezen érvek daczára megmaradt előbbeni álláspontja mellett. Ő arra utalt, hogy a jogállamnak alapelvébe ütköznék az, hogy az állam adót szedjen oly ügyletek után, melyeket az állam maga érvénytelennek, sőt büntetendőknék jelent ki. Nem az agent de changeoknak érdeke, hanem a Code de comm. 76. §-ának alkalmazása kívánja, hogy különböző adózási eljárás létezzék a szerint, a mint az ügylet cotirozott, vagy nem cotirozott értékpapirokban kötöttetett. Képtelen helyzet támadna, ha egyrészt a régiebb törvények érvényben maradnának, másrészt a coulisse önmaga volna köteles bejelenteni nemcsak a nem cotirozott, hanem a cotirozott értékpapirokban kötött ügyleteit is, ha tehát a törvény által volna kényszerítve bemondani azon ügyleteket is, melyeket törvény ellenére kötött és melyekért büntetőjogi felelősségre is volna vonható. A coulisse emberei ily módon az önfeljelentésre volnának szorítva; ő azonban nem javasolhat oly törvényt, mely ily félszeg és erkölestelen kényszert írna elő.

¹ Fokozná a terhet az is, hogy a coulisseben a liquidatio havonként csak egyszer történik, míg a parquetben kétszer hetenkint.

Hosszas vita után a többség a miniszter javaslata mellett döntött, nem annyira meggyőzve a miniszteri érvek helyessége által, mint inkább oportunitásból, hogy a budget-törvény, melynek kiegészítő részét a tőzsdeadó-javaslat képezte, végre elintéztessék.

Ismerjük már Tirard javaslatának alapelvét, lássuk egyéb főintézkedéseit.

Minden tőzsdei művelet, melynek tárgya cotirozott értékpapír, egy az agent de change által kiállított jegyzékkel (bordereau) constatalandó. Hasonlóképpen minden nem cotirozott értékpapírra vonatkozó ügylet egy jegyzékkel (bordereau) constatalandó azon közvetítő által, ki az ügyletnél közbenjárt. E jegyzékek (bordereauk) bélyegkötelesek. A bélyegadó a százalékos adóztatás alapulvétele mellett 10 centimes 1000 francs, vagy 1000 fres töredéke után, ha az ügylet összértéke az 5000 fresst meg nem haladja; *50 centimes* minden 5000 fres, vagy 5000 fresnek töredéke után, ha az ügylet értéke az 50,000 fresst meg nem haladja. *5 francs* minden 50,000 fres, vagy ennek töredéke után, ha az ügylet értéke az 500,000 fresst meg nem haladja és végre *10 fres* minden 100,000 frt vagy töredéke után, ha az ügylet értéke az 500,000 fresst meghaladja.

Ezen adó tehát progressiv tételekben emelkedik; az adóki-számításánál nem az értékpapírok névértéke, hanem vételára vétetik alapul.

Az agent de change kivételével minden tőzsdei ügyletekkel foglalkozó bármely közvetítő egy bélyegtelen, de a kereskedelmi törvényszék által hitelesített lajstrom-könyvet (répertoire) tartozik berendezni és vezetni. E repertoirebe felveendő az ügylet megkötése napján sorrendben és számozva kivétel nélkül valamennyi tőzsdei értékre vonatkozó művelet, kötötte bár ez ügyletet saját, vagy más számlájára, mint megbízott, vagy más minőségben. Ha e művelet cotirozott értékpapírra vonatkozott, kitüntendő a repertoire egyik rovatában azon agent de change neve és lakása is, ki azon műveletnél közben járt.

Az agent de changeoknak a már eddigi törvények által megállapított kötelezettsége, hogy ügyleteikről lajstromokat vezessenek, továbbra is fenntartatik.

A pénzügyi hatóságnak jogában áll, hogy úgy az agent de change-ok, mint a többi közvetítők ezen repertoire-jába betekint-hessen, hogy ilyképpen a bélyegadónak pontos teljesítését kellőleg ellenőrizhesse.

A tőzsdeadó szerkezete tehát nagyon egyszerű. A javaslat kötjegykenyszert ír elő s e kötjegyben az adót bélyegformájában törleszteti; adóalany a cotirozott papiroknál az agent de change, nem cotirozottaknál pedig a közvetítő. «Közvetítő» igen tágan értelmezendő; idetartozik tehát a bizományos, bankár, egyszóval mindenki, ki értékpapirokkal iparszerűleg kereskedik. A repertoire-ok vezetésében rejlik az ellenőrzési eszköz, és a pénzügyi hatóság betekintve a repertoireba, képes megállapítani, hogy ki volt a bordereau kiállítására kötelezve, hogy ezen bordereau tényleg ki lett-e állítva, kellően bélyegezve stb.?

A kamara, miután az elv egyszer el lett döntve, vita nélkül fogadta el a javaslat részleteit (1893. febr. 24-én). A senatusban a két előbb részletesen jelzett álláspont ismét szemben állott egymással, a vita megújult és hosszadalmasságát még a budget iránti tekintet sem volt képes megakadályozni. Végre azon álláspont lett győztes, melynek érveit, mint az ellenzéknek érveit, előbb részletesen ismertettem. A pénzpiacz iránti tekinteten kívül különösen a senatusi referens (Boulanger) azon érvelése tett nagy benyomást és döntötte el a kérdést a marché libre javára, hogy a cotirozási jog az agent de change-ok kezében lévén, ezen utóbbiaknak mindig módjában van nem cotirozott papírt cotirozott papírrá tenni és hogy ennél fogva a marché libre teljesen ki volna szolgáltatva a parquet önkényének. A kamara is hozzájárulván a senatus nézetéhez, a tőzsdeadó-törvény végre 1893. április 28-án végképen meglelt szavazva.

Ezek szerint a törvény kiindulási pontja, hogy bár a régiebb az ügyletek érvényességére vonatkozó törvények érintetlenül hagyatnak, a tőzsdeadó mégis a pénzpiacz tényleges állapotára van alapítva, hogy a marché libre és coulisse eddigi működése a tőzsdeadó-törvény által nem zavartatik és bolygattatik, még ha ezen működés egyéb törvények ellenére cotirozott papirokra vonatkoznék is.

A kormányjavaslat elvének bukásával természetesen annak szövege is hasznavehetetlenné vált. Új szöveg lépett annak helyébe, melynek szerkesztésénél irányadó az volt, hogy alakilag ne ütközzék előbbeni törvényekbe. A tőzsdeadó-törvény különben igen rövid, összesen 8 szakaszból áll. Alakilag nem külön álló törvény, hanem a budget törvénynek integralis részét képezi, abban mint 28—35. § szerepel. A tőzsdeadó-törvényt kiegészíti,

magyarázza, végrehajtási, módozatait tartalmazza a köztársasági elnöknek 1893. május hó 20-ikán közzétett rendelete, melyet az államtanács készített elő. Ezen rendeleten kívül az illetékek és bélyegadók igazgatóságának főnöke 1893. május 30-án egy külön utasítást bocsátott ki, a törvény és rendelet végrehajtását illetőleg.

Az alapintézkedéseket az első, tehát az 1893. április 28-ki törvény 28-ik szakasza foglalja össze. Felöleli az adózás körét, tárgyát, kijelöli az adóköteles ügyleteket és még az adólábról és az adófizetés főbb módjairól is intézkedik. Szórol-szóra következőkép hangzik:

Article 28. — A partir du 1-er juin 1893 toute opération de bourse ayant pour objet l'achat ou la vente, au comptant ou à terme, de valeurs de toute nature donnera lieu à la rédaction d'un bordereau soumis à un droit de timbre, dont la quotité est fixée à cinq centimes par mille francs ou fraction de mille francs du montant de l'opération calculé d'après le taux de la négociation.

Ce droit n'est pas soumis aux décimes.

Il est réduit de moitié pour les opérations de report.

1893 június 1-től fogva minden tőzsdei művelet, melynek tárgya bárminemű értékeknek vétele, vagy eladása akár készpénzre, akár határidőre, alkalmat szolgáltat egy kötjegy (bordereau) kiállítására, mely oly módon lesz bélyegadónak alávetve hogy a művelet vételárának és összértékének alapul vétele mellett minden 1000 francs, illetve 1000 francs minden törtje után 5 centimes lesz fizetendő.

E bélyegadóhoz pótagadók nem járulhatnak. Report-ügyletnél a fenti adótétel fele jár.

E szakasz szerint a tőzsdeadó köre pusztán az értékpapirforgalom. Az árutőzsdei forgalom adóztatása, noha a kamarában többen óhajtották, nem lett elfogadva. Az értékpapirforgalomból adómentesen hagyatott különben még a valuta- és a deviseügylet is.¹ Ez ugyan nincsen világosan kimondva, hanem részben abból következtetendő, hogy a «valeur» kifejezés a francia tőzsdeszókások szerint valutákra és devisekre nem alkalmaztatik; részben abból, hogy a törvény, de még inkább a rendelet részletes intéz-

¹ Adómentesek azon ügyletek is, melyeknek tárgyai: rendeletre szóló papírok, chequek, utalványok, warrantok, árújegyek.

kedései az «értékpapirokat» szoros értelemben veszik alapul. A «*valeur de toute nature*» alatt értendők tehát a francia állampapírok, a külföldi állampapírok bárminemű címletei, belföldi és külföldi részvénytársaságok, vagy egyéb társulatok és vállalatok részvényei, adóssági címletei, nemkülönben bel- és külföldi tartományok, törvényhatóságok, községek és egyéb testületeknek közforgalmu adóssági címletei, záloglevelei stb. Az adókötelesség szempontjából lényegtelen az is, hogy e papírok cotírozott, vagy nem cotírozott értékek-e.

Az adókötelesség azonban természetesen nem a papírokat, hanem az ügyleteket illeti, melyeknek ilyféle papírok a tárgyai. Adókötelesnek van kijelentve minden tőzsdei művelet: «*toute opération de bourse*». Azon következtetés azonban, hogy ez alatt pusztán a tőzsdei ügylet a szószeros értelmében, tehát a tőzsde hivatalos helyén és idejében kötött ügylet értendő, nem volna helyes, mert összevetve az idézett alapszakaszt a törvény és rendelet egyéb intézkedéseivel, kitűnik az, hogy egyaránt adókötelesek nemcsak a tőzsdén kötött ügyletek, hanem egyáltalán *valamennyi* tőzsdei értékekre vonatkozó ügyletek, ha ezeknél oly személy jár közben, ki értékpapírokkal iparszerűleg kereskedik. Megerősíti ezen utóbbi nézetet mindaz, a mit a francia tőzsde hivatalos organisációjáról előadtunk.

«Tőzsde» a francia törvények értelmében csak a «*parquet*», tehát Párisban pl. a 60 *agent de change* s esetleg minden agentnak 4 helyettese; szoros értelemben tőzsdei ügyleteket csak ezek köhetnek. A «*parquet*»-n kívül kötött ügyletek a törvények szerint nem tekinthetők tőzsdei ügyleteknek, még ha a tőzsde helyén és hivatalos óráiban jöttek is létre.

Már pedig a törvény megalkotásának történetéből kitűnt, hogy az adóztatást egyaránt a *parquet*-re és a *coulisse*-ra is kívánták kiterjeszteni, az «*opération de bourse*» itt tehát okvetlenül tágabb értelemben veendő és ennek alapján adóköteles minden ügylet, mely tőzsdei értékekre (*valeurs de bourse*) vonatkozik, tekintet nélkül a hivatalos tőzsde helyére és idejére ha csak ezen ügyletnél oly egyén járt közben, ki ilyen értékekkel iparszerűleg kereskedik, vagy hogy a törvény szavaival éljek (l. 29. §-t) iparszerű kereskedést űz tőzsdei értékekre vonatkozó kínálatok és keresletek gyűjtésére. (*Quiconque fait commerce habituel de recueillir des offres et des demandes de valeurs de bourse.*)

Adóköteles e szerint nemcsak a tőzsdei forgalom tágabb értelemben, hanem még az ugynevezett bankár-forgalom is és adóköteles az ügylet nemcsak akkor, ha ebben a 29-ik szakaszban körülírt minőségű személy mint ügyfél vett részt, hanem akkor is, ha ennél mint közvetítő működött. Az adóköteles műveletek kijelölésénél a törvény 28-ik szakaszában pusztán az «achatt» és «vente», a «compte» és a «terme,» tehát a vételügylet van felemlítve, később mint kedvezményes adótétel alá eső ügylet a «report» és végre a rendelet 2-ik szakaszában a díjügyletek is adóköteles ügyletekként vannak felsorolva.

Mint egyéb (a német, osztrák) tőzsdeadó-törvényekben, úgy itt is, a vétel szerepel, mint az adóköteles ügyletek főneme, a francia törvény azonban nem használ a német »Anschaffungsgeschäft«-nek megfelelő általánosabb kitételt, hanem a többi adóköteles ügyletek, mint a report, a díjügylet, a vétel fogalma alá subsumáltatnak. Az adás-vevés, noha jogilag *egy* ügylet, a francia tőzsdeadó-törvény felfogása szerint két művelet, eladás (vente) és vétel (achatt), mi az adóláb megállapításánál is, mint látni fogjuk, előtérbe lép. A report-ügylet a francia törvény értelmében ismét két adásvételre, ennél fogva 4 műveletre (2 achatt-ra és 2 vente-ra) van felosztva. A bizományi ügyletnél ellenben nem áll be kettős vagy többes adóztatás, úgy mint a német tőzsdeadónál, hanem az ügylet, habár a megbízó a megbízottak egész láncolatával van szemben, csak egyszer kerül adó alá.¹ Az ügyletek adókötelelességében rést üt továbbá azon intézkedés is, hogy a rendelet 2-ik szakaszában említett ordre-műveletek (opération d'ordre) néha adómentesekké válnak. T. i. egy és ugyanazon személynek ugyanazon értékpapírnemre vonatkozó, de különböző eladási és vételi ügyleteinél az adókötelelesség megszűnik azon összeg erejéig, mely az ellenműveletek folytán compensálva lett. Ha pl. *A* eladott 10,000 frc. rentét, ellenben ugyanazon liquidationalis (el-

¹ Már azon általános elvnel fogva, hogy az adókötelelesség a vételi ügyletthez, mint alaptypushoz van fűzve adómentesek természetesen, az ajándékozások, tiszta letét és zálogügyletből, közös vagyron felosztásából származó átruházások; de adómentes azonkívül még a conversioból, az emissioioknál az emittáló adós és az aláíró közti ügyletből folyó értékpapírforgalom. Egy 1893. november 23-ikán megjelent rendelet adómentesnek mondja végre azon vételt, melyet közjegyző vagy bírósági végrehajtó közvetített, ellenben adókötelesnek jelenti ki az emissio-ügyletnél azon műveletet, mely a közvetítő bankár és a nagy közönség közt bonyolítottatik le.

számolási) határidő alatt vett egy másik ügyféltől 8000 fr. rentét, az adó pusztán 2000 fr. rente után jár, míg a két ellenművet 8000 fr. erejéig egymást compensálván, adómentessé válik.

Ha a határidőre szóló vételnél a vevő felmondással élve a határidő előtt kéri az eladótól a teljesítést, úgy ezen felmondás által létrejött második művelet, mint opération d'ordre szintén adómentes lesz.

Kiindulva most már abból, hogy adóköteles csupán az olyan ügylet, melynél a felek közül legalább egyik fél, vagy melynél legalább a közvetítő volt egy a törvény 29-ik szakaszában megjelölt minőségű személy, ezzel egyszersmind a külfölddel kötött, ugynevezett internationalis ügyletekre nézve is meg van oldva az adókötelesség kérdése. Ha az egyik fél külföldön, a másik belföldön van, úgy az ügylet csak akkor adóköteles, ha abelföldi fél volt a 29-ik szakaszban körülírt minőségű személy, vagy ha az ügyletet ilyen minőségű belföldi személy közvetítette. A külföldi ügyfélnek, vagy közvetítőnek kereskedői minősége pedig egészen közömbös. Végre az adókötelesség teljesen független az ügylet jogi érvényességétől. Ez egyik sarkalatos elve a törvénynek. A pénzügyi hatóság tehát a jogi érvényességet nemcsak hogy nem kutatja, hanem még tartózkodni is fog adatokat szolgáltatni az államhatalom egyéb közegeinek az ügyletek érvényességének bolygatására. A tőzsdeadótörvény tehát még szándéka ellenére is tényleg mintegy hitelesíti az eddigi törvényellenes állapotot; a régiebb törvényekre azonban annyiban van tekintettel, hogy felteszi, miszerint az adólerovás az agent de change bordereauin tehát a régiebb törvények által előírt okiratokon fog eszközöltetni és hogy a 35-ik szakaszban világosan kimondja, miszerint a code de commerce 76-ik szakasza, melyet a törvény keletkezésének történetében fentebb idéztem, nincsen hatályon kívül helyezve.

Az adó szerkezeténél a kötjegy-kényszer képezi az alapot. Ezen szerkezet a tőzsdeadó történeti előzményeivel függ össze. Említettem, hogy a legujabb tőzsdeadónak volt már egy elődje: az 1850. és 1862-iki törvényekben behozott bélyegadója az agent de change-ok kötjegyének (bordereauinak). A törvény abból indul ki, hogy az új adó nem egyéb, mint a régi adónak százalékos adóvá való változtatása és hogy ennél fogva a régi adónak szerkezete az új adónál is mérvadó. Az agent bordereau-jegye

tehát itt is megmarad mint alapforma, azonban ezen alapformától csak azért van eltérés, mert az adókötelesség tágult és kiterjed most már a nem autorizált ügynökökre is, kiknek szabadságában áll, hogy vagy a hivatalos agent bordereauján teljesítsék az adókötelességet, vagy pedig egyéb módon róják le az adót. Ezen különféle adóleróvási módok részletes ismertetésére még visszatérek. Az adó szerkezeténél röviden tehát a kötjegy-, vagy ezen kötjegyet helyettesítő okiratkényszer van előírva. A bordereau (illetve helyette egyéb okirat) okvetlenül kiállítandó, míg előbb, amíg az okirat kiállítása a felek önkényétől függött, az adó csak akkor járt, midőn az okirat tényleg csakugyan kiállítatott. Az adókötelesség egyszóval most már nem az okirattól, hanem az ügylet megkötésétől van feltételezve. De dacára annak, hogy a francia törvény az adóztatást az ügylet megkötésének stadiumába helyezi, nem tartalmaz a feltételes ügyletekre nézve semmiféle szabályt. E hiányt a rendelet annyiban pótolja, hogy a díj-ügyleteknél azon esetben, ha a díj abandonálva van, az adókiszámításánál a díj összegét és nem azon teljes összeget véteti alapul, melyre a díjfizetőnek optionalis joga lett volna.

Ebből tán azt kellene következtetni, hogy a feltételes ügyletek a felfüggesztő feltétel meghiusulta esetében nem adókötelesek. A gyakorlatban különben ezen eset ritkábban fog előfordulni, míg az igen gyakori díjügyletek specialis szabályozásával a törvény hiányán nagyrészt segítve lesz. Ezen intézkedés minden esetre enyhébb, mint a német törvénynek a feltételes ügyletekre vonatkozó azon szabálya, hogy adókötelesség tekintetében a feltételes ügylet feltétlen gyanánt veendő és hogy ily ügyleteknél az adókötelesség kiterjed azon egészösszegre, melyre a díjfizető optionalis joga terjedt volt.¹

Minthogy az adókötelesség már tárgyilag véve is azon kelléktől függ, hogy az ügyletben akár mint ügyfél, akár mint közvetítő a törvény 29-ik szakaszában körülírt személy vett részt, az adókötelesség személyileg véve, illetve azon kérdés, hogy ki az adóalany, szintén eme kelléktől van befolyásolva. Ha pusztán a közvetítő volt ilyen qualificált személy, ő lesz egyedül az adóalany, jogá-

¹ A párisi tőzsdén a díj (prime) az árfolyamban befoglaltatik, valószínűleg azon okból, mert a díjügyletek igen gyakoriak. Pl. a jegyzés így tétetik közzé: francia rente 100 dont 25 centimos; a 100 francos árfolyamban 25 centimos a díj.

ban áll természetesen az adó fejében tett kiadásait a felektől üzlet-költség czímén beszedni. Ha két ügyfél áll egymással szemben, úgy azon ügyfél lesz adóköteles, ki egyedül bír a törvény 29-ik szakaszában megjelölt minőséggel. Ezen utóbbi ügyfél tartozik az egész adót fizetni, fenmarad azonban magánjogi követelése a másik ügyféllel szemben a féladó erejéig (törv. 31. szak., 2-ik pontja).

Ha mindkét fél bírna a törvény 29-ik szakaszában megjelölt minőséggel, úgy mindkét fél adóalany és mindét fél köteles az adóösszeg felét fizetni.

Az adó magassága már a törvény alapszakaszában (l. fent idézve mint 28-ik szak.) van megállapítva még pedig úgy, hogy minden egyes művelet 1000 freja, vagy 1000 frcs töredéke után 5 centimes adó járna. Itt figyelmeztetnem kell arra, a mit már előbb mondtam, hogy a művelet alatt nem az ügylet, hanem az ügyletnek alaprészei értendők. Az adásvevés pl. két műveletből áll és az 5 centimes külön jár az eladás és a vétel minden 1000 freja után. Az adásvételnél tehát 1000 frcs után az adó 10, nem pedig 5 centimes, mint azt talán a törvénysszóveg kevésbé alapos olvasásából lehetne következtetni.¹

Ha az adóköteles ügyletnél az adóalany csak *egy* személy, úgy ez tartozik az *egész ügylet* után járó adót fizetni, nem pedig pusztán a saját művelete részére eső adót. Ha pl. értékpapirkereskedő kötött adásvevést magánféllel, úgy az előbbeni fogja úgy az achat (vétel), mint a vente (eladás) után járó adót teljesen fizetni.

Az adóösszeg kiszámításánál nem az ügylet tárgyát képező értékpapir névértéke, hanem az ellenszolgáltatás értékösszege szolgál alapul.² Az adó mindezeknél fogva százalékos, még pedig az adóköteles értéknek megfelelőleg $\frac{1}{10}$ pro mille. A számítás egyszerűsítése végett a tiszta százalékos adóztatás helyett az adó érték-fokokban mozog, még pedig 1000 frcos fokokban, úgy hogy a nem teljes 1000 frc is egy teljes fokot képez. Azon esetben, ha az adóztatandó egész érték az 1000 frcsot el nem éri, az adó teljes 1000 frcs után, tehát 10 centimben lesz kivetve; áll ez akkor is, ha több ezer frcos ügyletnél egy 1000 frcen

¹ A 10,000 francen alóli ügyletek nagy részénél tehát a régi 60 centimes fix adó magasabb volt, mint a mostani százalékos adótétel.

² Francia üzleti szokások szerint az értékpapirok folyó kamatja az árfo-lyamban befoglaltatik, úgy, hogy a vételár után kiszabott adó a kamatot is terheli.

alóli töredék marad. Pl. egy ügylet, mely 5001 frcsra rüg, annyi adót fizet, mint ha teljes 6000 frcsos volna, azaz 60 centimest.¹

Az $\frac{1}{10}$ pro milles adó tehát egyeznék a német birodalmi tőzsdeadó magasságával, úgy a mint ez az 1885-iki törvényben volt megállapítva. (1894. május 1-eje óta azonban az értékpapir-forgalomban a német adó már $\frac{2}{10}$ pro milles). Abban, hogy a francia adónál a fokok szűkebbek, és hogy a nem teljes fok is teljesnek vétetik, ezen adó még súlyosabb mint az 1885-iki német tőzsdeadó volt; 1894. május 1-je óta ezen különbség azonban már majdnem teljesen megszűnt, mert a német adónál a fokok most szintén 1000 márkások és a maradékok szintén teljes 1000 márkának vétetnek.

A francia $\frac{1}{10}$ pro mille adóláb azonban nem áll minden ügyletnemre nézve; a «report»-ügyletnél az általános $\frac{1}{10}$ pro milles adónak csak fele jár. A «report»-ügyletről már a német és osztrák tőzsdeadótörvény ismertetésénél bővebben értekeztem. Láttuk, hogy ezen ügyletfaj a tőzsdeadónál mindig nehézségeket okozott. A reportügyletnek kedvezményes adótételben való részvételére arra vezethető vissza, hogy a francia jogfelfogás a reportban két adásvételi ügyletet lát. Az adó tehát az egységes reportügyletet kétszeresre érte volna és egy 1000 frcos reportügylet 20 centimes adóval lett volna terhelve, egy 1000 frcos közönséges adásvételi ügyletnek 10 centimes adója ellenében. Az adó-kedvezés ennélfogva csak ellensúlyozni kívánta a kedvezőtlenebb jogi felfogást és a féladó a report-ügyletnél tulajdonképpen egyenlősítést jelentett az adásvételi ügylet egész adójával szemben. A törvényhozás ezen intentiója, úgy látszik, félre lett magyarázva, mert a tőzsdekörökben a törvény életbeléptetése után hangoztatott panasz, hogy a report tényleg nem élvezí a törvényben neki nyújtott kedvezményt, arra vezethető vissza, hogy a tőzsdén nem az egész adóra, hanem a törvény szó szerinti értelme szerint csak a fél adóra számítottak.²

Az adólerovás módja, az ellenőrzési és adóbüntetési sza-

¹ Többféle értékpapírra kiterjedő azonban egy és ugyanazon napon kötött több ügylet, mely egy megbízás folyamánya, az adóztatás szempontjából egy ügyletnek vehető.

² A kormány engedve a felhangzott panasznak egy későbbi rendelettel, mely a törvény betűszerinti magyarázatára támaszkodhatott a report-ügylet adóját, eltérőleg az eddigi gyakorlattól felére mérsékelte.

bályok képezik a törvény és rendelet tartalmának túlnyomó részét. Már az első szakaszban (28-ik §) érintve van a lerovásnak alpmódozata, t. i. az agent de change bordereauinak bélyegzése. A törvény, mint már említettem, abból indul ki, hogy a pénzügyi piacdon az ügyletek kötése cotirozott értékpapirokra nézve kizárólag, a többiekre nézve pedig a legtöbb esetben az agent de change közbenjárásával fog eszközöltetni. Ezen feltevéshez képest a bordereau kiállítása kötelező és ennek a kellő összeggel való felbélyegzése mint főmódozat van tekintetbe véve. Láttuk azonban, hogy ezen feltevés nem felel meg a tényleges viszonyoknak és hogy a tőzsdeadó szerkesztésénél ezen tényleges állapot lett az irányadó. Ennélfogva a törvény ezen ellentétét úgy kívánja a 29-ik szakaszban kiegyenlíteni, hogy minden ügyletnél az adólerovási igazolására kívánja, miszerint felmutatandó az agent de changenak az ügyletre vonatkozó bordereauja, vagy pedig bejelentendő legalább a bordereau száma és tartalmának lényeges része; csak akkor, ha a fél ezen igazolásra nem volna képes, köteles az ügyletnek megfelelő összeget önmaga fizetni (doit acquitter personnellement le montant des droits).

De miután ilyen igazolás csak oly esetben történhetnék midőn az ellenőrző pénzügyi hatóság ezen igazolásra concrete felhív, a törvény és még részletesebben a rendelet előírja azon módozatot, hogy az adólerovási ilyenkor miképpen kell történnie.

Lássuk most már ezen módozatot. A 29-ik szakaszban előirt minőséggel bíró személyek, vagyis azok, kik tőzsdeértékre vonatkozó keresletek és kínálatok gyűjtésével foglalkoznak, azzal iparszerűleg kereskednek és kiket ezentúl röviden értékpapirkereskedőknek nevezünk, kötelesek e célból egy a kereskedelmi bíróság által hitelesített lajstromkönyvet (repertoire) vezetni, melybe naponként sorrendben és számozva az általuk kötött, vagy közvetített ügyleteket bejegyzik (törv. 30-ik szak. 2-ik bekezdése). A rendelet 2-ik és 3-ik szakaszai ezen repertoire berendezésére és szerkesztésére nézve részletesebben intézkednek. A repertoire következő rovatai töltendőek ki minden egyes ügyletre nézve:

1. az ügylet sorszáma;
2. kelete;
3. neve azon félnek, ki a megbizást adta;
4. az ügylet minősége, különösen hogy adás-vétel comp-

tantra,

vagy hogy adás-vétel határidőre; díjüzlet, report, ordre-művelet, mely esetleg compensatio útján előbbeni művelettel kapcsolatban van;

5. határidő-ügyletnél a határidő lejáratí napja;
6. az értékpapír neve;
7. az értékpapír névértéke;
8. az értékpapír árfolyama, mely az ügylet alapjául vétetett;
9. az ügylet, illetve az értékpapír ellenértékének összege;
10. az értékpapír teljesen be nem fizetett hátralékának összege;
11. ha ezen ügyletnél agent de change járt közben, ennek neve és lakhelye, ha pedig más értékpapírkereskedő működött közre, akár mint közvetítő, akár mint ügyleti ellenfél, úgy ennek neve és lakhelye;

12. az ügyletnek megfelelő adóösszeg; ezen adóösszeg bejegyzése azonban elmarad:

a) ha az ügylet díjügylet,

b) ha az ordre-művelet (l. fent),

c) ha az ügyletnél agent de change járt közben, vagy pedig az ellenfél, vagy a közvetítő szintén értékpapírkereskedő volt.

A kezelés könnyebbitése céljából meg van engedve, hogy a készfizetésre, határidőre és reportügyletekre külön repertoire-jegyzékek vezethetők. (A rendelet 3-ik szakasza).

Azon értékpapírkereskedő (bankár, bizományos, ügynök), ki főüzletén kívül mellék- vagy fióküzlettel bír, minden ilyen telepe után külön repertoire-t tartozik vezetni. Minden üzlet, — fő- vagy melléküzlet — pedig azon összes ügyleteit tartozik bejegyezni, melyekben ő maga közbenjárt. (Rendelet 8-ik szak.)

A repertoireban tehát az összes adóköteles műveletek bevezetendők tekintet nélkül arra, hogy ezen ügyletek után az agent közbenjárása folytán már lett-e bordereaun a bélyegadó leróva vagy még nem. Ezen repertoire adja meg továbbá a lehetőséget az adóleróvársra, mert a törv. 31-ik szakasza szerint minden értékpapírkereskedő köteles ezen repertoireból havonként kétszer kivonatot készíteni és ezen kétheti kivonatokat a pénzügyi hatóságnál benyújtani. Annak kiemelésével tehát, hogy a bordereau-kényszer itt a repertoire- és kivonat-kényszer váltja fel, folytatom ezen kivonat készítésnek és benyújtásnak részletes szabályait, úgy amint azokat a rendelet 4., 5., 6., 7-ik szakaszai tartalmazzák. Az egyik kivonatba azon ügyletek veendőik fel, melyek a hó 10.

és 25-ik napjai közt, a másikba pedig azok, melyek a hó 25-ike és a jövő hónap 10-edike közt jegyeztettek be a repertoireba. Olyan ügyletek, melyeknél az adóösszeg kiszámítása még lehetetlen, a kivonatba ugyan felveendők, azonban azon megjegyzéssel, hogy az adóösszeg kiszámítása lehetetlen lévén, a jövő kivonatban ezen ügyletek az adóösszegnek együttes kitüntetése mellett ismételtetni fognak.

A comptant-ügyletet megkötésétől, a határidő-ügyletet pedig lejártától számított 10 nap előtt a kivonatban az adófizetés végett felvenni nem kell. (Rend. 4-ik szakasza.)

A kivonatok hivatalos mintaformák szerint készítendőek és a rendelet 5-ik szakasza szerint a következő rovatokkal kell ellátva lenniök:

1. A repertoire sorrendszámára való hivatkozás.
2. A művelet kelte.
3. A művelet neme (vétél, report stb.)
4. A határidő-ügylet lejáratí napja.
5. Az értékpapírokért adott ellenérték összege, illetve díj-üzleteknél a díjak összege (ha a díj abandonálva lett.)

Ott, ahol comptant, határidő vagy report ügyletre ugyanazon üzletben több repertoire lett vezetve, vagy pedig ahol egy és ugyanazon czég különféle telepein több repertoire van berendezve, minden egyes repertoire után külön kivonat készítendő és nyújtandó be. (Rend. 6-ik szak.)

A benyújtásnak havonként szintén 2-szer kell történnie és pedig egyik kivonat a hó 10. és 15-ike, a másik pedig a hó 25-ike és a hó utolsó napja közt mutattatik be a pénzügyi hatóságnál. A kivonathól kitünő ügyletérték után az adó oly módon vettetik ki a pénzügyi hatóság által, hogy minden 10,000 fres ügyletérték után 1 fre adó lesz előírva a kivonat betérjesztője ellen, ki ezen adót *készpénzben* tartozik befizetni. A többszörös, esetleg helytelen adófizetés veszélyének elkerülése végett ugyan-ezen kivonaton az illető ügyletnél megjegyezhető:

1. hogy annak betérjesztője az ügylet utáni adót már egy agent de change bordereau-ján bélyeg formájában róttá le. Ezen esetben a kivonathoz vagy a bordereau felmutatandó, vagy pedig ennek száma és az agent de change neve bejelentendő;

2. ha az ügyletellenfél szintén repertoire-köteles, ki tehát az adó másik felét tartozik törvény szerint fizetni, bejelentendő annak

neve és repertoire-jának azon sorrendszáma, amely alatt ezen ügylet szerepel. Ilyen bejelentésnél az adóösszeg csak felében vettetik ki, míg az adó másik fele a repertoire-köteles másik fél kivonatánál fog beszedetni;

Ha az ellenfél nem repertoire-köteles, és agent de change bordereau-jára sem történhetik hivatkozás, úgy természetesen az adó teljesen $\frac{1}{10}$ pro mille láb mellett, azaz 10,000 frcs után 1 frcnyi összegben fog a bejelentőn megvétetni, mert ezen esetben a bejelentő magánféllel, tehát adómentes féllel fog szemben állani, ki a törvény 31-ik szakaszának 2-ik bekezdése értelmében adóalany nem is lehet.

Az adó lerovása, mint láttuk, tehát kétféle módon történhetik: közvetlen befizetés útján ezen kivonatok mellékelésével, vagy pedig a bordereauk bélyegzése által. Ezen bordereauk formáját és bélyegzését illetőleg pótlólag megjegyezzük, hogy a rendelet 9-ik szakasza értelmében a bordereau az agent de change által folyó sorrendszámmal látandó el. Minden agent egy könyvet tartozik ugyanis vezetni, melybe minden ügylet bejegyeztetik, minden bejegyzéstől pedig egy szelvény választható el, mely a bejegyzés sorszámát viseli. Ezen szelvényt az agent a feleknek legkésőbb 10 nap alatt köteles kiszolgáltatni. E 10 napi határidő comptant-ügyletnél az ügylet megkötésétől, a határidő-ügyletnél a teljesítés idejének lejártától számíttatik. A szelvény a félnél marad, a könyv az agentnál. Mindketten kötelesek a pénzügyi hatóság kívánságára ezen okiratokat felmutatni. Az agent különben nem repertoire-köteles, mert ezen bordereau-könyv vezetése nála a repertoiret teljesen pótolja.

Az ügymenet könnyítése végett a rendelet 10-ik szakasza az agentnak megadja a jogot, hogy a comptant- és határidő-ügyletekre külön-külön bordereau-könyvet vezessen.

Az ellenőrzési és büntetési szabályok igen szigorúak és ezek tartalma bizonyítja, hogy Franciaországban a bélyeg- és illeték-adók kezelésénél a közönség a pénzügyi hatóság beavatkozásához már régóta hozzászokott. Az ellenőrzés természetesen első sorban a repertoire-kötelesség pontos teljesítésére vonatkozik. Ez lévén a bordereau-n kívül az adólerovás második és mint láttuk, igen fontos módoszata. A pénzügyi hatóság fel van jogosítva ezen repertoire pontos vezetésének ellenőrzése czéljából a repertoire-köteles féltől a repertoire felmutatását követelni, a felmutatást

megtagadó fél ellen adóbüntetési eljárás indítandó meg. A büntetés 100—1000 frcs-ig terjedhető pénzbírság. Ha a repertoire betekintésénél alapos gyanú merül fel az iránt, hogy az ügyletek bejegyzése hiányos és különösen azon esetben, ha a repertoire-köteles fél ellenügyfele, ki szintén repertoire-köteles, névleg megjelölve nincsen, a pénzügyi hatóságnak jogában áll a két adóköteles fél egyéb üzleti könyveinek felmutatását kívánni és azokat átvizsgálni. E vizsgálat tartalma azonban két napnál hosszabb időre nem terjedhet. (A törv. 30-ik szakaszának 3. és 4. bekezdése.)

Különben bármilyen mulasztás a repertoire pontos vezetése tekintetében, bármilyen szabálytalanság, vagy kihagyás a rovatok kitöltésénél, és bármilyen szabálytalanság a repertoire-kivonatok készítésénél büntetéssel sújtatik. E büntetés pénzbírság, mely a rendetlenül bevezetett, vagy teljesen kihagyott ügylet értékének 5 százalékában állapítandó meg, úgy azonban, hogy a büntetés összege 3000 frcs-nál kisebb nem lehet. (Törv. 32-ik szakasz 1. bekezdés.)

Egyéb kisebbnemű szabálytalanságokra pl. a kivonatok kellő időben való benyújtásának elmulasztására 100—5000 frtig terjedhető bírság van kiszabva. (Törv. 32-ik §. 2. bekezd.)

Ezen ellenőrzési szabályok szigorúságukban némileg összevágtnak az osztrák tőzsdeadó-törvény szabályaival. A francia «repertoire» sokban hasonlít az osztrák «Register»-hez. Itt is ott is a pénzügyi hatóságnak betekintheségi joga igen messzire terjed és igen hatályos azon további jogositvány által, hogy még az üzleti könyvek is vizsgálat tárgyává tehetők. A francia hatóság a repertoire-köteles fél egész üzletét azonban még jobban tekintheti át, mert itt az adóköteles fél *összes* ügyleteit tartozik a repertoireba feljegyezni, míg az osztrák adózó (helyesebben bejegyzett értékpapirkereskedő) csupán a tőzsdén kívüli adás-vételi ügyleteit köteles bevezetni. Miután a francia hatóság azonkívül még az agent de change-ok ügylet-könyveit is átvizsgálhatja, hogy a bélyegformában lerótt adókat is ellenőrizhesse, semmiféle akadály sincs arra nézve, hogy az összes értékpapirforgalomról áttekintést nyerhessen. Az ő vizsga szemét csupán azon forgalom kerüli ki, mely tisztán magánosok közt értékpapirkereskedő közbenjárása nélkül bonyolítottatik le, ezen forgalom pedig olyan jelentéktelen, hogy a kép teljességéből alig hiányzik valami.

Azon célból azonban, hogy a pénzügyi hatóság a repertoire-ok pontos vezetését ellenőrizhesse, szükséges, hogy mindazon személyekről, kik repertoire-kötelesek, hivatalos tudomással birjon. Mint láttuk, a repertoire-kötelesség és ezzel összefüggésben maga az adókötelesség is az illető személynek azon tulajdonságától van feltételezve, hogy a törvény 29-ik szakasza értelmében értékpapirkereskedő (l. fent). Ismételnünk kell, hogy ezen elnevezés a lehető legtágabb értelemben veendő és felöleli nemcsak a kereskedelmi bíróságnál már bejegyzett cégeket (társas, vagy egyéni cégeket), hanem azon tán be nem jegyzett egyéneket is, kik mint bankárok, váltóháztulajdonosok, bizományosok, ügynökök, közvetítők, remissier-ek, coulissier-ek működnek, ide tartoznak különösen azok is, kiket tőzsdelatogatóknak, tőzsdespeculansoknak szoktak nevezni. A törvény indokai szerint az adókötelességnek mindezen személyek ügyleteire kell terjednie.

Mindezen személyek a törvény 30-ik szakaszának 1-ső bekezdése szerint kötelesek ezen minőségüket működésük megkezdése előtt a pénzügyi hatóságnál bejelenteni. Azok, kik a törvény életbeléptetése előtt, azaz 1893 június 1-seje előtt üzték már ezen iparágat, a bejelentést 1893 július hó 1-éig eszközölhették. E bejelentésektől az iparág folytatása ugyan nincsen függővé téve, azonban a bejelentés ellenőrzési eszközül szolgálván, annak elmulasztása 100—5000 frcig terjedhető pénzbírsággal sújtandó. (A törv. 32-ik szakaszának 2-ik bekezdéséből vont következtetés.)

A rendelet 1-ső szakasza szerint a bejelentésről a pénzügyi hatóság külön jegyzéket vezet; illetékes az üzlet helyének hatósága. Ha azonban a főüzleten kívül melléküzlet, fióktelep, képviselőség is működne, úgy ezek külön jelentendők be, még pedig úgy a főüzlet, mint a mellék-, fiók- stb. üzlet pénzügyi hatóságánál. A bejelentésre az üzlet főnöke, társulatoknál az igazgató, képviselő köteles, ki az üzlet egyéb főnökeit, igazgatótársait és képviselőtársait megnevezni tartozik. Minden változás az üzlet (melléküzlet) helyére, főnökök személyére nézve stb. hasonlólag bejelentendő.

A pénzügyi hatóság és így közvetve az államhatalom ezen bejelentések alapján nemcsak adóellenőrzési eszközkhöz jut, hanem egyszersmind az ugynevezett «coulisse»-ra nézve alapos adatokat fog kapni. A jövő általános tőzsdereform tekintetében ez mindenestre becses támpontokat szolgáltathat, mert ezen bejelentések

folytán összeállított jegyzékek hiven adják a coulisse-embereknek számát és a repertoire-ok ismét ügyforgalmuk nagyságát. A homály, mely a coulisse eddigi és mint a miniszter is panaszkolta, felelősség és ellenőrzés nélküli aggályos működését fedte, már mostan bizonyára el fog oszolni. Megjegyzendő végre, hogy a bejelentési kötelesség terhe alól az agent de change fel van oldva, daczára annak, hogy ő is a törvény 29-ik szakaszában megjelölt minőséggel bír. Ő a kormány által lévén hivatalos állására kinevezve, kinevezése a pénzügyi hatósággal úgy is közöltetik. A hivatalos közlés pótolja tehát az egyéni bejelentést (rendelet 1. §-ának végpontja). A törvény életbeléptetésével egyidejűleg a már akkor működött agent de change-ok pedig egyszerre lettek hivatalosan bejelentve.

Végre az elévülés tekintetében a törvény 33-ik szakasza akkép intézkedik, hogy a pénzügyi hatóságnak adókimvetési és adóbüntetési joga két év alatt évül el.

Összegezve most már a francia tőzsdeadó-törvény intézkedéseit, azt látjuk, hogy az a német és osztrák tőzsdeadó-törvények között áll. Elvben ugyan kötjegykenyszerből indul ki, de a gyakorlati kivitelben ezen elvtől eltér és így sokban hasonlít az osztrák törvényhez, különösen az ellenőrzés berendezésére nézve. Teljességében és szigorában fölülmulja különben úgy a német, mind az osztrák adót. Berendezése megfelelve az adott viszonyoknak, olyan, hogy a parquet ügyletei a bordereaun, a coulisse ügyletei a repertoire-ok segítségével (illetve kivonatok útján) kerülnek adó alá. E két kör azonban a tőzsdének organisatiója folytán nincsen egymástól szorosan elválasztva. Az, hogy az adólerovás alternative, egyik vagy másik módon is történhetik, még a szigorú ellenőrzés daczára is nagy hiány marad, mely, mint láttuk, csak egy új tőzsde-organisatio útján szüntethető meg. Ezen reform kikerülhetetlen magának a pénzpiacznak mai állapota folytán, mely daczára annak, hogy gazdasági szükségletek eredménye, a fennálló törvényekkel merev ellentétben áll. Az ellentétnek kiegyenlítése a tőzsdeadó keretében talán egészben véve sikerült alkalmi munkának bizonyulhat, de még sem méltó megoldási módozat. Az állam ne csak tűrje mintegy árutakon, hanem egyenesen ápolja és támogatassa azt, a mit jónak és üdvösnek lát.

A törvény gyorsan lépett életbe; április 28-ikán lett megszavazva és már június 1-én hatályba is lépett. Ezen gyors

intézkedés arra vezetendő vissza, hogy a 10—12 millió frenyi bevételt, mely a deficit fedezésére szükséges volt, nem igen nélkülözhatték. Az adónak új technikája, különösen az értékpapirkereskedőknek előszabott bejelentési kötelessége, a repertoire-ok berendezése, a kivonatok elkészítése és részben a report-ügyletnek adóztatása az első hetekben az üzleti forgalomra zavarólag hatott. Az üzleti élénkség alább szállott és az előbbeni hónapokhoz képest az ügyletek forgalma annyira megesappant, hogy a távirda és állami telephon is tetemes bevételi apadást tüntettek fel.

Ezen zavaros átmeneti idő azonban csak rövid ideig tartott és nemsokára a forgalom ismét a rendes mederben mozgott. A tömeges üzletbejelentések megszűnésével és a repertoire berendezésének elvégzésével ez természetes tünet, mert a kereken 10 millió frenyi új adó szemben pusztán a párisi tőzsdének 120 milliárdnyi ügyletforgalmával csakugyan nem olyan nagy teher, mely ezen forgalomra nyomasztólag hathat. A panasz az adó magassága ellen csupán az arbitrage-üzletben hangzott fel és talán nem jogtalanul, mert, mint láttuk, a francia tőzsdeadó szerkezeténél fogva az arbitrage folyamán kötött és a francia tőzsdét érintő ügyletet az egész adóval sujtja.

Szemben az internationalis arbitrage ügyletben forgatott nagy értékösszegekkel és az aránylag igen csekély nyereséggel pedig még ezen alacsony adó is érzékeny terhet képezhet. Az első négy hónapban (1893. június 1-jétől október 1-éig) 2 millió frenyi adóbevétel mutatkozott. Ha a bevételek tovább is ilyen arányban folytak volna be, ez egy évre nem a remélt 10—12 milliót, hanem csak 6 milliót eredményezett volna. Az első négy hónap azonban azért nem lehetett mérvadó, mert ezeknek terhére esett az első zavaros idő és továbbá ezen négy hónapra esett a nyári idény, mely különben is mindig a gyengébb üzleti évszak szokott lenni. Deczember 1-én, azaz egy félév alatt csakugyan már 4 millió francs a jövedelem, tehát a 10 millió francs bevételre a kilátás nagyon alapossá vált. A következő hónapok mindegyike 800,000—1.000,000 frcs jövedelmet adott.¹ Több mint bizonyos,

¹ És pedig deczember	...	...	...	...	...	...	891,000 frcot,
1894. január hava	...	...	...	...	...	...	900,000 «
február «	...	...	...	...	...	...	981,000 «

Ezen hó nagy bevételi többlete a $4\frac{1}{2}\%$ államrentének conversio műveletére vezethető vissza.

tehát, hogy a 10 millió fres nemesak hogy befolyik, hanem hogy ezen összeg a tőzsdeadó évi-jövedelemnek talán minimumát képezi, legalább rendes, szabályos időkben.¹

Hogy ezen új adóterhet tényleg ki viseli, nehéz megállapítani, annak tekintélyes része bizonyosan a nagy közönséget fogja sújtani, melyre a bankár, vagy közvetítő mindig képes lesz az adót áthárítani. A bankárok között már igen erős versenynek kell kifejlődni, hogy ők ezen adóterhet inkább magukra vegyék, sem hogy üzletfeleiket elveszítsék. Az adónak egy másik része pedig kétségtelenül a coulisse tagjain fog ragadni, és ezekre nézve a tőzsdeadó csakugyan úgy fog hatni, mint egy új iparadó, vagy eddigi iparadójuk pótléka.

Források:

Leroy-Beaulien: *Traité de la science des finances*. V. kiadás. 1892.

René Sturm; *Systèmes Généraux d'Impôts*. 1893.

Wagner: *Lehr- und Handbuch der politischen Ökonomie*. (Finanzwissenschaft. Dritter Theil: Spezielle Steuerlehre) 1889. I. 502—595 oldalt.

A törvény- és rendeletre vonatkozó commentár munkák hiányában nagy becsűek a francia parlament ülési jegyzőkönyvei; lásd különösen a kamara 1893. febr. 23-iki ülési jegyzőkönyvét (*Journal officiel* febr. 24-iki számában), febr. 24-iki ülési jegyzőkönyvét (*Journal officiel* febr. 25. számában). A Senatus 1893. márcz. 28-iki ülésének jegyzőkönyvét (*Journal officiel* márczius 29-iki számában,) a Senatus 1893. április 27-iki ülésének jegyzőkönyvét (*Journal officiel* ápril 28-ik számában.)

Az 1893. ápril 28-iki törvény és az 1893. május 20-iki elnöki rendelet közölve a *Journal officiel* 1893. május 21-iki számában.

Instruction relative à l'exécution 1° des articles 28 à 35 de la loi de finances du 28 avril 1893. portant établissement d'un

¹ 1893 szept. 1. — 1894 aug. 31-ikéig a bevétel 9·7 millió franc volt, a 10 millióból tehát csak igen kis összeg hiányzott.

impôt sur les opérations de bourse; 2° et du règlement d'administration publique du 20 mai 1893, kiadva a «Direction générale de l'Enregistrement des Domaines et du Timbre» által 2840-ik szám alatt 1893. május 30-iki kelettel.

*Az 1893. november 23-án kelt kormányrendelet, mely több vitás kérdést döntött el.*¹

Az olasz tőzsdeadó.

Sajátságos viszontagságok érték a tőzsdeadót Olaszországban. Míg a többi államokban a fejlődés menete az volt, hogy a fix-tételekből emelkedtek a százalékos adóra, Olaszországban megfordított irányt látunk. Olaszország százalékos tőzsdeadónak kísérlétével megelőzte a többi európai államokat, midőn 1874-ben százalékos adót vetett ki a tőzsdei ügyletekre, azonban ezen törvényt nem volt képes érvényben tartani s rövid idő múlva már 1876-ban fix-adótételekhez tért vissza. Ezen fix-adórendszer-nél, noha a tételeken később módosításokat tett, máig is megmaradt.

Az olasz tőzsdeadó példája ennél fogva inkább történeti, mint actualis becslő. Az olasz tőzsdeadó története azonban érdekes mozzanatokban gazdag lévén, nem tartottam feleslegesnek egy tőzsdeadó monografiában ezen visszafejlődési processust főbb vonásaiban vázolni.

1873. november 27-ikén az olasz kormány egy tőzsdeadó javaslatot terjesztett a parlament elé. E javaslat indító oka mentes volt minden socialpolitikai éltől, nem kívánt az ingatlan vagyonnak kedvezni, nem volt irányzatos az ingó vagyonnal szemben, egyszerűen az állambevételek szaporítását czélozta.

A tőzsdeadóval egyidejűleg azonban egy másik kérdést is kívánt szabályozni és ez a tőzsdei, különösen pedig a határidő-üzlet perelhetőségének kérdése volt. Ezen utóbbi kérdés Olaszországban is a vitás kérdések közé tartozott. A judicatura éppen olyan ingadozónak mutatkozott, mint Franciaországban és ezen

¹ Munkám befejezés után vettem tudomást a következő műről: Camille Lyon és Georges Teissier: les opérations de Bourse et l'impôt du Timbre. (1894. Paris), mely a francia tőzsdeadót igen szélesen és terjedelmesen tárgyalja, úgy pénzügytani, mint adójogbeli szempontból.

ország példája annál is inkább volt képes Olaszországban befolyást gyakorolni, mert úgy a magánjog és kereskedelmi jogban, mint a tőzsdék rendszerében és a tőzsdei ügyletek formájában francia minták voltak régtől fogva irányadók. Mig azonban Franciaországban a határidő-ügyletek perelhetőségének kérdése még csak 1885-ben lett igenlőleg eldöntve, az olasz kormány már 11 évvel előbb kísérlette meg e kérdés törvényes szabályozását, még pedig éppen ezen 1873-iki tőzsdeadó-javaslatban; tehát összefűzte e jogi kérdést a tőzsdeadó financialis kérdésével.

A kormányjavaslat lényeges tartalma a következő volt:

A határidőügylet érvényességét egyedül azon esetekben ismeri el, ha az értékpapírokra nézve az értéktőzsdén hites alkusz (agent de change) közbenjárásával kötöttet.

Adóköteles minden ilyen határidőügylet és azonkívül minden készpénzfizetésre szóló (comptant) ügylet, mely az értéktőzsdén lett kötve. Adókötelesek lettek volna ennél fogva csupán a szoros értelemben vett értéktőzsdei ügyletek. Adóköteles alany a két szerződő ügylet s mindegyik félre az adó fele esik. Az adó százalékos, azonban a számítás egyszerűsítése végett fokokban halad. Az adószámítás alapjául szolgál az ügylet tárgyát képező értékpapír árfolyama.

A fokok szerint a tételek a következők:

	5000 liráig	---	---	---	2 lira 50 ctms.
5,000—	10,000	«	---	---	5 «
10,000—	20,000	«	---	---	10 «
20,000—	40,000	«	---	---	20 «
40,000—	60,000	«	---	---	30 «
60,000—	80,000	«	---	---	40 «
80,000—	100,000	«	---	---	50 lira az adó.

100,000 lírán felül a tételek ugyanazon fokokban emelkednek, mint azt ezen táblázat mutatja.

Csakis azon ügylet bír törvényes érvénynyel és csak olyan ügylet perelhető, mely után a törvényes adó kifizetése a bélyegnek az illető okiraton való lerovása által igazolva van. Ha e lerovás csak részben lett teljesítve, úgy az ügylet csupán az ezen részlerovásnak megfelelő ügyletösszeg erejéig érvényes és perelhető.

A hites alkuszok felelősek az adószabályok szigorú betartásáért és mulasztásaikért nemcsak 250—5000 liráig terjedhető

pénzbírsággal sújthatók, hanem fegyelmi büntetésekkel, esetleg tehát állásuk elvesztésével is fenyíthetők.

A képviselőház bizottsága, mely e javaslattal behatóan foglalkozott, a javaslat alapelveit helyeselte ugyan, azonban lényegesen módosította részleteit. Az adóköteles ügyletek körét sokkal szélesebb revette és nevezetesen adókötelesnek jelentett minden comptant- és határidő-ügyletet, melynek értékpapír a tárgya, különbség nélkül, vajjon az értékpapír-ügylet tőzsdén, vagy tőzsdén kívül jött létre.

Adóköteles továbbá minden árra vonatkozó comptant, vagy határidő-ügylet is, ha ez árutőzsdén kötött. Váltók (devisek) adásvétele és szállítása iránt kötött ügyletek azon okból, mert a váltók már úgy is bélyegkötelesek, a tőzsdeadó alól mentesítették.

A határidő-ügylet vonatkozzék bár értékpapírra, vagy árra, csak akkor érvényes, ha hites alkusz közbenjárásával lett megkötve; de függ ezen határidő-ügyletek, nemkülönben minden egyéb adóköteles ügyletek érvényessége és perelhetősége attól is, hogy a megfelelő bélyegadó kellőképen lett-e leróva. Még a tiszta differentialis (különbözeti) ügylet is érvényes, ha ezen két kelléknek megfelel, vagyis hogy hites alkusz közbenjárásával kötöttett és a bélyegadó kellőképen lerovatott.

Az adótételek tekintetében a bizottság a százalékos adó elvének épségben tartása mellett a kormányjavaslat tételeit, melyek körülbelül $\frac{5}{10}$ pro mille adólábnak felelnek meg, tetemesen mérsékelte, még pedig az előbbeni tételek ötödére.

A bizottság adótételei tehát $\frac{1}{10}$ pro mille adónak felelnek meg. A fokok azonkívül még tágasabbak és így az adóteher még inkább enyhül.

A fokok következők:

— 10,000 liráig	---	---	---	---	1 lira
10,000—20,000 «	---	---	---	---	2 «
20,000—50,000 «	---	---	---	---	5 «
50,000—100,000 «	---	---	---	---	10 «
100,000—150,000 «	---	---	---	---	15 «

Ezenfelül minden 50,000 lira képez egy újabb fokot. Ezen tételek azonban pusztán a határidő-ügyleteknél szedetnének, míg a comptant-ügyletnél e tételek fele járna.

A bizottság a határidő-ügyletnek súlyosabb adóztatását két okból javasolja, először, mert nézete szerint a speculationális üzlet, továbbá a tőzsdejáték a határidőügyleti formát kedveli,

mindkét üzletfaj pedig méltán fizethet nagyobb adót, másodszer azért, mert a határidő-ügylet, különösen pedig a tiszta differenciális is a javaslatban törvényesítését nyervén, ezen értékes concessio árát és díját fizetheti a magasabb adótételekben.

Azok után, a mit ezen érvekről az általános részben mondtam, alig lehet kétség az iránt, hogy a javaslat ezen indoklása nem tekinthető meggyőzőnek.

Talán még inkább fogadható el azon gyakorlati érv, hogy a comptant-ügylet érvényessége, még ha az adófizetésétől van is feltételezve, alig lesz valaha megtámadható, mert az ügylet kötése és teljesítése a legtöbb esetben amúgy is egyidejű, és hogy ennél fogva a kisebb adótétel inkább ösztönözhet arra, hogy ezen ügyleteknél az ügyfelek adódefraudatióktól tartózkodjanak.

Adóalany mindkét szerződő fél; azonban ezek maguk közt az adóterhet tetszésük szerint oszthatják meg. A hites alkusz felelőssége változatlanul fenntartatott, de esetleges büntetésük maximuma 3000 frcra mérsékeltetett. A comptant-ügyletnél az ügyfelek a törvény áthágása esetében szintén 3000 liráig terjedhető pénzbüntetéssel sújthatók. A felek személyes felelőssége itt azért van kimondva, mert a comptant-ügyleteknél az alkusz közbenjárása nem kötelező és nem szükséges feltétele az ügylet érvényességének.

E javaslat az 1874-ik év első felében került a kamara és senatus elé, és nem a kormány, hanem a bizottság szövegezésében lett végleg elfogadva. Szentesítését 1874 június 14-én nyervén el, ezen kelet után kapta nevét.

A törvény 3-ik szakaszában a végrehajtása iránti részletes intézkedések kibocsátása egy külön rendeletnek lett fentartva. E rendelet, mely 1874 szept. 6-ikán jelent meg, az ellenőrzés tekintetében meglehetősen szigorú szabályokat tartalmazott. Az ellenőrzési eljárás súlypontja a hites alkuszok könyveibe lett helyezve, és úgy a kötjegyek formája, mint az alkuszok feljegyzései szoros kapcsolatba hozattak. A pénzügyi hatóság felhatalmazást nyert, hogy a hites alkuszok könyveit bármikor megtekinthesse, és hogy ezek tartalmát, a megőrzendő kötjegyek tartalmával összehasonlíthassa. A rendelet végre megtiltotta az olasz államadósság kezelési hivatalának, hogy oly kötések alapján írjon át birtokváltozást a nagy államadóssági könyvekben, melyeknek kellő bélyegzése igazolva nincsen.

Midőn a kormány 1873-ban javaslatát beterjesztette, 5 millió lirára becsülte az ezen új adóból várható bevételt; a végleges törvényben az adótételek, mint láttuk, ötszörte kisebbek, de még ezen tetemes mérséklés után is 3 millió lira bevételre számított. Reménye azonban meghiúsult és a törvény páratlan kudarczót vallott. 1875-ben az adó nem jövedelmezett többet 202,000 líránál. A balsikert az okozta, hogy a törvény nem lett tényleg végrehajtva és betartva. A szerződő felek és hites alkuszok egyaránt passiv ellenállást fejtettek ki és a kormány nem érzett magában elegendő erőt, hogy a törvénynek érvényt szerezzen, hogy az ellenőrzést pontosan teljesítesse és az adókihágások elkövetőit büntesse. A törvény elleni mozgalom nem sokára már rendszeresebb alakban is nyilvánult.

1875 február havában az összes olasz tőzsdék képviselői Genuában közös tanácskozást tartottak, hogy a törvény helytelen intézkedései ellen panaszaikat formulázva, a törvény eltörlése, illetve módosítása iránt közös kérvényt intézzenek az olasz parlament elé. Ekkor tünt ki, hogy a törvény iránti ellenszenv alapoka az ellenőrzési intézkedések szigorában rejlik. Sérelmesnek találták, hogy a pénzügyi hatóság egyrészt a hites alkuszok könyveiből betekintést nyer azok üzletkörébe, ügyfeleik műveleteibe, másrészt, hogy az ellenőrzés könnyítése céljából a kötgjegyek új és szokatlan formája lett előírva. A kötgjegy régi, szokásos formájának visszaállításában és a pénzügyi hatóság ellenőrzési jogának csökkentésében összpontosult a tanácskozás kívánalma. A tőzsdeellenes mozgalom oly élénknek bizonyult és magában a parlamentben is az országszerte hangoztatott panaszok oly erős visszhangot keltettek, hogy a kormány a törvény reformjával sokáig nem habozhatott.

Előbb azonban a kereskedelmi kamarák véleményét kívánta hallani. Az egybehívott kamarák képviselői közös ülésen a következő főkérvénymakban állapodtak meg:

1. Az adó mérsékeltség oly módon, hogy minden 50,000 lira névérték után a határidő-ügyleteknél 1 lira, comptant-ügyleteknél $\frac{1}{2}$ lira fizettség.

2. A pénzügyi hatóságnak azon joga, hogy a hites alkuszok üzleti könyveibe betekinthessen, megszüntettség.

Minghetti végre 1876 márczius 16-ikán egy új törvényjavaslatot terjesztett be, mely alapul véve a kamarák szakvéleményét,

az 1874-iki törvénnyel szemben lényeges módosításokat tartalmazott.

Az adót azon mérvben, mint azt a kereskedelmi kamarák kívánták, mérsékelte, az alkuszoknak kötelességét, miszerint üzleti könyveiket az ellenőrzési szabályok által előírt módon vezessék, megszüntette, a pénzügyi hatóságnak annyira sérelmesnek tartott betekintethetési jogát eltörülte, a kötgjegyek régebbi szokásos formáját ismét helyreállította; végre mellőzte a határidő ügyleteknél azok érvényességéhez megkívánt azon kelléket, hogy hites alkusz (agent de change) közvetítése mellett legyenek kötve. Ezen utóbbi kelléknek elejtése pedig annál feltűnőbb, mert a kamarák ellenkező véleménye daczára történt.

Az új javaslat álláspontja azonban az volt, hogy a hites alkusz kötelezőleg előírt közbenjárása adóellenőrzési eszköz akart lenni, nem pedig jogi garancia. Ha most megszűnik a pénzügyi hatóság joga a hites alkuszokat erélyesen ellenőrizni, nem volna okszerű az ügylet érvényességét a hites alkusz közbenjárásától tenni függővé, midőn ezen közbenjárás az ügyfélre nézve amugy is költségtöbblettel jár. Ellenkezőleg, ha a fél megszabadul a courtage költségektől, kisebb lesz ő reá nézve az inger az amugy is mérsékelt adónak kikerülésére. Ilyen csekély adó miatt, melynek teljesítése őt nem kényszeríti azonkívül az alkusz költséges közbenjárásának igénybevételére, nem fogja a fél magára venni azon kockázatot, hogy ügylete esetleg érvénytelennek mondasék ki.

A javaslatnak adótételeiben a százalékos elv már nagyon el van mosódva. A kamarák javaslata értelmében, az adótétel nagysága attól függött, hogy az ügylet névértéke 50,000 lírán felül, vagy alul van-e. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy két fix-tétel alkalmaztatik, egy kisebb tétel az ügyleteknek túlnyomó többségére, mely természetesen az 50,000 lírán alul mozgott, és egy nagyobb tétel a nagyobb, tehát a ritkább üzleti esetekre. A javaslat hivatkozása a francia 1862-iki törvény példájára csakugyan helyes is volt. Az is két fix-tételt irt elő, csak hogy itt a válpontot már a 10,000 frcs érték képezte.

Miniszterválság folytán Minghetti javaslatából nem lett törvény; utóda Depretis azonban már 1876 május 6-ikán egy másik javaslattal lépett fel, mely formailag abban különbözött a Minghetti tervezetétől, hogy nem novellaris úton kívánta a tőzsde-

adótörvény módosítását keresztül vinni, hanem szerkezetileg teljesen új törvénysszöveget javasolt az előbbeni törvény teljes eltörlése mellett.

Tartalmilag már inkább egyezett Minghetti tervezetével; ő is enyhíti az ellenőrzési szigort stb., azonban az adótételek fix-természetét még jobban érvényre juttatta az által, hogy az 50,000 lira érték-határvonalat teljesen eltörölte, ezt azzal indokolva, hogy az ügyletek túlnyomó része amugy is 50,000 lira alatt mozog, és hogy ennél fogva nincs gyakorlati értéke, ha külön tételt szab az 50,000 lirán felüli ügyletek számára. Így most már éppenséggel csak két fix-tétel maradt, egyik a határidő-ügyletre, másik pedig a comptant-ügyletre.

A parlament helyeselte a javaslat indokait, különösen azon érvét, hogy az 1874-iki törvény balsikere abban keresendő, miszerint ezen törvény szokatlan, új formákat irt elő és az új adóteherrel egyidejűleg új zaklató alaki szabályokkal nehezedett a forgalomra; a Depretis-féle javaslatot ennél fogva lényegtelen módosításokkal elfogadta. Az 1874 június 14-iki törvényt ily módon hatályon kívül helyezték és helyébe az új 1876 szept. 13-iki törvényt léptették.

Egy új végrehajtási rendelet 1876 október 24-iki kelettel, mely főkép a kötlevelek (fogliettik) különböző formáit írja le részletesen és ezen kötlevelek bélyeges űrlapjainak elárusítási módzataival foglalkozik, a törvény hatályba lépésének időpontját 1877 január 1-ére tűzte ki.

Ezen törvény még máig is érvényes, csupán az adótételek lettek később felemelve, mire alantabb visszatértek. A törvénynek szövege oly egyszerű és világos, hogy bővebb magyarázatra alig szorul, különösen ha megalkotásának történetéből az egyes intézkedések intentióit szem előtt tartjuk.

Tartalma a következő:

1. szakasz. Bélyegadónak vannak alávetve adás-vevési szerződések, szóljanak akár készpénzre, akár bizonytalan, vagy szorosan meghatározott (fix) határidőre, továbbá praemium (díj) report-ügyletek és minden más, a kereskedelmi szokás szerint kötött szerződések, melyeknek tárgyát képezik: az államok, tartományok, községek és más jogi személyek adóssági kötvényei, részvényei, záloglevelei, és egyáltalában ezekhez hasonló más czímletei, legyenek bár belföldi vagy külföldi keletkezésűek.

Adókötelesek továbbá áruk és élelmi cikkek feletti és határidőre szóló adás-vételi szerződések, ha a tőzsdén kötettek. Adómentesek azonban minden oly ügyletek, melyeknek tárgyát váltók képezik.

Ezen alapvető szakasz szerint tehát a váltók- és valutákkal folytatott üzleten kívül adóköteles az összes értékpapírforgalom, a tőzsdei és tőzsdénkívüli egyaránt. Az áruforgalomban adóköteles pusztán a tőzsdei határidő-üzlet, adómentes ellenben a tőzsdei comptant-üzlet és azonkívül az összes tőzsdénkívüli áruforgalom.

2. szakasz. «Ha az ügylet az 1. szakasz értelmében adóköteles, úgy kötgjegy állítandó ki, még pedig bélyeges ürlapokon». Ezen ürlapok a rendelet szerint formailag kétfélék. Az egyik forma alkalmazandó oly ügyleteknél, melyeknél hites alkusz járt közben. Ezen alkusz ilyen ügyletnél 2 alaplaptól köteles használni; minden alaplaphoz 1—1 szelvénylap tartozik. A két alaplappal a hites alkusznál marad, a két szelvénylap közül egyik az eladónak, a másik a vevőnek kézbesítendő a kötés napját követő első köznapon. Ha a kötés határidőre szól, úgy az összes alap- és szelvénylapok (madre e figlia) 1—1 lira bélyeget viselnek. Az ügylet után tehát összesen 4 lira adó jár; ha azonban a kötés comptant-ügyletre szól, a lapok mindegyike 25 ctmes bélyeget visel; az ügylet után tehát összesen 1 lira adó jár.

A másik forma alkalmaztatik olyan ügyleteknél, melyek a felek közt hites alkusz közbenjárása nélkül jöttek létre. A kötgjegy itt oly ürlapból áll, mely felében két részre osztható. Az egyik rész a vevőnél, a másik az eladónál marad. Az ürlap mindegyik fele bélyeges; ha az ügylet határidőre szól, oly ürlap használandó, melynél mindkét ürlap fél 2—2 lira bélyeggel van ellátva, az adó tehát szintén 4 lira. Ha az ügylet comptantra szól, minden ürlap 1—1 fele 50 ctmes bélyegű; az adó tehát 1 lira.

E szerint tehát az adó csakugyan két fix-tételből áll, 4 lira a határidő-ügyleteknél és 1 lira a comptant-ügyleteknél, tekintet nélkül az ügylet értékére.

3. szakasz. Ha a hites alkusz az ügyféllel az ellenfél nevét nem közölte, az ügylet teljesítéseért az ügyféllel szemben önmaga lesz felelős.

E szakasz tehát jogi és nem pénzügyi természetű.

4. szakasz. Határidő-ügyletek, beleértve a tiszta differen-

tialis ügyleteket, ha értékpapírokra vonatkoznak, egyáltalában, ha árúkra vonatkoznak, csak mint tőzsdén kötöttek érvényesek és perelhetők, azonban mindig csak azon feltétel alatt, hogy a 2. szakaszban előírt alaki kellékeknek megfelelnek, vagyis, hogy az ott tüzetesen megjelölt és kellően bélyegzett kötjegy-minták kiállítására mellett jöttek létre.

E szakasz tehát átveszi az 1874-iki törvény azon elvét, hogy a határidő-ügylet érvényessége és perelhetősége az adó pontos és kellő teljesítésétől van feltételezve.

5. szakasz. A hites alkusz, ki e törvény intézkedéseit megszegi, 500 liráig terjedhető pénzbüntetéssel sújtatik, mi nem zárja ki súlyosabb büntetését azon esetben, ha cselekménye az általános büntetőtörvény szabályaiba ütköznék.

Fegyelmileg hivatalától 3–6 hónapig felfüggeszthető, visszaesés esetén pedig állásától végleg elmozdítható.

Olyan ügyleteknél, melyeknél hites alkusz nem járt közben, a szerződő felek 200 liráig terjedő pénzbüntetéssel sújtandók, ha ezen törvényt önmaguk hájgák át.

6. szakasz. Ezen ügyletekből felmerülő nyugtatványozások az általános nyugta-bélyegadó alá esnek, azonban az ügyletek a jelen törvény által előírt bélyegadón felül az általános szerződési bélyegadónak nincsenek alávetve.

7. szakasz. Azon elvet állítja fel, hogy ezen törvény az általános bélyegtörvénnyel (1874 szept. 13-ikit.) szemben kivételes törvény. Az általános törvény elvei és szabályai alkalmazandók tehát ezen ügyletekre is, hacsak a jelen kivételes törvényben eltérő intézkedés nem foglaltatik.

8. szakasz. Az 1874 június 14-iki tőzsdeadó-törvényt hatályon kívül helyezi.

9. szakasz. A tőzsdék és hites alkuszok feletti felügyeleti jog gyakorlásának módozatait külön rendeletnek tartja fenn.

10. szakasz. A törvény életbeléptetése időpontjának meghatározását királyi rendeletnek tartja fenn.

Mint már előbb említettem, e rendelet 1876 október 24-ikén jelent meg, és a törvényt 1877 január 1-én léptette életbe.

A visszafejlődés a százalékos adótól a fix-adóhoz ezzel be lett fejezve. Az adó, tekintve a törvény tartalmát, úgy jelentkezik, mint díj az ügylet perelhetőségének engedélyéért; erre utal különösen az, hogy az adó a határidő-ügyletnél 4-szer na-

gyobb, mint a comptant-ügyletnél. Mint fix-adó nagy bevételek reményére nem igen jogosíthatott fel. Az eredmény csakugyan nagyon csekély is volt. Még az 1876-iki tárgyalás alkalmával $1\frac{1}{2}$ millió lira bevételre számítottak, az eredmény azonban a 200,000 lirán is alul maradt, mi csakugyan elenyésző csekély összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy Olaszország 30 millió lakossal, sok városi elemmel és több tőzsdével bir. E szerény eredmény ösztönözhette a törvényhozást arra, hogy az 1887 július 14-iki törvényben, mely a bélyegtariffa több tételét felemelte, ezen egyébként változtatlanul hagyott és fentartott tőzsdeadó-törvény tételeit is megkettőztette. (Az 1887 július 14-iki törvény 19-ik szakaszában.) Az adó tehát most már 8 lira a határidő-, és 2 lira a comptant-ügyletnél. Úgy látszik, ennek sem volt valami nagy hatása, mert 1889-ben, tehát az emelés után, csak 215,000 lira bevételt hozott az összes tőzsdeadó. Miután azóta Olaszországban a gazdasági viszonyok még rosszabbra fordultak, ezen bevételek legjobb esetben is csak csekély változást tüntethetnek fel.

Kiegészítésül még röviden kívánnám érinteni az értékpapiroknak egyéb bélyegadóit is, hogy az olasz értékpapirforgalom e nemű adóterheiről teljesebb képet nyerhessünk.

Nincs szándékomban azonban ezen bélyegadóknak történetével foglalkozni, mert az olasz pénzügyi viszonyok az ezen bélyegadókra vonatkozó törvényeknek folytonos módosításait tették szükségessé. Ezen történet különben is teljesen érdektelen volna. Elegendő lesz tehát a jelenlegi állapotnak vázlata.

Ezen értékpapir-bélyegadók évenként körülbelül 6—7 millió lira jövedelmet hajtanak és teljesen a franczia mintákat követik. Alaptörvény az 1874 szeptember 13-iki illeték- és bélyegtörvény. A hozzája csatolt díjtartiffa 77. és 78-adik tételei szerint belföldi részvénytársaságok tőkéjük névértékének alapul vételével mellett az első 1000 lira után 5 lira, minden következő 1000 lira után 1 lira adót fizetnek. Ha a tőke a társaság constituálása után később felemeltetik, a felemelt tőke első 1000 lirája után 2 lira, minden további 1000 lira után 1—1 lira fizetendő.

Külföldi részvénytársaságok (l. a bélyegtörvény X. tétel 65. és követk. §-ait) a biztosítási társulatok kivételével a rendes bélyegadók helyett 1 pro mille adót fizetnek évenként azon tőke után, melyet Olaszországban alkalmaznak. Az üzlet megkezdésétől, illetve az üzleti engedély elnyerésétől számított 30 nap alatt

ennélfogva bejelenteni tartoznak az olasz területre szánt üzleti tőke összegét, az üzlettelep, illetve fiókok helyét, képviselőjük nevét. Minden változás ezen tőkeösszegben, az üzlet helyére és a képviselő személyére nézve 30 nap alatt szintén bejelentendő. A bejelentéseknek elmulasztásáért, vagy hiányáért a képviselő felelős. A pénzügyi hatóság a fenforgó körülmények mérlegelése után veti ki az adót, mely nem bélyegben, hanem közvetlenül rovatik le 3 havi részletekben.

Ezen adókon kívül létezik egy másik adó is, mely a francia droit de transmission-hoz hasonlít.

Részvények, vagy bármínemű közforgalom tárgyát képező értékpapírok (lásd az idézett törvény 68-ik és következő szakaszait) legyenek bár ideiglenesek vagy véglegesek, névre, vagy bemutatóra szólók, átirási adó czimén évenként 1 pro mille, illetve 1888 óta $1\frac{1}{2}$ pro mille adót fizetnek, melyhez még 2 decimé pótlék jár, úgy hogy minden 1000 lira tőke után 1 lira 80 ctm. esik adó fejében.

Ezen adó alól ki vannak véve:

- a) az olasz államadóssági kötvények;
- b) bizonyos népbankok és kooperatív társulatok, ha a társági tőke az 50,000 lirát meg nem haladja;
- c) külföldi társaságok részvényei és adóssági levelei, ha ezen társaságok az olaszországi üzem folytatására feljogosítvák (l. fent);
- d) olasz jelzálogbankok jelzáloglevelei.

Az adókiszámításánál nem a papírok névértéke, hanem azoknak a megelőző évi átlagos tőzsdei ára szolgál alapul. Ha a papírnak tőzsdei árjegyzése nem volt, úgy az érték a tőzsde-tanács véleménye alapján állapíttatik meg. Ha ez sem vezethetne eredményre, a papír névértéke lesz irányadó.

Az adó nem a papír birtokosa, hanem annak kibocsátója, tehát az illető társulat, testület (tartomány, község) által fizetendő. Az adó kivetése végetti bejelentésre is ezek vannak kötelezve.

Végre van még a bélyegadó egy külön neve a lombard-üzletekre is.

Az idézett törvény 75-ik szakasza szerint nyilvános pénzügyintézetek; 1887. július 14-ike óta pedig magán bankárok is iparszerűleg üzött lombardüzleteik után egy külön adót fizetnek,

mely az ügyletek értékének alapul vétele mellett 1 pro mille lábon vettetik ki és mely az adóköteles intézetek és bankárok által félévenként közvetlenül szolgáltatik be.

Ezen adó hasonlít tehát ami lombardüzleti adónkhoz. Részletesebb szabályai közül kiemeljük, hogy 300 lírán alóli ügyletek adómentesek, hogy az adóláb 2 pro mille olyan ügyleteknél, melyek 6 hónapnál hosszabb lejáratú idővel bírnak, és hogy végre minden meghosszabbítás, vagy novatio adózási szempontból új adóköteles ügyletnek vétetik.

Források:

Az olasz parlamentnek ülési jegyzőkönyvei és bizottsági jelentései;

különösen az 1873. és 1874. ülősszak 29-ik melléklete, az 1873. május 5-iki és június 4-iki képviselőházi ülés és az 1874. június 2-iki senatusi ülés jegyzőkönyve;

az 1876-iki ülősszaktól a tőzsdeadó-bizottság jelentése be-
terjesztve az 1876. május 27-iki képviselőházi ülés elé;

Codice finanziario: Tasse Sugli affari.

A tőzsdeadó Nagy-Britanniában.

A brit királyságnak ma még nincsen oly tőzsdeadója, mely az osztrák, német vagy francia tőzsdeadóval összehasonlítható volna. Bélyeg-, illetve forgalmi adórendszere ugyan rendkívül kifejtett és igen régi keletkezésű, de nagy értékpapir-forgalma és rendkívül fontos értéktőzsde-üzletköre dacára egy százalékos adót a tőzsdei ügyletekre nézve még eddig be nem hozott és nem is valószínű, hogy ilyen irányú változtatást forgalmiadó-rendszerén közeli időben eszközöljön.

Terjedelmes és sok részlettörvényen alapuló forgalmi adó-rendszerét 1891-ben reformálta, vagy helyesebben — consolidálta; ekkor hatályon kívül helyezte az eddigi számos bélyeg-törvényeit és helyükbe egy új bélyegcodexet alkotott. E codex az ugynevezett Stamp Duty Act (Victoria 54. és 55-ik évében Chapter 39.), mely 1891. július 21-én szavaztatván meg, 1892. január 1-jén lépett életbe.

Ezen Stamp Duty Act egy általános bélyegtörvény, mely 124 szakaszban kimerítve az összes bélyegköteles tárgyakat, egy hozzá fűzött tariffában tartalmazza az egyes tárgyakra (okiratokra) vonatkozó díjtételeket. E törvényben és tariffában találhatók mindazon tételek is, melyek értékpapírokra és azokkal való ügyletekre vonatkoznak.

Daczára annak, hogy e törvény új keletkezésű és az összes forgalmi adókra kihat, nem található annak tárgyalásánál semmi nyoma, hogy csak egy indítvány is tétetett volna százalékos tőzsdeadó behozatalára.

A Stamp Duty-bill Göschen által 1891. május hó 22-ikén lett előterjesztve és igen rövid tanácskozás után, melynek kizárólagos tárgyát csak az képezte, hogy az eddigi törvények nagy tömege szükségessé teszi-e ezen összefoglaló törvényt, el is lőn fogadva. A felsőház szintén vita nélkül járulván ezen határozathoz, a törvény 1891. július 21-én szentesítést nyert.

E törvényen az 1893-iki budget-tárgyalás alkalmával két-rendbeli változtatás történt; mindkettő az értékpapírokat illeti. Egyik változtatás egy adónem eltörlésében, a másik egy adótétel emelésében állott.

E két intézkedésre még visszatérünk.

E Stamp Duty Act az értékpapírokra vonatkozólag a következő intézkedéseket tartalmazza. Az értékpapír többszörösen van adóval sújtva és a bélyegadójuk általában kétféle alapú. Az egyik adó magát az értékpapírt illeti, tekintet nélkül forgalmára, a másik pedig az értékpapír-forgalmat.

I. Az értékpapíroknak, mint okiratoknak bélyegadója.

Az értékpapírokat az angol törvény «marketable security» névvel jelöli meg. Legalis definitiója magában a törvényben, a 122-ik szakaszban foglaltatik és azt olyan papírnak nevezi, mely alkalmas arra, hogy az egyesült királyságok valamely értéktőzsdéjén eladás tárgyát képezze (capable of being sold in any stock market in the united kingdoms). A marketable security különféle nemei szerint ezen bélyegadó is különböző tételekben alkalmaztatik.

Kedvezőbb, vagyis alacsonyabb tételeknek vannak alávetve:

1. a névre szóló értékpapírok általában;
2. a bemutatóra szóló értékpapírok közül általában azok, melyek 1885. augusztus 6-ika előtt lettek kibocsátva;

3. a brit-gyarmatok bármelyike által kibocsátott értékpapírok, tekintet nélkül arra, hogy névre, vagy bemutatóra szólnak és hogy mikor lettek kibocsátva.

Ezen három nemű értékpapírok bélyeg-tariffája nem a marketable security, hanem a «mortgage» czime alatt található. «Mortgage» angol jogi műszó, mely «zálognak, biztosítéknak» felel meg. A tariffa gondolatmenete tehát az, hogy az értékpapír biztosítéka az értékpapíron kifejezett követelésnek.

Ezen «mortgage»-nak megfelelő tariffa pedig következő:

a) Ha az értékpapír egyedüli fő- vagy alapbiztosítéka egy pénzkövetelés fizetésének, vagy visszafizetésének, úgy az értékpapír névértékének alapul vétele mellett

	sh.	d.
10 fontig	---	3
10—25 »	---	8
25—50 »	1	3
50—100 »	2	6
100—150 »	3	9
150—200 »	5	—
200—250 »	6	3
250—300 »	7	6

300 fonton felül minden 100 font és 100 font töredéke után 2 sh. 6 d. fizetendő.

E tételek $1\frac{1}{2}\%$ -al való megadóztatást jelentenek az értékpapír névértékének alapul vétele mellett:

b) ha az értékpapír a követelésnek mellékbiztosítéka, a főbiztosítékot pedig egy másik, már kellőleg bélyegzett papír képezte, úgy ezen mellékbiztosítékot képező értékpapír bélyegadója csekélyebb, t. i. 100 font és 100 fontnak töredéke után csak 6 d. Ez $\frac{1}{4}$ pro mille adót jelent;

c) ha a papír «equitable mortgage» (ellentétben a «legal mortgage»-zal), vagyis okirat, mely nem ad tulajdonjogot, hanem csak zálogjogot (lásd a törvény 86-ik szakaszát), úgy ezen papírok bélyegadója minden 100 font és 100 font minden törtje után 1 sh. vagyis a névérték után $\frac{1}{2}$ pro mille.

Kedvezőtlenebb adótételeknek vannak alávetve azon bemutatóra szóló papirok, melyek 1885. augusztus 6-ika után lettek kibocsátva. Adótételük minden 10 font és 10 font minden töredéke után 1 sh. E tétel $\frac{1}{2}$ százalékot jelent a névérték után (megfelel körülbelül a mi III. fokú bélyegadónknak).

Ha névre szóló és annak idején kellőleg bélyegzett értékpapír bevonásával helyébe bemutatóra szóló értékpapír bocsátatik ki; úgy e bemutatóra szóló értékpapír, mely a névre szóló helyébe lép, kedvezményes adótétel szerint bélyegzendő, még pedig minden 20 font és 20 font minden törtje után 9 d.-vel. (Tehát a fent említett $\frac{1}{2}\%$ helyett csak $1\frac{1}{2}$ pro millével.)

II. Bélyegadók az értékpapírok forgalma után.

A «marketable security» értékpapírok forgalmát illetőleg szintén többféle bélyegadó létezik.

4) Átruházási bélyegadó, mely azonban nem magán az értékpapíron, hanem azon okiraton rovandó le, mely az átruházás alapjául szolgál. Ezen átruházási okirat angol műszaki neve «Conveyance» vagy «Transfer».

Ezen «conveyance» vagy «transfer» ismét többnemű. Lehet első sorban «on sale», vagyis oly okirat, mely adásvételt foglalván magában, az átruházást vétel czimén eszközölteti. Ezen vételátruházásnál nem az értékpapír névértéke, hanem a vételára, illetve az értékpapírért adott ellenérték a bélyegadó alapja.

Az adó a következő fokokban mozog:

		f.	sh.	d.
5 fontig	---	---	---	6
5—10	«	---	1	---
10—15	«	---	1	6
15—20	«	---	2	---
20—25	«	---	2	6
25—50	«	---	5	---
50—75	«	---	7	6
75—100	«	---	10	---
100—125	«	---	12	6
125—150	«	---	15	---

		f.	sh.	d.
150—175	« --- --- ---	—	17	6
175—200	« --- --- ---	1	—	—
200—225	« --- --- ---	1	2	6
225—250	« --- --- ---	1	5	—
250—275	« --- --- ---	1	7	6
275—300	« --- --- ---	1	10	—

300 fonton felül minden 50 font után és 50 fontnak minden törtje után 5 sh. jár. E tételek körülbelül $\frac{1}{2}$ százalékos adónak felelnek meg s így körülbelül a mi III. fokú bélyegadónkkal egyeznek.

Ha a «conveyance» vagy «transfer» nem «on sale», hanem «by way of security», ha tehát az átruházási okiratban a czim nem vétel, hanem zálog, úgy esekélyebb adótételek alkalmazandók. Még pedig, ha az okirat «by deed» jött létre, ami azt jelenti, hogy az okirat az azt kiállító által pecsételve lett és a bent érintett értékpapírok általa személyesen lettek átadva, úgy a «mortgage» adótételei alkalmazandók, melyeket már fentebb az értékpapír bélyegadójánál közöltem és melyek általában $1\frac{1}{2}$ pro mille adózásnak felelnek meg (kivételesen még $\frac{1}{2}$ sőt $\frac{1}{4}$ pro mille is).

Ha azonban a zálog átruházására vonatkozó okirat «under hand only», azaz pecsét nélküli egyszerű, formátlan magánokirat, ilyen okirat a tariffa «agreement» tétele alatt fordul elő és 6 d. fix-bélyeggel látandó el.

Ezen «agreement» megfelel egészben véve ami lombard-ügyletbeli okiratunknak.

Minden egyéb átruházás, mely akár az átruházás, akár az értékpapír minőségénél fogva ezen bélyegadók egyike által sem érinthető, 10 sh. fix-bélyeggel rovandó meg.

A «conveyance» vagy «transfer» bélyegadó különböző adótételei helyett, kivételesen némely értékpapír átruházásánál, külön díjtétel alkalmazandó. E kivételes értékpapírok:

1. Az angol bank (Bank of England) részvényjegyei. Ilyen részvény átruházásánál, bármi jogcíme legyen az átruházásnak, minden részvény után 7 sh. 9 d. az adó.

2. A canadai kormánynak és minden egyéb kolonialis birtokoknak állami kölcsönkötvényei. Ezek minden 100 font névérték után és 100 font minden töredéke után 2 sh. 6 d. bélyeg-

gel látandók el, szintén minden tekintet nélkül az átruházás jog-czimére. (E tétel $1\frac{1}{4}\%$.)

Legközelebb áll a tőzsdeadóhoz azonban az értékpapir-for-galmat érintő «Contract note» bélyegadó.

«Contract note» a törvény 52-ik szakaszában foglalt legalis definitió szerint olyan jegyzék, irat, melyet a broker (az angol értéktőzsdén a közvetítő hivatalos neve), vagy más ügynök az őt megbízó félnek küld a célból, hogy ezen felet az értékpapir-vételéről, vagy eladásáról értesítse.

A «contract note» tehát hasonlít a francia agent de change, vagy a continentalis hites alkusz kötjegyéhez.

A «contract note»-ok, kivéve azon esetet, hogy az ügylet tárgya az 5 font értéket meg nem haladja, bélyegkötelesek. Ezen bélyeg, ha az ügylet tárgyának értéke 5—100 font közt áll, 1 d., ha azonban ezen érték 100 font, vagy ezt meghaladó ösz-szeg 1 sh. Az eredeti 1891-iki törvény ezen esetben csak $\frac{1}{2}$ sh. (6 d.) bélyegadót rovott ki, azonban az 1893-iki budget-törvény által ezen tétel 1 sh.-re lett felemelve; tehát meg lett két-szerezve.

Ezen bélyegadó nem az értékpapirt, hanem az ügyletet érinti és ezért mondhattuk a tőzsdeadóhoz közel állónak, mert értékpapirokra vonatkozó ügyletek főképpen a tőzsdén fordulván elő, ezen «contract note»-ok tömegükben tőzsdeügyletekről szóló jegyzékek lesznek. Az adó nem százalékos, hanem mentesen hagyva a legkisebb ügyleteket, két fix-tételben szedetik és 100 font ügyletérték képezi a caesurat a két tétel között. Hason-lít tehát a régi francia bordereau bélyegadójához, úgy amint az a francia 1893. évi tőzsdeadó behozatala előtt létezett, csak-hogy a francia régibb bordereau bélyegadó 50 ct. és 150 ct. volt és a caesura csak 10,000 francsnál állott be.

Az angol «contract note» bélyegkötelezettsége nagy szabá-tossággal és nagy szigorral van megállapítva.

A broker és agensre nézve a contract note kényszer vilá-gosan ki van mondva; kötelessége tehát az ügyletről contract-note-ot kiállítani és ő levén az adó alanya, köteles egyszersmind ezen contract note-ot megfelelőleg és kellően bélyegezni. Ha a note-ot ki nem állítja, úgy pénzbüntetése 25 fontig terjedhet; ha a contract note-ot kiállította, de nem bélyegezte, vagy nem kellőleg bélyegezte, 20 fontig terjedhető pénzbüntetésre marasz-

talandó. E pénzbüntetésen kívül magánjogi hátrányok is érik, mert az ügyletből kifolyólag közvetítői vagy bizományi díja és egyéb provisiója tekintetében kereseti joggal csak akkor bír, ha az ügyletről a contract note-ot kellően bélyegezve kiállította.

A broker vagy agens bélyegadóját a megbízó félle szemben felszámíthatja, ami azonban az ő törvényes bélyegkötelezettségén nem változtat.

Ha a megbízás több ügyletre vonatkozott, vagy pedig ugyanazon megbízás többnemű értékpapírra terjedt, úgy nemcsak minden ügyletnem után, hanem minden értékpapírnem után is külön bélyeg ragasztandó a «contract note»-ra. A cumulatív contract note kiállítása tehát meg van ugyan engedve, azonban minden ügylet után külön számítandó a bélyeg és a bélyegkötelezettség tekintetében egy ügylet különféle értékpapírokra egyszerre ki nem terjedhet.

A brokerek egymásközi ügyleteinél a contract note nem kötelező; itt tehát bélyegkötelezettségről sem lehet szó.

Ha a megbízást adó fél szintén broker volt, úgy a megbízott broker nem köteles bélyeges contract note-ot kiállítani a megbízó broker számára, hanem bélyeges contract note-ot csupán azon broker ad, ki magánfélnek küld üzleti jelentést. Minthogy pedig az angol tőzsdék nem a nagy közönség által látogatható nyílt piacok, hanem zárt testületek, melyeknek $\frac{1}{3}$ része brokerekből, $\frac{2}{3}$ része pedig szintén közvetítést üző értékpapír-kereskedőkből (dealer) áll, a contract note bélyegköteleessége daczára éppen a tőzsdén kötött ügyletek nagy része közvetlenül nem is adóköteles, hanem adóköteles tulajdonképpen a lebonyolítás a tőzsdén belül álló broker és a tőzsdén kívül álló megbízó fél közt.

Az értékpapír-forgalmat az 1891-iki törvény szerint még egy másik bélyegadónem terhelte, mely azonban az 1893-iki budget-törvény alkalmával a jövőre meg lett szüntetve. Ezen most már megszüntetett adónem abból állott, hogy kivéve az angol bank részvényeit, továbbá oly bemutatóra szóló papírokat, melyek 1885. augusztus 6-ika után bocsáttattak ki és ennél fogva már amúgy is magasabb bélyegadókat fizettek (lásd fent), vala-

mennyi egyéb értékpapir, — lett legyen bár belföldi vagy külföldi származású, — azon alkalommal, midőn először lett átadás tárgya Nagy-Britanniában, továbbá minden évben, amidőn először cserélt birtokost Nagy-Britanniában, bélyegadó alá esett. A bélyeget magára az értékpapirra kellett ragasztani.

Eme bélyegadó tehát nem járt azon évben, melyben az illető értékpapir átadás tárgyát nem képezte és ha egy évben egyszer már le lett róva, ugyanazon naptári évben valamennyi további átadás bélyegmentes maradt; helyesebben az első az évbeni lerovási bélyege által felszabadult. E bélyeg az értékpapir névértéke után járt, még pedig, ha a névérték a 25 fontot meg nem haladta 3 d., ha 25 font és 50 font között volt 6 d. és ha az 50 fontot meghaladta, minden 50 font és annak minden töredéke után 6 d.-t tett ki.

Az adótétel általában véve tehát a névérték $\frac{1}{2}$ pro mille-jének felelt meg.

A Stamp Duty Act ismer különben még egy bélyegadót, mely ugyan közvetlenül nem az értékpapirokat érinti, hanem a részvénytársaságok alaptőkéje után vettetik ki és így közvetve szintén az értékpapirok egy nemének forgalmi adója. A 112—115-ik szakaszokban «Duty on Capital of Companies» czim alatt oly módon intézkedik, hogy minden korlátolt felelőségű társaság a kereskedelmi cégjegyzékbe való bevezetése után alaptőkéjének összegét, illetve, ha ezen alaptőke később felemeltetnék, a felemelés bejegyzése után ezen felemelés összegét a pénzügyi hatóságnál bejelenteni tartozik.

Az adó az alaptőke, illetve a felemelt összeg minden 100 fontja, és a 100 font minden töredéke után 2 shilling.

Ezen tétel az adó alapjául vett tőke $\frac{1}{2}$ pro mille-jének felel meg.

Ha a társaság ezen bejelentést elmulasztaná, úgy az adó tíz százalékaival sújtandó külön büntetés czimén. Ezen büntetést minden hónapban ismétlik mindaddig, míg a mulasztás véget nem ér.

Meg van engedve, hogy ezen adó bélyeg helyett közvetlen fizetés útján is leróvassék.

* * *

Összegezve az angol bélyegadóknak az értékpapírokra vonatkozó intézkedéseit, a meglehetősen szövevényes anyagot a következőkre reducálhatjuk.

Az értékpapír, amennyiben bemutatóra szól, fél százalékos bélyegadót köteles viselni; a névre szóló papíroknak egyáltalában és a bemutatóra szóló papíroknak, amennyiben 1885. augusztus 6-ika előtt bocsátattak ki, $1\frac{1}{2}$ pro mille bélyeggel kell ellátva lenniök, alapul véve a papír névértékét.

A papírok átruházásánál, illetve átadásánál, azon szerződési okirat, melyben az átruházási jogczim foglaltatik, ezen szerződés többé vagy kevésbé ünnepélyes formája szerint az ellenérték $\frac{1}{2}$ százalékát, illetve $1\frac{1}{2}$ pro millejét tartozik bélyegadóban fizetni. A tényleges átadás okirat kiállítására nélkül adómentes, de ha oly ügylet alapján történt, melynél broker vagy agent járt közben, a broker ügyleti jegyzék-kényszer mellett e jegyzéket bélyegezni tartozik, még pedig vagy 1 d-vél, ha az ügylet tárgyának értéke 5—100 font közt áll, vagy 1 shillinggel, ha az ügylet értéke 100 fonton felül áll.

Kivételesen: a korlátolt felelősségű társaságok alaptőkéjük után $\frac{1}{2}$ pro mille illetéket fizetnek, az angol bank részvényei és a brit gyarmatok államkötvényei után továbbá az általános tételektől eltérő átruházási tételek alkalmaztatnak és végre bélyegadómentesek a Brit-anyaország államkötvényeinek összes átruházásai. (Exempt from *all* Stamp duties.)

A Stamp duty-ból (forgalmi adókból) folyó állambevétel az utolsó években 11 millió fontról 15 millió fontra emelkedett.

Az 1892/1893-iki budget szerint:

a szerződések bélyege	---	---	2-745	millió font
az örökösödési adó	---	---	10-900	« «
a biztosítási szerződések	---	---	0-130	« «
a nyugták	---	---	1-150	« «
a váltók bélyege	---	---	0.672	« «

Összesen tehát 15-597 millió fontot tesz ki, ami tekintetve az angol bélyegtörvényhozás enyhességét, rendkívül nagy összeg; hogy ezen főösszezből mennyi esett az általánosan tárgyalt adónemekre, ki nem puhatolhattam.

A zürichi tőzsdeadó.

Bár a svájci piacok szemben a nagy európai pénzpiacokkal csak alárendelt szerepet játszanak; bár ezen piacok berendezése már működési körük csekély terjedelme miatt is mintául nem igen szolgálhat, nem tartottam feleslegesnek a zürichi tőzsdeadót e helyen rövid vonásokban ismertetni.

Azon államok száma, melyek fejlettebb tőzsdeadóval bírnak, amúgy sem igen nagy és így egy rendszeres tőzsdeadótörvény, bár jelentéktelenebb állam törvénye is, némi érdeklődésre számíthat.

A zürichi törvény 1883. december hó 2-ikáról kelt és 1884. január 1-én lépett életbe. Rövid, pár szakaszba öntött törvényt, mely azonban minden rövidsége dacára nemcsak az adó kérdését tárgyalja, hanem teljes tőzsdetörvény, mely az érték-tőzsde organismusával és a tőzsdei ügyletek perelhetőségével is foglalkozik.

E törvény az értékpapírok tőzsdei forgalmát állami felügyelet alá helyezi, azonban a váltókban (devisek) kötött ügyletek kivételnek ezen forgalom szabályai alól. (1. §.)

A tőzsdei forgalom közvetítésére állami felügyelet alatt tőzsde-sensálok és tőzsde-agensek működnek. A tőzsde-sensálok pusztán az ügyletek közvetítésére jogosítottak, míg az agensek idegen számlára saját nevükben is köthetnek ügyleteket. (2. §.)

Hivataluk gyakorlása állami engedélytől függ, melyet az állami hatóság minden kérelmezőnek megadni tartozik, ki jellem és kellő kereskedelmi ismeretek folytán ezen állásra minősítve van. Az állások száma korlátlan, azonban a sensal évenként 200 fres, az agens 500 fresnyi illetéket tartozik a hivatalos engedélyért fizetni. (3., 4., 5. §§.)

A tőzsdei hivatalos helyiségben a sensálok és agensek nevei nyilvánosan kifüggesztendők. A sensal, vagy agens procuristát is alkalmazhat, azonban ez a főnök csak előzetes hatósági engedéllyel helyettesítheti. A sensálok és agensek összege képezi a tőzsdét, mely állami fennhatóság alatt autonom testületet képez; tehát szabályait, ügyleti feltételeit és szokásait megállapíthatja és a tőzsdét látogatóktól belépti-díjat követelhet. (6., 7., 8. §§.)

A tőzsdén értékpapírokban való ügylet pusztán a sensal vagy agens közvetítése mellett köthető. A hivatalos árjegyzéseket az előfordult kötések alapján ők közlik. (9. §.)

Az agens vagy sensal mindazon ügyletekről, melyeket akár a tőzsdén, akár azon kívül közvetített, pontos naplót tartozik vezetni és a szerződő félnek kötjegyet kézbesíteni. (10. §.)

Minden kötés után az értékpapírok névértékének alapul vétele mellett az agens vagy sensal adó fejében díjat tartozik a kincstárnak fizetni, mely

3000 frcsig	---	---	---	20 centimet
3000—10,000	«	---	---	50 « és min-

den további 10,000 frcs, vagy 10,000 frcs töredéke után 30 centimet teszen ki.

Az agens vagy sensal fel van jogosítva ezen adót a szerződő felektől beszedni. (11. §.)

A felügyeleti jog gyakorlására az államhatóság külön biztosokat rendel ki, kik úgy a forgalmat, mint az adók behajtását ellenőrzik. A tőzsdebiztosoknak szigorúan el van tiltva tőzsde-ügyletekben részt venni, továbbá szigorú titoktartásra köteleztetnek mindazon adatokra nézve, melyek a tőzsdei felek ügymenetére vonatkozólag ellenőrzési hivataluk gyakorlata közben tudomásukra jutottak. (12., 13. §§.)

Sensal vagy agens nem közvetíthet ügyleteket köz- vagy magánhivatalnok, vagy általában minden oly egyén számára, ki előtte idegen vagy ismeretlen. (14. §.)

Mesterséges árfolyamok előidézése szigorúan el van tiltva; különösen büntetendő álhireknek szándékos vagy vétkes terjesztése. (15. §.)

A sensal működésének megkezdése előtt 3000—5000 frcsig terjedő, az agens pedig 10,000—20,000 frcsig terjedő biztosítékot tartozik lefizetni. Az államhatóság állapítja meg a biztosíték összegét, vétség esetében pedig a biztosíték azon részét, melynek elvesztésére, illetve pótlására a sensal vagy agens ítéltetett. (16., 18. §§.)

A hivatalos tőzsdén kívüli minden tőzsdeszerű gyülekezés tilos (Zugtőzsde). (17. §.)

5000 frcsig terjedő pénzbírsággal súlyosabb esetekben pedig fogsággal büntetendő mindenki, ki e törvény szabályai ellen vét. (19. §.)

E törvény rövid vonásokban tehát csakugyan egy általános értéktőzsde-rendszabály. A tőzsdeadóra vonatkozó rendelkezéseiből kivehető, hogy ez csupán az értékpapir-forgalomra szorítkozik.

Az adó alanya az agens vagy sensal. Az adó elvben százalékos, gyakorlatilag fokozatos adó, mely százalékokban kifejezve $\frac{1}{10}$ pro mille adóztatásnak felelne meg.

Tekintve a zürichi piac szerényebb üzletkörét, a bevétel nagyobb összeget alig tehetett ki.¹

Hollandia.

Értékpapir-forgalma már évszázadok óta élénksége által tünt ki és tőkegazdagsága folytán értékpapirokban való birtoka és üzlete mindig nagy jelentőségű volt. Daczára annak, hogy a hollandi piac fontosságából, erősebb versenytársak felülkerekedése által, sokat vesztett, az internationalis üzletben még mindig értékes tényező s így figyelmet érdemel azon adózás, melynek különösen a külföldi értékpapirokat veti alá.

Hollandia szoros értelemben vett tőzsdeadót nem ismer. Általános bélyegtvörvénye szerint, mely 1843-ban keletkezett, minden okirat, mely jogcímet, jogot, előnyt, vagy bizonyítékot szolgáltat, bélyegköteles; azonban ezen bélyegadó pusztán okirati bélyegadó, melynek magassága nem a tárgy értékétől, hanem az okiratnak terjedelmétől függ (ügynevezett dimensionális bélyeg).

Az értékpapiroknak különös bélyegadója eredetileg szintén

¹ Zürichen kívül még Genfben és Baselben is van fokozatos tőzsdeadó

A genfi adó	1—1000 francsig	...	...	...	0.10 fr.
	1001—2500	"	...	...	0.25 "
	2501—5000	"	...	...	0.50 "
	5001—10,000	"	...	...	0.75 "
	10,001—20,000	"	...	...	1.25 "
	20,001—30,000	"	...	...	1.75 "
	30,001—40,000	"	...	...	2.25 "
	40,001—50,000	"	...	...	2.75 "

továbbá minden 10,000 franc után 50 centimmal emelkedő az adótétel (1857 júl. 9., 1870. június 18. és 1885. szept. 28-ikáról kelt törvények).

Baselben az adó 50 centimes minden 10,000 francs ügyletérték után. Kivételesen 1—5000 fr. ügyletérték után az adó 20 centimes.

az 1843. október 3-iki bélyegtörvényben lett már szabályozva, azonban ezen szabályozás többszörös módosításokon ment keresztül, nevezetesen 1856-ban és 1867-ben. Legujabb alkotás e téren az 1885. december 31-én kelt törvény. (Wet van den 31-ten Deczember 1885. tot Verhooring en uit breiding van het Zegelrecht op effecten. Staatsblad Nro 264).

E törvény lényegében a következő tartalommal bir.

A belföldi államadósság kivételével minden más közforgalmú belföldi, vagy külföldi adóssági kötvény, minden társasági és vállalati részvény (beleértve az ideiglenes részvényeket) és általában minden bármi néven nevezendő czimlet, mely nyilvános értékpapirnak tekinthető, bélyegadóköteles, még pedig *5 krajezárral minden 50 frt* után. (Az adóláb tehát $\frac{1}{2}\%$).

A belföldi államadósság tekintetében pedig következőleg intézkedik. A hollandi államadósságról u. n. nagy adóssági könyv vezetetik, melybe a felek közt történt ügyletek és szerződések szerint a birtokváltozások bejegyeztetnek. A nagy államadóssági könyvvezetőségétől eszközölt bejegyzések, kiigazítások bélyegmentesek, úgyszintén kérelmek e bejegyzések és kiigazítások eszközlése iránt. Miután azonban ezen eljárás nehézkes, a forgalomban meghonosult azon szokás, hogy ezen bejegyzések bizonyos összegéről bankárok részéről certifikatumok bocsáttatnak ki. Ezen certifikatumok azonban már nem bélyegmentesek, hanem szintén a fentemlített $\frac{1}{2}\%$ -es bélyegadónak vannak alávetve.

Azon belföldi államadóssági czimletek azonban, melyek egyéb államok példájára legujabb időben közvetlenül az államtól lettek forgalomba bocsátva, bélyegadómentesek.

Ugyancsak $\frac{1}{2}\%$ -es adónak vannak alávetve azon értékpapírok is, melyek régibb már forgalomban levő, habár bélyegzett darabok helyébe, akár az adósság megváltoztatása, megújítása, conversiója cziméből, vagy bármi más okból forgalomba bocsáttatnak, vagy kiadatnak.

A bélyegadó kiszámításánál az értékpapir névértéke szolgál alapul; még pedig 50 firtos kerek összegben, ha a névérték 250 frtnál nem nagyobb; 250 firtos kerek összegekben, ha a névérték 250 frttól 5000 firtig terjed; és végre 500 firtos kerek összegekben, ha a névérték az 5000 frtot meghaladja.

Ha a névérték nincsen kitéve, úgy az évi járadék huszszorosa helyettesíti a névértéket.

Ha a névérték külföldi pénzben van kifejezve, úgy a külföldi pénznemek hollandi pénzre számítandók át az amsterdami tőzsdén jegyzett árfolyamok alapul vétele mellett.

Tekintet nélkül arra, hogy az értékpapír belföldi-e, vagy külföldi, az adó jár mindazon esetekben, midőn az a hollandi anyaországban, vagy gyarmatban kiadatik, forgalomba hozatik, átruháztatik, elzálogosíttatik, kisorsoltatik, vagy conversio tárgyává tétetik. Az ideiglenes jegyekre történt adófizetés beszámíttatik a végleges papírnak adójába; azonban állami ellenőrzés mellett az ideiglenes jegy a forgalomból kiveendő. Kellőleg nem bélyegzett értékpapírok, hacsak nem bélyegadómentesek, az ügyletek teljesítésénél visszautasíthatók. Az adóösszeg 100-szorosával, legalább azonban 100 frttal büntettetnek, kik bélyegköteles, értékpapírokat bélyegtelenül kiadnak, forgalomba hoznak, átruháznak elzálogosítanak, kisorsolnak, vagy conversio tárgyává tesznek; ugyanezen büntetés éri azt, aki ezen értékpapírokat bélyegtelenül átveszi, kivéve, ha az átvételtől számított 8 nap alatt az értékpapírokat bélyegzésre be nem mutatja. Az átvevő a bélyeg fejében tett kiadásainak megtérítését az átadótól okvetlenül követelheti és olyan szerződéses kikötés, melyben az átvevő ezen jogáról lemond, semmis és joghatálylyal nem bír.

A bélyegkötelezettség ezen mérve nem terjed ki azonban.

1. azon belföldi értékpapírokra, melyek ezen törvény életbe léptetése előtt adómentesen bocsáttattak ki, ha a birtokos azokat a törvény életbe léptetése utáni első 6 hó alatt bemutatja és a p. ü. hatóság visumával ellátatja. Az állampapírok certificatumainál (l. fent) ezen bemutatás nem szükséges.

2. azon külföldi értékpapírokra, melyek már előbbi törvények által előirt bélyegkötelezettségnek megfelelőleg tényleg bélyegeztettek.

Végre 3. külföldi értékpapírokra, melyek ezen törvény életbe léptetése előtt lettek kibocsátva, azonban az előbbeni hollandi bélyeg-törvénynek megfelelőleg bélyeggel ellátva nem lettek. Ezeknél kedvezményes adótételek alkalmaztatnak, még pedig, ha az életbe léptetés utáni első 6 hónapban lesznek a belföldi bélyegzés végett felmutatva, a $\frac{1}{2}\%$ -es adónak ötödét, ha 9 hó alatt lesznek felmutatva, az adó felét fizetik csupán.

A hollandi kormánynak 1886. április 9-iki rendeletével a külföldi értékpapírokkal való elbánás a bélyegkötelezettség szem-

pontjából tüzetesebben és részletesebben lett még szabályozva. E szerint a külföldi papír bélyegkötelessé válik

1. ha a kölesön, melyről a papír szól, Hollandiában lett felvéve ;
2. ha a kölesön ugyan nem lett Hollandiában felvéve, hanem ottan kiállítva és kibocsátva ;

3. ha mindezen cselekmények a papír tekintetében ugyan a külföldön történtek, hanem a papírok Hollandiában lettek forgalomba hozva, vagy kisorsolásuk, továbbá a papír vagy szelvényének beváltása (kifizetése) Hollandiában történik. Oly külföldi papírok, melyek régibb külföldiek beváltására, megújítására, convertálására lesznek kibocsátva, hasonlólag adókötelesek.

Nem voltam képes aziránt adatokat beszerezni, hogy ezen bélyegadók Hollandiának mily jövedelmet hajtanak, csak annyit mondhatok, hogy az 1893-iki budget-ben az összes bélyeg- és illetékadók, beleértve az örökösödési adót is, 20½ millio hollandi forint bevétellel szerepelnek.

Belgium.

Ezen államban tőzsdeadó nincsen és ha ennek daczára Belgiumot a sorrendben felvettem, ez csak azért történt, hogy kimutassam, miszerint ezen gazdag és az internationalis értékpapírforgalomban igen előkelő helyen álló ország ezen forgalom adóztatásában milyen enyhén jár el. Belgium bélyeg és illetékrendszerében ugyan eredetileg a francia mintát követte, annak kifejlesztésében azonban nagyon visszamaradt. A bennünket első sorban érdeklő értékpapírforgalom adóztatása különösen hiányosnak bizonyult. E forgalom jelentőségének emelkedése folytán (az 1882-ik évben kibocsátott értékpapírok értékösszege pl. meghaladta a 200 millió frankot) a belga kormány 1883-ban egy nagyobb törvény-tervezettel lépett fel, melyben az ingó értékekre különféle új adókat javasol és különösen belföldi és külföldi értékpapírokat új bélyegadóknak vetett volna alá. A belga képviselőház azonban ezen új adók nagy részével nem tudott megbarátkozni és főképpen ellenezte a *külföldi* értékpapírok bélyegadóját. Ezeknek adókötelességét sem jogi, sem gazdasági szempontból indokoltnak nem tartotta és miután aggályai voltak, hogy ezen új adó a belga pénzpiaczon zavarokat idézhetne elő, a külföldi papíroknak adóz-

tatása végkép elejtetett. A kormány nagyobb szabású adóterveiből végre csak egy aránylag csekély részt fogadtak el, mely az 1883. aug. 25-iki törvényben foglaltatik.

Ezen törvénynek csak belföldi részvények és belföldi társaságok közforgalmu adósságlevelei vannak alávetve, míg ellenben a belga állam, tartományok és községek járadék- és egyéb adóssági czimletei és azonkívül bizonyos társulatok által kibocsátott papírok adómentesek.

Az adó különben sem egészen új, hanem újabb és erélyesebb szabályozása a régibb 1839. márczius 21-iki bélyeg adónak, mely utóbbi nagy részt a pénzügyi hatóságnak túlenyhe gyakorlatára folytán nem lett kellőkép kivetve, ellenőrizve és behajtva. Az új szabályozásból befolyó jövedelemtöbbletet különben csak 200,000 francsal irányozták elő. (A pénzügyi bizottság jelentése a Senatushoz 1883. aug. 16-án).

Az 1883-iki 12 szakaszból álló törvény részleteit, melyek különösen az átmeneti intézkedéseket tárgyalják bővebben, bátran mellőzhetem, mert a törvény azon tartalmánál fogva, hogy csakis belföldi részvénytársaságok bélyegadóójával foglalkozik, nagyobb érdeklődést nem is kelthet. Szerkezete különben nagyban egyezik a francia «droit sur les titres» adóhoz.^{1 2 3}

¹ Csekély jelentőségűek a forgalmi adók az Éjszakamerikai Egyesült-Államokban is. A nagy polgárháború idejében ugyan a bélyegadók tetemesen fel lettek emelve és pl. 1871-ben még ezen czímen 16 $\frac{1}{2}$ millió dollár folyt be. 1873. óta a viszonyok javulásával azonban a bélyegadók részben leszállítottak, részben eltöröltettek. A bélyegjövedelem 1883-ban már csak 7 millió dollarra rugott, noha időközben a lakosság száma és a forgalom emelkedett. Tévedések kikerülése végett meg kell jegyeznem, hogy ezen jövedelemben a bélyeg formájában szedett fogyasztási adók nem szerepelnek, hanem pusztán azon adók és illetékek, melyek szerződések, nyugták, számlák és különösen biztosítási szerződések után jártak. 1883 óta ismét több bélyegadó töröltetett el; megszűnt a bankletétek, a váltók, chequek és bankjegyek bélyegadója. Az adótörvényhozás ezen irányából már kitetszik, az ingó tőke forgalmának kedvezése, sőt ez annyira ment, hogy még a bankoknak egyenes jövedelmi adóját is eltörölték. Különben ismeretes, hogy az Egyesült-Államok államháztartásában a bevételi főtételeket a vámok és az ezekkel összefüggő indirekt adók képezik. Vegyük például a pénzügyi államtitkárnak «annual Reportjai» alapján pl. az 1889/1890-iki pénzügyi évet.

A 377 millió dollár bevételből esik vámokra	217.
belföldi adókra	125.
pénzverési nyereség	9 $\frac{1}{2}$
államvagyon vételárára	11.

A tőzsdeadó kérdése Magyarországon.

A külföldön érvényben levő tőzsdeadótörvények szemléje után a tőzsdeadó kérdését a magyar adóztatási viszonyokkal is kívántam kapcsolatba hozni. Minthogy a tőzsdeadó célszerűsége az összádórendszer alakulásától függ, azt hittem, hogy csak a kitűzött pályakérdés szellemének feleltem meg, midőn ezen fejezetet munkámba felvettem. Célja e fejezetnek különben is csak az, hogy elméleti fejtegetéseimből itt együttesen vonjam le következtetéseimet a specialis magyar viszonyokra nézve, ahelyett hogy azt szétszórva az általános részben tettem volna. Természetes, hogy ezen levonás tisztán adópolitikai szempontból történt és a

A többi kisebb bevételek vegyes, de nem adószerű természetűek. A bennünket első sorban érdeklő 125 millió dollár belföldi adókra (inland revenue) esik:

szeszadóra	...	69 millió dollár,
dohányadóra	...	30 » »
italadóra	...	13 » »

olaj és egyéb fogyasztási adókra a maradék.

A forgalmi bélyegadók tehát a szövetség államháztartásából már teljesen eltűntek és épen ezen körülményt akartam különösen kiemelni. Ez természetesen csak a szövetségi államháztartás képét nyújtja, míg az egyes államokban a budget és ezzel összefüggőleg az adórendszer alakulata más; de már a forgalmi adók természete is kizárja, hogy azok nagyobb fejlődést vettek legyen az egyes államokban, midőn a szövetséges adórendszerben visszafelé fejlődtek, mert a forgalmi adók éppen nagy összefüggő, egyenlő forgalmi joggal felruházott területet tételeznek fel és szövetséges államokban inkább, mint szövetségi és nem mint az egyes államok adói bírhatnak jelentőséggel.

A «Report» számadatainak kivételével a többi számadatokat Fournier de Flaix: «Traité de Critique et de Statistique comparée» című munkájából (1889) vettem.

² *Spanyolországban* fokozatos tőzsdeadó van adómaximummal (1891. decz. 31-iki törv.) Comptant-ügyleteknél az adó 25 ezer francig 0.25 fr.; 25 ezer — 50 ezer francig 0.50 fr. 50 ezer — 100 ezer francig 1 franc.; 200,000 francnál 2 franc stb. Egy millió franc ügylet értéken felül állandó tétel 15 franc. — Ellenben a határidőügyletnél az adó bármilyen ügyletérték után csak 10 centimes. Ha a határidőügylet peressé válik és hatósági döntés alá kerül, az adó a Comptant-ügylet utáni tarifa szerint pótlólag kiegészítendő.

³ *Oroszországban* 15 kopek (körülbelül 30 kr.) bélyegadó jár az alkuszok kötjegye után.

gazdaság politikai szempontot csak annyiban vettem figyelembe, amennyiben ez mellőzhetetlennek bizonyult.

Kiindulási pontom ennél fogva szorosan az, hogy a tőzsdeadó hivatása és célja első sorban a kereseti adóztatás hiányának kiegészítésében és pótlásában fekszik. Lássuk tehát, miként méltatja a magyar adórendszer a keresetet, mint az adózási képesség egyik fontos mértékét.

Egyenes adóink rendszere főbb vonásaiban megegyezik az európai egyenes adórendszerekkel. Jellege az, hogy hozadéki adókkal van átlagosan adóztatva minden productiv tényező birtoka. A föld-, ház-, tőkekamat és járadék- és e mellett még a munkaerő egyaránt fizet az államnak szolgáltatásokat, néha nemcsak egy, hanem két adó formájában is. Ezen terhelés elvileg annyiban teljes, mert nincsen a fő productiv tényezők közül egy sem, mely az adóhálón kívül rekedt volna. Míg külföldi államokban majd a tőkekamatot, majd a munkaerőnek egyes fajait látjuk a hozadéki egyenes adóktól menten és csupán egy pótlólagos jövedelmi adóban méltatva, addig nálunk egyetlen egy kivétel sincsen és az adómentesség, mely itt-ott engedélyezve van, nem az adóztatás rendszerében, hanem különös kedvezményezésem alapszik (pl. a földnek, a háznak, az értékpapír kamatainak, a napszámosok munkakeresetének adómentessége egyes törvényesen körülírt esetekben.)

Azonban egyenes hozadéki adórendszerünk ezen teljessége daczára mindenütt a hivatásszerű kereset alapjából indul ki. Ennél fogva vagy azon keresetet sújtja, mely az épp említett productiv tényezők birtokával jár és különösen a munkaerő adóztatásánál azon keresetet, mely az iparszerűség jellegével bír.

Ezzel némileg ellentétben látszik lenni a keresetadóról szóló 1875. 29. t.-cz. első szakaszának tartalma. Ez a kereset alá tartozónak mond minden keresményt, vagy jövedelmet, mely kézi-munkából, ipar- és kereskedelmi üzletből, szorosabb értelemben vett szellemi (értelmi) és bármi más haszonhajtó foglalkozásból és üzletből, végre a föld-, ház- és tőkekamatadónál tekintetbe nem vett személyes keresetből származik. Látható, hogy ezen kereseti adónk a *munkaerő* általános adójaként jelentkezik. Különösen ezen kifejezés, hogy «bármi más haszonhajtó foglalkozásból és üzletből» folyó kereset ezen adó tárgya, tán azon következtetésre jogosítana, hogy ezalatt a hivatásszerű kereseten kívül álló minden keresetet kellene érinteni. E felfogás azonban téves

volna, mert e kifejezés, különösen ha összevetjük a kereseti adóról szóló egyéb intézkedésekkel és a kereseti adónak 4 osztályba való taglalásával, nem akar mást mondani, minthogy a kereseti adó alá soroltassék, olyan haszonhajtó azonban *hivatásszerűleg és iparszerűleg* gyakorolt foglalkozás, mely az előbbeni névleges felsorolásokkal fedve nem volna, vagy pedig ilyen az előbb felsoroltakkal fedett foglalkozás is, mely ugyan a hivatáson *kivül* és a főfoglalkozás *mellett* folytattatik, azonban *iparszerűleg* üzetik.

Ebből kifolyólag tehát a rendes tőzsdelátogató, ki sem kereskedői, sem ügynöki minőségben nem működik, de mint coulissier iparszerűleg, tehát bizonyos rendszerességgel és állandósággal kötne tőzsdei ügyleteket, csakugyan a kereseti adóval volna sújtandó. Ellenben az ugynevezett magánzó, vagy a földbirtokos, házbirtokos, tőkés, ki a tőzsdére nem jár, ámbár igen gyakran köt nyereséggel járó ügyleteket, a kereseti adó által sújtatni nem fog.

Kereseti adó-törvényünk 1. §-ában foglalt felsorolás, melynek folytán pl. a rendes, de kereskedői ügynöki és ehhez hasonló minőséggel nem bíró tőzsdelátogatóknak adókötelességére vezetne, gyakorlati jelentőséggel különben nálunk azért nem bír, mert ilyen qualitasu rendes tőzsdelátogatók ugyan elméletileg képzelhetők, hanem tényleg nem fordulnak elő. A magyar pénzügyminisiteriumnak az 1893. évben közzétett egyenes adók statisztikája szerint e czímen adózók csakugyan nincsenek és a kereseti adóval sújtott foglalkozások között csupán a gabona- és terménykereskedőket, bizományosokat, ügynököket, közvetítőket, alkuszokat, hajtsárokat és pénzüzereket, banküzleteket látjuk felsorolva.

Az eredmény tehát az, hogy a hivatásszerű iparszerű foglalkozáson kívül álló és egyes ügyletek kötésében nyilvánuló kereset az egyes adók körében nálunk csakugyan nem méltatható és hogy ennélfogva oly űr mutatkozik, melyet a tőzsdeadó volna hivatva betölteni, még pedig annál inkább, mert az ingatlanok feletti ügyletek kötéséből származható rendkívüli nyereség a forgalmi adóval már régóta sújtva van.

A tőzsdeadónak második fontos hivatását abban találtuk, hogy az iparadónak pótagadjaként hasson. A kérdés tehát az, vajjon iparadónk oly módon van-e berendezve, hogy ily pótlásra szorul? Iparadónk általában véve a III. osztályu kereti adóban, a bányaadóban és a nyilvános számadásra kötelezettek adó-

jában és az I. meg II. oszt. kereseti adó egyes tételeiben foglaltatik. Csupán a III. oszt. kereseti adó, továbbá a részvénytársaságok adója jöhetne itten tekintetbe. Utóbbiak iparadója nem átlagos becslés, külső ismérvek, hanem mérlegük alapján vettetvén ki azon keresetük, mely az egyes ügyletek kötéséből származik, az iparadónál már kellőképpen figyelembe vehető. Iparadónk ezen nemének kétségtelen hiányai, melyeket a pénzügyminiszter által 1893. november havában közzétett emlékirata is kiemel, másutt fekszenek. A tőzsdeadó tehát a részvénytársaságoknál nem volna iparadójuk pótlása, hanem egy második teher, mely csak az áthárítás könnyűségénél fogva nem lenne túlságosan aggályos (l. fent az általános részben). A III. osztályu keresetadónál a helyzet más. Eltérőleg több európai állam iparadójától, ezen iparadónk nincsen tisztán objectiv ismérvekre fektetve. Az u. n. üzleti és helyi classificatio hiányzik és az adókimutatás elvileg vallomáson alapszik, melynek hiányában egyes objectiv ismérvek, az üzlettőke nagysága, a segéd munkások száma és különösen az üzleti helyiségek és a lakásnak bére után állapítatik meg az átlagos kereset minimuma. Minthogy továbbá ezen iparadó szabályozásánál a jövedelmi adónak elemei is lettek részben szem előtt tartva és minthogy ezen iparadó már közelebb áll egy personalis adóhoz, mint egy tárgyi adóhoz, ezen minimumok nem volnának gátak arra nézve, hogy az illető fél teljes keresete az iparadóban méltatva ne legyen. Ha a törvény intézkedéseit tartjuk szem előtt, a tőzsdeadónak a mi iparadónknál sokkal csekélyebb jogosultsága volna, mint pl. Ausztriában az «Erwerbsteuer», Poroszországban a «Gewerbesteuer» és Franciaországban a «droit de patentes» mellett. A baj abban fekszik, hogy a törvény intentiója a gyakorlatban meg nem valósul. A magas, 10%-os adóláb folytán a vallomások majdnem teljesen hiányoznak és az adókimutatás tényleg ezen minimumuk körül mozog. Ez pedig annál kevésbé felel meg a célnak, mert a törvény aránylag kevés objectiv ismérvet állít fel. Ha tehát egyes esetben a teljes kereset kellőképpen méltatva is lesz, túlnyomó részben, különösen a nagy városokban, ahol a kereseti viszonyok nem átlátszóak, az eredmény ki nem elégitő, természetesen különösen elégtelen ott, a hol az üzleti tőke nagysága és az üzleti eredmény kevésbé nyomozható ki; a hol a segéd munkások száma az üzlet természeténél fogva a legcsekélyebb. A nagy városok adózóinak iparadójánál némiképp ellen-

súlyozza az elégtelen eredményt az, hogy a lakbér gyakorlatilag szintén nagyon fontos objectiv ismérv és hogy a lakbér a nagy városokban abszolút nagy összegeket képvisel és relative azaz a keresetnek nagyobb részét absorbálja, mint a kisebb helységekben. Ezen ugyan egymást részben ellensúlyozó körülmények folytán az eredmény a gyakorlatban mégis az, hogy a teljes kereset adóztatása sokkal kevésbé érvényesült, mint ez a törvény intézkedései szerint lehetséges lett volna.

Ezen elégtelen eredményt nem látjuk annyiban a III. oszt. keresetadó végösszegeiben, mely közel $9\frac{1}{2}$ millió forinttal a magyar viszonyokhoz képest igen nagy iparadót képvisel (lásd fenn az összehasonlítást a porosz iparadóval), mint azon egyenlőtlenségben, mely az adón belül az egyes adózó categoriák közt létezik. Míg pl. a földbérlok iparadója éppen a szoros objectiv ismérvek felállítására folytán (a jövedelem a bérösszeg 25% -a és az adó ennél fogva a bérösszeg $2\frac{1}{2}\%$ -a) elegendő nagy, addig azt látjuk, hogy a közel 90 milliónyi frtos és adóztatott jövedelemben részesülnek budapesti bank- és váltóüzletek (a részvénytársaságok üzleteinek kivételével) 439,900 frnttal, a vidékiek csak 38,000 frttal, továbbá a budapesti gabonakereskedők 129,920 frttal, a budapesti minden szakbeli bizományosok 273,300 frttal, végre a budapesti ügynökök, alkuszok, hajtsárok 673,000 frttal. Ezen legutolsó összegben már valamennyi, tehát az ingatlanok forgalmának közvetítésével foglalkozók jövedelme is bennfoglaltatik. Ezek igen szerény jövedelmi összegek, ehhez képest szerény adóösszegeket is adnak. Azon tapasztalat tehát, hogy az u. n. comptoir-üzletek iparadóztatása hiányos, nálunk is megerősítést nyert. Az adólabb leszállításával, a vallomási szigor erősítésével az eredmény ugyan itt is javulni fog, de azt hiszem, tévedés volna ezen eszközök sikerében túlságos bizodalmat helyezni (l. fenn az Általános Részben.)

Ennél fogva a tőzsdeadó, mint pótiparadó, éppen olyan üzletágaknál működne nálunk is helyesen, melyeknél a főadóztatás eddig is nagyon hiányos volt és még a tervbe vett egyenes adók reformjának életbeléptetése után is valószínűleg hiányosnak fog maradni. A tőzsdeadó pedig annál ajánlatosabb pótagóztatási módszer lesz, mert egyuttal érintené azon már fentemlített hivatáson kívül álló, vagy iparszerűleg nem üzött keresetből folyó nyereséget is, melyet a legkülönbözőbb foglalkozásu egyének

egyres ügyletek kötéséből szednek. Hogy ezen kereset nálunk már most is szép mérveket öltött, kitűnik egy kimutatásból, mely az 1894. év elején látott napvilágot (Rückblicke auf die Entwicklung der ung. Volkswirtschaft im Jahre 1893. Separatabdruck aus dem Pester Lloyd 6 $\cdot$ /. oldalon.) E kimutatás szerint 1878-tól egész 1894. év elejéig a budapesti értéktőzsdén jegyzett értékpapírok értékelmelkedése kitett 216 millió forintot, melylyel szemben csak 62 millió értékapadás állott be. Az összeredmény tehát 154 millió forint értékelmelkedés. Habár igaz, hogy ezen értékelmelkedés egy részét a külföld és az állandó értékpapírbirtok élvezi, mégis tény az, hogy ezen emelkedés nagy része belföldi ügyletekben lett folyósítva, anélkül, hogy ezen folyósításból az ügyfelekre bekövetkezett nyereség akár az egyenes adóztatásnál, akár a forgalmi adóknál kellőképpen méltatva lett volna.¹

Ha végre a tőzsdeadóban, mint a játékügyletnek, vagy a tőkegyűjtési erőnek adóját akarjuk látni, úgy a tőzsdeadó ezen hivatását a mi adórendszerünkben is kellőképpen tölthetné be, csak hogy a mi specialis viszonyainknál a következőkre kellene ügyelnünk. A tőkegyűjtési erő nálunk inkább ingatlanok vételénél mutatkozik és még kevésbé fordul értékpapírok beszerzéséhez. A tőzsdeadó ez irányban nálunk tehát csak igen alárendelt szerepet játszhatna és tán csak annak ellensúlyozására volna hivatva, hogy új értékpapírok kibocsátásánál, az ugynevezett emissioadóknál (II. esetleg III. fokú értékskala szerinti adó), nagyon is tág adómentességet nyújtottunk gazdasági fejlődésünk érdekében, de a helyes adóztatási elvek elhanyagolása mellett. A mi pedig a játékot illeti, azt tapasztaljuk, hogy ez nálunk legalább a legutóbbi időig aránylag nagyobb mértékben kereste fel az árútőzsdét, mint az értéktőzsdét. A játékszenvedélynek ily módon való kielégítésében tehát gazdaságunk agrarius jellege szintén kifejezésre jut.

Ha ezek után jelenlegi adórendszerünket egészében vesszük szemügyre, úgy azon meggyőződésre jutunk, hogy abban a tőzsdeadó egész jogosultán foglalhatna helyet, hogy annak teljesen czélszerű kiegészítése volna és hogy semmiesetre sem képezne ezen rendszeren kívül álló czéltalan és pusztán külföldi minták

¹ Az értékpapírok értékelmelkedése az 1894-ik és 1895-ik év folyamán még nagyobb, sőt váratlan nagy mérveket öltött.

után szerkesztett toldalékot. De hozzáfűzhetjük ezekhez, hogy miután az iparadónak egy részénél a részvénytársaságok nem átlagos adóztatásnak vannak alávetve, miután továbbá a tekeyűjtési erő nálunk ritkábban nyilvánul értékpapírbefektetésekben, miután végre a játék is inkább az áruforgalmi ügyleteket kedveli, melyeket pedig tőzsdeadó-mentesen hagyni több körülmény javasol, a tőzsdeadó jogosultsága, vagy helyesebben sürgőssége nem oly nagy, mint egyéb európai államokban volt.

Ezen sürgősség még kevésbé volna meg azon esetben, ha a magyar pénzügyminiszteriumnak az egyenes adók reformja tárgyában az 1893. évben közzétett emlékiratában foglalt tervek szerint egy általános és a személyi adóztatás elvére fektetett jövedelmi adó léptetnének életbe. Miután ezen emlékirat a jövedelmi adónak pusztán általános körvonalait közli, nem tudhatjuk, hogy annak keretében a speculationalis ügyletek adóztatása miképpen foglalna helyet. De azok után, amiket az általános részben éppen a tőzsdeadó és jövedelmi adó szembeállítása alkalmával jegyeztem meg, alig képzelhető, hogy még ezen jövedelmi adó is az ügyletek kötéséből származó nyereséget kellőképpen érintse. A tőzsdeadó jogosultsága és czélszerűsége tehát valószínűleg azután sem fogna teljesen megszűnni. Sőt szólnak okok amellett is, hogy a tőzsdeadó, mint az ügyletkötés előkelőbb formájának forgalmiadója, — analog a váltóbélyegadóhoz, — a jövedelmiadó mellett is alkalmaztassék. Minthogy azonban a jövedelmiadó az emlékiratban kifejtett terv szerint és kapcsolatban a III. oszt. keresetiadó reformjával éppen azok terhét fogná a mostani állapothoz mérten leginkább emelni, kik a tőzsdeadóval járó teherviseléséhez szintén legnagyobb részben járulnak hozzá, a jövedelmiadónak behozatala részben ellensúlyozná azon okokat, melyek a tőzsdeadó sürgősebb hatályba léptetése mellett szólnának.

Különben tévedés volna azt hinni, hogy a tőzsdeadó Magyarországon gyökeresen és egészen új adónem volna forgalmi adórendszerünkben, mely rendszert az 1868: 23. t.-czkkel törvényesen recipiáltunk a már erősen kifejlett osztrák forgalmi adórendszerből és melyen az idő óta ismételten bővítettünk. A tőzsdeadónak alapjai már régóta le vannak rakva és a tőzsdeadó behozatala nagyrészt nem is volna egyéb, mint már eddig létezett, de antiquált adónemeknek modernizálása. Az átalakítás nagyon hasonlítana azon

eljáráshoz, melyet az osztrák törvényhozás követett saját tőzsdeadójának megalkotásánál.

Forgalmi adórendszerünk általában azon alapon nyugodott, hogy míg az ingatlanokra vonatkozó ügyletek minden esetben adókötelesek, tekintet nélkül arra, hogy okirat lett-e kiállítva, vagy sem, az ingókra vonatkozó ügyletek rendszerint csak akkor lesznek forgalmiadó tárgyai, ha okiratban jutnak kifejezésre. Az ingóknál tehát az okiratadó elve az uralkodó. Azonban már eddig is történt ezen szabálytól eltérés a lombard- és költségletnél és a tőzsdeadó behozatala tehát nem jelentene mást, mint újabb eltéréstezen szabály alól.

Ugy hiszem, hogy felesleges volna az ingókra vonatkozó összes forgalmi adóinkat felsorolni és elegendő lesz azon specialis forgalmiadókra (illetékekre) szorítkozni, melyek a tőzsdei és az ezzel rokon egyéb kereskedelmi ügyletekre vonatkoznak. A kereskedők üzleti könyveinek bélyegkötelességétől eltekintve, különösen a tőzsdei alkuszoknak naplóiról kell megemlékeznünk, melyekbe az általuk közvetett ügyletek (kötések) bevezettetnek. E naplók ugyanazon bélyegszabályokat követik, mint a kereskedők üzletkönyvei; azonkívül pedig kivonatok e naplóból 50 kr. állandó bélyeg alá esnek. Az alkuszok kötlevelei után darabonként 5 kros állandó bélyegadó jár; ha pedig a felek e kötleveleket aláírják, a kötlevél bélyegadója 50 krajczár lesz, sőt azon esetben, ha az ügylet közvetítése, melyre a kötlevél vonatkozik, nem tartoznék az alkusz rendes üzletköréhez, a kötlevél, mint közönséges szerződés, kerül adó alá (tehát az ügylet minősége szerint I., II. vagy III-ik fokozat szerinti bélyegadó alá). Egészen kivételes elbánásban részesülnek azonban a budapesti árú- és értéktőzsdén, valamint a vidéki termény- és gabonacsarnokoknál hivatalosan működő alkuszok által kiállított kötlevelek, melyek tekintet nélkül arra, hogy a felek által aláíratlak-e, vagy sem és tekintet nélkül arra, hogy kiknek kezében maradtak, darabonként 1 fnt bélyegadó alá esnek. (Díjjegyzék 5. tétele.) Az alkuszok kötleveleinek bélyegadója tehát egészen véve hasonlít a francia agent régebbeni bordereau adójához. Hiánya egyrészt állandó tételében fekszik, mely mellett az ügyletértékhez simuló arányos adóztatás ki van zárva, másrészt abban, hogy a kötlevél-kényszer nincs előírva, mi természetesen a felek önkényétől teszi függővé az ügylet adókötelességét. Minthogy végre az alkusz közbenjárásának igénybevétele sem kötelező, az adókötelességen még nagyobb rés van útve.

Különben nemcsak ezen kötlevelek adókötelesek, hanem vannak azonkívül a kereskedelmi és tőzsdei forgalomban egyéb adóköteles okiratok és ügyletek is. Így a váltóktól, utalványoktól, chequektől eltekintve, a kereskedők kötjegyei, ha pénzre szólnak, mint váltók, fokozatos ha nem pénzről szólnak, ivenként 50 kr. állandó bélyegadó alá esnek. A kereskedők levelei ugyan általában bélyegmentesek, hanem bizonyos esetekben ügyleti okiratoknak tekintendők és a jogügylet természetéhez képest adó alá esnek. (Díjjegyzék 59. tétel.) Kereskedők és ipariizók számlái, jegyzékei, ha 50 frton alóli összegre szólnak, 1 kr., ha 50 frtnál nagyobb összegre szólnak pedig 5 kr. bélyegadó alá esnek. A számla egyaránt bélyegköteles, tekintet nélkül arra, vajjon azon a kiegyenlítés (nyugtázás) reá van vezetve vagy nincsen, vagy hogy a számla egyáltalában alá van írva vagy nincsen. A bankárok, pénzváltók, pénz- és hitelintézetek és egyéb vállalatok leszámolási jegyei a bélyegadózásra nézve kereskedelmi számláknak tekintendők (84. díjtétel).

A kézizálogra adott kölcsönről kiállított zálogjegy ivenként 50 kr. állandó bélyegadó alá esik; a kereskedő által 8 napot túl nem haladó időre kiállított zálogjegy kivételesen ivenként 10 krral adózik. A zálogügylet lejártának minden meghosszabbítása új adóköteles ügylet (64. tétel).

Mindezen esetekben tehát az ügylet okirat bélyegadó által érintetik. Az adókötelesség ennélfogva facultativ és amellet az arányos adóztatás elve érvényre nem jut, mert az adó kevés fix-tételekben mozog. A hiányok tehát szembetűnők.

Egészen másképp ítélendő meg azonban azon adó, mely az ügyletek következő nemére van kivetve. Előlegek értékpapírokra vagy árúkra, ha az előlegezési üzletre jogosított czégek által nyujtatnak, százalékos adónak vannak alávetve. Ezen adó az I. fokú bélyegadó tételei szerint szedetik a kölcsönérték alapulvétele mellett ($\frac{6}{10}\%$ adónak felel meg). A kölcsön minden meghosszabbítása új adóköteles ügylet. Ha a kölcsön 6 hónapnál hosszabb időre szól, vagy valamely meghosszabbításnál (halasztásnál) az új lejárat 6 hónapnál hosszabb időre szólna, az adó a II. fokozat szerint vettetik ki. (Ez $\frac{5}{16}\%$, vagy kereken 3% adót jelent.)

Az adó nem rovatik le bélyegformájában, hanem az előlegező cég (intézet) tartozik összes előlegezési ügyleteit egy bélyegjövedéki naplóba sorrendben bevezetni és az esedékessé vált adót a napló kivonatának kíséretében a pénzügyi hatóságnál kész-

pénzben betérjeszteni (1869 : 16. t.-cz., továbbá az 1887 : 45. t.-cz. 13. és 14. §§.). Előlegezési ügyletek alatt értendők úgy a tisztázalogügyletek (lombard), mint a halasztási (kost és prolongationalis) ügyletek, melyek az eddig uralkodó nézet szerint a zálogüzlettől szorosan meg nem különböztetettnek. (L. hason felfogást az osztrák adótörvényekben az új tőzsdeadót megelőző időben. Az osztrák tőzsdeadó fejezetében.)

A különbség ezen ügyletek adója és az előbb felsorolt adók közt szembetűnő. Az adó jár az ügylettől, még ha okirat a felek közt nem is váltatott és az ügylet kötelezőleg objectívaltatik egy külön naplóba való bevezetés útján; az adó továbbá százalékos is némileg minősített adólab alkalmazása mellett. Az adótechnika könnyebbitése és a szigorúbb ellenőrzés céljából az adókötelesség teljesítése, központosított és a bélyeglerovás helyébe a közvetlen fizetés engedélyeztetett. Minthogy az ügyletek tekintélyes része ezen előlegezési ügyletekből (t. i. lombard, kost és prolongatio) áll, bátran mondhatjuk, hogy a százalékos tőzsdeadó részben már is életbe van léptetve és hogy a tőzsdeadónak behozatala nem volna nálunk más, mint a százalékos adóztatás elvének kiterjesztése a többi még csak fix-okirati bélyegadóval érintett ügyletekre.

Minthogy a külföldi tőzsdeadóknál kiterjeszkedtem az értékpapiradókra is, szükségesnek tartom, hogy a magyar értékpapiradókat szintén felsoroljam.

A belföldi részvénytársaságok részvényei, ha névre szólnak, kibocsátásuk előtt a részvénytőke névértékének alapul vétele mellett a II. fok szerint számított adó alá esnek ($\frac{3}{100}\% = 3\%$). Ezen adó a részvények kibocsátása előtt készpénzben fizetettik az illető részvénytársaság által, még pedig a kibocsátandó részvények össznévértéke után. Ha a részvényekre részletfizetések történnek, úgy az adó minden részletbefizetések lejáratí idejében a részlet összértéke után rovatik le. Az értékpapír maga, akár végleges, akár ideiglenes, bélyegmentes.

A névre szóló részvények átirása, mint engedmény a II. fok szerint adózik, alapul vétetik az adott ellenérték összege, nem pedig a részvény névértéke.

Az előmutatóra szóló részvényeknél az adóztatás szabályai azonosak, csak hogy az adó a magasabb III. fokszerint jár $\frac{6}{100}\% = 6\%$ pro mille. Az átirás után járó adó azonban természetesen elesik.

A részvényekkel analog adóztatási eljárás alá esnek közforgalmú adósságlevelek és egyéb címletek, még pedig, ha névre szólnak, a II-ik fok szerint, ha bemutatóra szólnak, a III-ik fok szerint vettetnek kibocsátásuk alkalmával adó alá. A bemutatóra szólók is a II. fok szerint adóznak, ha lejáratú idejük 10 évnél nem hosszabb. Az adó a kibocsátó által fizetendő és megjegyzendő, hogy ott, ahol az adósságlevelek, mint egy főkötvény részletkötvényei (partialis obligatiók) jönnek forgalomba, az adó nem a főkötvény, hanem a részletkötvények után jár.

Ezen adók tehát az emissió adó jellegét viselik, a bemutatóra szóló papiroknál azonkívül a transmissionalis adó elemei is, meg vannak. Sulyosítva van az értékpapír terhe különben még az által is, hogy a részvények és közforgalmú papírok osztaléka és kamatszelvevényei is a II-od fokú forgalmi adónak vannak alávetve, mely a szelvényt beváltó által levonatván, közvetlenül fizetetik. Ezen adó helyettesíti a nyugtabélyegadót.

Az értékpapír általános adókötelességén azonban sok rés van ütve. Nem is említve a belföldi állampapírokat, ezen adók alóli mentességben részesülnek még számos egyéb állami kedvezménynyel felruházott részvénytársaságok, továbbá különösen az osztrák-magyar bank, a magyar földhitelintézet is. Feltűnő hézag van ezen értékpapíradók szabályozása körül azonkívül még a külföldi értékpapiroknál. Ezen papírok nálunk tényleg adómentesek és éppen úgy, mint ezelőtt Ausztriában nem az adómentesség elvi engedélyezése, hanem az adóztatási eljárás hiánya folytán. Pusztán a külföldi sors- és nyereségkötvényekre nézve intézkedett az 1889. évi 9. t.-cz., mely ezen sorsjegyeket, a meny-nyiben őket a belföldi forgalomban megtűri, a III. fokú bélyeg adónak vetette alá.

Igaz ugyan, hogy a külföldi értékpapírokból való birtokunk és forgalmunk nem nagy és pl. sorsjegyeiktől eltekintve, a bolgárjáradék az egyedüli külföldi értékpapír, mely egyetlen értéktőzsdénken, a budapesti tőzsdén hivatalosan jegyeztetik. De mind a mellett tán mégis megfontolandó, hogy a viszonyosság elvénél fogva nem volna-e helyes a külföldi papírokat körülbelül olyan adóztatásnak alávetni, mint ezt az 1892. szept. 18-iki osztrák törvény a külföldi értékpapíroknál már keresztül vitte. Különösen oly külföldi társaságok részvényeinek bélyegadóztatása volna czélirányos, melyek tőkéjük egy részét magyarországi üzletben alkalmazzák.

Ezt annál bátrabban tehetjük, mert mindazon államok, melyeknek piaczaira saját papírjaink tekintetében súlyt fektetünk, a mi papírjainkat már régóta ilyen adónak vetették alá. A mi új adónk tehát, mely különben is csak aequiparalast jelentene, retorsiókra éppen nem adhatna okot. Elismesem különben, hogy a kérdés inkább elvi mint gyakorlati jelentőségű.

Kiemeljük, hogy nem tekinthetjük e szempontból külföldieknek az osztrák értékpapírokat, mindaddig, míg a bélyegadó és illetékek tekintetében a két állam közt fennálló egyezmény érvényben van. Az osztrák 1892. szept. 18-iki törvény ezen alapon a külföldi értékpapírok adóját a magyar értékpapírokra szintén nem terjeszthette ki.

Visszatérve ezek után ismét az ügyleti adóhoz (szorosabb értelemben vett tőzsdeadóhoz) melynek alapját eddigi forgalmi rendszerünkben már lerakva látjuk, súlyt kell fektetnünk arra, hogy ennek átalakításánál tekintettel legyünk a szomszéd tőzsdék adójára is. A legszorosabb gazdasági kapocs fűz bennünket össze Ausztriával; legélénkebb vele üzleti összeköttetésünk, részben összeesik pénz- és hitelrendszerünk és még tőzsdei szokásaink, ügyleti formáink is nagyban hasonlítanak. Mindezeknél fogva, tőzsdeadónknál folyton szem előtt kell tartanunk az osztrák tőzsdeadó-törvényt már azért is, mert a veszély, hogy helytelen szabályozással magunknak kárt okozunk és a forgalmat Ausztriába tereljük, éppen ezen közeli és szoros szomszédságnál fogva még aránylag nagyobb, mint volna egyébként más szomszéd államnál.

Az osztrák tőzsdeadó-törvény ismertetésénél többször volt alkalmam utalni arra, hogy Ausztriában is nagy súlyt fektettek ezen körülményre; még bevésbé szabadna nekünk e körülményt elhanyagolni, miután értéktőzsdénk amúgy is gyengébb és csak a legutóbbi idők óta kezd nagyobb élénkséget kifejteni. Az osztrák tőzsdeadónak intézkedései két fontosabb momentumra terelik figyelmünket, az egyik az, hogy olyan üzletkört, melyet az osztrák tőzsdeadómentesen hagyott, mi se adóztassunk meg új forgalmi adóval, a másik pedig az, hogy ott, ahol az adót alkalmazzuk, általában véve az osztrák tőzsdeadó magasságát meg ne haladjuk. Az első momentum tehát arra vezet, hogy mi az áruforgalomnak, a valuta- meg devise-üzletnek eddigi adóztatásán ne változtassunk. Habár nálunk az árutőzsdei forgalom tömeges árúban nagyobb és erősebb mint Ausztriában és aránylag na-

gyobb mint saját értékpapir-forgalmunk, habár továbbá a játék is szívesen keresi fel nálunk a gabona és termény speculativ üzletet, az áruforgalom változatlan adóztatása mellett és egy új tőzsdeadó ellen az «általános rész»-ben kifejtett okok szólnak, melyekhez nálunk most már még azon specialis körülmény is járul, hogy ezen forgalom Ausztriában adómentesen hagyatott. (Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy nálunk még egy külön «szállítási adó» is létezik, melyet részben az áruforgalom terheihöz kell számítani.) A valuta- és devise-ügyletnek adómentessége mellett azon okokra hivatkozhatom, melyeket az általános részben szintén kimerítően előadtam. Ezen üzletágnak eddigi fix bélyegadói (számlákon) azonban fenntarthatók. Így tehát az új tőzsdeadó pusztán az értékpapir-forgalomra, illetve annak ügyleteire terjedne ki.

Az adóköteles ügyletek volnának természetesen azok, amelyeket a német törvény a «beszerzési» ügylet fogalma alá sorol, tehát első sorban a vétel, de amellett a szállítási ügyletek, a csere a díjügyletek különböző fajtái és végre a halasztási ügylet (report, kostügylet). Megfontolandó, hogy vajon a lombard- és a nem tiszta letéti ügylet (depot), melyeknek megkülönböztetése a halasztási (report) ügylettől gyakorlatilag oly nehéz, és melyek mint előlegezési ügyletek az 1869 : 16. és 1887 : 45. t.-czkek értelmében már régóta százalékos adóztatásnak vannak alávetve, ne vonassanak szintén a tőzsdeadó körébe, még ha a «beszerzés» fogalmával fedve nem is volnának.

Az adó szerkezeténél választani kellene a közt, hogy az adókötelesség rendesen az ügylet kötésével (német minta), vagy teljesítésével (osztrák minta) álljon-e be. Tőzsdei ügyleteink lebonyolítási módja az utóbbi szerkezeti mód elfogadását ajánlja, mely azonban nem tételezi fel, hogy az osztrák mintát szolgai módon utánozzuk. Nálunk az alkusz közbenjárása nem kötelező, tehát az általa kiállított kötjegy adókötelezettséggel rendesen kapcsolatba nem hozható. A felek közt pedig a kötlevel váltása szintén nem kötelező. Az értéküzleti szokások 14. szakasza szerint a határidőre szóló ügyleteknél követelheti csak mindegyik ügylet, hogy ellenfele neki kötlevelet állítson ki. A kötlevel kiállítása tehát facultativ és pedig csak az ügyletek azon ritkább neménél, midőn az ügylet öt napnál hosszabb, határozott (fix) teljesítése határidőre volt kötve. (A szokások 10. ik szakasza.) — Ellenben minden körülmény oda utal, hogy az adókötelezettséget

az ügylet teljesítéséhez fűzzük. Így a szokások 16-ik szakasza szerint az átadó az átadás alkalmával köteles egy általa aláírt számlát az átvevőnek kiszolgáltatni, továbbá a tőzsdei ügyletek egy nagy részénél a lebonyolítás (tehát az ügylet teljesítése) leszámolás útján történik (szokások 2-ik szakasza). Az előbbeni esetben tehát a teljesítés ténye egy *kötelezőleg* kiállítandó okiratban (számla) objectiváltatik, a második esetben pedig összpontosítva egy leszámoló iroda közvetítésével bejelentési ívek útján, tehát szintén okirat segítségével eszközöltetik. Ezen szokások, melyeket az adó szerkezeténél okvetlenül tekintetbe kell venni, ha csak az adóval az ügyletet zavarni nem akarjuk, arra utalnak tehát, hogy rendszerint az ügyletek teljesítésével állapítjuk meg az adókötelezettséget és az adóteljesítést.¹

A teljesítésnek épp ismertetett módozatai előírják már az adószervezetének alapvonásait.

Az adóköteles ügyletek közt első sorban különbséget kell tennünk a tőzsdén, azaz a tőzsde hivatalos helyiségében és idejében kötött ügyletek és a tőzsdén kívül kötött ügyletek közt. Ezen különbség azonban nem általános adóztatási minősítést, hanem csak adószervezeti minősítést jelent.

A tőzsdén kötött ügyletek kivétel nélkül adókötelesek legyenek. Ezen ügyletek lebonyolítása (teljesítése) az értéktőzsdei szokások 2-ik szakasza szerint kétféle:

- a) leszámolás útján lebonyolítandó ügyletek;
- b) közvetlen ügyletek.

Az elsőhöz tartozik minden ügylet, mely akár az értékpapir neménél, az ügyfelek minőségénél, vagy a felek világosan kifejezett, vagy hallgatagon vélelmezhető akaratánál fogva a leszámolás alá vonandó. A leszámolás oly módon történik, hogy a felek mindegyike az ez utra tartozó ügyletet a szokásokban meghatározott időben a leszámolási irodában egy íven bejelenti (szokások 3-ik szakasza). A leszámolást a budapesti «Giro- és pénztáregylet Részvénytársaság» vezeti, mely ezen működését 1894. márcz. 1-én kezdte meg. Minthogy úgy a tőzsdei szokások, mint az azzal együttesen életbe léptetett «értéküzleti leszámolási rend» a leszámolás részletes szabályozása mellett főképp arról intézkednek, hogy a leszámoláshoz tartozó minden ügylet bejelentessék, hogy továbbá ezen iroda mellő-

¹ A 1895-iki gazdacongressus által javasolt kötlevel-kényszer nem volna tehát helyes megoldási módozat.

zésével a felek közti compensatio elő ne forduljon, a leszámolási iroda kezelésével a tőzsdeadó lerovása előnyösen összekapcsolható. Az iven valamennyi adóköteles ügylet előfordul, és a kezelő társaság érdekében is áll, hogy az ide tartozó ügylet a leszámolásból ki ne maradjon, ennél fogva ezen társaságra az adóbehajtás, illetve az ellenőrzés is bátran bízható. Az adólerovása a bejelentési ívhez fűzhető még pedig úgy, hogy a felek az adóösszeget az iveken bélyegekkel róják le, vagy pedig úgy, hogy a leszámolást megejtő társaság az adóösszegeket a felektől készpénzben veszi át és szolgáltatja be az adópénztárba.

A közvetlen ügyletek negative vannak meghatározva, ide tartoznak az összes tőzsdei ügyletek, melyek leszámolás alá nem esnek. Teljesítésük az értékek átadásával történik, (szokások 4. szakasz), minthogy pedig az átadásnál az átadónak számlája kötelezőleg melléklendő (szokások 10. szak.), mindezen ügyleteknél adókötelessé az átadó teendő, ki az adót a számlán bélyegformájában rója le. Az átadás itt nemcsak materialis értelemben vétessék, hanem fennforog a constitutum possessorium, vagy brevi manu traditio esetében is.

A tőzsdén kívül kötött ügyleteknél mindenekelőtt azon kérdést kell eldönteni, hogy az adókötelesség alól ne mentsünk fel bizonyos ügyleteket akár gyakorlati, akár méltányossági okokból, még ha ezáltal az általános adókötelesség elvén némi csorbát ütünk is.

Ha a tőzsdén kívüli értékpapírforgalmunknak irányát vizsgáljuk, úgy azt vesszük észre, hogy az kevés kivétellel a bank- és pénzintézetek, továbbá az u. n. váltóházak felkeresésében nyilvánul. Előfordul különben az is, hogy ügynökök tőzsdei ügyletekre való megbízások elnyerése és átvétele végett keresnek ügyfeleket, hogy tehát az ügylet gyakran egyelőre a bank- és pénzintézet mellőzésével kötetik. Gyakorlatilag tehát az ügyletek legnagyobb részét adóztatjuk, ha az adókötelességet azon ügyletekre szorítjuk, melyeknél akár ügyfélként, akár közvetítőként oly személy járt közben, ki értékpapírokban iparszerűleg kereskedik, vagy közvetít. Azon személykör, melynek közbenjárása pl. a francia tőzsdeadónál állapítja meg az ügylet adókötelességét, nálunk is elfogadható volna.

Adóalany volna ott, ahol közvetítő (ügynök, alkusz stb.) járt közben ezen közvetítő maga, ott ahol ilyen közvetítő nem működött közre, azon ügyfél, ki egyedül bír az értékpapírkereskedő minőségével. Ha mindkét ügyfél bírna ilyen minőséggel, úgy az eladó

(illetve — a papírok átadója) tehető adóalanynya. A szabályozásnak ezen módja szükségessé teszi, hogy azon szerkezeti alapelvtől, miszerint az ügylet teljesítéséhez fűzzük az adókötelességet, a tőzsdén kívül kötött ügyleteknél némi eltéréseket engedjünk, mert az ügynök stb. rendesen a megkötésnél, nem pedig a teljesítésnél fog segídezni. Az adó teljesítése és ellenőrzése ezen tőzsdén kívüli ügyleteknél kétféle módon volna szabályozható, vagy úgy, hogy az egyes ügyleteknél az adóköteles fél számlát ad, melyet megfelelőleg bélyegezni tartoznék, vagy pedig úgy, hogy az 1869 : 16., 1887 : 45. t.-cz. által nálunk már az előlegezési ügyletekre meghonosított adóztatási mód a vételre és egyéb beszerzési ügyletekre is kiterjesztetik. Mindkét módszernek vannak előnyei és hátrányai az előbbeni módszernél az ellenőrzés hiányosabb, azonban nem áll fenn, különösen a kis ügyleteknél, azon veszély, hogy az adóköteles fél a másiktól a törvényes adónál magasabb átlagösszeget térített meg magának. A másiknak főelőnye, hogy az ellenőrzés hatályosabb és szigorúbb lehet, mert az adó teljesítése központosítva van az értékpapír kereskedőnél, ügynöknél stb.

Az adó általában ne legyen magasabb, mint az osztrák tőzsdeadó. Ennek okát már előbb adtam elő. Ha azonban ezt veszszük is kiindulási pontul, éppenséggel nem volna ajánlható adóegységül vegyesen a tőzsdei kötést és más összegeket használni, mint ezt az osztrák törvény tette. Helyesebb mód mindig az ellenszolgáltatás értékét venni alapul az adóösszeg kiszámításánál és a százalékos adóztatás elvét értékfokok alkalmazásával érvényesíteni. Igaz ugyan, hogy a budapesti értéktőzsde üzleti szokásaiban a tőzsdei kötés fogalmát és mérvét a 33. szakaszban újra felállítja, és hogy a leszámolási rend 12-ik szakaszában a tőzsdei kötés a lebonyolításban nagy szerepet játszik, mindazonáltal megfontolást érdemel, hogy a kötet, mint adóegységet elfogadjuk-e? Tán nem annyira az volna itt mérvadó, hogy az adóegység összege ily módon az autonóm tőzsdehatóság megállapításától függne, hanem inkább az, hogy az adóegység ezen esetben igen különböző értéket képviselne. Ha a szokások 33-ik szakaszában említett kötések értékösszegét egymással összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy egy ilyen kötés értéke 500 forint és 10,000 forint közt mozog. Nem volna pedig igazságos egyenlő nagyságú adót róni két oly ügyletre, melyek közül az egyik csak 500 forint, a másik pedig közel 10,000 forint iránt köttetik. Mint-

hogy továbbá a tőzsdén kívüli ügyletek túlnyomó része nem tőzsdei kötésekben, hanem egyáltalában kisebb összegekben kötetik, a tőzsdei ügyletek túlságosan előnyösítve volnának, szemben a tőzsdénkívüli ügyletekkel. Ezek oly aránytalanságok, melyek az egyszerűbb számítás előnyei által már azért sem volnának teljesen compensalva, mert a tőzsdei kötés amúgy sem lehet valamennyi ügyletnél kizárólagosan az adóegység. A tőzsdei kötésnek, mint adóegységnek mellőzése különben is csak a leszámolás alá tartozó és kerülő ügyleteknél okozna némi nehézségeket, mert a bejelentésnek egész kötésre, vagy egy kötés többszörösére kell kiterjednie és tört részek a leszámolásnál figyelembe nem vehetők (l. a leszámolási rend 12-ik szak. 3-ik bekezdését). Azt hiszem azonban, hogy ezen intézkedés dacára nem volna lehetetlen a tőzsdei kötést, mint adóegységet kikerülni és mellőzni.

A tőzsdeadónak ilyen berendezésénél két nagy ügyletcsoport szolgáltatná biztosan az adót: az egyik a Giro- és Pénztáregylet által kezelt csoport volna, és a másik a bankok- és váltóháztulajdonosoknál központosuló forgalom, különösen ha ez utóbbinál jövedéki napló vezetése kötelezőleg előíratik. A hatályosabb ellenőrzés érdeke kívánja, hogy minél több ügylet kerüljön e két csoportba és azért különösen előnyös volna, ha a leszámolási eljárás alá minél több tőzsdei ügylet vonatnék, azaz hogy az eddigi közvetlenül kötött tőzsdei ügyletek számaránya csökkentetnék.

Közel feküdt reám nézve a kísértés, hogy az épp tárgyalt alapon egy szakaszokba foglalt tervezetet szerkeszszek, de végre mégis tekintetbe kellett vennem, hogy a pályakérdésben kitűzött feladatokat így tán mégis messze túlhaladnám. Egy részletes tervezet gyakorlati értékkel különben is csak akkor bírhat, hogy ha az alapelvek iránt előzetes megállapodás történnék. De bármily alaphól induljunk ki, czélszerű lesz az ezen nyugvó tervezetet egy szakenquête elé terjesztteni és ennek véleményét kikérni.

Ilyképpen könnyebben találhatjuk meg a módot, hogy mikép egyeztessük össze az államnak adópolitikai érdekeit az értékpapirforgalom azon jogos érdekével, hogy az adókötelesség teljesítése a forgalom minél kisebb háborgatásával járjon. Az enquête különösen a részletkérdések helyes megoldására nézve tehet jó szolgálatokat.

Mi volna a magyar tőzsdeadónak pénzügyi eredménye, ha az előbb vázolt vonásokban életbeléptettetnék? Kellő statisztikai adatok hiányában a biztos felelet nehéz. Hiányoznak az adatok

a tőzsdei-, vagy tőzsdénkívüli értékpapírforgalom összegére nézve és miután a Giro- és Pénztáregylet csak 1894 márcz. 1-én kezdte meg működését, azt sem tudhatjuk még, hogy mekkora azon ügyletek egy évi értékösszege, melyek a leszámolás útján bonyolítottatnak le.¹ Ezen adatok hiánya daczára némi támpontokat kapunk az osztrák tőzsdeadó bevételi eredményeiben. Az osztrák tőzsdeadó az első évben kereken 600,000 frtot jövedelmezett; ennyi lett a második évre is előirányozva. Ausztriában három értéktőzsde van: a bécsi, prágai és trieszti. Az eddigi kimutatások szerint a két utóbbi tőzsde csak jelentéktelen bevételeket szolgáltatott és az oroszánrészt a bevételnek több mint $\frac{9}{10}$ része a bécsi tőzsdére esett. A tőzsdénkívüli forgalomban szintén a bécsi piacz részesedése tulnyomó. A 600,000 frtos összbevételből majdnem 550,000 frtot Bécs szolgáltat tőzsdéjében, bank- és pénzváltói forgalmában.

Tekintve már most a mi viszonyainkat, már eleve mondhatjuk, hogy a mi tőzsdeadónknak aránylag tán még nagyobb részét a budapesti piacz fogja fizetni, mert az értékpapírforgalom Ausztria vidéki városaiban aránylag még nagyobb, mint a mi magyar vidéki városainkban. A tőzsdeadó végeredményénél majdnem elegendő tehát, ha a bécsi és a budapesti értékpapir-piaczot hasonlítjuk össze. Ha pedig Bécs 550,000 frtot adott, úgy Budapestén alig számíthatunk, az adóköret és magasságát körülbelül egyenlőnek véve 250—300,000 frtnál nagyobb bevételre. Ezen összegnél már is tekintetbe vettük a budapesti piacznak a legutolsó években mutatkozott nagyobb értéküzleti tevékenységét és élénkségét. Figyelembe kell különösen venni, hogy Bécsben nemcsak a tőzsdének látogatói sokkal számosabbak, hogy a tőzsdei

¹ A Giro- és Pénztáregyletnek 1895 első felében megjelent üzleti jelentése az 1894. év eredményéről csak töredékes kimutatásokat közölt, és éppen a mi bennünket érdekelne, a leszámolásra bejelentett értékpapir-ügyletek számbeli nagyságáról, adatokat nem ad; pedig ezekből lehetne csak a várható adóösszegre nézve biztosabb következtetéseket levonni. A jelentés szerint különben a leszámolás alá került értékpapírforgalom 1894 november 26-ikától december 31-ikéig 52 $\frac{1}{2}$ millió forint értéket képviselt. Ezt tizenkétszeresen véve egy évi forgalmul 628 millió forintot kapunk. Ennek adója volna az osztrák adótarifa szerint (5000 frt után 10 kr.) 12,500 frt, a francia tarifa szerint $\frac{1}{10}$ pro millevel 62,850 frt, és a német tarifa szerint $\frac{2}{10}$ pro millevel 125,700 frt. Ezen adóösszegek ugyancsak a tiszta tőzsdei ügyletek egy részéből kerülnének ki, de még így is oly csekélyek, hogy megbízhatóságukat jogosan kétségbe vonhatjuk.

jegyzés sokkal több papírnemre terjed ki, hanem még azt is, hogy a vagyonnak értékpapirokban való elhelyezése már sokkal régebben és erősebben honosult meg, mint nálunk és hogy ennél fogva a bécsi pénzváltóknak rendkívül élénk üzletforgalmuk van.

A 250—300,000 frtnyi bevétel tehát a valósághoz nagyon közel állhat. Ez pedig igen szerény összeg, ha arányba hozzuk évi adószolgáltatásunk mintegy 250 millió frtnyi főösszeghez, vagy pedig csak a bélyeg- és jogilletéki bevételnek kereken 32 millió forintnyi összegéhez. De még ezen szerény összeg sem volna teljesen új bevétel, mert a tőzsdeadó részben már eddig is hatályban volt, fix-tételekben megállapított adók helyébe lép.

Az államháztartásunkban ezen adó, a mostani körülmények közt tehát számbamenő változást nem volna képes előidézni. Mint socialpolitikai rendszabály pedig azon értelemben, hogy a folyton fejlődő ingó-vagyon terhét szemben az ingatlanéval egyenlősi, csak nagyon kis mértékben érvényesülhet. Ezen érvek tán az adó ellen szólnának, különösen oly időben, midőn az államháztartás amugy sem igényli az adóteher emelését. Ennek daczára több ok szól ezen adó behozatala mellett. Jogosultságát az adórendszer kiegészítése szempontjából kétségbevonni alig lehet, a mennyiben a keresetadóztatásnak hiányait pótolja még pedig nem új, gyökeresen eredeti módon, hanem az eddig már hatályban volt mód-szerek csekély átalakítása mellett. Alapos különben a remény, hogy gazdasági életünk fejlődésével ezen adó is emelkedő jelentőséggel fog birni. A tapasztalat, melyet egyéb bélyeg- és illetékadóinknál már eddig is szereztünk, e tekintetben kétséget alig hagy fenn.

Fejtegetésemből kitűnt, hogy oly alacsony adóláb mellett, minővel a magyar tőzsdeadó életbe léptethető, a tőzsdének sem szabad forgalmát, sem jövő fejlődését féltetni nem kell. Közgazdasági hátrányokról tehát szó nem lehet, ami pedig az adópolitikai szempontot illeti, fontos az, hogy az új teher a keresetnek előkelőbb, tehát adózóképesebb formáit érinti. És ha egyelőre nagy összeget nem is hajtana, éppen a kedvezőbb államháztartási viszonyok mellett ezen összeg arra volna használható, hogy a kereseti ágak legalacsonyabb fokán állók terhén könnyítsünk. A jelenlegi I. osztályú kereseti adónknak alávetett adózók körében könnyen feltalálhatjuk azon categoriákat, melyeknél ezen teherkönnyítés nagy és igazságos jótétemény volna. A tőzsdeadó ily módon a helyes arányosság helyreállításához még szerény adóbevételek

mellett is elég hathatósan működhetik közre. Ha azonban a tőzsdeadó bevételét nem kívánjuk a kereseti adón belül való arányosításra felhasználni, hanem a tőzsdeadónak a bélyeg, vagy illetékszerű természetéből indulnánk ki, úgy a bevételi többlet tán leghelyesebben arra szolgálhatna, hogy ellenében a csekély értékű hagyatékoknál az adómentességi határ, mely eddig 100 frtban van megállapítva, feljebb emeltessék.

Megjegyzendő végre, hogy élénkebb mozgalmat, mely a tőzsdeadó behozatalát nálunk sürgetné, eddig nem igen tapasztalhattunk. E mozgalom lényegében eddig nem is állott egyébből, minthogy a kérdés a parlamentben incidentaliter szóba került, a nélkül azonban, hogy formális határozat hozatott volna.

De ha pozitív tervek, vagy javaslatok napirendre még nem is kerültek, a tőzsdeadó kérdése nálunk talán még sem tisztán elméleti. Az osztrák kormánynak 1892-ben tett azon kijelentése, hogy a magyar kormány szintén hajlandó egy tőzsdeadó-javaslat előterjesztésére, czáfolatlan maradt; továbbá a magyar kormány elnökének, Wekerlének 1893 április 15-én a képviselőházban tartott beszéde azt bizonyítja, hogy a kormányelnök, ki a pénzügyi tárczát is vezeti, híve a tőzsdeadónak. Míg gazdasági szempontból különösen a játékszenvedély apasztása tekintetében hatálytalannak gondolja, adózási szempontból teljesen jogosultnak tartja. Azon élénk és általános tetszés, mely nyilatkozatának ezen utóbbi részét követte, arra enged következtetést, hogy egy tőzsdeadó-javaslat biztosan elfogadhatnák.¹

¹ Így állott a tőzsdeadó ügye az 1894-ik év derekán. Egy concret tőzsdeadó-javaslat akadályja tényleg abban rejlett, hogy a tőzsdei leszámolási eljárás, mely a tőzsdeadó kivetésénél és beszedésénél a főszerepre volna hivatva, csupán az 1894-ik év folyamán rendeztetett be. Ezen leszámolás meghonosítása és az ott szerzett tapasztalatok értékesítése nélkül pedig kellő törvényjavaslati operatum el nem készülhet. Ezt Wekerle Sándor maga kiemelte. Minthogy ezen előfeltétel beteljesedése sokáig nem késhetik, egy javaslat előterjesztése csak rövid idő kérdése lehet. Különben Wekerle 1894 őszén a költségvetési vita alkalmával és pár hónappal később 1895 február havában utódja, Lukács László pénzügyminister újból kijelentette, hogy a tőzsdeadó a kormány adóprogrammjának kiegészítő részét képezi. Ma már tehát nem annyira az érdekelhet bennünket, hogy lesz-e tőzsdeadónk, hanem inkább az, hogy milyen lesz ezen tőzsdeadónk, és éppen azért csak kevesebb figyelmet érdemel már azon körülmény, hogy a legutóbbi időben legifjabb politikai pártunk, a kath. néppárt is felvette a tőzsdeadót pártprogramjába, és hogy az 1895-iki gazdacongressus is foglalkozott ezen adóval.

FÜGGELEK.

A) A német tőzsdeadótörvény.

(Az 1894. április 27-iki birodalmi bélyegtörvény.)

1. §.

A mellékelt díjjegyzék (Tarifa) 1., 2., 3. és 5. száma alatt felsorolt okiratok, továbbá a 4. szám alatt meghatározott ügyletek után az ugyanott megállapított adók járnak a következő szabályok szerint.

I. Részvények, járadékok és adóssági levelek.

(Díjjegyzék 1–3. száma alatt.)

2. §.

A díjjegyzék 1–3. száma alatt megállapított bélyegkötelesség aképpen teljesítettik, hogy az adóösszeg az illetékes adóhivatalnál lefizettetik. E hivatal intézkedni fog az iránt, hogy a felmutatott értékpapírok megfelelő összegű birodalmi bélyegjegyekkel látassanak el, vagy pedig bélyegfelnyomással jelöltesse-nek meg.

A szövetségi tanács határozza meg azon eseteket, melyekben és azon feltételeket, melyek alatt az adóhivatal hivatalos közbenjárása nélkül az adó lerovása bélyegjegyeknek kellő időben való alkalmazásával eszközölhető.

3. §.

Külföldi értékpapírokat, melyeket külföldön kötött ügylet útján, az ügylet megkötése idejében belföldön lakó szerződő fél szerzett be, és melyeket neki a külföldről küldenek, vagy melyeket ő vagy képviselője a külföldről hoz be, az értékpapír beszerzője köteles, még pedig a belföldre való behozataltól számított 14 nap alatt, adóztatás végett bejelenteni. A ki ezen bejelentést elmulasztja, továbbá az, a ki a díjjegyzék 1–3. szám alatt megjelölt értékpapírokat a belföldön kibocsátja, elidegeníti, elzálogosítja, vagy az, ki ezen értékpapírokra vonatkozólag élők közti ügyletet köt, fizetéseket eszközöl, mielőtt ez adózási kötelesség teljesítve, vagy a szövetség-tanács által előírt ellenőrzési szabályzat betartva volna, pénzbüntetés súlya alá esik, mely az eltitkolt adóösszeg 25-szörösére rug. A büntetés legkisebb összege azonban 20 márka minden értékpapír darab után

Ezen büntetések érik különösen és teljes összegben azon személyt, ki mint szerződő fél vagy ki egyéb minőségben a kibocsátásban, elidegenítésben, elzálogosításban vagy egyéb ügyletekben résztvett.

Ugyanezen személyek egyetemleg felelősek az adóösszeg fizetéseért.

4. §.

Bélyegköteles belföldi értékpapiroknak aláírásra való bocsátása vagy pedig folytatólagos befizetési felhívások közzététele előtt az értékpapir kibocsátója köteles az értékpapir darabjainak számát, nemét, névértékét és a bekövetelt befizetések összegét a szövetség-tanács által előírt alakban az illetékes adóhivatalnál bejelenteni.

E szabály megsértése 50—500 márka pénzbüntetéssel sújtatik.

5. §.

A birodalmi bélyegadóknak alávetett értékpapirok után az egyes államokban ¹ további bélyegadó (díj, sportula stb.) nem jár.

Ezen értékpapiroknak átírása a társaságok könyveiben és lajstromaiban (Register) stb. vagy az értékpapirokra jegyzett átruházási nyilatkozat (hátiratok, engedmények stb.) nem esik adó alá.

Egyébiránt az egyes államok szabályai, különösen a telekkönyvi bejegyzések czéljából kiállított okiratokra vonatkozólag érintetlenül maradnak.

6. §.

Az ezen törvény hatályba lépte előtt kibocsátott belföldi, és a birodalmi bélyeggel ellátott külföldi értékpapirok adókötelessége az 1881. július 1-sejéről kelt törvény szerint bírálandó el. Ugyanez áll a törvény hatályba lépte után kibocsátott belföldi értékpapiroknál azon befizetésekre nézve, melyek még a jelen törvény hatályba lépte előtt eszközöltettek. Ezen törvény hatályba lépte előtt kibocsátott, de birodalmi bélyeggel el nem látott külföldi értékpapirok, ha a törvény hatályba léptétől számított hat hó alatt bélyegzés végett felmutattatnak, az 1881. július 1-sejéről kelt törvény szerint, későbbi felmutatás esetében pedig jelen törvénynek a hasonnemű belföldi értékpapirokra a díjjegyzék 1a és 2a alatt megállapított tételei szerint bélyegzendők.

Értékpapirok, melyek pusztán a becserélés czéljából, azaz az okirat megújítása végett, azonban az eredeti jogviszony módosítása nélkül, bocsátatnak ki, adómentesek, ha a becserélendő darabok szabályszerűleg bélyegezettek vagy pedig adómentesek voltak, és azonkívül a szövetség-tanács ellenőrzési szabályai betartottak.

II. Vételi és egyéb beszerzési ügyletek.

(Díjjegyzék 4. száma.)

7. §.

A díjjegyzék 4. száma alatt előírt adó valamennyi belföldön kötött és ott megjelölt ügylet után jár.

¹ «Állam» alatt a német birodalom tagját képező szövetséges állam értendő.

Külföldön kötött ügyletek adókötelesek, ha mindkét ügyfél belföldön lakik; ha csak az egyik fél lakik a belföldön, az adóösszeg fele fizetendő. Kereskedői cégeknek a lakhely kérdése azon kereskedői telep székhelye szerint döntendő el, mely az ügyletet kötötte.

Külföldön kötöttnek veendő azon ügylet is, mely levél vagy sürgöny útján, a belföld és a külföld helye közt jött létre.

8. §.

Feltételes ügylet, az adóköteleesség tekintetében feltétlennek veendő. Ha az egyik ügyfélnek választási joga van, vagy pedig, ha egyik fél jogosult, bizonyos határokon belül a szállítás mérvét meghatározni; az adóösszeg az ügylet tárgyának lehető legmagasabb értéke szerint számítandó.

Minden megállapodás, mely által az ügylet teljesítése módosított szerződési feltételek mellett vagy ugyanazon feltételek mellett, de ellenszolgáltatásért egy későbbi határidőre halasztatik, új adóköteles ügyletnek veendő.

Ha az ügyletet bizományos kötötte (kereskedelmi törvény 360-dik szakasza) az adó jár nemcsak azon ügylet után, melyet a bizományos egy harmadik személylyel kötött, hanem a bizományos és a megbízó közti lebonyolítási ügylet után is; kivéve a 12. §. 2-dik bekezdésében tárgyalt esetet.

Oly ügyletek, melyek «feladás» (Aufgabe) kikötése mellett kötöttek, adókötelesek. A végleges ellenügyfél megjelölése (feladás) adómentes, ha az legkésőbb az ügylet kötését követő köznapon történik; a későbbi megjelölés új adóköteles ügyletnek vétetik.

9. §.

Az adófizetésre első sorban kötelezett:

1. ha az ügylet belföldön lakó közvetítő közbenjárásával kötöttett, ezen közvetítő;

egyéb esetekben:

2. ha az ügyfelek egyike belföldön lakó fél, ezen fél;

3. ha az ügyfelek közül csak az egyik, belföldön lakó és a kereskedelmi törvény 28-dik szakasza szerint kereskedelmi könyvek vezetésére kötelezett kereskedő, ezen utóbbi;

4. a bizományos és megbízó közti lebonyolítási ügyletben a bizományos (8. §. 3-dik bekezdés);

5. minden egyéb esetben az elidegenítő.

A belföldön lakó közvetítők és az ügyfelek egyetemleg felelősek az adóösszegért, azonban oly ügyleteknél, melyek után csak fél adó jár (7-dik §. 2-dik bekezdés), a belföldön nem lakó fél az adófizetéseért nem felelős.

A közvetítő jogosult az általa lefizetett adó megtérítését az adóért felelős ügyfelek mindegyikétől követelni.

10. §.

Az adófizetésre első sorban kötelezett személy tartozik az adóköteles ügyletről kötjegyet kiállítani, melyen a közvetítő és az ügyfelek neve és lakhelye,

az ügylet tárgya és feltételei, különösen az ár, és végre a szállítás határideje kitüntetendők. A kiállító aláírása nem lényeges kellék.

A kötgjegy egy már előzőleg bélyegzett, vagy a kellő bélyegjeggyel ellátott és két részre választható űrlapon állítandó ki, melynek egy-egy része a két ellenügýfél számára szánt. Legkésőbbben az ügylet megkötése utáni harmadik napon a kötgjegy kiállítója az ellenügýfél számára szánt részt, ha pedig a kötgjegy kiállítója a közvetítő volt, ez a mindkét ügýfél számára szánt részt megküldeni tartozik.

A közvetítők a megküldést és a felhasznált bélyegek összegét üzleti könyveikben feljegyezni kötelesek.

Az adótéljesítésre első sorban kötelezett személy adóköteles ügyletekről bélyegtelen kötgjegyeket ki nem állíthat és forgalomba nem hozhat.

11. §.

Ha az adótéljesítésért felelős ügýfélnek (9. §. 2. bekezdés) a törvényesnél alacsonyabb bélyeggel ellátott kötgjegyet kézbesítenek, ezen fél köteles az ügylet megkötésétől számított 14 nap alatt a hiányzó bélyeget a kötggyen pótlólag leróni, ha pedig bélyegzett kötgjegyet egyáltalában nem kapott volna, ugyanezen idő alatt a 10-dik §. 1. és 2-dik bekezdésében foglalt szabályok szerint köteles eljárni.

Ha a közvetítő közbenjárása mellett kötött ügyletnél (9-dik §. 1. szám) két ily ügýfél volna érdekelve, úgy ezek mindegyike a neki kézbesített kötggyen hiányzó bélyegösszegnek csupán felét köteles pótolni, vagy pedig az általa kiállítandó kötgjegyet csak a törvényes bélyegösszeg felével tartozik ellátni.

A kötgjegy nem kézbesítése folytán ezen szabályok szerint fizetett adó visszatérítetik, ha utólag beigazoltatik, hogy az első sorban kötelezett fél, a 10-dik §-ban foglalt kötelességeinek kellő időben megfelelt. A határozathozatal közigazgatási úton történik.

12. §.

Egy kötgjegybe több adóköteles ügylet foglalható, ha ezen ügyletek mindegyike ugyanazon adótétel alá esik és ugyanazon napon, ugyanazon ügýfelek közt jött létre, kik egyenlő minőségben működtek közre. Az adó összege ezen esetben az ügyletek összértéke után számítandó.

Ha a bizományi ügyletnél a nem helyben lakó megbízó fél számára, ki egyuttal mint egy harmadik személy bizományosa lép fel, a kötgjegy «bizomány» (In Commission) jegyzettel láttatik el, a nem helyben lakó megbízó fél és ennek megbízója közti lebonyolítási ügylet adómentes, ha ezen lebonyolítási ügyletről szóló kötgjegyet azon megjegyzéssel látja el, hogy az ugyanazon összegről, vagy ugyanazon árúról és árról szóló számozott és bélyegzett kötgjegy (14. §.) kezei közt van.

Ha egy kötgjegyben egy vételi ügylet és egyidejűleg egy visszavételi, de későbbi időpontban teljesítendő ügylet foglaltatik, a díjjegyzék 4. számában foglalt azonos tárgyak egyenlő összege, illetve mennyisége felett (Report-, Deport-, Kostügylet) a két ügylet közül csupán a magasabb értékű az adóköteles, és az adóösszeg ezen magasabb érték után számítandó.

13. §.

Adómentesek olyan csereügyletek, melyeknek tartalmát azonos nemű érték-papírok különböző értékösszegre vagy különböző kamatszelvevény lejáratra szóló darabjainak, még pedig minden ellenszolgáltatás nélkül való, becserélése képezi.

Nem tiszta kölcsönügyletek, melyeknél az átvevő jogosult az átvett érték-papírok helyébe más hasonló nemű darabokat visszaszolgáltatni, adómentesek, ha ezen ügyletek kölcsöndíj, ellenszolgáltatás, felpénz, vagy egyéb más jutalék nélkül és legfőleg egy heti visszaszolgáltatási határidő kikötése mellett kötöttek. A kiállítandó körtjegyekre «ingyenes kölcsönügylet» (Unentgeltliches Leihgeschäft) feljegyzés helyzendő.

14. §.

A körtjegyeket sor- és időrendben számozva kötelesek megőrizni, még pedig a 39-ik §-ban említett intézetek, továbbá oly intézetek és személyek, melyek iparszerűleg üznek vagy közvetítenek adóköteles vételi és beszerzési ügyleteket 5 évig, egyéb személyek 1 évig.

15. §.

Ha adóköteles ügylet megkötésénél mindkét ügyfél nem kereskedő, illetve nem oly személy, ki a kereskedelmi törvény 28-dik szakasza szerint kereskedelmi könyvek vezetésére kötelezve lenne, és az ügyletről mindkét fél által aláírott szerződési okirat lett kiállítva, úgy a 9., 10., 11., 12., 14-ik §§ szabályai nem alkalmaztatnak. A szerződő felek kötelesek ezen esetben a szerződési okiratot az ügylet kötésétől számított 14 nap alatt az adóhivatalnál bélyegzés végett felmutatni. Ezen köteleesség nem terjesztetik ki a belföldön nem lakó ügyfélre oly ügyletekre nézve, melyeknél csak az adó fele jár (7. § 2-dik bekezdés).

16. §.

Oly ügyleteknél, melyeknél az adó kellő időben való kiszámítása lehetetlen, az adófizetés a szövetség-tanács által megállapítandó feltételek alatt felfüggesztetik mindaddig, míg a kiszámítás lehetségessé válik.

A szövetség-tanács állapítja meg továbbá, hogy ezen esettől eltekintve, mily körülmények közt engedhető, különösen a külföldön kötött ügyleteknél, a körtjegynek későbbi időpontban való kiállítása.

17. §.

A szövetség-tanács állapítja meg közelebről azon feltételeket, melyek alatt a díjtjegyzék 4-dik számában említett adóknak lerovására szükséges bélyegjegyeknek hitelre való eladása megengedhető.

18. §.

Ügyletek, melyek a díjtjegyzék 4-dik száma szerint adókötelesek, vagy melyek ezen díjtjegyzék száma szerint adómenteseknek vannak kijelentve, úgy okiratok mindezen ügyletekről az egyes államokban bélyegadóknak nincsenek

alávetve. Ha azonban ezen okiratok bíróság avagy közjegyző előtt lesznek kiállítva vagy hitelesítve, úgy a díjjegyzék 4-dik számában az ügyletre előírt adón kívül az egyes államokban bírósági vagy közjegyzői felvételekre, vagy hitelesítésekre netán előírt bélyegadók (díjak, illetékek stb.) külön szintén járhatnak.

19. §.

A ki a 10-dik § 1. és 2. bekezdésében, a 11. § 1. és 2. kekezdésében és a 15. §-ban foglalt szabályokat megszegi, vagy a kötjegyet a 12-dik § 2-dik bekezdésében, vagy a 13-dik §-ban említett toldalékkal a valóságtól eltérőleg ellátja, vagy a díjjegyzék 4. a) számában engedélyezett adóelengedés elnyerése végett valótlan adatokat terjeszt elő, pénzbüntetéssel sújtatik, mely az eltitkolt adó, vagy a kivított adóelengedés 50-szeres összegével egyenlő, legalább azonban 20 márkára rüg.

Ha az eltitkolt adóösszeg nagysága meg nem állapítható, a pénzbüntetés 20 márkától 5000 márkáig terjedhet.

20. §.

Ha valaki a 19-dik § alapján már büntetve volt, és ezen § szabályait újból megszegi, a 19. §-ban előírt büntetésen felül egy külön pénzbüntetéssel sújtandó, mely 150 márkától 5000 márkáig terjedhet.

Ezen visszaesési büntetés alkalmazandó tekintet nélkül arra, vajjon az előbbeni büntetés ugyanazon vagy más, a német szövetséghez tartozó államban lett kimondva. Kiszabandó akkor is, ha az előbbeni pénzbüntetés csak részben lett kifizetve; vagy ha egészben, vagy részben el lett engedve.

Ki van zárva ezen büntetés, ha a legutolsó büntetés lefizetése vagy elengedése óta és az új megszegés elkövetése közt 5 évnél hosszabb idő folyt le.

21. §.

A ki a 10. § 3-dik bekezdésében és a 14. §-ban foglalt szabályok ellen vét, 3 márkától 5000 márkáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtandó.

III. Sorsjegyek.

(Díjjegyzék 5-ik száma.)

22—30-dik §§ tárgyunkhoz nem tartoznak.

IV. Általános határozatok.

31. §.

A szövetségi tanács rendeleti úton szabályozza az ezen törvény szerint használandó bélyegjegyek és űrlapok készítési és eladási módzatait, továbbá a kötjegyek alakjait és a bélyegek alkalmazását. Megállapítja azon feltételeket is, a melyek alatt elrontott bélyegjegyekért és űrlapokért megtérítés adatik.

32. §.

Bélyegjegyek, melyek nem az előirt módon alkalmaztatnak, nem létezőknek tekintendők.

33. §.

Az ezen törvényben megállapított adókötelesség teljesítése iránti viták eldöntésére a birói út meg van engedve. A kereset a kereseti jog elvesztésének terhe alatt a behajtástól vagy a fentartással teljesített fizetéstől számított 6 hó alatt indítandó meg. Ezen határidő kiszámítására nézve a polgári perrendtartás szabályai irányadók. Illetékes a per tárgyának értékére való tekintet nélkül a «Landgericht» (I-ső folyamodású társas bíróság) és ha ezen bíróságnál kereskedelmi tanács van szervezve, ezen tanács. A «revisio», úgy mint a «panasz» (Beschwerde) az «Oberlandesgericht» (II-od folyam. társas bíróság) határozatai ellen a «Reichsgericht»-hez intézendő.

34. §.

E törvény vagy a végrehajtási rendelet szabályainak megszegései, a mennyiben a törvényben külön büntetés súlya alá nem esnek, 150 márkáig terjedhető rendbüntetéssel sújtatnak.

Ugyanezen büntetés alkalmazandó, ha a 3., 19. és 26. §§ eseteiben a körülményekből az tűnik ki, hogy adóeltitkolás nem volt elkövethető és nem szándékoltatott.

35. §.

Az ezen törvény alapján kiszabandó büntetések szövetszervezeteknél és részvénytársaságoknál az igazgatósági tagokat, betéti társaságoknál a belfagokat, közkereseti társaságoknál szintén a belfagokat egyszeri összegben, azonban a felelős személyek egyetemleges kötelezettsége mellett terhelik. Hasonló az eljárás oly más esetekben, midőn az ügyletnél több személy együttesen képviseli ugyanazon ügyfelet, vagy több személy egy ügyfélként szerepel.

A 20-dik §-ban előirt visszaesési büntetés kimérésénél e rendelkezések nem alkalmazandók.

36. §.

Az ezen törvény megszegésénél alkalmazandó közigazgatási büntetési eljárásban a büntetésnek enyhítésére, kegyelem útján való elengedésére, végrehajtására és a büntetési indítvány elévülésére nézve az 1869 junius 10-iki váltóbélyeg-törvény 17. § 1. bekezdésének, továbbá a 18. és 19. §§ szabályai alkalmazandók. A jelen törvény alapján kiszabott pénzbüntetések azon állam kincstárának javára esnek, melynek hatósága hozta meg a pénzbüntetést kimondó határozatot.

37. §.

A pénzbüntetés az elítélt fizetési képtelenségének esetében szabadságvesztés büntetésére nem változtatható. A pénzbüntetés iránti végrehajtási eljárás folyamán a német elítélt beleegyezése nélkül, ingatlan el nem árverezhető.

38. §.

A jelen törvényben említett hatóságok és hivatalnokok alatt, ha csak ugyanezen törvény rendelkezéseiben az ellenkező kimondva nincsen, az illető állami hatóságok és hivatalnokok értendők.

Ha a törvény eltérőleg nem intézkedik, az államok kormányai állapítják meg, melyek a törvény szerint illetékes hatóságok és hivatalnokok.

Az államok kormányai gyakorolják az ellenőrzést az illető hatóságok és hivatalnokok felett.

39. §.

Az egyes államokban a bélyegellenőrzéssel megbízott hatóságok és hivatalnokok az ellenőrzési tisztük teljesítésére szükséges jogosítványok felett épp úgy rendelkeznek az ezen törvényben előirt bélyegadóknál, mint az állam törvényeiben előirt bélyegadók tekintetében.

Az ellenőrzési szemlét ezen bélyegadókra nézve az államkormány által kiküldött magasabb hivatalnokok végzik a nyilvános intézeteknél, részvénytársaságoknál, részvényekre alapított betéti társaságoknál, bejegyzett szövetkezeteknél és korlátozott felelősségű társaságoknál, a mennyiben ezek a díjjegyzék 4-ik száma szerint adóköteles ügyleteket iparszerűleg űznek vagy közvetítenek.

Hasonló szemléknek vannak alávetve a határidőügyletek elszámolásának könnyítésére berendezett intézetek.

Az ellenőrző hivatalnoknak valamennyi erre vonatkozó okmányok, és szükség esetén az üzleti könyvek betekinthetés végett felmutatandók.

A pénzügyi hatóság a 2-ik bekezdésben nem említett személyektől egyes határozott adóköteles ügyletre vonatkozó okiratok felmutatását követelheti.

40. §.

Azonkívül a birodalmi hatóságok, az egyes államok és községek hatóságai és hivatalnokai, a kereskedelmi hatóságoktól kiküldött szakértői bizottságok és választott bíróságok, közjegyzők kötelesek az előttük felmutatott okiratok bélyegkötelelességét megvizsgálni; és a tudomásukra jutott törvényszegéseket az illetékes hatóságnál feljelenteni.

41. §.

A szövetség-tanács állapítja meg, hogy a közigazgatási büntetési eljárás mely eseteiben hallgatandók meg szakértők. E szakértők ott, a hol kereskedelmi hatóságok léteznek, ez utóbbiak által jelölendők ki.

A kereskedelmi hatóságok, tekintettel kerületük különös viszonyaira és szokásaira, e törvény végrehajtása és az adófizetés biztosítása érdekében szabályrendeleteket bocsáthatnak ki, melyeknek érvényessége azonban az államkormány jóváhagyásától függ.

42. §.

A végrehajthatóság és a végrehajtási eljárás tekintetében ezen birodalmi bélyegadók az állami adókkal egyenlők.

43. §.

A birodalom pénztárai az ezen törvényhez csatolt díjjegyzék 1., 2., 3. számai alatt foglalt adókra nézve mentesek.

Más személyi mentességek nincsenek, ha csak kifejezetten kivételesen engedélyezve nem lettek.

A terhes magánjogi czímen alapuló mentességek megszüntetése végett kárpótlásra, továbbá az ilyen mentesített által fizetett bélyegösszeg megtérítésére nézve a váltóbélyegadótvény szabályai megfelelőleg alkalmazandók (26. § 2—4. bekezdés).

44. §.

A birodalmi pénztár részéről 2⁰/₀-ot kap minden szövetséges állam azon összeg után, melyet az államsorsjegyek kivételével, ezen állam saját területén szedett be a birodalmi bélyegjegyek, bélyegzett úrlapok elárusításából vagy ezen birodalmi bélyegadók fejében történt közvetlen készpénz-befizetésekből.

45. §.

Ezen adóbevételekből levonandók:

1. a törvényen vagy általános kormányrendeleten alapuló adóelengedések és visszatérítések;

2. a 44-dik § értelmében a beszedésért és kezelésért adott összeg; a maradék

a birodalmi pénztárba kerül és azután az államoknak népességük arányában, illetve azon arányban utalandó ki, a melyben a birodalom összköltségeihez járulnak (Matricularbeitrag).

46. §.

Ezen törvény 1894 május 1-sején lép hatályba. Helgoland szigete tekintetében a törvény hatályba lépését egy a szövetség-tanács hozzájárulásával kibocsátandó császári rendelet fogja megállapítani.

Tarifa (Díjjegyzék).

Folyó szám	Az adó tárgya	Adótétel		Márka	Fillér	Az adószámítás módja
		száz	ezer			
		után				
1	Részvények, járadék- és adóssági levelek. a) belföldi részvények és részvény-részjegyek, továbbá ideiglenes elismervények, ilyen értékpapírokra történt befizetésekről ... b) külföldi részvények és részvény-részjegyek, ha a belföldön kézbesítették, elidegenítették, elzálogosították, vagy rájuk vonatkozólag élők közti ügylet kötöttet, vagy fizetés eszközöltetett, azonos feltételek alatt ideiglenes jegyek ilyen értékpapírokra történt befizetésekről ... Az adó minden darab után csak egyszer fizetendő. <i>Adómentesek:</i> Belföldi részvények, részvény-részjegyek, ideiglenes részvény elismervények ilyen értékpapírokra történt befizetésekről, ha oly részvénytársaságok által bocsáttatnak ki, melyek a szövetségtanács határozata szerint kizárólag közhasznú céloknak szolgálnak, a felosztásra kerülő tiszta nyereséget alapszabályszerűleg a részvénytőke 4 ^o / _o -ánál kisebb kamatozásra szorítják, a részvények kisorsolásánál vagy a társaság feloszlása esetében a részvények névértékénél nagyobb összeget nem biztosítanak, és a társasági vagyon egyéb maradvékát közhasznú célokra szánják.	1	—	—	—	
		1 ¹ / ₂	—	—	—	A névérték után, ideiglenes jegyeknél az elismert fizetés összege után és pedig: 1 a-nál 1 márkás fokokban 1 b-nél 1 ¹ / ₂ márkás fokokban, minden 100 márka, vagy ezen összeg törtje után. Az ideiglenes jegyek összegére fizetett adóösszeg, ha ezen adófizetés beigazoltatott, beszámíttatik a végleges részvény stb. adójába. Külföldi értékek átszámításánál a váltóbélyeg-adó szabályai megfelelőleg alkalmazandók.

Folyó szám	Az adó tárgya	Adótétel		Márka	Fillér	Az adószámítás módja
		száz	ezer			
		után				
2	Az ezen részvénytársaságok működési célja, a kevésbé vagyonos osztályok előnyére legyen megállapítva. a) Belföldi, a kereskedelmi forgalomra szánt járadék- és adósságlevelek (részkötvények is, a mennyiben a 3-ik szám alá nem tartoznak), továbbá elismervények az ezen értékpapírokra történt befizetésekről b) Külföldi államok, testületek, részvénytársaságok, iparvállalatoknak vagy egyébként külföldi származású és a kereskedelmi forgalomra szánt járadék- és adósságlevelei, ha a belföldön lettek kézbesítve, elidegenítve, elzálogosítva, vagy reájuk vonatkozólag élők közti ügylet kötöttet, fizetés eszközöltetett, azonos feltételek közt ideiglenes elismervények, az ezen értékpapírokra történt befizetésekről Az adó minden darab után egyszer jár. <i>Mentesek:</i> 1. A birodalom és az egyes a szövetséghez tartozó államok járadék- és adósságlevelei, továbbá ideiglenes elismervények ezen papírokra történt befizetésekről. 2. Külföldi bemutatóra szóló nyereménypapírok, melyek az 1871 június 8-iki törvény szerint bélyegeztettek.	—	4	—	—	A névérték után, ideiglenes elismervényeknél a befizetettnek elismert összeg után és pedig: 2 <i>a</i>-nál 40 filléres fokokban 2 <i>b</i>-nél 60 " " minden 100 márka és ennek minden törtje után. Az elismervény után fizetett adó beszámíttatik a végleges járadékpapir adójába. Ha a járadéklevél tőkeértéke magából a papírból ki nem tűnnék, olyanul az évi járadék 25-szöröse vétetik. Külföldi értékek átszámítása a váltóbélyeg-adó szabályai szerint történik.

Folyó szám	Az adó tárgya	Adótétel		Márka	Fillér	Az adószámítás módja
		száz	ezer			
		után				
	Jegyzet a tarifa 1. és 2-ik számához.					
	Külföldi papiroknak belföldön való kézbesítése gyanánt bírálandó el, ha ilyen papírok a külföldön kötött ügylet folytán, az ügyletkötés idejében a belföldön lakó fél által szereztetvén meg, ennek a külföldről megküldetnek, vagy ennek képviselője által a külföldről bevitetnek.					
	Élvezeti jegyek és ehhez hasonló, egy részvénytársaság nyereségében való részesedésre jogosító papírok, a mennyiben sem mint részvények, vagy részjegyek (Tarifa 1. szám), sem mint járadék- és adósságlevelek (Tarifa 2. szám) nem jelentkeznek, állandó adó alá esnek és pedig fizetnek:					
	a) amortizált részvények helyébe adott papírok.....	—	—	—	50	} Minden egyes okirat-darab után.
	b) minden egyéb papírok és pedig:					
	1. belföldiek	—	—	3	—	
	2. külföldiek	—	—	5	—	
	1894 május 1-seje előtt kibocsátott élvezeti jegyek ezen adóknak nincsenek alávetve.					
3	a) Belföldi bemutatóra szóló és állami jóváhagyással kibocsátott községek és községi egyesületek járadék- és adósságlevelei, úgymint ideiglenes elismervények az ezen értékpapírokra történt befizetésekről.....	—	1	—	—	Az értékpapír névértéke, illetve az elismert befizetés összege után és a tarifa 2. alatt a belföldi

Folyó szám	Az adó tárgya	Adótétel		Márka	Fillér	Az adószámítás módja
		száz	ezer			
		után				
	b) Belföldi, bemutatóra szóló és állami jóváhagyással kibocsátott, vidéki és városi föld- és telekbirtokosok testületeinek, földhitel- és jelzálogbankoknak, szállítási vállalatoknak járadék- és adóssági levelei, továbbá ezen papírokra történt befizetésekről szóló ideiglenes elismervények	—	2	—	—	papírokra előírt számítási módozat szerint 10, illetve 20 filléres fokokban minden 100 márka és 100 márka minden törtje után.
	Vételi- és egyéb beszerzési ügyletek.					
4	a) Vételi és egyéb beszerzési ügyletek. 1. Külföldi bankjegyek, külföldi papírpénz és külföldi pénznemek iránt. 2. A tarifa 1., 2., 3. számában megjelölt értékpapírnemek iránt A vételi és egyéb beszerzési ügylettel egyenlő részvénytársaság vagy részvényekre alapított betéti társaság alakításánál a részvényeknek megelőző aláírás alapján való kiosztása, vagy a részvénytársaság alakításánál a részvények átvétele az alapítók által vagy értékpapírok kiadása az első szerző személy számára.	—	$\frac{2}{10}$	—	—	Az ügylet-tárgy értéke után és pedig 20, illetve 40 filléres fokokban minden 1000 márka és ennek törtje után. A tárgy értéke az ügyletben kikötött vételár vagy szállítási ár, vagy pedig a tőzsdei vagy piaczi átlagár szerint állapítandó meg, mely a megkötés napjára nézve áll. Az értékpapírhoz tartozó kamat és osztalék-jegyek értéke tekinteten kívül marad.
	<i>Adómérséklés — (Ermässigung).</i> Ha az ügylettel beigazolhatólag az arbitrage-forgalomban a tarifa 4. a), 1. és 2. alá eső ügyleteknél azonos nemű tárgyakat a belföldön vásárolt és a külföldön eladott, vagy megfordítva, ha továbbá a külföld egyik tőzsdehelyén vett és másikon eladott, a bélyegadó					

Folyó szám	Az adó tárgya	Adótétel		Márka	Fillér	Az adószámítás módja
		száz	ezer			
		után				
	ezen ügyletek mindegyike után, a mennyiben értékösszegük egymást fedezi, $\frac{1}{20}$ pro mille-vel mérsékeltek, ha a két egymással szemben álló ügylet szorosan határozott árfolyam mellett, ugyanazon vagy két egymásután közvetlenül következő tőzsdenapon kötöttet. Nem tesz különbséget, ha az ügyfél az ügyletet maga kö-tötte külföldön vagy pedig metatárs segítségét vette igénybe. Hasonló feltételek alatt az adómerséklés igénybe vehető akkor is, ha a vétel és eladás tárgyát külföldi bankjegy, külföldi papírpénz képezi és ellenében pénznemek és váltók iránti ügyletek állanak. Egyszeri meghosszabbítása ezen külföldön kötött ügyleteknek adómentes, ha a meghosszabbítási határidő a fél hónapot meg nem haladja. Az ügyletek egyelőre teljes értékükben adóznak. A szövetségtanács részletesen intézkedik, hogy mily igazolványok alapján történhetett a tulfizetéseknek megtérítése. b) Vételi és egyéb beszerzési ügyletek, melyek egy tőzsde szokásai-nak alapul vétele mellett (loco, határidő, fix, termin, díj stb. ügyletek) oly árúk iránt kötöttek, melyek tőzsdei forgalom tárgyát képezik. Tőzsdei forgalom tárgyát képezőnek tekintendők az olyan árúk, melyek után azon tőzsdén, melynek szokásai voltak az ügyletnél mérvadók, határidőárak jegyeztetnek.				Ha az ügylet tárgyát a tarifa 2. számában a mentességek 1. pontja alatt, vagy pedig a tarifa 3-ik számában felsorolt érték-papír képezi, a névértéken felüli ügyletérték az adó számításánál tekinteten kívül marad, ha csak, az ügylet tárgyát képező ezen papírok névértéke az 5000 márkát felül nem haladja. Külföldi értékek átszámítása a váltóbélyeg-adó szabályai sze-rint történik.	

Folyó szám	Az a d ó t á r g y a	Adótétel		Márka	Fillér	Az adószámítás módja
		száz	ezer			
		után				
	<i>Mentességek — (Befreiungen).</i>					
	Ezen adó nem szedetik :					
	1. Ha az ügylet tárgyának értéke a 600 márkát meg nem haladja. Ha ugyanazon két ügyfél ugyanazon napon, egyenlő feltételek közt több ügyletet kötött hasonló tárgyakra iránt közvetítő nélkül vagy ugyanazon közvetítővel és az ügyletek együttes értéke a 600 márkát felülmúlja, az egyes ügyletre, még ha értéke a 600 márkát meg sem haladná, ezen mentesség nem alkalmazható.					
	2. Ha az áruk, melyek a 4. b) szerint adóköteles ügylet tárgyai, az egyik ügyfél által belföldön termeltettek vagy alakítottak át.					
	3. A jelzálog intézetek és bankok által kibocsátott bemutatásra szóló adósságlevelek kiadása, mint kölcsön- valuta a hitelkereső telek- birtokos számára.					
	4. Ugynevezett comptant-ügyletek, ha az ügylet tárgyát 4. a), 1. sz. alatt említett tárgy vagy veretlen arany és ezüst képezi. Comptant azon ügylet, melynél a tárgy szállításának a kötelezett részéről szerződészerűleg az ügyletkötés napján kell történnie.					
	5. Ügyletek, melyek a papír kisorsolásából származható veszteség elleni biztosításra kötöttek, azonban a kisorsolást követő vétel vagy más beszerzési ügylet adókötelessége érintetlenül marad.					
	Sorsjegyek :					
5	Fejtegetésünk tárgyát nem képezte.					

B) Az osztrák tőzsdeadótörvény.

1892 szeptember 18-iki törvény az értékpapírok forgalmának adóztatása tárgyában. (Értékpapír-forgalmi adó: Effectenumsatzsteuer.)

1. §.

Értékpapírok forgalma jelen törvény rendelkezései szerint külön adónak van alávetve.

Ezen adó jár a tőzsdén és a tőzsdén kívül kötött alap- vagy meghosszabbítási ügyletek után. Nem tesz különbséget a tőzsdei ügyleteknél: vajjon azok készpénzfizetésre, pár napi szállításra, határozott lejáratú határidőre kötöttek; vajjon leszámolás után vagy közvetlenül bonyolítottak le; vajjon mint vétel- és eladási ügyletek, mint díj-, mint költségletek, vajjon ismét a költségletek, egyes személyek vagy banküzletek részéről hosszabb vagy rövidebb időre kötöttek. Éppúgy nem tesz különbséget a tőzsdén kívül kötött ügyleteknél, vajjon ezek tőzsdei szokások alapul vétele mellett vagy nélkül kötöttek; vajjon vételi és eladási, szállítási vagy költségletek; és ez utóbbiaknál: vajjon egyes személyek vagy bankintézetek részéről rövidebb vagy hosszabb lejáratú időre kötöttek.

Belföldi váltók és kereskedelmi utalványok, vert vagy veretlen nemes fémek, külföldi váltók és egyéb külföldi fizetési eszközök tekintetében eszközölt forgalom adómentes, e mellett azonban az 1876. márczius 8-zi törvény (bir. törv. l. 26. száma) érintetlenül hagyatik.

Nagyobb appointek becserélése kisebbekre vagy megfordítva, sorsjegyek számkicserélése, éppúgy mint beváltása kisorsolt adóssági kötvényeknek, nem esik ezen törvény rendelkezései alá.

2. §.

Az értékpapírforgalmi adó állandó tételekben szabatik ki minden egyszerű kötés után.

Egyszerű kötés a bécsi tőzsdén hivatalosan jegyzett értékeknél és pedig százalékokban forgalomba jövő értékeknél 5000 frt osztr. ért. névérték, az ugyanazon tőzsdén darabszám szerint forgalomba kerülő értékeknél 25 darab, illetve azon névérték és azon darabszám, mely a bécsi tőzsdének a jelen törvény életbe léptetése idejében fennálló szokásai szerint bizonyos értékekre nézve egyszerű kötésnek van megállapítva.

A jelen törvény érvényességi területén létező egyéb tőzsdéken hivatalosan jegyzett értékekre nézve egyszerű kötésképez 5000 frt osztr. ért. névérték, illetve

azon névérték és azon darabszám, mely azon tőzsdének a jelen törvény életbe léptetésének idejében hatályban lévő szokásai szerint mint egyszerű kötés van megállapítva.

Azon esetre, ha az előbbeni pontokban érintett tőzsdék szokásaikat a tőzsdei kötésekre vonatkozólag módosítják, a kormány felhatalmaztatik, hogy ezen módosításhoz képest az értékpapírforgalmi adó mérvét rendeleti uton változtassa meg.

Oly értékpapiroknál, melyek osztrák tőzsdéken hivatalosan nem jegyeztettek, egyszerű kötetést 5000 frt névérték képez.

A tőzsdén kívül kötött köztügyletnél (10-ik §) a kötés a tényleges pénzforgalom után számítandó ki, és egyszerű kötetést 5000 frt pénzüsszeg képez. Minden egyéb tőzsdén kívüli ügyletnél, úgy a tőzsdei közvetlen ügyleteknél. (7. §), ezen szabály csak akkor alkalmazandó, ha ugyanazon ügylet tárgyát különféle értékpapír együttesen képezte.

Oly ügyletnél, a melynél a tárgy az egyszerű kötés mértékét meghaladja, minden töredék, mely egy kötés magasságát el nem éri, teljes kötésnek veendő. Ez áll olyan ügyletnél is, mely egyáltalában az egyszerű kötés magasságát el nem éri.

3. §.

Minden egyszerű kötés után az adó 10 kr. o. é., oly ügyleteknél, azonban melyek kamatozó államadóssági kötvényeket tárgyalnak, még pedig 500 frt névértéken alul, 5 kr. o. é.

A mennyiben jelen törvény eltérőleg nem intézkedik, az adó bélyegben rovandó le.

4. §.

Az 1. § 1. és 2. bekezdésében körülírt tőzsdei ügyleteknél, melyek hivatalos leszámolási iroda által bonyolítottatnak le, mindkét ügyfél az adót az irodánál benyújtandó bejelentési íven bélyeg alakjában rója le, még pedig 5 krral minden egyszerű kötés után.

A kellő módon bélyegzett bejelentési ívek alapján kiadott számlák, továbbá az azokra ragasztott címek (kezek) nem esnek további illeték alá.

5. §.

A leszámolást kezelő intézet saját felelőssége alatt ellenőrzi a 4-ik §-ban kiszabott adó pontos lerovását.

Az ezen ellenőrzéssel járó költségeikért és munkáikért a pénzügyminiszterium az intézetnek megtérítést engedélyezhet.

6. §.

A megelőző és a folyó évnél leszámolási (bejelentési) ívei sorszámmal ellátva a leszámoló iroda által 100–500 frtig terjedő pénzbírság terhe alatt megőrzendők.

A pénzügyi hatóság jogosítva van ezen íveket az iroda egy hivatalnoká-

nak jelenlétében átvizsgálni. Adóvétség esetét kivéve nincsen jogában az íveken levő aláírásokat megtekinteni. Az ívek ehhez képest rendezendők be.

Oly ívek után, melyek éppen nem, vagy nem kellőleg bélyegeztettek, az aláíró fél az eltitkolt adó 150-szeresével büntetetik.

7. §.

Az 1. § 1-ső és 2-ik bekezdésében említett tőzsdei ügyleteknél, melyek nem a leszámolási irodában bonyolítatnak le, (közvetlen ügyletek) az adót az átadó a számlán kellő bélyegjegyek felragasztása útján rója le.

Az 1876 márczius 8-iki törvényben (bir. törv.-lap 26. szám) megállapított számlabélyeg a közvetlen tőzsdügyleteknél alkalmazandó számláknál hatályon kívül helyeztetik.

8. §.

Minden közvetlen tőzsdügyletből (7. §) folyó értékpapíratadás alkalmazásával, ideértve a készpénzfizetés mellettieket is, az átadó köteles az átvevőnek az értékpapírokkal egyidejűleg, egy kellően bélyegzett számlát át szolgáltatni.

Ha az átadó nem ad számlát, vagy ha a számlát éppen nem, vagy nem kellő módon bélyegezte, az eltitkolt adó 150-szeresével, ismételt megszegés esetében 300-szorosával büntetetik.

9. §.

Ha a 4. vagy 7. §§ szerint kötött adóköteles ügyletnél alkusz közvetített, ennek kötgjegye nem esik az 1864 febr. 29-iki törvény 13-ik §-ában foglalt bélyegadó alá.

10. §.

A tőzsdén kívül kötött előlegezési ügyletek az 1862 december 13-iki törv. alapján az illetéki díjszabás 36. tétele alá esnek és a forgalmi adótól mentesek.

A tőzsdén kívül kötött költsügyleteknél az 1. § 1. és 2. bekezdésének megfelelőleg, a forgalmi adó vagy az adós (kostba adó) által az általa kiállítandó és átnyújtandó számlának kellő bélyegzése útján, vagy pedig ha ilyen számlát nem állított ki, a hitelező (kostbavevő) által az értékpapírok átvételét elismerő okirat bélyegzése útján rovandó le.

Az adókötelesség szempontjából közömbös: vajjon az értékpapírok a napi árfolyamon vagy azon alul vétettek kostba és vajjon a kostbavevő az átvett papírok felett rendelkezhetik-e vagy sem.

Az 1864 febr. 29-iki törvény 8. § lit. a) rendelkezése, a mennyiben itten a 2-ik bekezdés alatt tárgyalt ügyletekre vonatkozik, hatályon kívül helyeztetik.

11. §.

A 10. §-ban kiszabott adó lerovásáért első sorban a kostbavevő felelős. Ez köteles az ügylet megkötésénél úgy minden meghosszabbításánál a kostba-adótól egy kellően bélyegzett számlát követelni; vagy pedig egy az értékek átvételét igazoló okiratot (zálogjegyet, depotjegyet stb.) kiállítani.

E szabály megszegése az eltitkolt adó 150-szeresével büntetetik.

12. §.

Tőzsdén kívüli vételi és eladási, továbbá szállítási ügyleteknél, melyek kereskedelmi alkusz közvetítésével kötöttek, a forgalmi adót az alkusz mindkét félnek kézbesítendő kötgjegen bélyeggel rója le.

A két kötgjegynek a fél-fél adóval való bélyegzéseért az alkusz felelős, az eltitkolt adó 150-szeresének, mint büntetésnek terhe alatt.

13. §.

A tőzsdén kívül kötött adásvételi és szállítási ügyletek az 1. § 1. bekezdésében érintett értékek felett csak annyiban esnek a forgalmi adó alá, a mennyiben bennük egy az értékpapirkereskedést iparszerűleg űző kereskedő vett részt. Azon kereskedők, kiknek czégük a kereskedelmi czégjegyzékbe be van jegyezve (keresk. törv. 12-ik szakasza szerint bejegyzett kereskedők), az adó egyik felét az ellenügýfélnek kézbesítendő jegyzéken, másik felét a Registeren (14. §) róják le e bélyeg alakjában. Más kereskedők (be nem jegyzett kereskedők) az egész adót róják le bélyeg alakjában az ellenügýfélnek kézbesítendő jegyzéken.

Ha az ellenügýfél szintén értékpapírrúzzal iparszerűleg foglalkozó kereskedő, az adót egyedül az eladó fizeti.

Ezen § első bekezdésében említett jegyzékekre az 1876 márczius 8-iki (bir. törv.-lap. 26. sz.) előirt bélyegkötelesség nem alkalmazható.

14. §.

Minden kereskedő (13. §) köteles összes a 13-ik §-nak 1-ső bekezdésében körülirt adásvételi ügyleteinél a vevő, illetve eladó ellenfélnek az ügylet megkötése időpontjában egy jegyzéket kiállítani, melyen a kelet, a kiállító neve (czége), az értékpapírok neve, névértéke, vételára, illetve eladási ára kitüntetendő. A bejegyzett kereskedő jegyzéke folyó számmal látandó el.

Minden bejegyzett kereskedő köteles azonkívül egy a pénzügyi hatóság által hitelesített Registert berendezni, melybe a naponként kiállított jegyzékekből legkésőbb azonban az ügylet megkötésétől számított 3-ik napon a keletet, az egyes ügyletnél forgalomba került értékpapírok nemét, névértékét, az eladási, illetve vételárt sorrendszámmal ellátva, bejegyezni tartozik.

Végrehajtott adásvételi ügyletek írásbeli értesítéseinél hasonlólag ezen értesítések bélyegzendők. Ha az értesítés sürgöny útján történt, úgy egy bélyegzett jegyzék levél útján utólag elküldendő. A bejegyzett kereskedő az ügyletet mindkét esetben Registerébe is bevezetni tartozik.

Ezen szakasz rendelkezései a 13-ik § 2-ik bekezdésében körülirt esetben csupán az eladó által tartandók be.

15. §.

Ha a bejegyzett kereskedő a vevő ellenfelet az eladott értékpapírok átvétele tekintetében hitelintézetre utalja, az ügylet a Registerbe azonnal bejegyzendő, a jegyzéket pedig az utalt hitelintézet tartozik a vevőnek az értékpapírok átadása alkalmával legkésőbb azonban az ügylet megkötésétől számított 3 nap alatt

átszolgáltatni. E jegyzéknek a 14-ik § 1. bekezdésében foglalt ismérveken kívül tartalmaznia kell még az utaló eladó czégét és azon sorrendszámot, melylyel az ügylet az eladó Registerében ellátott. Az eladó utalványa a hitelintézetre (Consignatio) adómentes.

16. §.

A 14-ik és 15-ik §-ok rendelkezései szállítási ügyletekre is alkalmazandók, azonban a jegyzék kiállítása, illetve utánküldése legkésőbb az ügylet végrehajtását követő harmadik napon eszközlendő.

A bejegyzett kereskedők ezenkívül a szállítási ügyletet a Registerbe felvenni kötelesek, még pedig azonnal az ügylet megkötése után.

17. §.

Minden bejegyzett kereskedő köteles könyveit oly módon berendezni, hogy ezeknek a Register tartalmával való összehasonlításából a nála történt összes adásvételi és szállítási ügyletek pontos adóztatása könnyen és átlátszólag megállapítható legyen.

18. §.

A két megelőző év Registereit a bejegyzett kereskedő 100 1000 forintig terjedhető büntetés terhe alatt megőrizni tartozik. A pénzügy hatósági bármikor jogosítva van ezen Registerekbe, valamint a folyó év Registerébe végre az adásvételi és szállítási ügyletekre vonatkozó első feljegyzésekbe (Strazza, Prímanota, Napló) a kereskedő vagy valamelyik megbízottja jelenlétében betekinteni. Világos adóeltitkolás esetét kivéve, az üzleti titkot hivatalos esküjök alatt híven megőrizni tartoznak. Nincsen továbbá megengedve, hogy az ezen feljegyzésekből merített tapasztalataikat az ipar (kereseti) vagy jövedelmi adó kivetésénél az illető kereskedőkre vagy üzletfeleik ellenében használtathassák.

19. §.

Azon kereskedő (14. §), ki egy a 13-ik §-ban körülírt adásvételi vagy szállítási ügyletnél jegyzéket nem ad, vagy pedig bélyegtelenül, illetve nem kellően vagy nem szabályszerűen bélyegzett jegyzéket állít ki, vagy a mennyiben Register vezetésére kötelezve volna (14. § 2. bekezdés) ilyen ügyletet a Registerbe be nem jegyez, vagy nem teljesen jegyez be, vagy a bejegyzett ügyletet éppen nem, vagy nem kellően, vagy nem szabályszerűen bélyegzi az eltitkolt adó 150-szeresével büntetik és azonfelül 25—250 forintig terjedhető rendbüntetéssel sújtatik.

Az eltitkolt adó 150-szeresével és azonfelül 25—250 forintig terjedhető rendbüntetéssel sújtatik a 15. §-ban említett hitelintézet is, mely jegyzéket nem ad, vagy pedig éppen nem bélyegzett, vagy nem kellően, vagy nem szabályszerűleg bélyegzett jegyzéket állít ki.

Az ügyletnek nem teljes bejegyzése a bélyegköteles jegyzékbe vagy Registerbe 25—250 forintig terjedhető rendbüntetés súlya alá esik.

20. §.

Az ezen törvény szerint adóköteles ügyletek adóztatása, melyekben az osztrák-magyar bank mint ügyfél vett részt, mindaddig, míg ezen bank alapszabályainak 93-ik cikkében foglalt szabadalmak érvényben vannak (1887 máj. 21-iki törvény bir. törv.-lap 15. szám) a következőképen történik:

1. Ha a 4—6. §-ok szerint adóköteles ügyleteknél az osztrák-magyar bank nyújt be bejelentési ívet, úgy ezen ív bélyegmentes, míg a másik ügyfél saját ívét az egész forgalmi adó felének megfelelő bélyegjeggyel köteles ellátni.

2. Ha az osztrák-magyar bank egy a 7—9-ik §-ok szerint adóköteles ügyletből folyólag értékpapírokat szállít, a bank az általa kiállítandó számlát bélyegmentesen adhatja ki, ellenben az értékpapírok átvévője köteles a banknak egy a 2. és 3. §-ok szerint bélyegzendő elismervényt kiállítani.

3. Ha az osztrák-magyar bank egy a 10—11. §-ok szerint adóköteles ügyletet kötött, a kostbaadó kivétel nélkül köteles számlát kiállítani és annak bélyegzését a 2. és 3. §-ok szerint végezni.

4. Ha az osztrák-magyar bank egy a 12. § szerint adóköteles ügyletet kötött, a kereskedelmi alkusz a kötjegyet a bank részére bélyegmentesen állítja ki, míg a másik ügyfél egy a forgalmi adó felével bélyegzett kötjegyet kap.

5. Egy a 13—19. §-ok szerint adóköteles ügyletnél az osztrák-magyar bank nem köteles Registert vezetni és ezt bélyegezni, sem pedig a jegyzéket bélyegezni; hasonlóképen nincs jegyzék kiállítására kötelezve azon hitelintézet (15. §), melyet az osztrák-magyar bank az eladott értékpapírok szállítására utal. Ellenben a vevő, illetve az eladó ellenügyfél, köteles egy a 2. és 3. §-ok szerint bélyegzett nyugtát az átvett értékpapírokról, illetve a kapott vételárról a bank számára kiállítani.

Az ellenügyfelek által az osztrák-magyar bank számára a 2., 3. és 5. pont szerint kiállított és bélyegzett okiratokat, továbbá a banknak a 4. pont szerint átadott bélyegtelen kötjegyeket a bank 2 éven át megőrizni és a pénzügyi hatóságnak ennek kívánatára felmutatni tartozik.

A lezárolási irodát hasonló kötelesség terheli a bank által benyújtott bélyegtelen bejelentési ívekre vonatkozólag.

A 2., 3. és 5. pont szerint az osztrák-magyar banknak ellenügyfelei által kiállítandó bélyegköteles okiratok mellőzhetők, ha a nevezett bank a kormánytól azon engedélyt kapja, hogy adómentességének épségben tartása mellett, a forgalmi adót ellenügyfeleitől beszedhesse és ezek számlájára készpénzben (közvetlenül) befizethesse.

Ezen törvény büntetési határozatai pusztán az ezen § szerint bélyegköteles okiratok kiállítására kötelezett felek ellenében alkalmazhatók.

21. §.

Oly ügyletek után, melyekben a cs. kir. állami közigazgatás mint ügyfél vesz részt a 20-ik § határozatainak alapul vétele mellett, pusztán azon adó jár, mely a törvény szerint az ellenügyfelet terhelne.

A cs. kir. állami közigazgatás és az osztrák-magyar bank közt kötött ügyletek, az ezen bank alapszabályainak 93-ik cikkében foglalt szabadalom tar-

tama alatt (1887 május 21-iki törvény, bir. törv.-lap, 51. szám) forgalmi adó alól teljesen mentesek.

22. §.

Ha az ügylet tárgyát külföldi értékpapírok képezik az 1. § 1-ső és 2-ik bekezdése értelmében az adó kettős magasságban vettetik ki.

Ha egy és ugyanazon tőzsdén kívüli ügyletnél egyidejűleg bel- és külföldi értékpapírok képezik a forgalom tárgyát, úgy a kötés magasságának megállapításánál (2. §. 6-ik bekezdés) az utóbbira eső pénzüsszegek kettős értékben veendőek.

Magyar értékpapírok, mindaddig míg az 1868 július 3-iki törvény (bir. törv.-lap, 94. szám) és az 1868 okt. 2-iki pénzügyminiszteri rendelet érvényben marad, a belföldi értékpapírokkal egyenlő elbánásban részesülnek.

23. §.

A kormány felhatalmaztatik, hogy a 4., 7., 10. és 13. §-okban megjelölt forgalmi adóknak közvetlen lerovását engedélyezhesse.

Hasonlóképen felhatalmaztatik a kormány, hogy egyes hitelintézeteknek megengedje, miszerint náluk előforduló vételi ügyleteknél a 13-ik §-ban foglalt adót az eladó fél által kiállítandó számlának bélyegzése által röhassa le. Ezen esetben azonban a hitelintézet a számla kiállításáért és helyes bélyegzéseért a 19-ik § szerint első sorban felelős és köteles minden ilyen számlát a 18-ik §-ban foglalt büntetés terhe alatt megőrizni.

24. §.

Az ezen törvény értelmében használandó bélyegjegyek készítéséről, továbbá ezen bélyegjegyek használati módjainak szabályairól külön rendelet fog intézkedni.

Ezen bélyegjegyekre nézve az 1854 márczius 28-iki rendelet (bir. törv.-lap., 70. sz.) 11., 15., 16., 18. §-ai megfelelőleg alkalmazandók.

25. §.

Bélyegköteles, azonban nem bélyegzett, vagy nem kellően bélyegzett okirat minden kiállítója, ki a kiállítástól számított 3 nap alatt az első folyamodásu pénzügyi hatóságnak (pénzügyi igazgatóság illetéksabási hivatal) az áthágásról jelentést tesz és egyuttal az eltitkolt adót azonnal befizeti, ezen törvény büntetései alól felszabadul.

26. §.

A 7., 10., 12., 13. és 15. §-okban megjelölt adóköteles okiratok átvevője a kellő bélyegzésért felelős és az adó 50-szeresével büntetendő, haesak az éppen nem bélyegzett, vagy nem kellően bélyegzett okirat átvételétől számított 30 nap alatt az okiratot pótlólag sajátjából sem bélyegzi, vagy az adóeltitkolásról a pénzügyi hatóságot nem értesíti.

Az átvevő tartozik igazolni, hogy ezen határidőt betartotta.

A 11. §, továbbá a 23. § 2. bekezdésében foglalt esetekben, a melyekben az okirat kiállításáért és kellő bélyegzéseért első sorban az átvevő (kostba-vevő, illetve a vevő hitelintézet) felelős, az elmulasztott illetve nem kellően bélyegzett okirat pótkiállításáért ezen szakasz 1-ső bekezdése értelmében a másik fél (kostbaadó, eladó) szavatol és ő tartozik a határidő betartását igazolni.

27. §.

Büntető határozatok hozatalára, a törvény áthágását igazoló lelet alapján az 1-ső folyamodásu pénzügyi hatóság (pénzügyi igazgatóság, illetékszábsi hivatal) illetékes.

Ilyen határozat ellen a rendes jogi perut kizárásával a 2-od foku pénzügyi hatósághoz lehet felfolyamodni.

A felfolyamodás az 1-ső foku hatóságnál a határozat kézbesítésétől számított 30 nap alatt nyújtandó be és halasztó hatálylyal nem bír.

Az ezen törvény alapján kiszabandó büntetéseknél az 1876 márcz. 8-iki törvény (bir. törvénylap 26. szám) 20-ik §-ának végpontja és 21-ik §-a alkalmazandók.

28. §.

Azon kérdés eldöntése felett, vajjon forgalmi adó jár-e, vagy az adókiivetés mérve felett rendes birói eljárásnak helye nincsen. Az adóbehajtásnál az egyenes adók behajtására vonatkozó eljárás követendő.

29. §.

Az ezen törvényben előirt adók elévülése, valamint az ugyanott előirt büntetések elévülése tekintetében a bélyeg- és közvetlen illetékre vonatkozó szabályok az 1878 márczius 18-iki törvény (bir. törv. v. 31. sz.), illetve az 1862 december 13-iki törvény (bir. törv.-lap 89-ik szám) 14-ik §-a értelmében alkalmazandók.

30. §.

A feljelentők és a tetten érők (Ergreifer) részei az ezen törvény alapján beszedett büntetésekre nézve a feljelentőre nézve $\frac{1}{12}$, a tetten érőre, nézve $\frac{1}{6}$ -ban állapíttatnak meg azon összeg után, mely a rendes adó összegén felül büntetésekből befolyik.

Ha ilyen utalványozott összeg három hónap alatt fel nem vétetik, a részre való igény megszűntnek tekintendő.

Az ezen törvényelleni áthágások feljelentőire és tettenérőire nézve azon szabályok alkalmazandók, melyek egyéb jövedéki kihágások feljelentőire és tettenérőire nézve már érvényben vannak.

31. §.

Ha ezen törvény szerint adóköteles ügyletekről az ezen törvényben előirt okiratokon kívül más egyéb bélyegtvörvények szerint bélyegköteles okiratok is lettek kiállítva, úgy ezek az utóbbi törvények szabályai szerint bírálandók el.

32. §.

Ezen törvény közzétételétől számított 3 hónap után lép hatályba.

33. §.

E törvény végrehajtásával a pénzügyminiszter bizatik meg.

C) Franciaia tőzsdeadótörvény.

Az 1893 ápril 28-iki törvény az 1893 budget kiadásai és bevételeire vonatkozólag.

28-ik czikk.

1893 junius 1-jétől kezdve minden tőzsdei mivelet, melynek tárgya adása vagy vétele, készpénzre vagy határidőre minden nemü értékeknek kötjegy (bordereau) szerkesztését vonja maga után, mely kötjegy bélyegadónak lesz alávetve, még pedig öt centimesben minden 1000 francs, vagy 1000 fres törtje után a mivelet összegének és vételárának alapul vétele mellett.

Ezen adó pót-decimesnek nincs alávetve.

Felére szállíttatik le a report-miveleteknél.

29-ik czikk.

A ki iparszerűleg üzérkedik, tőzsdei értékekre vonatkozó keresletek vagy kínálatok gyűjtésével köteles az illetékhivatal (Enregistrement) kiküldöttjének bármikori kíváncsiára felmutatni a hites alkusz (agent de change) kötjegyeit (bordereau) vagy közölni ezen kötjegyek számait és egyéb adatait, a kibocsátó hiteles alkusz nevét; ha mind erre képes nem volna, személyesen tartozik az ügylet után járó adót lefizetni.

30-ik czikk.

Az előbbeni cikkben megjelölt személyek kötelesek iparukat az illetékhivatalnál bejelenteni.

Jelen törvény hatályba léptétől számított egy havi határidő engedélyeztetik ezen bejelentés eszközzésére azok számára, kik ezen hatályba lépés időpontjában már ilyen iparágat űztek.

Ugyanezen személyek kötelesek egy a kereskedelmi törvényszék elnökétől vagy bírójától láttamozott és hitelesített lajstromkönyvet (repertoire) vezetni, melybe minden miveletet napról-napra, minden úr hagyása nélkül sorrendbe bejegyeznek.

Ezen könyv (repertoire) az illetékhivatal kiküldöttjének kíváncsiára az az 1871 augusztus 23-iki törvény, 22-ik cikkében foglalt büntetés terhe alatt felmutatandó.

Ha adóvétség iránt jegyzőkönyv lett felvéve, vagy pedig ha egyik fél repertoireja nem említené az ellenügyfél nevét, ki azonban repertoirejában az

előbbeni fél nevét felvette volna, az illetékhivatal jogosítva van, a két ügyfél egyéb irományainak felmutatását ugyanazon büntetés terhe alatt, követelni. A vizsgálat azonban két napnál hosszabb időre nem terjedhet.

31-ik czikk.

Az adófizetés repertoire-kivonatok segítségével mellett történik, melyek időközben az illetékhivatalnál benyújtandók.

Ezen kivonatok tartalma nem terjed túl a repertoire sorrendszámának, a mivelet keltének és összegének közlésén.

Ha a felek egyike volna csak a 30-ik cikkben foglalt bejelentésre kötelezve az ügylet után járó teljes adót ő fizeti, fenmaradván megtérítés iránti követelési joga az ellenféllel szemben.

32-ik czikk.

Minden határozatlanság kihagyás vagy a repertoireban (30-ik cikk) vagy a kivonatban (31. cikk) pénzbüntetéssel sujtatik, mely a határozatlanul közölt vagy hagyott értékek huszadrészével egyenlő, de úgy, hogy 3000 franc alúl nem szabható ki.

Minden más megszegése ezen törvénynek, vagy ezen törvény 34-ik cikke értelmében kibocsátandó rendelet szabályainak 100–5000 franc pénzbüntetéssel sujtandó.

A megszegést jegyzőkönyv felvételére jogosult bármely pénzügyi hivatalnok állapíthatja meg.

33-ik czikk.

Az illetékhivatal adószedési és pénzbüntetés behajtási joga két év alatt évül el.

34-ik czikk.

A 30. és 31-ik cikk intézkedéseinek részletes végrehajtása iránt külön rendelet fog kibocsáttatni.

35-ik czikk.

A megelőző cikkek a kereskedelmi törvény 76-ik szakaszának érvényét teljesen érintetlenül hagyják.

Az 1850 junius 5-iki törvény 13-ik és az 1862 julius 2-iki törvény 19-ik szakasza, a mennyiben jelen törvénnyel ellenkeznek, hatályon kívül helyeztetnek.

Pótgjegyzetek.

A 165. és 188-ik oldalhoz. A *berlini tőzsde* tanácsnak az 1894-ik üzletévről közzétett jelentése az emissió-adónál mutatkozó kedvező eredményt azon belföldi conversió-műveleteknek tulajdonítja, melyek a kamatláb általános esökkenése folytán a német piacokon keresztül vitettek. A külföldi papirokban való emissió-tevékenységre azonban az emissió-adónak felemelése határozottan bénítólag hatott volna és például az északi államok, mint Svédhon, Norvégia és Dánia értékpapir-emissiói, a magasabb német emissió-adó folytán új piacokat keresnek és különösen a francia piacot keresik fel, pedig ezen északi államok előbb éppen a német piacoknak voltak igen jó és hű cliensei.

A 236-ik oldalhoz. Az utóbb közzétett zárszámadás szerint az *osztrák* tőzsde-adónak tényleges eredménye nem 600,000 frt, hanem 800,000 frt volt az 1894-ik évben. Az 1895-ik évben az adó-bevételek szintén állandóan kedvezők.

A 270-ik oldalhoz. Az 1895-ik év első hat hónapjában a *francia* tőzsdeadó 5.7 millió francot hajtott. Ugyanezen bevételi arányt alkalmazva az 1895-ik év második felére, az egy évi jövedelem megközelíténé a 12 millió frankot.

A 315-ik oldalhoz. Újabb sajtóközlemények szerint (1895. augusztus havában) a budapesti Gíró és Pénztáregylet értékpapir leszámolási forgalma az 1895-ik év első hat hónapjában 480 millió forint értékre rugott volna. Egy egész év ebbeli forgalmát tehát kereken 1000 millió forintra tehetjük. Ennek adója volna az osztrák adóláb szerint ($\frac{1}{50}$ pro mille) huszezer forint, a francia adóláb szerint ($\frac{1}{10}$ pro mille) egyszázezer forint és a német adóláb szerint kétszázezer forint. A Gíró és Pénztáregylet forgalmán kívül természetesen még számításba kell venni a leszámolás alá nem kerülő egész értéktőzsdei forgalmat, és azonkívül az egész tőzsdén kívüli értékpapir-forgalmat. E két utóbbi forgalom számbeli nagyságáról az adatok teljesen hiányzanak.

A 317. oldalhoz: Azon állításom, hogy a tőzsdeadó kérdése a magyar parlamentben csak incidentaliter került szóba, annyiban szorul kiigazításra, hogy még 1886 április 3-án Istóczy Győző és 17 képviselő társa egy törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé *«az értékpapírok adásvevése és a tőzsdeszerű adásvevési és egyéb beszerzési ügyletek után fizetendő illetékekről»* (az 1884–1887. országgyűlés képviselőházi iratainak 401. száma alatt). E tőzsdeadó-javaslat indokolása az azon időben a német birodalomban felszínre került ingó-tőke- és tőzsdeellenes és jórészt antiszemitikus jel-szavakra támaszkodott; míg a 22. szakaszból álló javaslat szövege maga, mint azt az indokolása is kiemeli, majdnem szószó szerinti utánpótlás az 1885. május 29-iki német birodalmi tőzsdeadó-törvénynek. Eltekintve tendenciózus elétől a javaslat már azért sem volt elfogadható, mert teljesen figyelmen kívül hagyta a hazai üzleti szokásokat és formákat és egyszerűen a német minta szerint a költő-kényszert akarta átültetni.

A javaslattal a közgazdasági és pénzügyi bizottság foglalkozott, azonban azt csak általánosságban tárgyalta, mert a tőzsdeadót bár elvileg jogosultnak, gyakorlatilag mégis időszzerűtlennek tartotta. E nézet arra támaszkodott, hogy az adó csak csekély bevételt hajtana (az előadó számítása szerint csak 30 ezer forintot), hogy a költő-kényszer inconvenienciákkal járna, hogy a budapesti gabonapiacot sújtaná és hogy végre elterelné az amugyis gyenge magyar forgalmat az osztrák piacokra, ha csak Ausztriában a tőzsdeadót egyidejűleg be nem hozzák (lásd a közgazdasági bizottság jelentését 1886 május 16-ikáról 482. szám alatt). Azon érv, hogy a mozgó tőke növekedő erejét egyensúlyozni kellene, Magyarországon pedig éppen nem volna helyes, mert a mozgó tőke nálunk igen gyenge (l. a pénzügyi bizottság jelentését 1886. június 10-ikéről). A két bizottság ennél fogva a képviselőháznak azon határozatot ajánlotta elfogadásra, *«hogy a törvényjavaslatot nem tartja ez alkalommal időszzerűnek, hanem utasítja a kormányt, hogy a kérdést figyelemmel kísérje és annak idején megfontoló javaslatot tegyen.»*

A bizottságok ezen álláspontját a képviselőház 1886-ik év december hó 4-ikén tartott teljes ülésén György Endre előadó képviselte, míg a törvényjavaslat mellett Istóczy Győzőn kívül még hat képviselő szólalt fel (köztük Polónyi Géza és Madarász József). Apponyi Albert gróf és Horánszky Nándor a törvényjavaslat ellen foglaltak állást, esakhogy ezen két szónok azt kívánta, hogy a kormány egyenesen utasíttassék arra, miszerint Ausztriával ezen ügyben tárgyalásokat folytasson és e tárgyalások eredményéhez képest terjesszen javaslatot a ház elé. Végre Szapáry Gyula pénzügyminiszter fejtegette ki azon nézetét, hogy a tőzsdeadó nemcsak az osztrák tőzsdeadómentes piacoktól fenyegető veszély miatt, hanem egyéb gazdasági okokból is egyelőre aggályos volna. A kérdés alapos tanulmányozására

kész és ezért a bizottságok határozati javaslatát nem ellenzi, azonban kötelező utasítást nem fogadhatna el.

A névszerinti szavazásban csak 133 képviselő vett részt és ezek közül pusztán 30 pártolta általánosságban Istóczy javaslatát. A ház határozata egybevetve a kormány nyilatkozatával gyakorlatilag nem jelenthetett mást, mint a tőzsdeadó kérdésének igen hosszú időre való elvetését. Ma egészen mások a viszonyok, Ausztriában több mint két év óta tőzsdeadó van, a kérdés minden tekintetben érettebb, de a bár gyakorlati következmények nélkül maradt határozatnak azon értéke mégis marad, hogy bizonyítja, miszerint a képviselőház a tőzsdeadó elvi jogosultságát már akkor is elismerte.

Lényegesebb sajtóhibák.

17-ik oldal	16-ik sor felülről	emelkedésére	helyett	<i>emelésére</i>
26-ik „	10-ik „ „	personarium	„	<i>personarum</i>
39-ik „	8-ik „ alulról	sokkabb	„	<i>sokkal</i>
82-ik „	12-ik „ „	helyett	„	<i>helyébe</i>
121-ik „	6-ik „ „	dőzsdeadó	„	<i>tőzsdeadó</i>
168-ik „	2-ik „ felülről	szeretetett	„	<i>szerzett</i>
300-ik „	2-ik „ alulról	kereti	„	<i>kereseti</i>
332-ik „	9-ik „ „	történhetett	„	<i>történhetik.</i>

1900

1901

1902

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RESZVÉNYTÁRSASÁG

1895.